

Tarnóczy Attila

Hol, mi? Kanizsai házak és lakói

Nagykanizsán, 2009 áprilisában

Utolsó frissítés: 2009 júniusában (kiegészítés [név- és tárgymutatóval](#) is)

2009. április 15. és június 8. között 397-en tekintették meg (lapoztak bele) és 86-an töltötték le (kölsönözték) ezt az elektronikus könyvet.

[Utcák jegyzéke](#) [Térkép](#)

Előszó

A 2003-as év elején érlelődött bennem meggyőződéssé az ötlet, hogy hasznos és egyben – akár civil erővel is – megvalósítható lenne a várostörténeti szempontból érdekes, még létező épületeink történetét megörökítő emléktáblák állítása.

A megvalósításnak volt egy akadálya, amely megkérdőjelezte a terv realitását: a szükséges ismeretekkel nem rendelkezem. Így kerestem meg, segítségét kérve, Kunicz Zsuzsa muzeológust, a város érintett korszakának legjobb ismerőjét.

Támogatását azóta is élvezem, időközben azonban kiderült, hogy a szükséges adatok egy része – a kevésbé frekvenciált épületek esetében – hiányzik. Ezért kellett nekem is adatgyűjtésbe kezdenem, amire a könyvtár helyi lapokról készült mikrofilmes gyűjteménye adott lehetőséget.

Átnézve az újságok számait az 1860-as évektől 1945-ig sok olyan információhoz jutottam, amelyek érdekesek, de csak nehezen találhatóak meg a nagy mennyiségű mikrofilmen.

Ezért döntöttem úgy, hogy a nálam időközben felhalmozódott adatokból a fontosabbakat most itt közreadom.

Válogatásom szubjektív. Ráadásul nem csupán saját megítélésem befolyásolja azt, de a hajdani újságíróké is.

Bár törekedtem a megalapozottságra, a következőkben nem egy tudományos igényű munkát olvashatnak.

Az adatgyűjtés jellegéből adódóan a város 1945 utáni történetéből írásomban szinte semmi sem található.

Az 1860 előtti történések is viszonylag kis számban szerepelnek a következő oldalakon, bár ilyen jellegű visszaemlékezések azért akadnak az átnézett lapokban. Ezért, hogy egy-egy téma kerekebben legyen kifejezhető, felhasználtam más szerzők – esetenként 1860 előtti időszakokkal foglalkozó – munkáit is. Ezek felsorolása írásom végén található.

Munkám az ábécé sorrendjében veszi sorra a város utcáit, azon belül házait és a hozzájuk kötődő eseményeket, személyeket, szervezeteket.

Az épület házszáma után – helyenként zárójelek között – a ház elnevezését olvashatják. Amennyiben csillaggal jelölt a név, akkor az érintett házban már elhelyezésre került a történetét röviden ismertető kő emléktábla. A többi esetben a szöveg már kész, de a tábla még nem talált – a költségeket viselni kész – állíttatóra. Mivel az eligazodás az anyagomban nem könnyű, azt név- és tárgymutató segíti munkám végén.

A továbbiakban pedig még egy képgyűjteménnyel akarom teljesebbé tenni a közölteket.

Biztosra veszem, hogy a későbbiekben időnként kénytelen leszek módosítani a most leírtak egy részét. A módosítás tényét, időpontját közölni fogom.

Az eddigiekből is következik, hogy köszönetet kell mondanom a Halis István Városi Könyvtárnak és munkatársainak az adatgyűjtés, illetve írásom közzététele feltételeinek megteremtéséért.

Nem kevesebb köszönettel tartozom a Thúry György Múzeumnak és munkatársainak. A közöltek egy részének forrása történeti dokumentációs táruk, illetve fotó- és könyvtárak.

Ugyancsak megköszönöm azoknak a segítségét – akik olvasva a továbbiakat – úgy döntenek, hogy adatok, esetleg képek küldésével segítik teljesebbé tenni e dolgozatomat.

Ettől függetlenül is szívesen látom bárki véleményét a tarnoczky@t-online.hu címen.

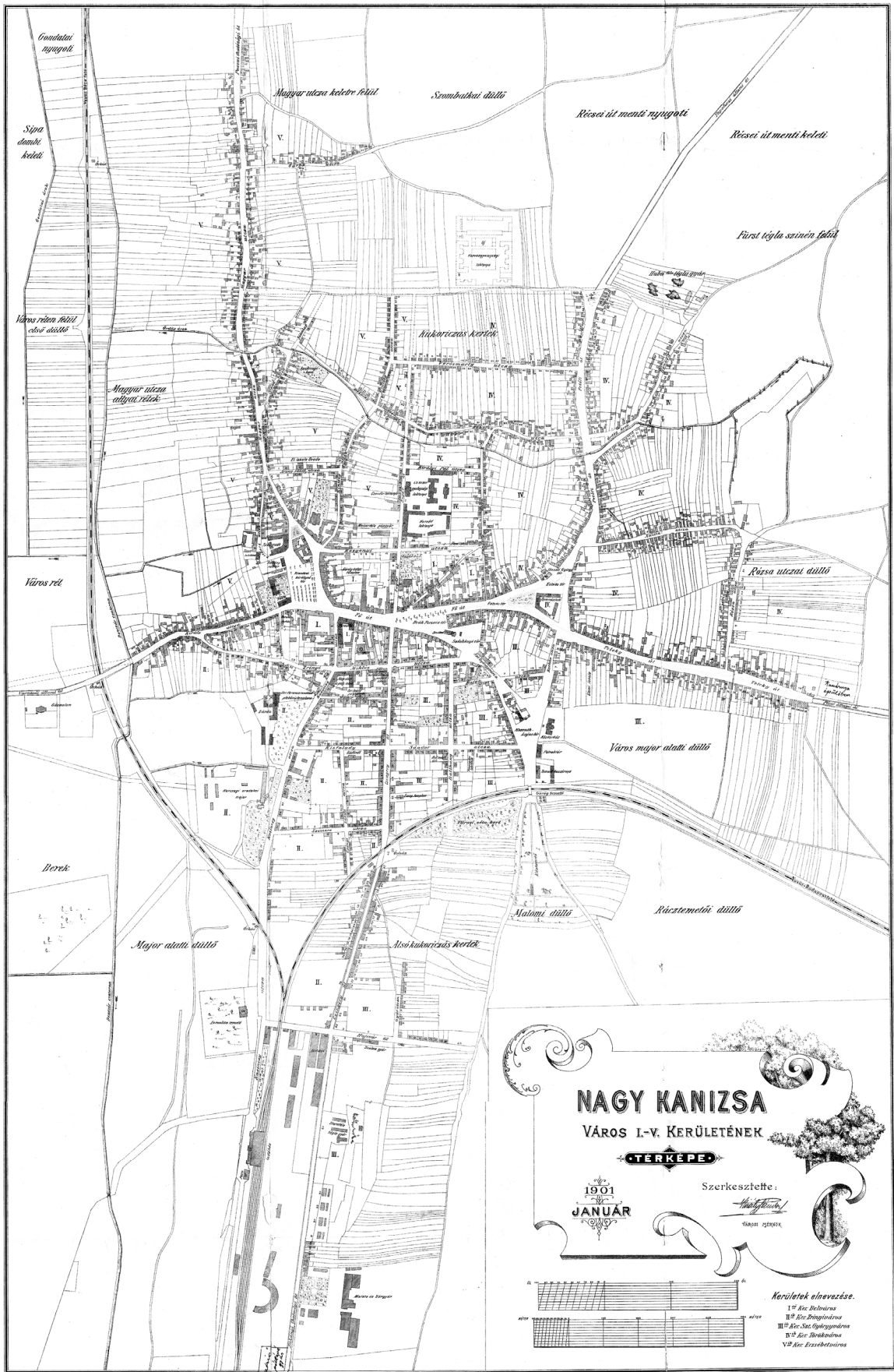
Az utcák nevére klikkelve közvetlenül az ottani épületek leírásához jut:

[Adv Endre u.](#)
[Alkotmány út](#)
[Arany János u.](#)
[Attila u.](#)
[Árpád u.](#)
[Babochay u.](#)
[Bagoly u.](#)
[Bajcsai u.](#)
[Bajcsy-Zsilinszky u.](#)
[Bajza József u.](#)
[Batthyány u.](#)
[Báthory u.](#)
[Csány László u.](#)
[Csengery út](#)
[Deák tér](#)
[Dózsa György út](#)
[Dr. Szentendrey út](#)
[Egerszegi u.](#)
[Egry József u.](#)
[Eötvös tér](#)
[Erdész u.](#)
[Erzsébet tér](#)
[Fő út](#)
[Garay u.](#)
[Hajgató Sándor u.](#)
[Homokkomáromi u.](#)

[Honvéd u.](#)
[Hunyadi u.](#)
[Husztai György tér](#)
[Jakabkúti u.](#)
[Kaposvári u.](#)
[Kassa u.](#)
[Katona József u.](#)
[Kazinczy Ferenc u.](#)
[Kálvin tér](#)
[Kápolna tér](#)
[Kinizsi Pál u.](#)
[Király u.](#)
[Királyi Pál u.](#)
[Kisfaludy Sándor u.](#)
[Kisrácz u.](#)
[Kórház u.](#)
[Kossuth tér](#)
[Kölcsey u.](#)
[Magyar u.](#)
[Múzeum tér](#)
[Nagyrácz u.](#)
[Órtorony u.](#)
[Petőfi u.](#)
[Rákóczi u.](#)
[Rozgonyi u.](#)
[Rozmaring u.](#)

[Sikátor u.](#)
[Só u.](#)
[Sörgvár u.](#)
[Sugár út](#)
[Szabadhegyi u.](#)
[Szemere u.](#)
[Szent Flórián tér](#)
[Szent Imre u.](#)
[Széchenyi tér](#)
[Tárház u.](#)
[Teleki út](#)
[Templom tér](#)
[Téglagyári u.](#)
[Tripammer u.](#)
[Úttörő u.](#)
[Varasdi u.](#)
[Vasúti u.](#)
[Vágóhídi út](#)
[Vár út](#)
[Vécsey u.](#)
[Virág Benedek u.](#)
[Vörösmarty u.](#)
[Wlassics u.](#)
[Zárda u.](#)
[Zrínyi u.](#)

Név- és tárgymutató: [A](#) [B](#) [C](#) [Cs](#) [D](#) [E](#) [F](#) [G](#) [H](#) [I](#) [J](#) [K](#) [L](#) [M](#) [N](#) [O](#) [Ö](#) [P](#) [Q](#) [R](#) [S](#) [Sz](#) [T](#) [U](#) [Ü](#) [V](#) [W](#) [Z](#) [Zs](#)

K. K. K.

Magyar utca
Rózsai út
Köztemető

NAGY KANIZSA

VÁROS I-V. KERÜLETÉNEK

TERKEPE

1901
JANUÁR

Szerkesztette:
[Signature]
Városi irodák

Kerületek elnevezése.
I. Kecskeméti
II. Rózsai
III. Ács-Székely
IV. Ács-Székely
V. Ács-Székely

001. Ady Endre utca

•E régi utca – az egyik legöregebb a város utcái közül – hajdan a légrádi országút szerepét töltötte be. Funkciója azonban a vasútépítés nyomán nagyon megváltozott. Korábban a Gyékényes felé vezető postaút keresztezte a jelenlegi pályaudvar területét, majd a Miklósfa előtti híd előtt érte el az országút mai nyomvonalát. A vasútvonal megépülése után az útnak a pályaudvarra eső része megszűnt. A Kisfaludy utcán át, illetve az indóházi bérházaknál (Ady utca 63.) lévő sorompós átkelőnél lehetett átjutni az Iván utca folytatásaként kialakított új (Csengery) útra, onnan pedig a Gyékényes felé vezető országútra. Ennek új nyomvonalát – az akkor megnyitott Csengery út folytatásaként – 1870-re alakították ki, a korábbtól némileg keletre.

•Megjegyzem, hogy légrádi útként egy másik, biztosan kisebb forgalmú utat is emlegettek az 1700-as évek végén. Ez a jelenlegi Kórház utca folytatásaként, a temető nyugati oldalán haladt délre, Miklósfa előtt kötött be a másik Gyékényes felé vivő útba.

•A Légrádra vezető postaút városi részét 1772-ben Légrádi utcának nevezték. Első szakaszát (a Zrínyi utcáig) Kórház, Kóroda, Ápolda, Ispita, Városháza utca néven, folytatását Szentmiklósi, Kapronczai, Kazinczy utca néven emlegették, majd az utca egésze is (ezt meg Sörház utcának is nevezték korábban) a Kazinczy nevet kapta.

•A Zrínyi utcáig tartó részt már az 1820-as években téglával burkolták – elsőként a városban.

1872-ben is ebben az utcában kezdődött a város tíz éven át tartó, 1870-ben elhatározott „klinkeresítése”. Az utcákat sorban burkolták a helyi gyárakban készített, kétszer égetett téglával. A folyamat a városképnek nem volt hasznára, közlekedési szempontból sem bizonyult ideális megoldásnak, a téglagyárak tulajdonosai viszont elégedettek lehettek.

A legendás kanizsai sár ezzel eltűnőben volt, de a por nem. A téglával burkolt utakat portalanításként öntözni kezdték. Az első öntözőkocsit 1874-ben vásárolta meg a város. A por azonban még nagyon sokáig központi probléma maradt, mert a város 4/5 részén öntözés sem volt. 1910-ben a helyi lap már az utcák olajjal történő öntözését követelte.

A megoldást végül a más burkolatok (bazalt, aszfalt) használata hozta.

•A Kisfaludy utcától kifelé, a ma is létező hársfákat 1881-ben ültették.

Az utca külső, vasút melletti részén, a sorompó után 1913-ban alakították ki a jelenlegi kis parkot. Annak helyét az előző évben vette meg a város a vasúttól, akik ott, az akkor még mélyen fekvő területen szénpernyéjüket, salakjukat rakták le („löschgödör”).

002. Ady utca 1.

(Városházi bérház*)

•A Fő út sarkán állott, 1873-ban épült városháza megmaradt épületrésze. Előbb polgári fiúiskolának szánták, de bérházként épült fel, amelynek bevételeit a Fő úti rész fenntartására kívánták fordítani.

Berg Károly budapesti építész tervei alapján 1872-ben készült el. Kivitelezője a tervező és Hencz Antal helyi építész volt.

•A földszinti üzletek fölé akkor költözött a kilenc magyarországi főtávírdai központ egyike.

Az 1871-ben felálló igazgatóság hatásköre Baranya, Somogy, Tolna, Vas és Zala megyékre terjedt ki. Hivatali szervezetét 1879-ben felszámolták, feladatait a budapesti igazgatóság vette át. Ettől kezdve csak a távírdai főállomás működött Kanizsán.

1887-ben a távírdai és postai szervezetet egyesítették. A város szerette volna megkapni az akkor kialakított postaigazgatóságot, de az Pécsre került. Ekkortól a városi távírda mindenkor a posta épületében volt elhelyezve.

Arra nézve nem találtam adatot, hogy mikor jelent meg a távírdai szolgáltatás a városban. Talán a vasúti építkezések részeként történt a vezetékek állítása.

Az első híradás a témában 1862-es; akkor a Piarista utcában volt a távírda. Kérdés ebben az esetben, hogy melyik utcát említik e néven. Talán a Deák térről lehet szó, hiszen a templomot ott a piaristák használták. Az elképzelést valamelyest valószínűsíti, hogy ekkoriban a tér déli oldalán (Deák tér 3.) volt a postahivatal.

Egy 1865-ös hirdetés szerint a "távüregnyező hivatal" költözik ki az Iván utca 480. számú házból. A gond ezzel az, hogy az akkori kataszteri térkép szerint a 480. számú ház a Batthyány utcában volt (ma Batthyány utca 6.). Igaz, a telek folytatása a Csengery útig nyúlt, de ott a 486. számú ház (ma Csengery út 13.) állt. A házszám elírását tartom valószínűbbnek. Az Iván utcai elhelyezés ésszerűbbnek is tűnik, hiszen a távírdai vezetékek a vasútállomás felől tartottak a belvárosba.

•Itt említem meg, hogy Vahot Imre író, szerkesztő 1876-os kanizsai látogatására emlékezve (felolvasást tartott Petőfiről a költő emléknapiján) megírta, hogy itt ismerkedett meg Grandpierre Károllyal, távírdai igazgatóság titkárával, akinek apja a francia emigráció idején települt Kolozsvárra.

Grandpierre a felolvasás alkalmából verset írt Petőfihez, amelyet megjelentetett a Zalai Közlönyben. A mű elnyerte Vahot tetszését: szerinte bármely francia költő büszke lehetne rá, megjegyezte viszont – utalva a névazonosságra –, hogy Nagy Péter cár bizonyára nem dicsőítené így Petőfit.

Más forrásokból ismert, hogy az apa, a hugenotta Charles Grandpierre Svájcból került Kolozsvárra és ott nyelvtanításból élt.

Fia, az említett Károly igazi „rebellis” volt. Kivette részét a magyar, majd az olasz szabadságharcból és a kufsteini várfogságból is. Károly három fia egyike volt dr. Grandpierre Emil (Nagykanizsán született 1874-ben), aki jogász lett. Ő Erdélybe visszaköltözve, a kolozsvári közéletben szerzett ismertségén túl, íróként (Nagy Péter művésznévvel) is jó nevet szerzett magának. Fia pedig, Kolozsvári Grandpierre Emil, már kimondottan írói munkássága révén lett közismert.

Íme, a Vahot által dicsért vers:

Grandpierre Károly: Petőfihez

Jövé, – tűnél, – nem tudja senki se’
Honnan? – Hová? – Léted egész mese.
Egy-egy szikra lantod minden dala,
Mely lángot éleszt, fényt áraszt vala.
S midőn lelked földünkről távozék,
Díszét veszítve, elborult az ég.

Mondd: mi valál? – Tündöklő meteor?
Mely útjában szikrát szikrára szór?
Mely pályáját végig nem futhatá
S kihamvadt csillagként hullt alá;
Koromsötét űrt hagyva hátra ott,
Hol csak imént tűzfénye ragyogott?

Nem, nem valál csak puszta tünemény,
Múlékony meteor hazánk egén!
Te nap valál, amely sugarait
A végtelenbe szórva melegít;
Állócsillag, mely bár kialva rég,
Szemünkben most is tündérfénnyel ég!

S neved e fénye soh’ sem veszhet el;
Mert míg e földön lesz érző kebel,
Míg lesz oly szív, mely lángolón szeret
Szabadságot, hazát és nemzetet;
Mely szépért és nagyért hevülni tud,
Lesz, – ki sírodra tűzzön koszorút.

- Részben szintén a távírda létehez kapcsolódik, hogy 1875-ben létrejött a Nagykanizsai Tiszti Önségélyező Egylet. Távírdai, postai, sóhivatali, adóhivatali tisztviselők alakították.

Elnöknek Oprisiu Pétert választották, aki 1873-tól a távírdai igazgatóság másik titkára volt Grandpierre mellett. 1877-ben Pécsre kerülve, ott lett a posta és távírda főigazgatója, az ottani igazgatóság vezetője. Nevét Oprisra változtatta.

Az 1880-as években már Nagykanizsai Tiszti Önségélyező Szövetkezet volt az egyesület neve. Ekkoriban gróf Hugonnay Kálmán bíró volt az elnökük.

- Az 1872-ben létrehozott polgári fiúiskola 1873 őszén a Csengery útról ide költözött és átmenetileg itt működött a második emeleten. 1878-ban az iskolának saját épületet emeltek a Zrínyi utcában.

- Megalakulásától (1873) a ház adott helyet a Nagykanizsai Bankegyesület Részvénytársaságnak is. A részvénytársaság 1923-ban egyesült a Dél-zalai Takarékpénztárral.

- Bár bérháznak szánták, ahogy várható volt, az épületet fokozatosan birtokba vette a hivatalaival terjeszkedő városháza. 1912-től a városi rendőrség működött első emeletén.

- Itt működött Farkas és Krausz 1897-ben alapított nyomdája is, amely 1911-ben már a Múzeum tér 6. szám alatti uradalmi épületben volt található.

- 1920-ban a második emeleten kezdte, majd a gőzfürdő egyik épületében folytatta tevékenységét a rövidéletű, Fenyves-féle zeneiskola.

- Eredetileg az épületnek csak egy kapuja volt, amely ma is létezik az épület közepén.

Ady utca 2. (egyben Erzsébet tér 1.)

- Lásd: Erzsébet tér 1.

003. Ady utca 3.

(Melczer-ház)

- A ház, amelyben a kapualj kovácsoltvas ajtaja eredeti, a 19. század első felében épülhetett. A századforduló tájékán került a cégét 1887-ben alapító Melczer Jakab üvegkereskedő birtokába.

- Előtte Unger-háznak nevezték.

Az ekkori tulajdonos személyéről más adatom nincs, de akár Unger Alajos budapesti ügyvéd is szóba jöhet, aki 1880 és 1884 között a kanizsai választókerület képviselője, apja pedig helyi cipésmester volt.

Az apa, Unger Ferenc „német varga” neve többször előfordul 1848 helyi történéseiben. Akkoriban őt is háztulajdonosként említik a források. Ezek szerint háza az Alsótemplom közelében volt, bástyájáról a templom előtti temetőkertig (cinterem) lehetett látni.

- Az 1876-ban itt nyílt meg Dreher Antal jégpincés sörraktára.
- A 20. század első éveiben itt volt Fischel Lajos nyomdája, a „Zala” kiadóhivatala, továbbá a helyi mértékhitelítő hivatal, amely 1908-ban kapta meg a megyei hatáskört.
- Fitos Gyula fényképész – még létező – műtermét az udvar délkeleti sarkában, 1912-ben építették (a kis ház nyugati kiszögelésében volt maga a műterem).
- Az emeletes ház tetőzetét 1913-ban emelték meg.

004. Ady utca 4.

- Az 1990-es évek elején lebontott, korábbi emeletes házat 1910-es haláláig Sommer Sándor kereskedő birtokolta.

A ház építtetőjére, építése időpontjára csak következtetni tudok. Ugyanis az 1870-es évektől 1882-ig e helyen (valószínűleg a Sommer-ház helyén állt, földszintes, a telek szélességénél szűkebb házban) működött Fischel Fülöp könyvkereskedése és a „Zala” szerkesztősége és talán nyomdája is. 1883-ban Fischel kiköltözött itteni bérleményeiből, a szerkesztőséget a Bajza utca 6. szám alá, a könyvkereskedést a Fő út 2. számú házba költöztette.

A nyomdák történetével foglalkozó tanulmány szerint Fischel nyomdája 1884-ben költözött a Neumann-házba. 1891-ben Sommer viszont már kiadásra hirdette a nyomda itt megürült helyét. (Az addig bérleményekben dolgozó nyomdát Fischel ekkor költöztette saját házába, a Szent Imre utca 4. szám alá.)

Feltételezem, hogy a költözések a Sommer-ház építése (1883-ra teszem időpontját) miatt történtek, a ház építtetőjének neve pedig Neumann volt. Neumann személyét nem tudtam azonosítani. Van egy harminc évvel korábbi adat Neumann Henrik nevű kereskedő létezéséről, illetve az 1870-es években Neumann Sándor volt a Vár úti gőzmalom egyik tulajdonosa.

- Sommer Sándor alapítója volt a közel negyven évig létező Sommer Miksa és Sándor fakeskedő cégnek. A vállalkozás az egész Dunántúlon ismert volt. Testvérük, Sommer József 1853-ban alapította szintén neves, rövidáru kereskedelmével foglalkozó cégét. Hármójuknak még egy Mór nevű testvérük is volt.
- A házat 1922-ben adta el Sommer özvegye és fia, Sommer Ignác, ugyanakkor megvették a Csengery út 6. szám alatti Schreyer-házat.

Ignác – csapi előnévvel – 1913-ban nemességet kapott. Korábban Csapiban volt földbirtokos 1000 holdon. Ott és a környéken mezőgazdasági telepek létesítése, iskolák építése, a szőlők újratelepítése fűződött nevéhez.

Érdekesség, hogy Csapi közelében szénbányát is feltárt, amelyben kitermelés is folyt. A kanizsai gőzfürdő fűtéséhez is szállítottak a szénből.

- A lépcsőház – ónból készült – fiúcska figurája ma a Bazárudvar északi udvarában áll.

005. Ady utca 5.

- 1861-es adat szerint itt az uradalom – a jelenleginél szűkebb – épülete állt. A ház mellett, a telek déli oldalán lehetett bejutni az udvarra. A házban bérelte akkor boltját Scherz Lipót gabonakereskedő, illetve a rövidárúk kereskedésével foglalkozó Sommer József. Az 1870-es, 1880-as években már Mayer József orvos tulajdonában volt.

- A jelenlegi épület emeletes, eklektikus elődjét a 19. század végén emelték. Ezt földszintjéig visszabontva (1970-es vagy 1980-as évek), a házat kétemeletessé alakították.

- Már az első világháború előtt dr. Goda (Goldmann) Lipót orvos birtokába került. Goda 1897-ben került vissza Kanizsára orvosként. 1900-tól 1937-ig volt a város tisztiorvosa.

Apját, Goldmann Samut 1862-től alkalmazta kántorként az izraelita hitközség.

- Az első világháború előtt a ház egyik lakásában élt Sterneck Zsigmond zeneszerző, csellóművész.

Sterneck éveket töltött Németországban, majd a világháború után ismét a városban telepedett le, az utca valamelyik kis házában bérelt szerény lakást. A nagykanizsai zenei élet meghatározó figurája lett. 1927-ben halt meg Kanizsán.

006. Ady utca 6.

- Az 1990-es évek elején, az Ady utca 4. számú házzal együtt bontották le a korábban itt állt emeletes házat. Építésük időpontja sem térhetett el nagyon egymástól.

Löwinger-házként emlegették a századfordulóig. Talán építtetője is a család valamelyik tagja volt.

- Itt volt 1882-től Fiedler Gyula fényképész műterme.

- A 20. század elején dr. Szabó Zsigmond orvos háza lett.

007. Ady utca 7. (egyben Zrínyi utca 29.)

(Kaszinó székház*)

•Egykor itt állt az Ispita és a Szent Márton-kápolna: a sarkon volt a kápolna, mellette, az Ady utcai oldalon az Ispita emeletes épülete.

•Ispita működtetésének kötelezettsége 1750-től számított a város feladatának. Ekkor vette felügyelete alá a város az ispotályt, melynek építése 1698-ban lett engedélyezve. Egy 1713-as adat szerint akkor már valószínűleg létezett. 1780-ban felújításon (talán emeletessé is ekkor lett) esett át. Az intézmény egyszerre számított kórháznak, szegényháznak és aggok ápodájának.

Az Erdélyi Hírmondó 1837-es írása e városi „kórház” létrehozását Babochay János, illetve Bernhard Gáspár városbírók érdemének tekinti, akárcsak egy sétatér létesítését. A két személynek lehettek – akár komoly – érdemei az Ispita ügyében, de alapítása biztosan működésük idején történt, hiszen 1779 és 1787 között (míg a leégett városháza helyett újat nem emeltek) a város tanácsa az Ispitában ülésezett. Ekkori adat szerint hat szobája volt.

A tanács kiköltözése után is eredeti rendeltetésétől eltérően használták egy részét: itt lakott a városi iskolamester és itt is tanított. Az elhelyezési gondok megoldódását a szomszédos „nemzeti iskola” megépülése jelentette.

Működése utolsó szakaszában a kórházi rész az emelet három szobájában volt elhelyezve. Külön szobája volt a női és férfi betegeknek, illetve a súlyos állapotban lévőknek. Évente 300, 400 beteget látott el. Kórházi ágyai száma tíz és huszonöt között ingadozott.

A földszint három szobája látta el a menhelyi feladatokat.

•A kápolnát saárdi Somsich Antal (született: 1742) építtette 1769-től. Vonzódását a városhoz talán magyarázza, hogy első, nagyon fiatalon meghalt – akkor már nem élő – felesége Inkey Zsófia volt.

1771-ben Szent Márton püspök tiszteletére szentelték fel a kápolnát.

A kápolna 1831-es leírása szerint is tornyos volt. Hajdani megjelenéséről képet kaphatunk, ha megnézzük Szent Erazmusz oltárképét az Alsótemplomban. Ott a háttérben látható a kápolna és környéke.

A főoltárán volt Szent Márton „képe”. A valóságban szobor és festmény kombinációja. Ma a Kórházkápolna oltárát díszíti.

A nagykanizsai kórház történetével foglalkozó, 1974-es kiadvány szerint oldalt is volt két oltár. Ezeket Szent Ambrus, illetve Keresztelő Szent János képét helyezték el.

A Keresztelő Szent Jánost ábrázoló (olaj) oltárképet a 18. század végén Pfaff János pékmester adományozta. Az épület lebontásakor a képet eladták és az Cserfőre, a kápolnába került.

Ugyanakkor (1885-ben), az előbbivel együtt, Szent Balázs olajképét is hirdették eladásra. Mindkettőt szőlőhegyi kápolnába ajánlották. Lehet tehát, hogy ilyen kép is volt a kápolnában, de lehet szó a név egyszerű elírásáról is. A két, fából készült keretben lévő kép hat láb magas, három láb széles volt.

Az épület déli oldalán napóra volt még lebontásakor is.

- A két objektum története során többször is a katonai igények kielégítésének áldozatává vált. A Kossuth téri kórház felépülésekor is (ekkor bontották le mindkét épületet) egy honvédszázad tanyázott a kórházi részben.

Helyükön – a két épületet megvásárolva – a Kereskedelmi Kaszinó 1886-ban építtette fel székházát, Ludwig Schöne bécsi építész tervei alapján, eklektikus stílusban. A tervezésben Schöne társa, az ugyancsak bécsi Haas volt.

Olasz munkásokkal Morandini Bálint csáktornyai építész kivitelezte.

- A „Casino” alapítását 1836-ban határozta el 60 kanizsai polgár – kereskedők és tisztviselők. Az egyesület számára Batthyány Fülöp herceg az „új” uradalmi épületben (Vasemberház), a térre néző szárnyban bérbe adta a földmérői lakást, amelynek öt szobája volt.

- Mint az Erdélyi Híradó 1837-es tudósítása írta: „A casino folyó január 2-án délután kinyitattván, estve az ablakok öhercegsége tiszteletére a helybeli hangászkar zengedezései közben kivilágítottak”.

A cikkből az is kiderül, hogy a „hangász egyesület” Babochay Jánosnak (városbíró 1833-tól) és Bernard Gáspárnak (városbíró 1835-től) köszönheti létezését. A zenekar (annak idején a hangász szó zenészt jelentett) működéséről más adatot nem ismerek.

- A Casino első igazgatója Darás József ügyvéd, táblabíró lett. Az öt szobára terjedő bérelt részt fokozatosan növelni kellett; felmerült tehát a székház építésének ötlete 1846-ban, majd 1861-ben, de az időszak nem kedvezett a megvalósításnak.

- Közben, 1863-ban (más adat szerint korábban, mert már 1859-ben is létezett) megalakult a Kereskedelmi Egylet (Kaszinó), német nevén Handlscasino is. 1867-ben nagyjából 300 tagja és saját könyvtára volt.

- Ennek helyiségében és támogatásával jött létre ugyanezen évben a Magyar Társalgókör.

Feladatának a magyar nyelv oktatását tartotta a város magyarul nem, vagy nem nagyon tudó polgárai között. Célja érdekében ingyenes nyelvtanfolyamokat indított. (Potenciális diák ekkoriban még nem kevés élt a városban.)

- A témával kapcsolatosan említem, hogy 1881-től létezett a városban a Nagykanizsai Névmagyarosító Társaság. Működésével kapcsolatos utolsó adatom 1906-os.

- 1875-ben a Casinoba beolvadt a Kereskedelmi Egylet és neve Nagykanizsai Kaszinóra változott. A megerősödött egyesület volt képes az építkezés megvalósítására.
 - Az egyesület itteni rendezvényein később jelentős pályát befutó művészek is felléptek: Reményi Ede, Szigeti József, Dohnányi Ernő.
- Az épület adott helyet az első világháborúig az 1871-ben alakult Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesületének is.
- 1919-ben a Kaszinó átmenetileg megszüntetésre került, az épületet a Szocialista Párt vette tulajdonába, „Szocialista Klub” lett belőle.
- Könyvtárában a két világháború között 6000 kötet várta az olvasókat.
- 1952-től a Helyőrségi Tiszti Klub működött az épületben.

008. Ady utca 8.

- Az itt állt és a déli irányban következő, földszintes házak utcai frontja – egészen az Alsótemplom bejáratáig – egy vonalba esett az előző házakéval. Tehát az utcának e része is szűk volt annak idején.
 - A ma már nem létező itteni épület az 1870-es évek első felében még Kürschner Mayer méteráru-kereskedője volt. Tőle került akkoriban Reichenfeld Ignác (Reichenfeld Gyula apja) kereskedő birtokába.
 - Halála (1893) után örököseitől vásárolta meg a Katolikus Legényegylet 1909-ben, amely azonnal átalakíttatta – fedett tekepályával is ellátott – otthonának.
- 1926-ban a hátsó, földszintes épületben két helyiséget összenyitva összejöveteleikhez egy nagyobb termet alakítottak ki Szántó Lajos építőmesterrel.
- 1935-ben Vécsey Barna városi mérnök tervei szerint ugyanott készült el a nagyobb, több mint húsz méter hosszú nagyterem, amely a jelenlegi épület hátsó fele. Az utcai épület a második világháború után került lebontásra.
- Az egylet 1902-ben (elődje 1868-ban) alakult.
- 1903-ban az Eötvös téren avatták fel korábbi otthonukat.
- 1905-ben szentelték fel zászlójukat. A nehéz selyem zászló egyik oldalán a korona mellett ott voltak a hit, a remény, a barátság, a szeretet, a szorgalom jelképei és az „Isten áldja meg a tisztas ipart!” felirat. A másik oldalra Szent József képe került.

009. Ady utca 9. (egyben Zrínyi utca 38.)

(Nemzeti iskola*)

- Itt, a Kligor Józseftől 1793-ban vásárolt saroktelek (előtte a rajta álló házzal együtt mostohaapjáié, Brebrovics János kovácsmesteré volt) nyugati oldalán, 1806-ban

épült fel a város első elemi (nemzeti) iskolájának bolthajtásos, csaknem negyven méter hosszú, emeletes háza.

A kivitelezést Heffert Simon kőművesmester már 1802-ben elkezdte, de a munka évekre elakadt. 1805-től Stauner János építőmester folytatta és fejezte be az épület felhúzását.

Alul voltak a tanítói lakások (egyik szobájában Faics György, az első tanító még lova és tehene tartásával is próbálkozott), felül pedig a tantermek.

- 1825-től, amikor a nemzeti iskola osztályai már a gimnázium épületében voltak, itt a német nyelven oktató iskola működött.

- A nemzeti iskolába kezdetben a leányok és a fiúk együtt jártak. Az 1830-as évek közepén a leányoknak külön „leánynevelő intézet” nyílt. Ezt is itt helyezték el, hiszen az épület jó része nem volt használatban. Anyagi okokból 1849-ben az elkülönítés megszűnt.

1857-re már három elemi iskolája volt a városnak; az egyik Kiskanizsán működött.

- A ház volt 1844 és 1850 között a tanítóképző otthona is.

1847-ben került az intézmény élére Palotai (Purgstaller) József. 1848-ban Pestre került, egyetemi tanár, a Tudományos Akadémia tagja lett, majd a piaristák rendfőnökévé választották.

- Itt működött gimnázium épületéből átkerült inasiskola is 1886-ig.

- 1878-ban készült el a mai épület Zrínyi utcai oldala, amely helyet adott a polgári fiúiskolának (az emeleten) és 1886-tól évtizedekig az – oda átköltöző – ipariskolának (inasiskolának) is.

Kivitelezői Hirschl Ede és Bachrach Gyula voltak.

Ettől kezdve a régi részben csak a leányok osztályai működtek.

- A régi épületet 1897-ben bontottak le, hogy helyére felépítsék a polgári leányiskolát befogadó szárnyat. Ekkor nyerte el mai, Plosszer Ignác városi mérnök terve szerinti, egységes megjelenését az épület. E munkákat Hencz Antal vezette, kivitelezője Bachrach Gyula vállalkozása volt.

Ekkor kerülhetett helyére az Ady utcai oldalon az utcára szaladást gátló öntöttvas korlát. Addig ilyesmi nem létezett a városban.

- 1913-ban a szomszédban lévő ipariskola megint költözött, ekkor ide, a polgári leányiskola által is használt részbe. Ekkor indult a lányok külön szakmai képzése is, szintén itt.

Mindkét polgári iskola az emeleti részre szorulva létezett még a két világháború között is, mert a földszintet akkoriban az elemi iskola használta.

- Az 1897-es építkezés bontási munkái során a pince téglái között elrejtve egy mállott, régimódi erszényt találtak, amelyben egy papírdarabon ceruzával írva a következő közlés volt:

„Ezen bugyeláris 1849. január 2-án tétetett el, benne 258 frtot érő papírral a fölülről a harmadik szoba udvari falába egy kis katulába van rejtve. Én a szabadság harcába mentem. Németh Antal, szolga.”

Németh Antal további sorsa ismeretlen, talán elesett az egyik ütközetben. Eltűnt a skatulya és az értékpapír is...

•Ehhez kapcsolódva, itt jegyzem meg, hogy 1848 őszén a megyei bizottmány kötelezte a várost, hogy „a haza védelmére 40 önkénytest” állítson és biztosítsa a felszerelésükhöz szükséges összeget. A város a katonákat ki is állította. 1849 májusában a megyegyűlés újabb 60 újonc biztosítását írta elő.

1890-ben Bátorfi a városi levéltár adatai alapján közölte a város által állított 130 honvéd névsorát azzal, hogy a nevek valószínűleg időrendben kerültek rögzítésre. Én is ezt a sorrendet követem:

Hoffer Márton, Major György, Pápai István, Nemes Mátyás, Kolongya József, Tóth György, Mataja Károly, Grábner János, Grábner György, Kammer Ferdinánd, Volf György, Andri József, Németh Elek, Juhász Ferdinánd, Kiss János, Mátés József, Plander József, ifj. Plander József, Dani József, Tiszai József, Kancsalics József, Bördolmányos Ferenc, Kolovrát József, Ruff József, Polai György, Babics Károly, Träger János, Kiss József, Schapringer Lázár, Szita József, Buváry Ferenc, Maninger Ferenc, Tehel József, Orbán János, Gábor János, Igrovics József, Imrei Antal, Milhofer Adolf, Andrasek Péter, Rimmer Adolf, Makár József, Stankovics Imre, Pausz György, Stamberger József, Pogácsás J., Nemcsics Pál, Kele Imre, Szíjgyártó György, Horváth Mihály, Veszter Mihály, Galgóczi Imre, Magocsi László, Böhm Ignác, Balázs György, Czethofer János, Magyardi József, Halász Ferenc, Krausz József, Schiller Mihály, Auerbach Jakab, Scherbauer Mihály, Sábán Gábor, Gudencz Vilmos, Szabó István, Halvax Ferenc, Nuszár József, Szekulics Mayer, Kalmár Zsigmond, Berdó János, Sommer József, Baranyai Pál, Zsandár József, Pál József, Vadász János, Ács József, Farkas József, Dervalics Ferenc, Krenusz Mihály, Bedenek József, Kovács János, Kovács József, Kotnyek József, Bedenek János, Budai László, Sipos István, Tomsics György, Sárvári J., Poszavec J., Poszavec Gy., Major György, Pápai István, Kollarics János, Mátyás Ferenc, Samu János, Polai vagy Fráter György, Horváth vagy Vrászló József, Kober vagy Mátyás József, Martinecz János, Varga József, Lesziák József, Németh János, Auer Károly, Farkas Sándor, Dani László, Mihalecz Péter, Szerpák József, Brogyovin Sándor, Ihász János, Kis vagy Sajtos György, Pap József, Vas Ferenc, Szabó György, Horváth József fityeházi cigány, Mihalecz József, Süller János, Csepreg vagy Horváth József, Munkácsi János, Karlovics János, Horvák János, Szokol György, Tislér István, Millei György, Török József, Lendvai József,

Kránicz János, Kamenár Ferenc, Matkovics János, Keszés István, Markovics József, Szekeres János.

•A ma is iskolaként használt épület sarkán van Kanizsa első modern térképészeti felmérésének emléke: magassági jegy 1910-ből.

A korábbi, 1:2280 méretarányú városi térkép 1864-ben készült.

Az új térkép készítése munkálatai az 1910-es magassági felméréssel kezdődtek, amire a vízvezeték hálózat megépítéséhez is szükség volt. A méréseket 1910 és 1912 között Hollop János mérnök, azok kiegyenlítését Miklós Béla főmérnök (mindketten a Háromszögélő Hivatal munkatársai) végezte. A 169 alappont mindegyikére került egy öntöttvas falicsap (itt is a helyén van még) és egy ovális, öntöttvas magassági jegy, amely 30 cm hosszú, 12 cm magas. Utóbbi kanizsai különlegesség: a többi magyar város felmérésekor más típusúakat használtak. A falicsapok még sok helyen ott vannak a házak falában, de magassági jegyből, az itt megmaradton túl, csak egyről tudok.

1914-ben kezdődtek a háromszögelési munkák. 1916-ban a pápai 19. számú „fölmérési” felügyelőség egy osztálya két évre a városba költözött, az épületek felmérésére.

Az új, 1:1000 méretarányú térképet 1918-ban mutatta be Imreh főmérnök.

010. Ady utca 10. (egyben Zrínyi utca 27.)

(Postapalota*)

•A mai épület telkén, az utca elejének vonalában hosszú, földszintes, öreg ház állt. Az 1850-es években is létezett már. 1895-ig Bettlheim Márkus, majd özvegye tulajdonában volt.

Az udvarban álló raktárépületekben működött a játékgár 1908 és 1911 között.

Az időközben kincstári tulajdonába került házat (a telek Zrínyi utcai, másik épületével együtt) a posta építésének előkészítéseként 1913-ban lebontották. Ezért az itt dolgozó Mértékhitelítő Hivatalnak is új helyet kellett keresni.

•Új postapalotára először 1912-13-ban készültek tervek, az építkezés azonban csak 1921-ben kezdődött.

A modern palotát Goll Elemér és Gyenes Lajos neves budapesti építészek tervezték. Az építést az alkalomra létrejött helyi konzorcium végezte Horváth Lipót, Fatér Mihály és Szántó Lajos építőmesterek vezetésével.

A nyílászárók fém részeit a budapesti Haas és Somogyi cég készítette. Máig léteznek ezek eredeti, külső vasredőnyei.

Az épület berendezése Muzikár Vince és Martincsevics Imre helyi asztalosok munkája volt. Sajnos az ügyfelek számára kialakított fogadótér keményfából, üvegből, öntöttvasból kialakított, szép bútorzata már a múlté. Az azóta eltelt

nagyjából két évtizedben most kerül másodszer lecserélendő állapotba a helyére került, „modern” anyagokból megálmodott utódja.

A hajdani berendezéssel együtt tűnt el a házból a sárgaréz csőposta, amely az épület szintjeit, fontosabb helyiségeit kötötte össze.

A posta és távírda korábbi helyéről, a Harmincados-házból (Régi Posta), 1924 nyarán költözött az új épületbe. A telefonközpont és a távírda nagy helyiségét az első emeleten, az Ady utcai oldalon alakították ki.

•A Zrínyi utcai oldalon 1939-ben alakították ki a garázsokat, hogy a következő évtől – lecserélve az addig használt lóvontatású kocsikat – autókkal hordhassák ki a csomagokat a városba.

011. Ady utca 11.

•A 18. század végén az itteni fundust Nyers János birtokolta.

•A mai épület helyén egy kétemeletes, klasszicista bérház állt.

Az izraelita hitközség építtette 1862-ben, miután 1854-ben megvásárolta a Danneberg-féle telket, amely a Zrínyi utcától délre, az Ady és Csengery utcák között terült el, magába foglalva az akkor még nem létező Szent Imre utca területét is.

•A 19. század végén, a 20. század elején itt lakott a ritka műveltségű két testvér: Kronfeld Ida és Camilia (Emilia). Nyelvoktatásból éltek, de nevüket a lakásukon tartott irodalmi esték tették igazán közismertté.

•1918-ban itt nyitotta meg műtermét Halász Sándor fényképész.

•A 19. század végén még egy szűk (a Nádor utcáig szélesebb nem fért el), földszintes épületet emeltek a telekre, a ház déli oldala mentén. Az Ady utcában nem kapott sorszámot, a Nádor (Szent Imre) utcában ez volt az 1. számú ház. Bővebben ott.

012. Ady utca 12. (egyben Zrínyi utca 36.)

(MAORT-ház*)

•A századfordulón az itteni viszonylag nagy telken a kis földszintes ház az Ady utcai oldalnak csak felét foglalta el, mégpedig az Ady és a Zrínyi utcák sarkán. A Weisz Tivadar birtokában lévő ingatlan hamarosan Rosenberg Károly „gazdász” tulajdonába került. Örökösaitől 1927-ben vásárolta meg a város.

•Az ingatlant adottságai inkább valamilyen ipari tevékenység folytatására tették alkalmassá.

Az első világháború előtt Moller Károly „villamos felszerelési vállalata” székelte itt.

- Az 1920-as években itt, az udvari épületekben létesítette üzemét Bojtor József „kocsigyáros”. Műhelyei (kovács, kocsigyártó, bognár, fényező, javító, vasaló) egy részét a szomszédos, Ady utca 14. szám alatti telken alakította ki. A nyergek készítésével foglalkozó részlege az Ady utca 29. szám alatt működött. A cég hintók, kocsik, szekerek készítésével foglalkozott. A választott tevékenység visszaszorulóban volt, így hamarosan autójavító üzemként is hirdették magukat.
- A jelenlegi épület a MOL Rt. elődje, a Magyar Amerikai Olajipari Rt. alkalmazottai számára 1942-43-ban emelt bérház. A MAORT Nyugdíjintézet építtette Berkes József és részben Pásztor Zoltán kanizsai MAORT-építészek tervei szerint, Kalmár Zoltán vállalkozó kivitelezésében. Földszintjén volt az „Élelemtár”, amely a társaság dolgozóinak biztonságos ellátását szolgáltatta.

013. Ady utca 13. (egyben Szent Imre utca 2.)

(Danneberg-ház*)

- Itt állt az 1805-ben megnyílt második patika, a „Halleriana” épülete. 1805-ben az épület tulajdonosa, Haller Antal nyitotta meg. A ház 1808-ban Vidákovich Ferenc bábsütő tulajdonába került. A gyógyszerterát Haller bérlőként működtette tovább. A felmerült hiányosságok és a versenytárs mesterkedései okán 1830-ban bezáratták. Így a második patika végleges megnyitása Szép Károly nevéhez fűződik. Négyévnyi küzdelem után, 1835-ben, a Fő út 12. szám alatt kerülhetett erre sor.
- A patika helyén épült e jellegzetes, klasszicista jegyeket viselő, későbarokk városi ház a 19. század első felében. Gazdája, Danneberg Mihály terménykereskedő és borász volt. 101 évet élt meg. Fia, Danneberg Jakab és Weisz Adolf híres gabonakereskedő cége 1846-tól 1944-ig létezett. A ház magas padlástere ma is jelzi, hogy azt tárolására használták. Eredeti tetőszerkezete különösen értékessé teszi az épületet. Jelenlegi nyílászárói nem követik a hajdani kiosztást.
- Amikor 1854-ben az izraelita hitközség megszerezte a széles, a Csengery utcáig nyúló Danneberg-féle telket, 1855-ben itt kezdte működését óvodájuk, amelynek alapításában a hitközség elnöke, Wettendorfer textilkereskedő és gelsei Gutmann Henrikné (Strasser Nanette) szereztek jelentős érdemeket. Évtizedekig a város egyetlen óvodája maradt. 1857-ben a Csengery út 10. alatti iskolaépületükhöz az óvoda számára egy szárnyat építtettek, és az odaköltözött.

Friedrich Fröbel módszere szerint dolgoztak. Az 1860-as évek elején a téli időszakban 60, nyáron 100 gyermekkel működtek. 1865-től az óvodát előkészítő osztályá alakították.

- 1875-ben az ingatlant megvásárolta Fischel Fülöp. Az épületet vendéglőként, szállóként hasznosították.
 - 1896-ban Grünbaum Hugó és a pancsovai Wolf József kicsiny, tucatnyi dolgozót foglalkoztató cukorkagyárat rendezett itt be.
 - Ezután Vida Lajos vendéglős újra a korábbi célra használta, sőt 1911-ben meg is vásárolta.
- 1923-ban Vida vejével, Gyenes Lajossal kalapgyárat indított be az épületben.

014. Ady utca 14.

- Az Alsótemplomhoz vezető sétányig nyúlva, a mai ház helyén földszintes sarokház állt.

Prager mészáros háza a századfordulón már Adler Móré volt.

Ő a kóser mészárszék mellett harminc éven át pászkasütőt is működtetett a Király utca 47. szám alatt. Halála (1902) után özvegye, majd a két világháború között fia, Miksa folytatta a mészárosi tevékenységet.

A MAORT-ház építése miatt bontották le ezt a házat is.

015. Ady utca 15.

(Dobrin-ház*)

- Dobrin József az itteni, volt Manovits-házat vásárolta meg magának. A vétel időpontját nem ismerem, de 1848-ra már megtörtént.

A korábbi földszintes ház helyére Dobrin Benő bor- és gabonakereskedő, a Dél-zalai Takarékpénztár alapítóinak egyike, a Rotschild-bankház közvetítője 1880-ban építtette a mai házat, 1500 hektoliteres borospincével.

- A terménykereskedő, az uradalom kereskedelmi tevékenységét is bonyolító Dobrinok a 18. század végétől működtek Kanizsán. A család Tatáról került Kanizsára 1795-ben. Dobrin Jakab kereskedő akkor, már itt, a család új lakhelyén született.

1851 júniusában az Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesület (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) a jelentősebb kanizsai kereskedőkről készített felsorolásában a Dobrinok közül gabonakereskedőként említi Fülöpöt és Jakabot, illetve ágyneművel kereskedőként a Dobrin József és Társa céget. Lehetséges, hogy József azonos azzal a Józsuával, akit más források – már 1820 előtt is neves terménykereskedőként emlegetnek.

Dobrin Benő üzleti tevékenységét földbirtokok bérletével kezdte, majd 1870 tájékán lett a város egyik terménykereskedője.

A Dobrinok rokonságba kerültek a szomszédos telket birtokló Danneberg családdal (Benő apja, Fülöp Danneberg Bettit, Danneberg Mihály leányát vette feleségül); Benő révén pedig a Lackenbacher családdal (felesége Lackenbacher Antónia volt).

- A házat a Szent József Egyházközség 1939-ben adakozásból vásárolta meg katolikus kultúrháznak.

1950 óta a Szent József Plébánia otthona.

016. Ady utca 16. (korábbi számozás szerint)

(Alsótemplom*)

- A templom patrónusa Szent József.

1714-től a vár köveiből, a Berge György Kristóf várparancsnok által adott telken építették a ferencesek, barokk stílusban.

1816-ra elkészült tornyába 1823-ban Hitzelberger Károly, a Dunántúl egyik leghíresebb mestere épített órát. Őt más források Gáborként említik.

A toronyóra (2008-ban lecserélt) világító számlapjait 1937-ben készítették.

1913-ban az épület keleti oldalán új gyóntató helyiséget építettek, amelynek csillára Tandor Ottó hagyatékából került helyére.

- Főoltárképét 1747-ben Caspar Franz Sambach festette; a szószékkel együtt gróf Batthyány Lajos készítette.

A keleti oldal középső mellékkápolnájában Szent Erazmusz oltárán – Inkey Boldizsár felesége, Nagy Júlia emeltette – Szent Rókus és Szent Sebestyén alakja között a háttérben látszik a hajdani Kanizsa egy kis darabkája. Látható maga a templom akkori formájában és a mainál még lényegesen kisebb kolostori rész. A zsúpfödeles házak között ott a Szent Márton-kápolna, amelyet 1769-ben kezdtek építeni. A hagyomány által őrzött történetben van egy feloldandó ellentmondás: Nagy Júlia 1762 novemberében halt meg.

A kápolna helyén ma a Kaszinó székház áll.

- 1892-ben a templom belsejét Götz Adolf budapesti templomfestő renoválta. Ekkor készített a mennyezetre a fiatal, akadémista Lohr Ferenc három képet temperával. Ugyancsak ekkori a sziklaoltár a lourdesi Szűzanyával. Vogl Adolf innsbrucki kőfaragó munkája. A templom külső helyreállítását Geiszl Viktor tervezte és vezette.

- A ma is létező, stukkókeretes freskók Éber Sándor és Anna munkái 1926–27-ből. A keresztúti reliefeket 1927-ben Lajos Béla budapesti szobrász készítette.

Ólomkeretes, színes ablakai Palka József üvegfestő mester műhelyében készültek 1926-ban.

Az 1926–27-es helyreállítás építési munkáit Fatér Mihály végezte.

•Szenteltvíztartója eredetileg török sírkő volt. Török nyelvű felirat van rajta:

Musztafa aga
meghalt
évben
1084.

A török évszám 1673-nak (vagy 1706-nak) felel meg.

•A templom 1873-ban új orgonát kapott. Korábról, 1778-ból egy 22 regiszteres orgona létezéséről van adat.

Az 1923-ban kibővített orgona helyére 1928-ban másik került. Ez a Mauracher testvérek linzi műhelyében készült. A 30 regiszteres orgonát 1987 és 1989 között átépítettek.

•1816-os leírása szerint a templom hat haranggal rendelkezett (már 1778-ban is hat harang létéről tudósítottak); a legnagyobb 600 kg-os, a legkisebb 27 kg-os volt. Tetőzete cseréppel, tornya bádoggal volt fedve.

A torony hat öreg, 1700-as években öntött harangjából (a torony felépülése előtt valószínűleg haranglábakon tartva használták őket) 1916-ban hármat rekviráltak; ekkor még csupán a templomok harangjainak (súly szerinti) kétharmadát olvasztották be. Ezek adatai fennmaradtak.

A 600 kg-os nagyharangot 1767-ben öntötte Martinus Feltl Grácban. Körben vallásos tárgyú reliefek díszítették. A hagyomány szerint József császár ajándékozta a plébániának.

Gráci munka volt az egyik 150 kg-os harang is. Franz Antoni Weier készítette 1729-ben.

A régóta nem használt, törött, 40 kg-os lélekharangot Matheus Köstenbauer öntötte 1739-ben Grácban.

A következő évben beolvasztottak még egy 150 és egy 300 kg-os (fertályos) harangot. Utóbbi is Grácban készült 1731-ben. Előbbiről csak annyit tudni, hogy 1882-ben került a helyére.

A meghagyott kicsi, 54 kg-os harang mellé 1926-ban Szlezák Lászlóval öntettek négy új harangot. Ezeket egyben el is nevezték:

Szent József harang (10 mázsa),

Assisi Szent Ferenc harang (5 mázsa),

Szent László harang (3 mázsa),

Szent Erzsébet harang (130 kilogramm).

Ekkor felmerült, hogy a régi kisharangot vegye meg a város a temetői kápolnába (annak eredeti harangját is rekvirálták), de ehhez ott új tornyot kellett volna építeni.

Az elképzelés nem valósult meg.

- Az épületegyüttes alatti kriptákba utoljára 1876-ban temettek.
- 1895-ben a cinterem talaját feltöltéssel kiegyenlítették és elültették a rajta átvezető Ady utcai sétány akácait.
- A templom keleti oldalán álló Mária-szobrot (a talapzatába vésett évszám egy múzeumi fotón még látható) 1888-ban állították. Északi szomszédságában egy 1901-ből származó fogadalmi kereszt található. Egyik sem áll eredeti helyén.
- 1848-ban alakult meg a helyi Szentháromság Társulat. Eke-, illetve Paraszt-céhként is emlegették őket, hiszen kezdetben csak földműveseket vettek maguk közé. Tagjaik többsége a Petőfi, a Honvéd és a Magyar utcákban lakott. Alapszabályuk előírta bizonyos napokon a közös megjelenést a szentmiséken, ahol lámpákkal állták körül az oltárt. Körmenetek alkalmával vitték a baldachint, lámpáikkal díszmenetben lépdeltek az Oltáriszentség két oldalán. Sokáig a temetések lebonyolításában is volt szerepük. Ők vitték a koporsót a halottas háztól a temetőbe. A későbbiekben már csak tagjaik halálakor tették ezt. Az egyesület 1930-ban még létezett.
- A templommal összeépült kolostor adatai a „Zárda utca 16.” címen olvashatók.

017. Ady utca 17. és 19.

- Hajdan egy telek volt. A két ház közül az északi jóval idősebb: 1860-ban már létezett. A meglehetősen jellegtelen épületek csak századfordulós tulajdonosuk miatt érdemelnek említést.
- Az 1920-ban meghalt Unger Ullmann Elek vaskereskedő (boltja a Vasemberházban volt) fontos szereplője volt a város közéletének. Elnöke volt a Nagykanizsai Kaszinónak, a Nagykanizsai Kereskedők Társulatának, a Nagykanizsai Segélyegylet Szövetkezetnek. 1905-ben lett a Nagykanizsai Tornaegylet elnöke. Elnöksége 26 éve a folyamatos fejlődés időszak volt; akkoriban társadalmi rangot jelentett az egyesület tagjának lenni. Érdemeire tekintettel az egylet díszelnökének választotta.

018. Ady utca 21.

- A jelenleg álló ház építésekor bontották le az itt állt tímár-házat. A 18. század közepéről származott. Zömök, földszintes, barokk jellegű épület volt, bolthajtásos kapualjjal, szép kapuval. Falai fél méter vastagok voltak, magasított tetőszerkezete dupla padlást rejtett. Ez és a nagy, bolthajtásos pincéje is hajdani tulajdonosai (tímár mesterséget űztek) tárolási igényeit elégítette ki.
- A 20. század első évtizedeiben Guttman Sándor kádármester műhelye volt itt.

019. Ady utca 23.

•A ház kétes értékű nevezetessége, hogy kapcsolatba került Sándor jugoszláv király 1934-es meggyilkolásával.

1931-től a kormány tudtával Jankapusztán usztasa menekülttábor létesült. A bérleti szerződést egy Perčec nevű szervezőjük kötötte Horváth Emil néven. A 242 holdas területen kívül bérbe vette ezt a házat is. A menekülttábor idővel kiképzőtáborrá alakult. A Jankapusztán felkészítettek közül hárman ott voltak a merényletet végrehajtó akciócsoportban.

1934-ben az ügy vizsgálatát végző Népszövetség Jankapuszta mellett e házról is filmfelvételeket készíttetett.

020. Ady utca 25.

•A mára lepusztult földszintes épület története a szódavíz gyártásával kapcsolatos. Az üzem tulajdonosai 1875-től a második világháborúig ugyanazon családból kerültek ki.

A századfordulón Rosenfeld Alajos szikvízgyáros birtokolta és működtette itt üzemét.

1912-es halála után vejéé, Weisz Ignácé lett az üzem. Ő szénsavval dúsított ásványvizet is készített Szent György-víz névvel. Az udvar északi oldalán lévő épületekben dolgozó vállalkozás 1925-től jeget is gyártott.

Ekkoriban öt cég foglalkozott a városban szódavíz készítésével. Mindegyiküket kötelezték cégjelzésük feltüntetésére palackjaikon.

A háború előtti tevékenység itt még az államosítások után is sokáig (amíg tömeges igény volt a termékre) folytatódott. Abban az időben is része volt még az utcaképnek a szódavizes üvegeket, vagy a jeget szállító lovas kocsi.

021. Ady utca 31.

(OTI-székház*)

•A volt OTI-székház helyén épült fel 1745-ben az egyik uradalmi vendégfogadó, kiszolgálva a Légrád irányába zajló utasforgalmat.

Oromfalával az utca felé forduló, emeletesnek mondható épület volt. Az 1822-es térképen még csak ez a főépület szerepel, Rongyos Lámpás névvel. Máshol egyszerűen Lámpásként említik.

A furcsa nevet talán magyarázza, hogy akkoriban lámpásnak nevezték a borosüveget, a boroskancsót, illetve rongyos jelzőt kaphatott egy ház is, ha eléggé elhanyagolt állapotban volt.

1805-ig helyet adott a ház a zsidó hitközség első imaházának is.

Az 1840-es 1850-es években ezt az épületet már „serfőző ház” névvel illették (az 1890-es években már nem sört, hanem szódavizet készítettek benne, az első világháború előtt a hordójelző állomásnak adott helyet). Megváltozott rendeltetésének megfelelően volt két szobája, továbbá magtárak és műhelyek voltak benne.

- A vendéglátási tevékenységet az időközben történt bővítés révén azonban megtartották. Az udvar felé és északra, a sarkon (Ady utca 29.) is megépült egy-egy épület. Az 1830-as évektől utóbbira (négy szobával rendelkezett) a „serház” nevet használták.

Aztán az Ady utca felől a két épületet egy harmadik résszel összekötötték (akkoriban a telek még nem volt szétosztva a mostani Ady utca 29. és 31. szám alatti telkekre).

- A 19. század második felében az egész létesítményt Kis Sörházként is emlegették. A „Kis” jelzővel a Vasemberházban lévő Nagy Sörháztól különböztették meg. E két nevet azonban időnként megcserélve is használták. A keveredésre okot adhatott, hogy a déli oldalon itt az épülethez parkosított sörkert (nagyjából az Ady utca 33. szám alatti terület) is tartozott, amely nagy volt, de nagy volt a Vasemberház épülete is.

- A Kis Sörház telkén működött Weiser József vasüzemének elődje a Sugár utcai gyár 1884-es felépüléséig.

- 1903-ban alapított kisipari jellegű vállalkozásukat fejlesztve 1904 végén (ekkor az ingatlan már Zerkowitzék tulajdonában volt) itt (a 29. szám alatt) alakította ki cipőgyárát Ledofszky Ernő és Neu Dezső. A cég vászonból, posztóból, bőrből készített cipőket 100 munkással és azokat a monarchián belül értékesítette. Tornapőzéssel különösen sikeres volt. Az első világháború idején a gyár beszüntette termelését, az épületet a katonaság vette igénybe.

- A Kis Sörházban gyerekeskedett a városban érettségiző dr. Székely Vilmos (1897-1966), aki jelentős szerepet töltött be Ausztria, majd Nyugat-Európa más országai filmgyártásában. Ott Wilhelm Székely, illetve William Szekeley néven lett közismert. Produceri tevékenységét az 1930-as évektől az 1950-es évekig folytatta. Nincs rá bizonyítékom, de valószínűsítem, hogy a sörházat bérlő Schlesinger Mór egyik fia volt. A sörházat az első világháború előtti években már ifjabb Schlesinger Mór bérelte.

- Az első világháború előtt a nagy telken (beépítéséig, annak sörkerti részén) sokszor verték fel sátrukat a városba érkező vándorcirkuszok.
- Az Ady utca 31. szám alatti részen a székházat az Országos Társadalombiztosító Intézet építtette Várallyay Sándor tervei szerint. 1938-ban készült el. Az épület kivitelezője Kertész Béla helyi vállalkozása volt. Alagsorában volt az irattár és a gázóvóhely, emeletén az irodák, földszintjén pedig a korszerű rendelőintézet. Utóbbi a növekvő igények miatt 1974-ben a kórház új épületébe költözött. Helyén 1994-ig a fogászati szakrendelés működött.
- A hajdani épületegyüttes megmaradt, sarki részét a pártbizottsági székház (később középiskola) építése miatt bontották le.

022. Ady utca 30-32.

- A 20. század elején itt és innen délre a sorompóig az utca mentén nem álltak lakóházak. A területet a szombathelyi vasútvonalig még az uradalom majorja (megkülönböztetésül belső majornak hívták) foglalta el. Középső részén álltak a gazdasági épületek (istállók, magtárak, kukoricás górék) és a cselédlakások. Itt voltak három épületben a „tishti” lakások is, amelyeket a majort irányító uradalmi tisztviselők, később a bérlők használtak. Ebben az időben gondozatlan deszkakerítés határolta a területet az utca felől. A Batthyány birtok kanizsai része ekkoriban 1500 holdnyi volt. Az építmények többségét a Nagyváthy utcai lakótelep építésekor bontották le.
- Korábban, az 1860-as években még létezett délen, a jelenlegi MÁV sportcsarnok helyén, a nagy parkban egy ház öt szobával. Ez volt az uradalmi fővadászlak.
- Nevezetes lakója volt a 19. század első felében Klingspögl Konrád fővadász (főerdész). A 19. század elejétől, egy élet munkájával, saját költségére ő alakította ki azt a romantikus kertet, amelyet Vadászkertnek (Jägerkert) neveztek. Ez a maga idején idegenforgalmi látványosságnak számított. Eleje a ma is létező Haiszer-ház helyén volt. Nagyjából 30 méter szélesen, 300 méter hosszan húzódott déli irányban, az utca mentén, a jelenlegi lakóházak helyén. Tekervényes utak, várromok, függőhidak, remetelakok, mitológiai alakok szobrai (Diana, Veszta), obeliszkek, dór oszloptöredékek, alagút, török torony és más épületek utánezatai tarkították az utcától sövényvel elválasztott parkot. Építője halála után elhanyagolták, a szándékos rongálások sem kímélték. Végül a herceg tisztartója 1869-ben a cédrusokat, más fákat kivágatta, a területet krumplifölddé alakította.

- Klingspögl halála után már bérlőknek adta ki az uradalom e házat, amely 1886-ban már nem állt.

1861-es adat szerint akkoriban Geiszl Mór építész lakott benne.

Geiszl jelentős kanizsai épületek sorát tervezte. A keszthelyi Magyarok Nagyasszonya Plébániatemplom tornyának terve (1878) is az ő munkája. A Hirschl-Bachrach cég munkatársaként is sokáig dolgozott. Valószínűsíthető, hogy a cég által a hajdani Magyarország területén emelt középületek között is található általa tervezett. Ennek ellenére szegényen halt meg 71 éves korában, 1893 tavaszán.

Temetése körülményei sem tükrözheték személye fontosságát Kanizsa mai városképének kialakulásában. A halálát követő második napon – egy pajta kigyulladására nyomán – nagy tűz pusztított volt lakása környékén (az Attila és a Honvéd utcák elején és köztük a Petőfi utcában).

Így holttestét – az akkori szokásokkal ellentétben – tisztelői nem kísérelték a gyászháztól a temetőbe, mert a tűz elől a testet a temető halottasházába kellett szállítani. A következő napon, a családtagok jelenlétében temették el. Erősen pusztuló síremléke még áll a köztemetőben.

- Bojtor József patkoló és kocsis kovács, későbbi „kocsigyáros” itt, a majorban kezdte működését még az első világháború előtt. Innen költöztette műhelyét az Ady utca 12. szám alá.

- Az emeletes sarokházat (Ady utca 30-32.) dr. Haiszer János fogorvos építtette. 1941-re készült el.

- A majortól délre, a vasúti töltés másik oldalán, szemben a töltésbe épített aluljáróval van az a telek, amelyen kialakították a város szennyvízáttemelő telepét. A ma is álló, inkább családi házhoz hasonlító gépház 1930-ban épült Kertész Béla vállalkozása kivitelezésében.

Mára eredeti rendeltetését elvesztette, berendezéseit kiszerezték, a gépek javát magába foglaló szárnyát lebontották.

023. Ady utca 33-35.

(Zerkowitz-házak*)

- A házak helyén lévő Sörházkertben rendezte meg az 1870-es, országos tornaünnepélyének versenyait a helyi tornaegylet.

A rendezvényre az alkalmat az egylet zászlójának felavatása szolgáltatta.

Megjegyzem, hogy Mező Ferenc írásában (Barbarits városi monográfiája) a Zöldfakertet nevezi meg színhelyként.

Bettlheim Győző viszont, aki magasugrásban lett második és az egylet egyik alapítója volt, nyolcvan évesen az előbbi helyszínt említette visszaemlékezésében.

Akkor (1926-ban) őt már, mint az ország legidősebb tornászát köszöntötte a Zalai Közlöny. Lett még idősebb is, mert 1938-ban halt meg, amikor már 92 éves volt.

•A két azonos megjelenésű házat 1894-ben építtette Zerkowitz Albert borkereskedő a szomszédos Kis Sörház hajdani, akkor már elhagyatott sörkertje (Sörházkert) és a szomszédos uradalmi telek helyén.

Zerkowitz uradalomtól vásárolt telke a Szemere utcától a Gőzfürdő (Kisfaludy) utcáig nyúlt. Ennek délre eső részét házhelyeknek továbbadta.

A házakat Sallér Lajos tervezte és kivitelezte.

Alattuk húzódik az 5 méternél magasabb, ma 1500 m² területű, hajdanán a szomszédos telkeken folytatódó, szekerekkel járható pincerendszer. 1901-ben készült el benne a 2000 hektoliteres cementhordó, belsejében recés üvegbéléssel.

•Mivel a Zerkowitz család több tagja szerepet játszott a város kereskedelmi életében, az eligazodást segítő, itt közlöm a család fellelt adatait.

Zerkowitz Leopoldot az 1848-as összeírás 31 éve Kanizsán élő boltosként említi.

1. Zerkovitz Leopold (1789 Óbuda – 1860 Nagykanizsa)

Scherz Terézia (1796 Nk. – 1849 Nk.)

1.1. Z. Zsigmond (1818 Nk. – 1874 Nk.)

1.2. Z. Vilmos (1820 Nk. – adat nincs)

1.3. Z. Albert (1822 Nk. – 1902 Nk.)

Schwarz Johanna (1846 – 1897 Nk.)

1.3.1. Z. Lajos (1865 Nk. – 1939 Bp.)

Rapoch Lujza

1.3.2. Z. Imre (Dr.) (1867 Nk. – 1933 Bp.)

Hirschfeld Helén

1.3.3. Z. Heléna (1868 Nk. – 1869 Nk.)

1.3.4. Z. Oszkár (1870 Nk. – 1928 Bp.)

Mair Hermin

1.3.5. Z. Teréz (1872 Nk. – 1936 Bp.)

Balogh Ignác (Dr.)

1.3.6. Z. Zsiga (1875 Nk. – 1876 Nk.)

1.3.7. Z. Zsigmond (Dr.) (1880 Nk. – 1944)

Frankel Ilona

1.4. Z. János (1824 Nk. – 1899 Bécs) (fiatalon Bécsbe költözött)

1.5. Z. Laura (1828 Nk. – 1853 Nk.)

Weissmayer Márkus

1.6. Z. Antónia (1831 Nk. – 1884 Nk.)

Weissmayer Mór

- Zerkowitz Albert, aki az egyesületi tűzoltás létrejötte előtt szervezője és vezetője volt a tűz elleni védekezésnek a városban, e házakba települt borkereskedő cégét 1891-ben alapította.

Előtte testvérével, Vilmossal fűszerkereskedőként tevékenykedett, de az 1860-as évektől egyre jelentősebb mértékben vettek részt a borkereskedelemben is: az egész Dunántúlon vásároltak fel borokat és azokból még Amerikába is szállítottak hajón, anélkül, hogy a borok megtörtek volna.

Ugyanakkor be nem jegyzett tagja volt a Zerkowitz Zsigmond és Társa (a társ Weissmayer Mór volt) borkereskedő cégnek, amely 1805-ben (más adat szerint 1811-ben) lett alapítva.

Később borkereskedelemmel a család más tagjai is foglalkoztak Alberttel párhuzamosan.

Különböző sikerrel dolgoztak, egymással címhasználati vitákba is keveredtek, hiszen Zerkowitz Zsigmond 1874-es halála előtt már jelentős külföldi kiállításokon ért el sikereket az eredeti, 1805-ös születésű vállalkozással.

- Megjegyzem, hogy a vasúti borszállítás megjelenése előtt a fuvaros a hordók mellé – lepecsételt palackban – mintát kapott a szállított borból. A megrendelő ennek megkóstolásával győződhetett meg, hogy bor a szállítás közben nem változtatta meg alapvetően minőségét (főleg: nem hígult-e).

- Az itteni, akkor már Zerkowitz Lajos nevével fémjelzett, országos jelentőségűvé vált kereskedésnek – 1931-es megszűnésekor – lerakata volt Bécsben; itt 4000 hl borokat kezelték ászokhordóikban.

A multimilliomosként számon tartott Zerkowitz Lajos már korábban, 1920-ban családjával Bécsbe költözött.

- Kanizsai ingatlanvagyonát 1931-ben árverésen értékesítették.

Az új tulajdonosok:

Ady utca 35.: Brandl Mór és Izidor borkereskedők (Zalaegerszeg),

Ady utca 33.: Szomolányi Gyula kereskedő,

Ady utca 31.: Ipartestület, majd OTI,

Ady utca 29.: Ipartestület,

Centrál Szálló: dr. Halpen Jenő ügyvéd.

Az 1930-as években a 33. szám alatti részben lakott Löwenstein Emil pogányszentpéteri nagybérlő. A helyi bankegyesületnek, illetve a közraktárak részvénytársaságának volt elnöke.

- A borászkodás az itt lévő pincékben csak a rendszerváltás után szűnt meg.

024. Ady utca 37.

- Konold Frigyes uradalmi bérlő 1905-ben épített háza.
- Itt lakott az 1914-ben autós fuvarozási vállalatot alapító Riedl Jenő. Tevékenységét a városon belül és környékén tervezete folytatni. A terv megvalósulásáról nem maradt adat; talán ebben az esetben is a világháború szólt közbe.

025. Ady utca 37.a

- Marton Vilmos postai főtiszt háza, amely a 37. számú házzal nagyjából egy időben épülhetett.
- Az épületben már az első világháború előtt kerthelyiséges vendéglő és – Hársfa névvel – szálló létesült, amely még a második világháború idején is létezett.

026. Ady utca 39.

(Raffaeli-ház*)

- A 20. század legelején építtette Raffaeli Alajos cementáru-gyáros. Egységes megjelenésű háza bejáratának a hagyomány szerint egy pesti zsinagóga kapuját vásárolta meg.
- Az olasz származású Raffaelit 1909-ben honosították, 1912-ben szüntette be ipari tevékenységét a városban.
- Az épület az 1920-as években már Miltényi Gyula cipőgyártó és kereskedő tulajdonában volt.
- Itt élt 1971-es halála előtt Barthos Gyula erdőmérnök, aki 1919-ig gróf Kendeffy Hunyad megyei birtokán volt főerdész. 1919-ben lett szülővárosában Pálffy Alajos után a Batthyány-Strattman hitbizomány főerdőmestere. 1945-ig töltötte be e munkakörét. Ezer hektárokból mérhető erdélyi és zalai erdő-felújítási munkája. Ornitológusként is jelentős volt.

027. Ady utca 41.

- Katzenbach József járásbíró építtette 1896-ban Geiszl Viktor tervei szerint, a Szemere utca 1. szám alatti házzal együtt. (Ekkor még a telek nem volt megosztva.)
- A 20. század elején itt volt a magyar királyi erdőgondnokság hivatala. A ház ugyanebben az időben került Löwe Adolf tulajdonába, aki az alsódomborui Ujlaky, Hirschler és Fia faipari cég főtisztviselője volt negyvenöt éven át.

028. Ady utca 55. (korábbi számozás szerint)

- A Szemere utca után a mára megmaradt négy szép, az 1900-as évek legelején épült házát követően még kilenc létezett a sorompóig. Köztük voltak az utcarész legöregebb épületei, némelyik várostörténeti szempontból is érdekes volt. A bútorgyár terjeszkedésekor kerültek lebontásra.

- Az 1850-es években, az akkor még nem létező Szemere utcától délre eső, beépítetlen terület is az uradalom birtokában volt. Itt építtette fel gőzmalmát az uradalom az 1860-as években. Vörös malomként emlegették. Később az emeletes épületet lakóházzá alakították. Körülbelül ott állt, ahol ma a bútorgyár Ady utcai portája van.

029. Ady utca 57. (korábbi számozás szerint)

- Az 57. számú ház (a jelenlegi déli üzemépület északi vége helyén) tulajdonosa még a 20. század első évtizedeiben is Gürtler Ágoston kesztyűsmester volt. Üzlete fénykorában (19. század utolsó negyede) virágzott, az egész megyében ismert volt. Műhelyét hatalmas kiakasztott kesztyű jelezte a házon.

- A házsor után, ahol a terület a budapesti és a szombathelyi vasútvonal találkozási pontja miatt már szűkül össze, az 1930-as években kezdve sportpályát (futball és kosárlabda) alakított ki a MÁV.

030. Ady utca 63. (egyben Erdész utca 2.)

- A pályaudvar építésekor emelte a Déli Vasút az alkalmazottak két kétemeletes lakóházát is. A sarokház az Erdész utca 2. házszámot is viseli, vele szemben ikerépülete az Erdész utca 4. szám alatt áll.

Utóbbiban volt a vasút osztálymérnöksége a második világháborút megelőző évtizedekben.

- A második világháború végének bombatámadásai után, 1946-ban helyreállított épületek sokat változtak akkor; ablaknyílásai is csak részben vannak eredeti helyükön.

031. Ady utca 65.

- A Déli Vasút talán az 1870-es évek elején létesítette tekepályáját, mert az első hír az indóháznál tartott tekeversenyéről 1874-ből származik. Nem világos, hogy az a pálya is itt volt-e.

- 1925-ben a tisztviselői klubházát építette fel a vasút ezen a helyen téli tekepályával kiegészítve. A hajdanán csak kuglizónak nevezett épület most lakóház. Északi oldaláról a hosszú, fedett épületrészt és benne a pályát néhány évtizede elbontották.
- A területen máig nyugszanak a földben a régi zsidótemető halottai. Az 1925-ös építkezés alkalmával, egy meszesgödör ásásakor (ha akaratlanul is) megbolygattak két sírt.

032. Ady utca 67.

(Pályaudvar)

- 1860-ban – ekkorra készült el a Pragerhof-Kanizsa vonalrész – adta át a Déli Vasút a város által adományozott területen. Épületeit Carl Schlimp tervezte. Az építkezést Karl Etzel vezette.
 - A vasút ekkor tervezett épületeit a célszerűség jellemezte. Különösebb homlokzati díszítést nem használtak, az épületek külső felületét jobbra vakolatlan téglával fedték.
- Az 94 méter hosszú indóház alapozása 1859 januárjában kezdődött. Az építést végző munkások táborát a Csengery úton, a téglagyár és a „Négyházak” helyén alakították ki.
- A földszintes felvételi épületet a két végén emeletes részek határolták. Az utca felől az épület közepén lévő előcsarnokba jutott az utazó, aki itt találta a pénztárat. A jobbra nyíló folyosón juthatott a harmadosztályú váróteremhez. E folyosó az épület jobb oldalát nagyjából felező, merőleges folyosóba torkolt. Azon lehetett kijutni a peronra, illetve az érkezők itt juthattak ki az utcára. E kijárat másik oldalán a távírdának nevezett forgalmi szolgálat szobái voltak, mögöttük, az emeletes sarokpavilonban pedig a posta és a rendőrség kapott helyet. A többi váróteremhez és azokon túl az étterembe a balra nyíló folyosón át lehetett eljutni. Az étterem első bérlője Gundel György, a vendéglős dinasztia alapítója volt. Az épület két végén, az emeleteken szolgálati lakások voltak.
 - Az állomáshoz fából ácsolt, négyvágányú, 100 m hosszú fogadócsarnok („halle”) csatlakozott. Kivitelezése a norvég származású Gregersen Gudbrand vezetésével történt, aki faszerkezetek építésével alapozta meg hírnevét, majd vált jeles magyar építőmesterré.
- A csarnokot 1942-ben bontották le. Előtte, csaknem tíz éven át a kanizsaiak tiltakozása ezt még meg tudta akadályozni.
- A csarnok még létező emlékei a peronon láthatók. A felvételi épület falába ágyazottan láthatók a csarnoktetőt tartó öntöttvas oszlopok. Felső részükön még ott vannak a csavarok, amelyek a légszesszel (világítógáz) működő peronlámpákat

tartották. Ezzel kapcsolatos adat, hogy a felvételi épületet 1904-ben, a teljes pályaudvart 1911-ben kötötték rá az elektromos hálózatra.

- A felvételi épülettel egy időben emelték a ma is létező két hosszú közúti áruátrakó épületet a Csengery utcai oldalon, azzal párhuzamosan. Ugyancsak ekkori a szomszédos két, kétemeletes vasúti lakóház az Erdész utca elején, a forgalmi laktanya mára erősen átalakított emeletes épülete az Ady utca legvégén (76. szám). Ettől keleti irányban, a vágányok között alakították ki a „vízház” épületét. A torzult kereszt alakú építmény már nem létezik.

- A budai főállomásra 1861. március 20-án indulhatott el az „ünnepélyes próbamenet” Kanizsáról. E szakasz építése miatt a Balaton vízszintjét négy lábbal kellett csökkenteni. A legmélyebb (20 méter) bevágást Nagykanizsa és Nagyréce között kellett kialakítani.

- Az állomás felvételi épülete mai képét 1908–09-ben nyerte el. Az előcsarnok ma is létező változatát akkor alakították ki, akárcsak az új éttermet, a restit, az első-, másod- és harmadosztályú várótermeket. Az eredetileg is emeletes, két szélső, kiugró egységet összekötő földszintes részre ekkor húztak még egy szintet.

- 1882-ben készült el a felvételi épület déli oldalán a mozgóposta emeletes háza. A kanizsai mozgóposta 1875-től közvetítette a postai küldeményeket Bécstől Brodig. Az ország hat megyéjére, Horvátország, Szlavónia, Bosznia-Hercegovina területére terjedt ki szolgáltatása. Igazgatósága a belvárosból költözött az új épületbe.

- 1905-ben megépítették a gyorsáru felvételére, kiadására szolgáló épületet (ma az állomásépület földszintes, északi vége).

Addig, a beépített részt is magába foglaló, parkosított, keskeny terület a kanizsaiak kedvelt kirándulóhelye volt, ahová szívesen jártak ki, hogy figyeljék a vasút életét. Az Ady utca 63. számú házig terjedő sáv fáit akkor vágták ki.

Lehetséges viszont, hogy a jelenleg is létező néhány öreg vadgesztenye a hajdani parkból származik.

- Pragerhof mai neve Pragersko. Maribortól délre fekvő vasúti csomópont.

A Sopronig vezető vonalat 1865-ben adták át. Ezzel a város Béccsel is vasúti összeköttetésbe került. Érdekesség, hogy egy 1870-es hír szerint Sopron felé emeletes vagonokat is járatott a Déli Vasút. Az első világháborút lezáró békeszerződések nyomán a vonal jelentősége erősen csökkent.

1868-ra készült el a Murakeresztúrtól Barcsig vezető szakasz.

- 1906-ban a társaság a sebesség növelése érdekében 4 méter hosszú (5 centiméter széles) sínjeit 9 méteresre (7,5 centiméter széles) cserélte.

- 1923-tól a Déli Vasút magyarországi része Duna-Dráva-Adria Vasúttársaság néven működött tovább. 1932-től vasútvonalai a MÁV hálózatának lettek részei.

033. Ady utca 74.

- A zsidó hitközség első temetője a mai pályaudvar területén, az Ady utca 65. számú háztól keletre és északra eső területen volt. A körülbelül száz évvel korábban létesített temetőt a vasútépítés miatt 1859-ben szüntették meg.
- A hitközség 1784-ben, amikor a korábban használt, kicsi temető már megtelt, itt kapott földet – a Práter legelőjéből gróf Batthyány Lajostól – új temetője kialakítására. Ekkor készült a temető északi és nyugati oldalán álló, ma is létező téglából épített kerítés.

A temetkezések az új helyen 1786-ban kezdődtek.

1854-ben adományozta a herceg a bejárattól délre eső újabb területet, majd 1883-ban megint bővítették a temetőt és az új részt – a régi téglafalhoz csatlakozva – szintén bekerítették.

- Az eklektikus stílusú ravatalozót 1888-ban építették. A munkák fedezetét gyűjtéssel biztosították. Ennek kezdeményezője a Chevra Kadisa (Szentegylet) volt, amely 1792 óta bizonyíthatóan létezett a városban.
- 1859-ben a vasútépítés miatt a régi temető megtalált csontjait összegyűjtötték és itt hantolták el. Erre emlékeztet a Déli Vasút 1864-ben állított díszes emlékköve.

034. Ady utca 74.a

(Téli gazdasági iskola*)

- 1940-ben a Királyi Pál utca 2. alatt nyílt meg a négy hónapos, téli elméleti oktatást biztosító iskola.

•A város már 1924-ben tervezte, hogy itt gazdasági iskolát emeltet, mert a hercegtől megkapta az itteni és az innen délre eső, összesen 25 holdas területet. Az utóbbit szánták a szennyvíztisztítónak. A tervek végül megvalósultak; az iskola építése csak jelentős késéssel.

1943-ban vette birtokba az intézmény az iskola és fiúotthon itteni, új épületét.

Tervezője Széll László építész volt.

Az intézmény 1948-ban mezőgazdasági szakiskolává, 1950-ben technikummá alakult. 1962 és 1979 között felsőfokú technikumi, majd főiskolai szinten is folytattak agrárszakképzést.

035. Ady utca 74.b

- Az Országos Tejszövetkezeti Központ e feldolgozó üzeme (ahogy akkoriban emlegették: Vajgyár) 1933-ban épült. Kezdetben 20-25 alkalmazottal dolgozott, a

vajat külföldre szállította. Tevékenységi köre lényegében nem változott megszűntéig, az 1990-es évekig.

- Szemben a vasúttal van az a Principális-csatornáig terjedő terület, amely elődeink kedves kirándulóhelyének számított. „Prater” volt a neve, az uradalomé volt, de a város lakóinak engedélyezték látogatását. Az 1850-es évek tájékán az engedélyt visszavonták, a Prater (Práter) korábbi értelmében megszűnt.

Amikor aztán a várost csatornázták, a lakosság száma pedig megnőtt, az itteni árkok bűzös szennyvízzel töltődtek; a kirándulni vágyók inkább más helyeket választottak maguknak.

Ady utca 76.

- Lásd: Ady utca 67.

036. Alkotmány út és Kalász utca sarka

(Méntelep)

- Somogyvári Somogyi Gyula nagybirtokos az akkor már darabjaiban értékesített Inkey-birtok palini részéből vásárolt 1891-ben. A terület megszerzése után azonnal, 1891-ben Sallér Lajossal felépíttette az állami méntelepet. Az építkezés a korábbi major helyén történt.

Öt épülete a gyakorlóiskola, a legénység, a feljebbvalók, a raktár számára épült; istállója két megye 160 lovának adott helyet.

Jóval a városi hálózat kiépülése előtt saját vízvezeték-hálózata volt. Erre emlékeztet a kecses víztorony.

Az intézmény 135 katonát foglalkoztatott, hatásköre Somogy és Zala megyékre terjedt ki.

1913-ban az egység átköltözött a Kossuth téri új épületekbe, ide pedig Nagyatádról telepedett át az ottani méntelep.

- Somogyi még 1899-es halála előtt kezdeményezője volt a balatonberényi fürdőtelep létesítésének. 1894-ben palini kastélyában tartották megbeszéléseiket az ügyben érintettek. Somogyi az ott elhelyezkedő földjei hasznosításában volt érdekelt. Az első nyaralók egyikét is a család építette (1908) Balatonberényben.

- A két világháború között Rubint Károly mérnök, itteni földbirtokos tulajdonában volt a Somogyi-birtok e része.

Rubint 1902-ben került a kanizsai fűtőházhoz, amelynek 1919 és 1933 között főnöke volt. Működése alatt intenzív kulturális élet bontakozott ki a fűtőházban.

- A méntelep igényei miatt nyílt meg 1893-ban a palini posta (Alkotmány út 57.), de a megnövekedett forgalom miatt tervezték állandó vasúti megálló létesítését is.

037. Alkotmány út 56.

- Romosan, de még áll az öreg uradalmi kocsmá.

Alkotmány út 57.

- Lásd: Alkotmány út és Kalász utca sarka.

038. Alkotmány út 60.

- Az Inkeyek hajdani uradalmából kiszakított Somogyi birtok maga is tovább aprózódott. Egy része (benne a volt ménteleppel) a két világháború között már Rubint Károly tulajdonában volt.

Somogyiék tulajdonában maradt a másik rész, amelynek központja e kastély volt. Építéséről nincsenek adataim, de valószínűsíthető, Somogyi Gyula ezt is az 1890-es évek elején építtette.

1922-től a megmaradt birtokot ifjabb Somogyi Gyula vezette.

- Palin 1925-ben felszentelt harangjait a hívők és a Somogyi család adományaiból szerezték be.

039. Alkotmány út 81.

(Inkey-kastély*)

- Pallini Inkey János építtette az 1720-as években. A kor szokása szerint alacsony falakkal, magas tetőzettel készült.

Inkey János Zala, Somogy és Vas alispánja volt. Kastélya így a három megye vezetőinek, befolyásos embereinek találkahelye volt a megyeházák megépültéig.

- Kápolnájáról 1816-ban azt jegyezték fel, hogy a kastélyhoz csatlakozóan egy kis dombra épült; 1746-ban emeltette Szent József tiszteletére Inkey János fia, Boldizsár. Az első világháború előtt még használták, a helybéliek is ide jártak istentiszteletre.

Tornya nem volt, 14 kg-os harangját a falra erősítették. 1906-ban még létezett.

Inkey Boldizsár emeltette Förhénc, Lazsna kápolnáját, továbbá a Szentháromság-szobrot is.

A 18. század második felében már szép angolpark övezte a kastélyt. Hatalmas fák, mesterséges tavak és szigetek, nimfák szobrai ejtették ámulatba a látogatókat.

- A kastélyt a 19. század elején Inkey N. János bővítette, 1999-ben átalakítva felújították.

•A család palini ágának 26000 holdas birtokát Inkey N. János halála után, 1846-ban eladósodott örökösei adták el a belga királynak. Tőle került Fülöp Eugén herceg, a trónörökös birtokába.

Az egész uradalmat ekkor még Palinból irányították. A bekövetkező fellendülést az „uradalmi gyár” létrehozása jelezte a Korpavárral határos területen (Kámánccpuszta) fűrészüzemmel (tulajdonosváltások után 1936-ban még működött), jelentős alagcső- és téglagyártással. Egy gőzmalmot is létesítettek. Viszont már a hanyatlás jele volt, hogy 1862-ben a „gyár” üzemi szervezetét megszüntették, és részeit bérbeadással hasznosították. Ugyanezekt tették az uradalomnak a környező településeken fekvő egységeivel is.

•A palini központi rész bérlője a tulajdonos összes uradalma főigazgatójának fia, a francia származású Clement Lipót lett. Ő a kastélyt pezsgőgyárrá, az angolparkot legelővé, faiskolává alakította.

A bérlők ugyan gazdagodtak, de birtokát a trónörökös 1888-ban eladta.

Arra ezután újabb – most már részekben történő – értékesítés várt.

•A szabadságharcban Inkey Kázmér zászlóaljparancsnok és őrnagy, János százados lett. Testvérük, Eduárd a császár szolgálatában jutott tábornoksáig.

1848 novemberében Kossuth az alábbi rendeletét küldte Zalába:

Országos Honvédelmi Bizottmány
Zala megye közönségének

Inkey Eduárd, ki az ellenség táborában magyar hazája ellen harcolt és harcol, mint hazaáruló tekintve, minden ingó s ingatlan javait zár alá tétetni határozta a honvédelmi bizottmány – melynek végrehajtására az illető megyei hatóság utasítatván a végrehajtásra kiküldetik.

a honvéd. bizottmány

Kossuth Lajos

elnök

•A palini községi temetőt 1925-ben létesítették és egyben felállításra került egy kőkereszt is.

Megjegyzem, 1876-ban Palinban temették el Clement Lipótnét. Nincs adatom arról, hogy akkoriban hol volt a temető.

040. Alkotmány út 93.

•A régi iskola még létező épülete.

Az egy tanerős palini iskola 1868-tól folyamatosan működött. Az intézménybe sokáig főleg az uradalmi cselédek gyermekei jártak.

A 20. század elején a tanító lakása az Inkey-kastéllyal szomszédos házban volt.

041. Arany János utca.

•A város 1883-ban a Jakopovics-teleken megnyitandó új utcához megvette a Nyucsecz- és a Masznyák-teleket is.

042. Arany János utca 4.

•1889-es adat szerint a ma is létező házban lakott Bátorfi (Bobek) Lajos (1835-1896). Bátorfi 1868 és halála között dolgozott a Zalai Közlönynél (illetve elődjénél). 1871-től segédszerkesztője, 1872-től szerkesztője, 1887-től kiadó szerkesztője volt a lapnak.

Ez idő alatt huszonhárom – verseit, novelláit tartalmazó – kötete jelent meg. Az „Adatok Zalavármegye történetéhez” című sorozata harminc füzetig jutott. el. Az 1868-ban indított, fél évet élt, általa szerkesztett „Kandi Klári” című újság az ország első női élclapja volt.

Szegény ember maradt. Halála előtt már kénytelen volt a Kisdednevelő Egyesület szívességét igénybe venni: az óvoda épületében lakott (Arany J. utca 7.).

•Itt említem, hogy utódai egyike Sztrókay Kálmán volt, aki 1923-ban, Budapestről Nagykanizsára kerülve vállalta el a lap szerkesztését. Sztrókay 1924-ben megvált a laptól és visszatért a fővárosba.

Később könyvei sorával vált a tudományos ismeretterjesztés neves alakjává.

043. Arany János utca 5. és 7.

(Elemi iskola és óvoda*)

•Az akkor megnyitott új utcában ezt az iskolaházat (Arany J. u. 5.) Sallér Lajossal 1885-ben építtette első és második osztályos diákjainak a város.

•Ugyanekkor a 7. szám alatt a Kisdednevelő Egyesület már második óvodai épületét emeltette, ezúttal egy sorsjegy-akció bevételéből.

1887-ben az óvodát a telek keleti szélén kiegészítették egy „nyaraló” épületével.

1886-ban az intézményben rendezték meg az országos gyermekjáték kiállítást.

Az 1970-es évek végétől már mindkét házat az óvoda használta, amely 2003-ban szűnt meg.

Az óvoda épületét 2007-ben lebontották. Emlékét az iskola épülete őrzi, mert külső megjelenésükben (méretüktől eltekintve) egymás tükörképeként egyeztek.

044. Arany János utca 8. és 10.

1885-ben, amikor Muraközi Lajos Bardó Károly terve szerint a 10. szám alatt felépíttette házát, a 8. szám alatt már állt Geiszl Mór építész mára lebontott lakóháza.

045. Arany János utca 9.

- A mára teljesen átalakított külsejű házat 1885-ben Farkas Ferenc tervezte, építtette Sallér Lajossal.
- Rövidesen Thassy Ábel szolgabíró birtokába került. A Thassyak jelentős szerepet játszottak Zala 18. és 19. századi közigazgatásában.
- A Széchenyi téren volt lakása a nyugalmazása (1898) után Kanizsára költöző Thassy Miklósnak, a zalaegerszegi járás főszolgabírójának. 1869-től kétszer választották a zalabaksai kerület országgyűlési képviselőjévé. Budapesten Jókaival együtt Tisza Kálmán állandó tarokkpartnere volt. Szolgabírói tevékenysége emlékezetes epizódjai voltak Oroszlán Pali (1868) és Savanyú Jóska (1885) elfogatása. A helyi hagyomány szerint utóbbi a kanizsai bíróság ítélte halálra, majd a Teleki úton szállították a Sánc előtti vesztőhelyre. Itt, a későbbi vásártéren akasztották fel.
- 1890-től 1893-ig itt bérelt elsőként imatermet és lelkészlakást az 1887-ben alakult helyi református gyülekezet.

Arany János utca 10.

Lásd: Arany János utca 8.

Arany János utca 12. (egyben Kinizsi utca 14.)

- Lásd: Kinizsi utca 14.

046. Attila utca

- Már 1772-ben is említették az utcák felsorolásában. 1873-ban nevezték el az addigi Miháldi (Miháld) utcát Attila utcának.
- A régi utcából (az 1786-os térkép szerint – már akkor – későbbi hosszában létezett) mára csak nyomvonala maradt.

Mai vonalvezetése sem teljesen azonos a korábbival, hiszen eredetileg a Petőfi utcába torkolt.

047. Attila utca 2. (korábbi számozás szerint)

- Itt állt az a ház, amelyet bérelve 1889-ben megnyitotta negyedik óvodáját a Kisdednevelő Egyesület.

048. Attila utca 59. (korábbi számozás szerint)

- Ott ahol a hajdani Rózsa és Attila utca vége összeért, az Attila utca északi oldalának utolsó háza a 19. század második felében Chinorány Boldizsár tulajdonában volt.

- Ő volt a helyi postamesterek sorát adó híres família utolsó postamester tagja, aki a posta államosítása után első lett annak vezetői sorában. A hajdani nagy vagyonukból addigra az általa ide építtetett háza (valójában két épület) és mögötte egy jókora földterület maradt.

- Utóbbi volt a Postakert. Az elnevezés a család tevékenységére utalhatott. Nagyjából arról a területről van szó, amelyen ma a Rózsa utcának az Attila utca és a Hevesi út közötti szakasza halad át.

049. Árpád utca

- A város egyik régi, girbe-görbe utcája. Korábban Csutorás utcának nevezték. Csutorásoknak nevezték a 18. és 19. században a faesztergályosok egy csoportját, akik főleg a csutora nevű 5-8 liter térfogatú, lábas, két lapos oldalán esztergályozott kulacsokat készítettek. Főként bor tárolására használták, az említett időszakban rendkívül népszerű volt, sőt rendszeresítették a birodalom katonaságánál is. Gyártása a Dunántúlra összpontosult. A csutorásoknak Kanizsán is volt (a bognárokkal közös) céhe. Elképzelhető, hogy hajdanán főleg errefelé dolgoztak a város csutorásai.

Az utca 1873-ban kapta mai nevét.

- A 19. és 20. század fordulóján az akkori Árpád utca a 37. sorszámú házzal (ma Sikátor utca 11.) ért véget. Az első világháború előtt megnyitották a Dózsa György útba kötő egyenes szakaszát is.

Az előző furcsaság oka, hogy a korábbi Árpád utca Ördög-árkon túli részét egy 1942-es döntés révén ma Sikátor utcának nevezzük.

Ugyanakkor az eredeti Sikátor utcát az Árpád utca külső felének nyilvánították. Ezt a századforduló tájékán nyitották meg, majd az 1910-es években kötöttek be a Dózsa György útba. Szemben az Árpád utcával, teljes egészében mérnöki tervezett utca volt: az Ördög-árokotól egyenesen vezetett a Dózsa György úthoz. A jelenlegi Sikátor (korábban Árpád) utcának kanyarodó részét ma rövid utcácska (szintén Sikátor névvel) köti a Magyar utcába. Ezt 1939-re alakították ki.

050. Árpád utca 25. (korábbi számozás szerint)

- Itt állt (a jelenlegi 25.a számú ház helyén) Szakonyi József (igazi nevén: Bognár József) rendőrkapitány (a helyi rendőrség első számú vezetője volt) háza.
- Halálakor (1893) nagyobb beépítetlen területtel rendelkezett itt. Ez volt a Szakonyi-kert, amelyben Veltner Ferenc működtetett kocsmát (1879). Az Árpád utcának a jelenleg 23, 23.a, 23.b, 25, 25.a számot viselő házai mögött húzódott a kert, az Ördög-árok mentén. Keleti végén ma a Rákóczi utca 8. számú ház áll.

051. Árpád utca 29. (korábban Sikátor utca 1.a)

- Erősen átalakítva áll még Farkas Ferenc városi rendőrkapitány háza. A 20. század legelső éveiben épült.
- A városi rendőrség vezetőjét eredetileg kapitánynak, helyettesét alkapitánynak nevezték. 1890-ben helyi rendeletben döntöket arról, hogy a városi kapitány a jövőben főkapitányi címet visel. Ettől kezdve a helyetteseket hol kapitányként, hol alkapitányként emlegették. Farkas a főkapitány helyettese volt.
- Farkas leánya, Erzsébet (Bözsike, ahogy akkor írták) 1909-ben feleségül ment Sass Brunner Ferenc (Brunner volt az eredeti neve) festőhöz. Sass Brunner ugyan elismert festővé vált a városban (1909-től többször is festőiskolát működtetett a helybelieknek), de felesége, Sass Brunner Erzsébet (1889-ben született Nagykanizsán) és leányuk, Brunner Erzsébet (1910-ben Nagykanizsán született) nemzetközi ismertségre tettek szert.
- Megemlítem, hogy téves a több helyen olvasható állítás, amely szerint Székely Bertalan, mielőtt 1859-ben Münchenbe utazott, Nagykanizsán festett portrékat, illetve egy nagy oltárképet. Az a bizonyos Kanizsa Törökkanizsa (ma Szerbia), ahol az említett oltárkép most is létezik.

052. Babochay utca

- A Babochay (korábban, 1900-tól Gyár) utca a 19. század utolsó évtizedében kezdett kiépülni az Erdész utca felől, zsákutcaként.

Eredeti neve utalhatott a torkolatával szemben megépült szalmagyárra, de akár a mögötte lévő téglá- és sörgyárra is.

Először az utca keleti oldalán jelentek meg a házak. Bár a belvárostól távol esett, a környéken dolgozók (főleg vasutasok) szívesen építkeztek itt. A 20. század első évtizedében a házak java elkészült: 1911-ben 41 ház volt benne.

Zsákutca jellege a Vécsey utca megnyitásával szűnt meg.

- Nyugati oldalán, a Csengery út felett terült el a Babochay család jelentős méretű telke.

Ma a terület északi végén a Babochay utca 20. számú ház, délen a Babochay utca 2. számú sarokház áll. E vonaltól nyugatra terült el az említett ingatlan, úgy, hogy a Csengery úti házak telkei (nagyjából az Erdész utca 3. számú telek szélességével) már nem tartoztak hozzá.

A parcellázásra közvetlenül az első világháború után már volt kísérlet, de csak az 1924-es próbálkozás járt sikerrel. Ekkor dönt el, hogy a területen két utcát (Wlassics és Kassa) kell nyitni.

053. Bagoly utca 90.

- 1926-ban az evangélikus egyházközség bagolasánci fiókgyülekezete avatta fel a ház előtt álló harangot. A háborús célra elvitt, korábbi harang helyett egy 124 kg-os harangot vásárolt a közösség, amelyet az evangélikus gondnok háza előtt álló vasszerkezetű haranglábon helyeztek el.

054. Bajcsai utca vége

- A kiskanizsaiaknak mindig külön temetőjük volt. Jelenlegi helyén a temetőt 1770-ben, majd 1816-ban, 1827-ben is bővíteni kellett.

- A sírkertben 1910-ig temetőkápolna nem, csak hullaház volt.

Ekkor határozta el a kiskanizsai származású Imrei Ferenc, aki akkor Kiszabadkán (Muraköz) volt plébános, hogy 16 méter magas toronnyal, 10 méter hosszú, 5,5 méter széles temetőkápolnát építtet.

A kápolnában kívánta kialakítani családjá sírboltját is.

055. Bajcsy-Zsilinszky utca

- A korábbi Fő utat, Sormási utcát, Malom utcát 1900-ban Ország út néven egyesítették. Az így kialakított út kapta aztán a jelenlegi nevet.

056. Bajcsy-Zsilinszky utca 7.

- 1910-ben építtette Szabó Albert gyógyszerháza számára. A belügyminisztérium 1907-ben engedélyezte Szabónak, hogy Kiskanizsán megnyissa a város negyedik patikáját. A gyógyszerháza Páduai Szent Antal nevet viselte.

057. Bajcsy-Zsilinszky utca 23. (korábbi számozás szerint)

- Kiskanizsai gőzmalom létezéséről 1876-os az általam ismert első adat. Az itt őrlő malom a 20. század elején Paulusz György tulajdonában volt. A telek akkoriban lényegesen nagyobb volt: a jelenlegi 23.a és 23.b házak telke is hozzá tartozott. Paulusz a 23. számú épületet – ez volt eredetileg a malom épülete – eladta és azt új tulajdonosa (Bucholz Viktor) 1910-ben lakóházzá alakíttatta. A vámmalom azonban tovább működött az udvar hátsó részén emelt épületekben, igaz, ez is új tulajdonossal, Horgos Jánossal. Ő cserélte 1911-ben a gőzgépet diesel-motorra. 1918 tavaszán a Breiner és Grünfeld nevű zákányi cég, 1923-ban a Reich és Weisz cég, majd Lichtenstein Mór kezébe került a hengermalom.

058. Bajcsy-Zsilinszky utca 73.

- 1895-ből származik az épület.

059. Bajza József utca

- Eredetileg Újvilág utcának nevezték. Az Újvilág nevű utca első említése 1799-ből származik. Nem tudni azonban, hogy az egyező nevek ugyanarra az utcára vonatkoznak-e. Nyugati részét említették „Tóth kert melletti utca” néven is. 1873-ban elsőként az utca e szakasza kapta a Bajza nevet.
- Az utca hírhedt bordélyházai 1888-ban, egy belügyminiszteri rendelet következményeként szüntették be működésüket.

Bajza utca 1. (egyben Batthyány utca 5.)

•Lásd: Batthyány utca 3. és Széchenyi tér 4.

060. Bajza utca 2. (egyben Batthyány utca 7.)

(Teutsch-villa)

•Spánier Ferdinánd kereskedő Zrínyi utcától Bajza utcáig terjedő telkét veje, az 1860-as évek talán legbefolyásosabb, leggazdagabb polgára, Tóth Lajos ügyvéd örökölte. (Tóth felesége Spánier Jozefa volt.)

Ő létesített itt angolparkot, részben a korábban valószínűleg Koch Mihály ügyvéd által vásárolt és tőle megszerzett 32. számú uradalmi funduson (Bajza utca 2.), részben az örökölt, a Bajza utca északi oldalán lévő területen.

Parkja idegenforgalmi látványosságnak számított. Mérete is tekintélyes volt, hiszen 1860-ban a park keleten a ma 6. számú ház telekhatáráig terjedt, nyugaton a Batthyány utca határolta és hozzá tartozott az apósától örökölt terület délkeleti sarka is (jelenleg Katona József utca 4.).

•Tóth Lajost 1841-ben nevezték ki a város főjegyzőjének. Tíz éven át töltötte be ezt a posztot. Egyik alapítója volt Nagykanizsai Takarékpénztárnak, 1845-ben, 1869 és 1890 között pedig elnökként vezette azt.

•Tóth 1867-ben meghalt, de a kert zsugorodása csak 1896-ban kezdődött. Ekkor a terület leválasztott darabján megépült a Bajza utca 4. számú ház.

Tulajdonosa a polgári fiúiskola tanára, Waligurszky Antal lett, aki 1909 és 1925 között az intézményt igazgatta is.

•Ezután, 1902-ben emeltette Nith Norbert kórházi lelkész a Bajza utca 2.a számú épületet.

Nith 1890 és 1896 között a helyi ferences kolostor gvárdiánja volt.

•A park megmaradt részében 1925-ben építtette fel házát Teutsch Gusztáv drogista. Az épületet Szeghalmy Bálint városi mérnök tervezte.

•Teutsch 1914-ben lett a korábban alakult, drogériát működtető Geltsch és Graff cég (Deák tér 1.) résztulajdonosa. 1918-ban lett a cég egyedüli tulajdonosa, majd az üzletág vezető képviselőjévé vált a városban.

Fele részben birtokolta a világháború után alakult – helyközi autóbusz forgalmat elsőként lebonyolító – Nagykanizsa Vidéki Autóbusz Vállalatot is.

•1948-1949-ben Nagy József – akkor a város polgármestere – lakott a villában.

Bajza utca 2.a

•Lásd: Bajza utca 2.

Bajza utca 3. (egyben Széchenyi tér 4.)

- Lásd: Széchenyi tér 4.

Bajza utca 4.

- Lásd: Bajza utca 2.

Bajza utca 5. (egyben Katona József utca 4.)

- Lásd: Bajza utca 2. és Széchenyi tér 4.

061. Bajza utca 6.

(Szekeres-ház*)

- E ház telke is valószínűleg a Koch Mihály ügyvéd által vásárolt, 32. számú uradalmi fundus része volt.

Az 1864-es kataszteri térképen a nagy terület északkeleti sarkán leválasztott területen már ott található a mai (homlokzatában biztosan változott) ház, Kaán Károly ügyvéd tulajdonában.

- Talán ő emeltette a házat, amelyet idősebb Szekeres József – 1848-49 hadnagya – megvett. Az új tulajdonos előbb Iharosberényben volt gróf Széchenyi Béla gazdatisztje, majd gyámellenőr lett.

1890-ben családé lett a 32. fundus többi része is, rajta a Tóth Lajos ügyvéd által létesített, a Batthyány utcáig nyúló parkkal. Tóth Lajos kertjét a későbbiekben Szekeres-kertnek nevezték. Ekkor már dr. Szekeres József tulajdonában volt, de Szekeres halála után is használták az elnevezést.

- Az 1880-as évek egy részében e házban dolgozott a „Zala” szerkesztősége.

- Idősebb Szekeres József 1894-ben meghalt, a Bajza utca 6. alatti ház gazdát cserélt.

1907-ben Závody Albin törvényszéki elnök tulajdonában volt.

- Dr. Szekeres József, miután 1879-ben megszerezte orvosi diplomáját, 1881-ben költözött vissza a városba. 1882-ben átköltözött át saját házába, a Batthyány utca 6. szám alá.

Szekeres doktor 1885-től 1921-ig, haláláig volt az új kórház első vezetője, amely 2007-ig viselte Szekeres József nevét.

- Felesége, Boda Karolin a Keresztény Jótékony Nőegylet elnöke volt.

Az egyesület 1887-ben alakult kétszáz taggal. 1890-ig Clement Lipótné vezette, majd Zadubánszky Lajosné került helyére az elnöki székbe. Szekeresnét 1906-ban választották (később örökös) elnöknek.

062. Bajza utca 8.

- A sarkon állt a Knöpfler Mór háza. Knöpflert az 1848-as iratok zenemesterként említik.
- 1889-ben a korábbi ház helyére Auspitz Jakab építtetett újabbat Tóth Mihály terve szerint. Ez az épület áll ma.

063. Bajza utca 15. és 17.

- Az utca végén álló sarokház a 19. század vége felé épülhetett. Neufeld Henrik bornagykereskedő birtokolta. Itt működött fiával, Ödönnel közös cégük is. Az apa 1919-es halála után a cég a fiú tulajdonába került.

064. Bajza utca vége

- Még ma is látható, hogy a Kórház utcától nyugatra hirtelen mélyül a terep. Ezen a helyen egykor az uradalmi téglavető működött. Az 1786-os térképen is megtalálható ábrázolása. Akkor még a mélyedésben két házat – talán a téglavető épületeit – is jeleztek.

A tevékenység megszűntével az elhordott agyag helyén nagy és mély tó alakult ki. Ez volt a Ciglenice (Ziegel See, azaz Téгла tó). Tersánczky József viszont a téglagyártás megszűnéséből vezette le nevét: Ziegel nichts, azaz téгла nincs. Az 1860-as években még engedélyezett fürdőző és korcsolyázó helynek számított, bár akkorra már – a vasút építéséből származó földet is felhasználva – részben (a déli oldalon) feltöltötték.

Az 1880-as évek végére sikerült a városnak több ütemben lecsapoltatnia a vizet és a megmaradt mély részt is feltöltenie. A szintkülönbség ezzel azonban csak részben tűnt el.

- Az uradalom a területet házhelyeknek adta el, párhuzamosan a Batthyány utca környékén lévő területei értékesítésével. Valószínűsítem, hogy az értékesítéskor, a telkek egy része még nem is volt alkalmas építkezésre; a vásárlókat inkább a befektetési szándék mozgathatta.

- A Bajza utca keleti fele a hajdani „tó” térségét szeli ketté. Nem meglepő tehát, hogy ott az egyik oldalon (a vasút felől) korábban épültek az első házak.

065. Batthyány utca

- Az 1840-es évektől az uradalom építési telkekként értékesíteni kezdte a Zrínyi utcától délre eső területeit.
- Az értékesítés nem egészen a mai fogalmaink szerint történt. A vevők lényegében az örök használat jogát vásárolták meg. A vásárló ugyan kifizette a fundus árát, amiért ő és leszármazottai tetszésük szerint használhatták a terület, de ezzel nem jutottak fizetendőik végére. A használatért továbbra is fizetniük kellett; évente az „örökbér” összegét.
A telkeket részben befektetési céllal vásárolták új tulajdonosai és továbbadták. Egyeseket többen összeállva vettek meg, másokat később részekre osztottak. Mindezek révén lehetővé vált a Gábor (ma: Batthyány) és az Iván utca (ma: a Csengery út Zrínyi és Kisfaludy utca közti része) kialakítása is. Egyben a Zrínyi utca itteni része is létrejöhetett.
- A Gábor utca nevét Sényi Gáborról, a Batthyány uradalom jószágkormányzójáról kapta.
1858-ban zárult megegyezéssel az a per, amelyet nyolc éven át folytatott az uradalom a szabadhegyi birtokosok ellen, hogy korábbi legeltetési jogát megtartsa. Sényi közbenjárására a herceg a jog megtartása helyett megelégedett mérsékelt kárpótlással.
Ekkor a jószágkormányzó érdemeit a város ezzel a – mai viszonyaink között ugyanacsak furcsának ható – döntésével ismerte el. Megjegyzem: a hegyháton akkor már (később még inkább) befolyásos emberek sorának volt szőlője és pincéje.

Batthyány utca 1. (egyben Zrínyi utca 60.)

- Lásd: Batthyány utca 3. és Széchenyi tér 4.

Batthyány utca 2. (egyben Zrínyi utca 58.)

- Lásd: Zrínyi utca 58.

066. Batthyány utca 3.

- 1887-ben az utca elején két házat birtokolt dr. Rác Antal városi orvos: az egyik a Zrínyi (Batthyány utca 1.), a másik a Bajza (Batthyány utca 5.) utca sarkán állt. Előbbit mára részben lebontották, egy darabja még létezik a Zrínyi utcán, a sarokház keleti, földszintes szomszédjaként. Utóbbi (akkoriban Szöglet-házként

emlegették) még ma is látható, bár homlokzata időközben teljesen megváltozott. 1860-ban már mindkettő állt.

- E kettő közötti kertje helyére építtette Rácz harmadik épületét 1887-ben Sallér Lajossal, annak tervei szerint. Az eklektikus megjelenésű házról mára eltűntek homlokzati díszítései.

- Rácz 1863-ban váltotta elődjét (Juhász Györgyöt, aki ekkor meghalt) a városi orvos posztján (a funkciót a város csak 1868-ban rendszeresítette). Előtte 21 éven át az Ispitának is főorvosa volt. 1887-ig, haláláig maradt városi orvos.

A városi orvos (lényegében a mai tisztiorsosi hivatás megfelelője) posztján fia, dr. Rácz Kálmán követte. Ő 1888-tól 1925-ig dolgozott e munkakörben.

- 1881-től Kiskanizsa számára külön városi orvost (dr. Pick Albert) alkalmaztak.

067. Batthyány utca 4.

- A ház a hajdanán 5. sorszámmal értékesített uradalmi fundusra épült. Azt három személy – Koch Gottlieb (Zrínyi utca 56.), Koch Mihály és Tersánczky József (Zrínyi utca 58.) – vásárolta meg, 1/3-1/3 arányban.

Akár Koch Mihály ügyvéd is építtethette, de csak az biztos, hogy 1860-ban a ház már állt.

- Koch Mihály a szabadságharc utáni időszak neves helyi ügyvéde volt. Ő lett elnöke az 1874-ben alakult Első Zalai Ügyvédegyletnek.

Felesége 1880-tól a Kisdednevelő Egyesületnek volt elnöke.

- Egy 1883-as adat szerint itt székelt a Polgári Egylet elnöksége.

Batthyány utca 5. (egyben Bajza utca 1.)

- Lásd: Batthyány utca 3. és Széchenyi tér 4.

068. Batthyány utca 6.

- E ház telkét Bója (Boja) Gergely a helyi tanítóképző tanára 1843-ban vásárolta az uradalomtól (6. fundus az uradalom nyilvántartásában).

Bója lett a kerület országgyűlési képviselője 1848-ban és 1849-ben. 1869-től 1872-ig a megye, majd 1878-as nyugdíjazásáig Budapest tanfelügyelője volt.

Ő volt a Nagykanizsán 1870-ben alakult „Zalamegyei általános tanító-egylet” első elnöke.

- A telket 1856-ban megvette Vargha János számvevő.

A jelenleg is létező ház az 1860-as térképen már jelölve van. Nem tudni, hogy azt Bója vagy Vargha építtette.

- 1882-ben költözött ide az új tulajdonos, dr. Szekeres József orvos, és itt élt 1921-es haláláig. 1918-ban a királytól a „bánokszentgyörgyi” előnevet kapta. Ma az épület üresen áll, állapota gyorsan romlik.

Batthyány utca 7. (egyben Bajza utca 2.)

- Lásd: Bajza utca 2.

069. Batthyány utca 8.

- A Batthyány Fülöp herceg által kiméretett házhelyek közül ezt, a sorszám szerint hetediket 1846-ban vásárolta meg a helyi evangélikus gyülekezet iskola és imaház építése céljára. Az uradalom kimutatásaiban tulajdonosként viszont a gyülekezet tagja, Forster Sámuel uradalmi bérlő, serfőző szerepelt.

- A tervezett intézmények máshol jöttek létre (Zrínyi utca 56.), így a még üres területet 1864-ben eladták Varga János uradalmi tiszttartónak, városi tanácsosnak. Nem lehetetlen, hogy a 6. szám alatti ház történetében szerepet játszó Vargha János számvevő és Varga János tanácsos (utódai Varghaként írták nevüket) egyazon személy volt.

Az itteni épület későbbi, de 1886-ban már létezett.

070. Batthyány utca 10.

(„Semál” kaszárnya)

- A területet 8. fülöpvárosi fundusként Albanich Flórián, többször városbíróvá választott pékmester vásárolta meg 1856-ban vagy 1855-ben.

- 1874-ben hét laktanya volt Kanizsán.

A laktanyácskaként (chemal) emlegetett kisebb épületeket magánszemélyek építtették, adták bérbe a katonaságnak.

Érdekesség, hogy – a laktanyák szétszórt elhelyezkedése miatt – esténként a város összes dobosa felsorakozott az Eötvös téren, majd dobszóval masíroztak a Király utca elején álló katonai kórházig. Így próbálták elérni, hogy a takarodó híre minden érintetthez eljusson.

- Itt jegyzem meg, hogy a városban szolgált és lakott (lakóhelyére vonatkozó adatom nincs) Bauer Ferdinánd őrnagy az 1860-as évek közepén. Tábornokként 1888-ban a monarchia „közös” hadügyminisztere lett.

- A III. számú laktanya ez a – 1860 előtt épített – ház volt.

A 48. gyalogezred használta, és az utca akkori neve után Gábor laktanyának is nevezték. 1866-ban már biztosan működött. A nagy laktanyák felépülésével kiürült, a házat birtokló részvénytársaság 1890-ben megszűnt. 1875-ben 681 katona állomásozott a városban; közülük ötvenöten ebben a laktanyában.

Batthyány utca 13.

•Lásd: Kossuth tér 4.

071. Batthyány utca 14. (egyben Kisfaludy utca 23.)

•1880-ban Sallér Lajos tervezett és épített itt földszintes házat Varga Lajos számára.

•Ő ezt 1903-ban eladta, aminek eredményeként ide kerülhetett a főszolgabírói hivatal, az épület pedig Viosz Ferenc főszolgabíró tulajdonába került.

A vármegye csak 1927-ben vásárolta meg (László Zsigmondtól) az akkor már egyemeletes házat, amely továbbra is a hivatalnak adott helyet.

Az eklektikus, eredeti épület jellege az emelet ráépítésétől nem változott lényegesen. Jellegtelenné akkor vált, amikor a 20. század második felében újabb szintet húztak rá.

•Nagykanizsai járásról csak a kiegészítést követően beszélhetünk. Előtte kapornaki (Nagykapornak) járásnak nevezték a területet. Székhelye ott volt, ahol a főszolgabíró lakott (többnyire Kanizsán).

A főszolgabíró a vármegye ellenőrző jogkörét gyakorolta a várossal szemben. Viosz (ő 1918-ig, haláláig viselte a tisztséget) elődje 1878-tól, tizennyolc éven át Svastits Károly volt.

A kanizsai járás területéhez a trianoni békeszerződés következtében elvesztett települések közül Légrád tartozott.

Batthyány utca 16. (egyben Kisfaludy utca 24.)

•Lásd: Kisfaludy utca 24.

072. Batthyány utca 17.

(Tárnok-ház)

•Tárnok Alajos (1796-1882), gróf Zichy Károly vrászlói uradalmának jószágkormányzója építtette. 1857-ben költözött be új házába.

- Tárnok 1796-ban született Németújváron. 1828-ban lett a zalaszentgróti uradalom dirigense. Nagykanizsára 1839-ben jött.

A korszak szinte minden fontos városi ügyében szerepet vállalt. A Nagykanizsai Takarékpénztár Részvénytársaság egyik alapítója és első igazgatója volt. Somogy, Vas és Zala megyék táblabírájaként is működött.

073. Batthyány utca 19. (egyben Kisfaludy utca 25.)

- 1864-ben a telek még üres volt és Kaán Károly ügyvéd birtokolta (a 29. fülöpvárosi fundus része lehetett).
1886-ban a ház már létezett.

074. Batthyány utca 21.

- A mai 21. számú ház telkét a sarokház (korábban ez viselte a Batthyány utca 21. és a Kisfaludy utca 26. számot) és a mellette lévő, házsámot nem viselő Hencz-féle „kuglizó” területéből alakították ki.

- Lásd: Kisfaludy utca 26. és Csengery út 29.

075. Batthyány utca 29.

- Ma is áll Josifovits Milivoj mérnök háza.

Josifovits Milivoj több helyi gyár alapításában játszott jelentős szerepet. 1916-ban öt vonallal, helyi villamos vasút létesítésére kért engedélyt. A világháború következményei a megvalósítást megakadályozták.

- Az első világháború után Péter Hugó bornagykereskedő lakta a házat. Kanizsai cégét 1919-ben alapította.

076. Báthory utca

- 1772-ben már létezett az utca.

Az idők során, többféle néven emlegették: a 18. század közepén Várhely(i), majd Zöldfa (Grünbaum), Tüzoltó utca. Mai nevét 1873 óta viseli.

- Az utca keleti oldalának telkei eredetileg mind a Magyar utcáig nyúltak.

Báthory utca 1. (egyben Erzsébet tér 9.)

- Lásd: Erzsébet tér 9.

Báthory utca 2. (egyben Erzsébet tér 8.)

- Lásd: Erzsébet tér 8.

077. Báthory utca 3.

- Korábban az Erzsébet tér 10. szám alatti ingatlanak itt volt a nyugati vége és az átjárható volt a tér és az utca között. Így a kettő (Erzsébet téri és Báthory utcai) emeletes épületnek egy tulajdonosa volt. Koruk is egyező lehet.

078. Báthory utca 4. (korábbi számozás szerint)

- A hajdani 4. szám alatt működött 60 évig Bisztricsányi János „sebész” (borbély) 1845-ben épített László fürdője. Nevét Csány László tiszteletére adta gazdája. Az intézmény kád- és kőfürdőként működött, de orvosi felügyelet mellett eret is vágtak.
- Itt lakott 1863-tól Bisztricsányi veje, Maár Nándor katonai állatorvos. A szabadságharc őrmestere ekkor költözött Kanizsára. Tizenkilenc évig megyei, majd 1885-től városi állatorvosi tisztséget is betöltve (ekkor már harminckét éve volt állatorvos) dolgozott. 84 évesen, 1914-ben halt meg.
- Itt említem, hogy a korábban létező állami állatorvosi hivatalt 1890-ben helyezték át Kanizsáról Zalaegerszegre.
- A fürdőnek létezése utolsó évtizedeiben már nem volt jó híre, rendszeresen illegális (hölgyek által nyújtott) szolgáltatásokkal vádolták.
- Az alapító unokája, Maár leánya adta el. A város 1912-ben vásárolta meg a telket, hogy ott utcát nyisson.
Az első világháború idején, 1918-ban – az elképzelést megváltoztatva – városi szeszfőzdét hoztak itt létre és a szomszédos 6. szám alatt. Az üzem pálinkákat készített.
A második világháború után ugyanezen épületeket alakították ostyagyárrá.
- Végül a buszállomásra vezető út nyílt meg a két épület helyén.

079. Báthory utca 6.

(Tűzoltó őrtanya*)

- A ház 1860-ban már állt. Eredetileg katonai raktár volt.
- 1872-ben itt és a még álló 8. számú ház déli részében létesítette az Önkéntes Tűzoltó Egylet őrtanyáját.

A megye első – 1871-ben alakult – tűzoltóságát a tornaegylet tagjai alapították. 1874-re már mászó-tornyukat is felállították az udvarban.

- A visszaemlékezések szerint az éjszakai ügyeletek alatt jócskán fogyott a bor az őrtanyán, ahová a szomszédos fürdő hölgyei is el-ellátogattak. Így aztán volt időszak, amikor az egylet tagjainak száma – a feleségek erélyes fellépése nyomán – vészesen lecsökkent.

1877-ben megvásárolták a 8. számú ház udvarából az általuk használt házrész mögötti darabot.

- Zenekaruk 1883-ban alakult 22 taggal és 1914-ig működött.

A zenekar alapítója a Csehországból érkezett zenetanár, Knobloch Frigyes volt. Nem volt egyszerű dolga. A képzetlen zenekari tagoknak hangjegyek helyett számokat tartalmazó kottákat kellett készítenie. A számokból tudhatták a „zenészek”, hogy melyik ujjukkal kell a billentyűt lenyomni.

Knobloch órák adásából élt, de szívügye zenekara volt. Minden pénteken gyakoroltak a laktanyában, hogy aztán a szombati térzenéken learassák a közönség elismerését. Népszerűek is lettek, karmester és zenekara is. Első trombitásuk, „Tűzoltó Pali” (civilben mészáros) hetykén pödört bajszával helyi cseléd lányok sokaságának volt ideálja.

Annyira népszerűek voltak, hogy sokan a városban úgy hitték: a knobloch szó karmestert jelent valamilyen nyelven.

Knoblochot 1909-es halála előtt hat évvel szélütés érte. Egy gyáros névnapi ünnepségére érkezve zenekarával ott talált egy új, ellenlábás bandát. A két együttes között a helyszínen kibontakozó zenei vetélkedés izgalmait nem bírta szíve.

Halála után is sokan emlékeztek még zenekarának annyiszor adott jellegzetes utasítására: „Álzó, banda einslagen!” (Tehát, a banda belever!).

- A tűzoltóság 1893-ban költözött a Kossuth Lajos térre. A hajdani katonai raktárt újra eredeti céljára használták.

- A későbbiekben a ház sorsa összefonódott a 4. szám alatti épületével.

1918-ban ezekben nyílt meg Nagykanizsa Város Gyümölcsértékesítő és Központi Szeszfőzde Vállalata.

080. Báthory utca 8. és 8.a

- 1860-ban a két épület (egy telken) már állt.

Eredetileg a 8. és 10. házszámot viselték, de a 10. szám alatti ház északi toldaléka helyén még az első világháború előtt felépült a ma 10. számot viselő újabb épület. 1897-es haláláig Laky József birtokolta, majd veje, Szalai Lajos ügyvéd és családja örökölte.

- Az első világháború előtt Totola Kálmán kalapos dolgozott a házban.

081. Báthory utca 9.a (egyben Magyar utca 6.)

- A házszám nem valóságos. A 9. és 11. számú házak közötti régi épületnek nincs saját házszáma, sem bejárata: a Magyar utca 6. számú ingatlan részeként épült. Az épület 1860-ban már létezett. (Lásd még: Magyar utca 6.)

082. Báthory utca 12.

- Az 1860-ban már (ugyanazon telken) létező két épület mindvégig ugyanazt a házszámot viselte.

- 1920-as haláláig bocsári Svastits Hugó tulajdona volt. Felesége Vízlendvay Krisztina volt. Élénk társadalmi életet éltek, hiszen mindkét család befolyásos közszereplőket adott Zala megyének.

Hugó apja, Svastits János (aki szerepel az 1848-ban választójoggal rendelkező kanizsaiak kimutatásában) csárdásaival híressé váló, „koszorús zeneszerző” volt. Testvérei közül Benő a megye főispánjaként, Károly (48-as honvéd) a kanizsai járás főszolgabírójaként vált ismertté.

- A házban lakott Baboss László ügyvéd 1909-es haláláig.

Hírnevét nem peres ügyeivel szerezte. 1876-tól dolgozott ügyvédként Kanizsán. A helyi politika állandó ellenzékijeként kezdetben szerzett ügyfelei javát elvesztette. Ugyanakkor kiemelkedő irodalmi műveltsége révén a városi sajtó munkatársa, klasszikus művek fordítója lett. Élete végén már csak utóbbi szenvedélyének élt. Kevéske bevételét akkoriban írt saját művei és az imádott klasszikusai kiadására fordította.

- 1920-as adat szerint az udvarban volt Szabó József épület- és műlakatos műhelye. Önmagát a Szabó-féle szabadalmaztatott takaréktűzhellyel reklámozta.

- Barbarits Lajos szerint az utcában lakott Kalivoda János gyógyszerész családja. Leányuk, Kata jó nevű festőként vált ismertté. A korabeli helyi újságok és Barbarits is kanizsai születésűnek tartották, ugyanakkor a mai források szerint 1877-ben Letenyén született.

A helyi sajtóban fellelhető adatok szerint Kalivoda János az 1870-es években és az 1880-as évek elején patikát működtetett Letenyén. A család kanizsai jelenlétéről az adatok az 1880-as évek végétől léteznek 1896-ig, amikor Kalivoda János meghalt. Elképzelhető, hogy a 12. szám alatti házban laktak, hiszen Kalivoda felesége ugyanúgy Vízlendvay leány (Magda) volt, mint a háztulajdonos Svastits Hugóé.

083. Báthory utca 13.

- Az 1860-ban már létező ház déli felét lebontották, ott egy fiatalabb, házszám és bejárat nélküli épület van.

Hajdanán együtt voltak a Magyar utca 10. számú ingatlan részei.

084. Báthory utca 14.a

- Minden bizonnyal az utca legöregebb háza.

1860-ban még egyedül állt telkén, amelyen ma ott találjuk a 14. számú (az 1900-as évek legelején épült) épületet is.

Ablaktalan oromfalával az utca felé fordulva veszi semmibe az utca hajdani nyomvonalát, meg a korabeli építési szokásokat is és érzékelteti, hogy indokolt volt a város új építési szabályzatának megalkotása 1880-ban.

A századfordulón Varga János csizmadia tulajdonában volt.

085. Báthory utca 20. és 22.

- Itt volt, már az 1870-es évektől Janda Károly jó nevű, 1873-ban létrehozott kertészete.

Janda Nagycenkről (a Széchenyi kastély kertészetéből) került a városba.

1913-as halálával utódja veje, Petermann József lett. Ő 1911-ben az utca 8. számán hirdette vállalkozását.

Hajdani házaik már nem állnak (a 20. szám alatti létezett tovább; 2007-ben bontották le), de családi vállalkozás ma is működik.

086. Csány László utca

- 1877-ben nyílt meg. A Kert utca helyett 1900-ban kapta mai nevét.

087. Csány László utca 2.

- Takács Péter háza.

A család 1909-ben épült sírboltja még látható a köztemető keleti kerítése mentén.

- A házban dolgozott az 1919-ben alapított Szakáts (Gyula) Műszerüzem és Írógép Vállalat.

088. Csány László utca 8.

- Kozáryné Szamuely Olga 1912-ben épült emeletes háza. Bacsics és Kosák helyi építészek tervezték, kiviteleztek.
 - Amikor Kozáry Kálmán a helyi mértékhitelítő hivatal főnöke lett, a hivatal az épületbe költözött és ott is maradt a század végéig.
 - A mértékhitelítés a városban 1875-ben kezdődött az új mértékegységekre áttérés okán. A 21. számot kapott hivatal megalakulása idején évi 30000 hektoliternyi hordót hitelített, ami jelezte a helyi borkereskedelem jelentőségét is. 1893 után, amikor kiköltözött a városháza épületéből, a hivatal több helyen is székel.
- 1900-ban a mértékhitelítést államosították.

089. Csengery út

- Miután 1867-ben a Nagykanizsai Takarékpénztár megvette néhai Németh János itteni házát, elvileg lehetővé vált utca nyitása e helyen. A mai út belső, a Zrínyi utcáig terjedő részét 1870-ben alakították ki. Ezzel, az akkor már létező, a jelenlegi Csengery út középső részét alkotó Iván utcát összekapcsolták a Fő úttal. Az elkészült új szakasznak a Takarékpénztár utca nevet adták, az Iván utcát és a külső részt Távírdai utcaként emlegették. 1873-ban a Takarékpénztár utcát és folytatásában az Iván utcát Csengery Antalról nevezték el.

- Az utca kialakulásának története magyarázza szélességének furcsa változását is, amely a Fő úttól kifelé haladva kétszer is növekszik. A legkorábban létező szakasz (Iván utca) az 1850-es években (a vasút építése elkezdeséig) még csak egy összekötő, kis utca volt a Zrínyi és a kialakulóban lévő (házak ott még nem álltak) Kisfaludy utcák között. E szerepnek felelt meg szélessége. A Kisfaludy utcán túl út még nem létezett. A vasútépítés nyomán (az Ady utca folytatásaként kialakított gyékényesi országút egy részét a pályaudvar kialakításához igénybe kellett venni), az utcát meghosszabbítva, a pályaudvar keleti oldala mentén vezetve új utat alakítottak ki, biztosítva a közlekedést Gyékényes felé. Házak még nem lévén, e részt szélesebbre építhették az előzőnél.

A legfiatalabb, a Fő útra bekötő szakasz létesítése viszont bontásokat igényelt. Próbálták a költségeket minimalizálni úgy, hogy a telkek megmaradt részei még beépíthetők legyenek. Kialakult az utca legszűkebb része.

A szokatlan megoldást az epébe mártott tollú újságíró már akkor kifogásolta:

„Tudakozódtam, hogy elhibázták-e a mérésnél, vagy nem lehetett-e másként, de felvilágosítottak, hogy semmi akadály és semmi hiba nem jött közbe, hanem a tervező mérnök, vagy szépítési bizottság helyesebbnek találta így, mert erősebb a perspektíva, ha az út egyre szélesedik.”

•Az út végül 1900-ban – mai hosszában – egységes nevet kapott: Csengery út. Csengery (1822-1880) újságíró, író, a Magyar Tudományos Akadémia tagja (1856-tól), majd alelnöke volt.

Érdekesség, hogy ő szerkesztette az 1879-ben megjelent 1 és 5 forintos új bankjegyek szövegét.

Kanizsai elismertségét jelzi, hogy a Nagykanizsai Takarékpénztár 1870-ben a Kanizsán született Szász Gyula szobrásznál megrendelte Csengery mellszobrát. Azt – az itt épp épülő – palotájukban kívánták felállítani.

•A Csengery út külső, vasútvonalon túli része az ottani telekhatárokat ferdén keresztelte, így ott a házak sokáig az utcára nem merőleges oldalfalakkal épültek. A város 1912-ben elégelte meg a kialakult helyzetet és elrendelte, hogy a Blautelket (a Só és Tárház utca környékét) már csak az utcára merőlegesen szabad parcellázni.

•A külső Csengery út nyugati oldalán lévő, a pályaudvar megépülése előtt a fűtőháztól délre eső területet Akasztófa-dűlőnek nevezték. Ezt a régi gyékényesi (légrádi) út korábban még nyugatról érintette.

•Az 1870-ben készült el az új országút a külső Csengery út folytatásában Gyékényes felé. Nyomvonala a korábbiétól valamelyest keletre került. Jelentősebb változás volt, hogy Miklósfa előtt megszüntették az út nyugatra kanyarodását, amellyel kikerülte az akkori Szent-Miklóst és az országutat átvezették a falun.

•A budapesti vasútvonal alatti aluljárót a gyalogosok számára 1939-ben alakították ki.

Csengery út 1. és 3.

•Lásd: Deák tér 1.

Csengery út 2.

•Lásd: Fő út 14.

090. Csengery út 4.

(Banki székház*)

•A Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank eklektikus székháza 1886-ban épült Rosenberg és Wellisch háza telkének egy részén.

Tervezője a bécsi Ludwig Schöne, kivitelezője a helyi Sallér Lajos volt.

•Földszintjén egy elegáns kávéháznak alakították ki helyet.

1911-ben homlokzatát felújították. Ennek során a földszinti része érdemben változott. Valószínűleg ekkoriak a kovácsmunkák, a budapesti Jungfer Gyula remekei.

Az emeleti homlokzat ma is az eredeti, ha eltekintünk az 1960-as évek elején történt ügyetlen emeletráépítés által eltüntetett elemektől.

•A Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank 1867-ben alakult Nagykanizsai Leszámítoló Társulat néven, majd átalakulva, 1869-ben jegyezték be új néven. A pénzügyi titkára 1870-ig Makbreiter Jakab volt. Nincs adatom arról, hogy ő a nyomdaalapító Markbreiter volt-e.

1871-től szemben – a Csengery út 1. és 3. szám alatti épület első emeletén – béreltek helyiségeket. Székházuk elkészültével költöztek el onnan.

Felszámolásakor, 1906-ban a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank átvette aktíváit, passzíváit és fiókjaként működtette tovább a korábbi bankot.

1922-ben a Néptakarékpénztárral egyesülve, e néven folytatta itt tevékenységét a bank, egészen 1947-ig.

•Sajnos a földszinti ablakok elé szerelt kovácsoltvas rácsozatokból az északi részen néhány éve kettő is leszedésre került. A bérlő ízlésének már nem feleltek meg.

091. Csengery út 5.

(Vidor-ház*)

•1872-ben építtette Vidor (Weiss) Samu. Kapuja kőkeretes.

•Vidor Samu volt a Kanizsa Serfözde Rt. alelnöke és alapítóinak egyike.

Kanizsai bankokban igazgatósági tagként, a Nagykanizsai Kereskedők Társulatában elnökként (1867-től) tevékenykedett.

1876-ban – megalakulásakor – a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara Nagykanizsai Különválasztmánya választotta elnökéül.

- A helyi segélyegylet szövetkezetet ő alapította 1862-ben, melynek halálakor (1908) is elnöke volt. A szövetkezet ötven éves jubileumára – 1912-ben, Bardócz Dezső festővel – elkészíttette alapítója arcképét.
- Vidor felesége, gelsei Gutmann Hedwig, a közélet meghatározó személyiségévé vált. Elnöke volt a Kisdednevelő Egyesületnek, negyvenhárom éven át az Izraelita Jótékony Nőegyletnek, és társelnöke a honi ipart pártoló tulipán mozgalomnak. 1904-ben érdemeiért a királytól koronás arany érdemkeresztet kapott.
- 1879-ben itt nyílt meg az Osztrák-Magyar Bank helyi fiókja Zala, Somogy és Baranya megyékre terjedő működési területtel.
- 1912-ben a házat új tulajdonosa, dr. Kreisler József ügyvéd ifj. Gyenes Lajos és Vajda Andor tervei szerint átalakíttatta. Ennek során homlokzatának földszinti része lényegesen változott az üzlethelyiségek kialakítása miatt és elkészült az udvari homlokzat fedett balkonja.

092. Csengery út 6.

(Schreyer-ház*)

- A Csengery út e szakaszán az utca nyugati oldalának kiépítése jócskán késve követte a keleti oldal házai megépülését. Ennek az is oka lehetett, hogy az utca megnyitásakor a Rosenberg és Wellisch cég tulajdonában lévő ház telke ugyan a Zrínyi utcáig terjedt, de folyamatosan szűkülve, ott már csak egy méter széles volt. Így egy része telekalakítás nélkül alkalmatlan volt lakóház építésére.
- 1886-ban Dobrin Benő állt elő az ötlettel, hogy a jelenlegi 6. és 8. számú házak helyén, követve az eredeti, akkor még szűkülő telek határát ideiglenesen, földszintes bazársort lehetne építeni. Bár a terveket Hencz Antallal elkészíttette, azok nem valósultak meg. A telekhatárokat módosították.
- Így dr. Schreyer Lajos, az 1860-as években Kanizsára került sebész, törvényszéki és pályaorvos 1887-ben felépíttethette itt eklektikus lakóházát a szomszédos banktól vásárolt telken. Az épületet a bécsi Ludwig Schöne tervezte, ismert helyi építők, a Morandini testvérek kivitelezték.
- Schreyer halála (1896) után, 1908-tól a házat csapi Sommer Ignác, illetve özvegye birtokolta.
- A felépült új házban nyitotta meg cukrászdáját 1888-ban Stefanovits M. Az 1920-as években a Dunántúli Élelmiszer- és Áruforgalmi Rt. irodáinak és raktárainak adott helyet; itt, majd a Csengery út 4. alatt működött Szerb Ernő kölcsönkönyvtára.

- A ház homlokzata felépülése óta lényegében nem változott. Az emeletráépítés az 1960-as években történt. Sokkal ez sem lett sikeresebb, mint a szomszédos ház átalakítása. Az épületen még maradt mutatónak egy a földszint hajdani vasredőnyeiből.

093. Csengery út 7.

(Rapoch-ház*)

- Eklektikus lakóházát 1880-ban építtette dr. Rapoch Gyula ügyvéd. Az erkélyek lakatosmunkái Schável Lajos helyi mestert dicsérik. A Zrínyi utcai erkélyt 1896-ban kivitelezte Sallér Lajos. A ház 1945-ig a család tulajdonában maradt.
- Az épület adott helyet a Gutenberg Nyomdának. Három alapítójának egyike, Hirschl Alajos 1876-ban a Wajdits-féle nyomdában kezdett, majd sokáig külföldön dolgozott. Kanizsára visszakérülve vezette Weiss Lipót és Fia nyomdáját (ez 1885-től létezett), elnöke lett a helyi nyomdászok szakszervezeti csoportjának. 1908-ban önállósította magát a nyomda alapításával. Fél évszázadnál hosszabb ideig tevékenykedett a szakmában. Tárustulajdonos volt a cégnél Goldberger Vilmos és a könyvkereskedéssel is foglalkozó Offenbeck Vilmos. A nyomda 1930-ban még létezett, 1937-ben már nem. Ekkorra viszont a Fő út 5. (ma Múzeum tér 6.) szám alatti másik nyomda nevében megjelent a Gutenberg név, ami jelenthet valamiféle fúziót.
- Nyomda létesítése ezen a helyen mégis Offenbeck nevéhez fűződik, mert miután 1905-ben iparendélyt kapott Balázsi Károllyal rendezett itt be nyomdát. Az 1908-ig létező vállalkozásban Balázsi Hartmann János váltotta.
- Az 1930-as években itt működött az 1862-ben alapított, néhány év múlva 300 tagot számláló Nagykanizsai Segélyegylet Szövetkezet, amelynek a Rapoch család tagjai évtizedeken keresztül ügyészei, igazgatósági tagjai voltak. A 19. század végén egy másik önszegélyező egyesület is létezett Kanizsán; ez volt a fiatalabb, a Dél-zalai Takarékpénztár kebelén belül jött létre. Már megtörtént egyesítésükről egy 1914-es hír szól először.
- 1944 áprilisában tudósított a Zalai Közlöny arról, hogy a Nagykanizsán megtartott első razzia során a detektívek tizennyolc személy esetében tapasztalták, hogy nem hajlandók viselni a zsidó származásának nyilvánítottak számára előírt sárga csillagot. Tizenegy esetben az eljárást azonnal lefolytatták; nevüket és az ítéleteket is közölték. Fontosnak tartom, hogy felsoroljam az ismert tizenegy személyt:

Özv. Árvay Zsigmondné vegyeskereskedő, Fischel Ede könyvkereskedelmi alkalmazott, Fischel Lajos könyvkereskedelmi alkalmazott, Fonyó Mihály üzleti elárusító, Krausz Aladár közraktári igazgató, Róth Szidónia női szabó, Schertz Teréz magántisztviselő, Schlesinger Ignác cipész, Stern Sándor kereskedelmi alkalmazott, Weisz Ödön vegyeskereskedő és *dr. Rapoch Aladár* ügyvéd. A pénzbüntetés mellett már ekkor internálásra ítélték őket.

094. Csengery út 8.

(Bachrach-ház*)

•1890-ben lakóházának építtette vállalatával Bachrach Gyula, eklektikus stílusban. Háza telkét Bachrach Schreyer Lajostól vásárolta; a rajta álló pékműhelyt lebontatta.

•Bachrach Gyula 1867-ben még fakereskedést nyitott az Erzsébet tér 22. alatt. Igazi sikereit azonban építési vállalkozóként érte el: a Hirschl-Bachrach cég a város egyik legismertebb cége volt. Jelentős vidéki épületek mellett városunkban a kórházat, a Bazár udvart és a polgári fiúiskolát építették.

•A házat 1903-tól Ledofszky Ernő kereskedő és cipőgyáros, 1935-től dr. Révffy Andor bíró családja birtokolta.

•Bachrach Gyula – 1867-es alakulásakor – titkára lett a tornaegyletnek. Ideiglenes jelleggel ő építtetett tornacsarnokot az egyletnek, bérbe adva azt nekik.

1874-ben Csengery utcai telkén felépíttette a nyári előadások számára a város első nyári színpontját. Elképzelhető, hogy mindkét létesítménynek a Csengery út 22. alatti saroktelek adott helyet; az 1860-as várostérkép ezt valószínűsíti.

A Bachrachok közül Károly és Leopold neve 1848-ból kanizsai nemzetőrként maradt fenn.

095. Csengery út 9.

(Hauser-ház*)

•Hauser János, a híres vaskereskedő-dinasztia tagja (az alapító az 1794-ben meghalt Josef Anton Hauser volt) 1843-ban vásárolta meg az uradalom 2. számú telkét, felépíttette puritán megjelenésű sarokházát, amely a szemközti iskola épületének szinte ikertestvére volt.

•Hauser János több éven át (1841-től 1844-ig) volt városi kamarás (pénztárnok), majd szegény-anya (kódis-bíró). A gazdag vaskereskedő 1886-ban halt meg. Vállalkozását, amely szerszámok, vas- és lakatosárak forgalmazásával foglalkozott, ekkor vette át Unger Ullmann Elek.

A hajdani nagy telekre további két ház épült a későbbiekben.

•A Csengery út 11. alatt Hauser fia, János építkezett Geiszl Mór tervei szerint 1886-ban, majd a házak tőle 1903-ban a Franz cég tulajdonába kerültek. Itt alakították ki irodáikat és a tulajdonosok kanizsai lakását.

A várossal villamossági szerződést kötő Franz Lajos 1904-ben meghalt.

Nem ő, hanem szintén Lajos nevű fia élt Kanizsán másfél évtizedig. Apja halála után hamarosan kivált a cégből és magyar feleségével (Skublics Imre közjegyző leánya) együtt Ausztriába költözött.

Szintén itt élt a másik fiú, Károly is. 1911-től (ekkor alakult a cég részvénytársasággá) csak a harmadik Kanizsán lakó fiú, Rudolf maradt tulajdonos a vállalatban.

Visszaemlékezések szerint a városban Franz Lajosé volt az első személygépkocsi 1905-ben. A helyi sajtó gyakran cikkezett a botránnyosan nagy sebességről, amellyel kocsija közlekedett. Egy baleset után a rendőrség az autót lefoglalta.

Ifjabb Franz Lajos 1914-es halála után a család továbbadta itteni épületeit. A Csengery út 11. szám alatti házat (itt voltak a Franz cég irodái, 1913-ig, míg fel nem épült irodaházuk a Vár út 8. szám alatt) Lichtenstein Albert, akkori csapi bérlő vette meg 1916-ban, de 1918-ban már Lichtenstein Móré volt.

•A sarokház is újabb gazdára talált, amivel az autók itteni száguldozása is megszűnt egy időre.

Az új tulajdonos, a még fogattal közlekedő Breuer Izidor, sánci bérlő 1920-ban az udvaron, garázs helyett, istállót és kocsiszínt építtetett.

Előtte, 1917-ben a házat átalakíttatta a budapesti Fischer tervei szerint. Az épület sarka ekkor lett lekerekítve, ablakait is kicserélték, hasonlókra, mint amik jelenleg is vannak a szomszédos, Zrínyi utca 46. alatti emeletes épületen.

•A Zrínyi utca 46. számú házat Breuer Izidor építtette az 1920-as évek elején, kibővítve vele sarki házat. A tervező (a két épület megjelenése és a két terv azonosnak tűnő kézírása alapján) ebben az esetben is a budapesti Fischer lehetett.

•A sarokház helyére a Balassa Béla és Ludvig Zoltán tervezte Európa-házat 2000-re építtette fel Czobor Zoltán.

096. Csengery út 10.

(Felsőkereskedelmi iskola*)

•Valószínűleg itt volt az akkoriban kezdett uradalmi telekértékesítések 1. számú fundusa. 1842 elején kapta meg az izraelita hitközség. Kaptak továbbá a tervezett építkezéshez az uradalomtól 300000 téglát és 60000 cserepet is.

•Ilyen előzmények után épülhetett fel – Löw Lipót híres kanizsai főrabbi fáradozásai nyomán – az a mára lebontott, földszintes épület, amelybe 1842 őszén átköltözhetett az izraelita elemi fiú- és leányiskola a Fő út 6. számú házból.

A telken kapott helyet az 1856-ban létesített, karzattal ellátott „kistemplom” is. Az első világháború előtt még ott volt az épületen az öreg felirat: „Izraeliták Oskolája 1842”.

- A hitközség 1856-ban, a Dunántúlon elsőként kereskedelmi képzést indított, amely 1891-től közép-, 1895-től felsőkereskedelmi iskolává alakult.

A középkereskedelmi iskola első tanévében itt működött, majd átmenetileg – 1892 őszétől 1899-ig – a Zrínyi utca 33. szám alatt volt elhelyezve. A visszaköltözés után a felsőkereskedelmi a Zrínyi utcai, az elemi iskola a Csengery úti oldalon volt elhelyezve.

A jó nevet szerzett intézmény – 1933-tól a város fenntartásában – 1944-ig működött e helyen.

Csengery út 11.

- Lásd: Csengery út 9.

097. Csengery út 12. műemlék épület

(Csengery Antal út 12.)

- Az izraelita „cultus község” bérháza. Korai romantikus stílusban épült 1865-ben. Kapuja kőkeretes.

A nagy – az Ady utcáig nyúló – telket még 1854-ben vásárolta meg a hitközség Danneberg Mihály kereskedőtől.

- Itt laktak a hitközség iskoláinak tanítói is.

1872-ben a földszint északi felén kezdte meg működését az 1873-ban az Ady utca 1. szám alá költöző polgári fiúiskola.

Az 1920-as évektől itt volt a Dunántúli Élelmiszer- és Áruforgalmi Rt. és a Magyar Borkereskedelmi Rt. székhelye.

098. Csengery út 13.

- Ez volt az uradalom által kimért fülöpvárosi telkek közül a 21. számú. Wajdits János könyvárus vásárolta meg 1842-ben.

- Wajditsnak 1832-től volt könyvkereskedése, könyvkötészete Nagykanizsán. 1836-ban kért nyomdaalapítási engedélyt, a munkát el is kezdte. Kérelmét azonban elutasították, ahhoz csak 1850-ben jutott hozzá.

1881-es adat szerint az itteni épületben volt a Wajdits József nyomdája. Ott lehetett azonban már korábban is.

A Zala-Somogyi Közlöny Wajdits József alapította 1862-ben. A szerkesztőség néhány évig Kaposváron dolgozott.

A nyomdában is 1862-ben történt a gépek indítása. Elsőként a cég jelmondatát nyomtatták ki: Isten segített, Isten segít, Isten segíteni fog.

A nyomdát három év múlva már bővíteni kellett.

A könyvnyomtatást az apa, János már letelepedése után elindította, de engedély (1836-ban kérelmezte) hiányában kénytelen volt azzal felhagyni.

•Nagyon más volt akkor még a rövidke Iván utca nyugati oldalának képe, mint ma. Állt már ott az izraelita iskola sarki épülete, mellette épp csak elkészült emeletes bérházuk. Több ház ezen az oldalon még nem létezett.

Jellemző, hogy az újság arról tudósított (1866), hogy a szomszédban (Csengery út 20.) leégtek Wusztl (Alajos) úr kazalai.

•A jelenlegi kétemeletes ház építésekor egy szinttel alacsonyabb elődjének csak alapjait hagyták meg.

Az már 1860-ban létezett és a századfordulón – leszámítva a bazárudvari két épületet – a város legnagyobb bérházának számított. Udvari szárnyai mélyen a telek belsejébe nyúltak.

Ekkoriban Schönfeld Miksa háza volt. Schönfeld fia, Antal neves bécsi könyvkereskedő lett.

Az első világháború előtt a házban működött Székelyi Lajosné „gőzmosó, fényvasaló intézete”.

Az 1920-as években az épület már Hoch Oszkár ügyvéd tulajdonában volt.

099. Csengery út 14.

•A századfordulón itt állt Weiszberger Zsigmond kőfaragó földszintes háza.

•Weiszberger 1860 környékén kezdte működését a városban. 1881-ben már e helyen hirdette műhelyét.

Az első kőfaragó volt Kanizsán, aki szinte csak síremlékek készítésével foglalkozott. Munkái ma is nagy számban találhatóak meg a város temetőiben.

•1912-ben fia, Kálmán (a mesterség folytatója) a régi ház helyén emeletes házat építtetett. Sarokrészén, a párkányzat magasságában kőből faragott dombormű hirdette gazdája mesterségét.

Az emeletréépítéskor nemcsak ez tűnt el, hanem az épület minden jellegzetessége is.

100. Csengery út 15.

- Ez volt az uradalom által kimért fülöpvárosi telkek közül a 20. számú. Vajdits György szabó vásárolta meg 1842-ben.
 - A mai épület az itt állt egyemeletes, régi házból lett kialakítva. Az emeletráépítéskor első emeletét is lebontották. A meghagyott földszinti részre sem nagyon ismerne építője.
- A ház 1860-ban már állt, akkor nagy, parkosított udvarral rendelkezett.
- 1871-es adat szerint tulajdonosa Oblidál Konrád volt.
- Oblidál, elkerülve a városból, 1874-től jobbra Székesfehérváron szolgált, halálakor (1883) alezredes és zászlóaljparancsnok volt ott.
- Özvegye még évtizedekig élt Kanizsán a ház tulajdonosaként.

101. Csengery út 17.

- Az épület helyén Rosenfeld Miksa cipész háza állt. Itt volt műhelye is, amelyet aztán az új házban is fenntartott.
 - A mai épület az 1910-es évek elején épült.
 - Az 1920-as évektől a Horváth és Vas építőipari cég birtokolta, irodáit is tartotta fenn.
- A vállalkozást Horváth Lipót és Vas Sándor építőmesterek alapították 1919-ben.

102. Csengery út 18.

- A Horváth és Vas cég építette 1932-ben saját bérházának.

103. Csengery út 18.a

- A Horváth és Vas cég építette 1938-ban saját bérházának.
 - A 18. számú házzal együtt a korábbi 18. számú – az utca mentén beépítetlen – telekre épült.
- Itt az 1900-as évek elejétől Berger Pál, majd Strém Károly fakereskedése volt. Ezt megelőzően a Goldstein-féle fakereskedésnek adott helyet.

104. Csengery út 18.b

- A Hild-féle temetkezési egylet építette bérházának 1932-ben.
- Az épület a szomszédos 20. számú ház beépítetlen telekrészére került.

105. Csengery út 19.

- A jellegtelen földszintes ház 1860-ban már létezett. Hosszú ideig a város egyik kis fürdőjének adott helyet. 1886-ban „Haragos-féle fürdőház” névvel hirdették bérbeadását. Haragos Mihály „sebész” (valójában borbély) volt Nagykanizsán már 1848-ban is. 1863-ban jutott birtokába a fülöpvárosi 19. teleknek e harmada. Intézménye kádfürdőként működött, a kabinok ablaka az utcára nyílt.
- Előbb Balázs György, 1917-ben Böhm Jenő, majd Böhm József tulajdonába került. Utóbbi a kanizsai sakkélet meghatározó személyisége volt játékosként és szervezőként 1964-es haláláig. A fürdő neve (Nemzeti, Margit) is változott az idők során. Kétes híretől, amit egy „kiegészítő szolgáltatással” szerzett, később megszabadult.

106. Csengery út 20.

- Itt állt Bettlheim Samu bérháza. 1912-ben – a zágrábi Pollak, Albert és Bornstein műépítészek terve szerint és talán kivitelezésében – átépítették.
- A Bettlheim B. és Fia cég elődjét (ügyfele volt Deák Ferenc is) 1809-ben alapította Bettlheim Baruch. A terménykereskedés mellett ronggyűjtéssel is foglalkoztak: 1860 és 1865 között több száz vagonnal szállítottak papírgyáraknak. A később már Bettlheim S. W. és Fiai néven működő cég 1892-ben gyárat építtetett az Erdész utcában szeszesitalok üvegeinek burkolására használt szalmatokok valamint nádszövetek gyártására. E vállalkozás már inkább a két fiú – Szigfrid (Győző) és Ede – nevéhez köthető, Bettlheim Samu ekkor már hetven év felett járt.

107. Csengery út 22.

- A Lengyel gabonakereskedő család háza. Létezéséről az első adat 1889-es. Az ezt megelőző néhány évben épülhetett. Hozzá tartozott a Kisfaludy utca 17. szám alatti épület is.
- Az 1893-ban elhunyt Lengyel Ignác harcolt a szabadságharcban, alapítója és egy évtizeden át elnöke volt a Kereskedő Ifjak Önképző Egyletének. Az egylet már 1871-től létezett, de 1879-ben Lengyel vezetésével újra kellett indítani. Ugyancsak elnöki pozíciót töltött be a Hadastyán Egyletben is.

Lengyel gabonakereskedéséről az általam talált legkorábbi adat 1874-es; ott a cégtulajdonos Lengyel I. P. névvel szerepel.

Lengyel Ignác halála után Lengyel Bernát lett a cég tulajdonosa. 1908-ban a Lengyel J. T. és Fia gabonakereskedő vállalkozás – a tulajdonos (Bernát) szerencsétlen tőzsdei spekulációi nyomán – csődbe jutott.

•1889-ben a házban leánynevelő intézet nyitását tervezték. Vezekényi Horváth Lilla 1885-ben nyitott intézete ekkoriban zárt be. Az elképzelés megvalósulásáról nem találtam adatot.

A megelőző két évtizedben viszont több is működött, igaz, egyik sem sokáig. Előbb – 1861-es adat szerint – „Rózsavölgyiné növődéje” (Rózsavölgyi Antalné, Tavasz Ilona tanítónő), majd 1865-ben Piringer Róza hozta létre intézményét, de ő 1874-ben meghalt.

Piringert 1871-ben Szeremlei Erdődy Sarolta és társa, Reiter Katalin követte. 1879-ben közölte a helyi sajtó, hogy a rákospalotai Stettner Istvánné szándékozik „növevelőt” nyitni. A hat évfolyammal elképzelt intézmény indulásáról nincs adatom.

Van viszont adat arról, hogy már 1847-ben is volt „növevelő intézet” a városban, amelyet akkor 100 forinttal támogatott Batthyány Fülöp, hozzájárulva a tanító fizetéséhez.

108. Csengery út 23.

•1860-ban már állt az utcafronti és az udvari épület. Előbbi mai megjelenése azonban későbbi átalakításra utal. A kapu zárókövén a BK monogram jelzi építtetőjét, Blau Károlyt.

•1912-ben dr. Villányi Henrik, a ház akkori birtokosa (1942-es haláláig az is maradt) az utcai épületet – annak közepén – az udvar felé bővítette.

A Kanizsán (a Fekete Sas fogadóban, ahol családja akkor élt) született Villányi 1889-ig Tokajban tanított, majd Kanizsára került és „bölcészettudori” oklevelet szerzett.

1896-tól a Zalai Közlöny társszerkesztője, majd 1898-tól főszerkesztője volt. 1891-től 1927-ig tanított a felsőkereskedelmi iskolában, 1916-tól, mint az intézmény igazgatója.

Villányi volt egyik alapítója és elnöke is a helyi Állatvédő Egyesületnek. Élete 86. évében, 1942-ben e házban halt meg.

•Apja, Weismayer Márk kereskedő 1847-ben telepedett le Kanizsán.

Posztó- és divatáruüzletét, amelyet a Fő út 6. szám alatt működtetett (a Fekete Sas patika későbbi helyiségében) gyakran látogatta Deák Ferenc is.

109. Csengery út 24. (egyben Kisfaludy utca 8.)

(Erdősy-ház)

- Erdősy (Biba) Kornélia tanítónő eklektikus lakóháza. A házat a csáktornyai Morandini Bálint – a Kaszinó építésével végezve – 1887-ben emelte.
 - Erdősy Kornélia a város ismert tanítója volt, 1882-ben ABC-s könyv címmel tankönyvet is kiadott. Testvére, a fiatalon, 1886-ban elhunyt Erdősy Eugénia ünnepelt szubrett volt.
- Trojko Lajos ügyvéd (1887-ben Kornélia férje lett) 1897-ben udvari részen egy szobát építtetett. Trojko hamarosan a ház tulajdonosa is lett.
- 1908-ban már Neumann Mór birtokolta az ingatlant. Őt kortársai a Balkán felé zajló leánykereskedelem egyik magyarországi szervezőjének tartották.
 - Az 1920-as években az épületben működött a Magyar Királyi Erdőhivatal helyi egysége és Erdősy Bálint (Kornélia testvére) hordó- és borkereskedése.
 - A ház egyik későbbi tulajdonosa, dr. Lékai Gyula 1956-ban a városi nemzeti bizottság elnöke volt.

110. Csengery út 25.

(Weiss-ház)

- A nagy telket, amely a Csengery út 23. számú ház déli oldalától a Kisfaludy utcáig terjedt, a tulajdonos, Blau Pál halála után örökösei – 1911-ben részekre osztva – értékesítették.

A telket, az uradalom 18. fülöpvárosi fundusát, amelyre e ház épült Blau Pál vásárolta 1845-ben. A több mint fél évszázadig birtokolt területet – időnként – a városba látogató mutatványosok használták.

Az új telkeken épültek fel a Csengery út 25., 27. és a Kisfaludy utca 17.b, 17.c házak. Talán még a Csengery út 23. ház telke is a fundushoz tartozott, ahol Blau Károly háza áll.

- A házak közül északról az első Weiss Jakab (Jaques) módos üvegkereskedő 1912-ben építtet, szecessziós elemekkel díszített, eklektikus lakóháza.

Az építtető monogramja a kapu feletti kovácsoltvas díszben látható. A ház tervezői és kivitelezői a zágrábi Pollak, Albert és Bornstein műépítészek voltak. Szücs Aladár szombathelyi épület- és műlakatos mester készítette a kovácsmunkákat. Udvarában díszkertet alakítottak ki.

- Weiss Jakab kezdetben üveg- és bútörüzetet működtetett az Erzsébet tér 2. szám alatt, a Blau-házban (a volt Hein-féle kávéház helyén), ott volt kárpitos-műhelyük is.

Ezt követően az üvegkereskedésre szakosodott. Üzlete sokáig az Ady utca 2. szám alatt volt.

A nagykereskedés emeletes raktárát Weiss Jakab fia, Ernő építette fel 1927-ben a Zrínyi utca 31. alatt.

A családtól 1949-ben Zala vármegye vette meg lakóházukat.

•A kapu szép, öntöttvas kerékvetőit 2000 körül az egyik lakó útjában állóknak találta. Ma csak csonkjaik léteznek.

111. Csengery út 26.

•Az épület tulajdonosa a századfordulón Bún Samu volt.

Mint a felsőkereskedelmi iskola igazgatója 1908-ban megkapta a Ferenc József rend lovagkeresztjét, 1917-ben pedig királyi tanácsosi címet kapott.

112. Csengery út 27.

•Az emeletes épületet Irmiler József kereskedő építtette 1912-ben.

113. Csengery út 27.a (egyben Kisfaludy utca 17.a) (Fischel-ház*)

•Fischel Fülöpné 1912-ben épült bérháza.

Tervezői és kivitelezői Bacsics és Kosák helyi építészek voltak.

•Fischel Fülöp, majd fia, Lajos működtette tovább Markbreiter – 1850-ben már létező – nyomdáját, 200-nál több könyvet adva ki. A nyomda és az 1873-ban alapított „Zala”, a város második lapja 1909-ig volt a családé.

Könyv- és papírkereskedésük 1944-ig létezett.

114. Csengery út 29. (Hencz-ház*)

•Hencz Antal építőmester háza. 1879-ben építette a Kisfaludy utca hetedik házaként.

•Rövidebb időre, az 1880-as években helyet adott a telekkönyvi és az illetékszabási hivatalnak (a királyi illetékkiszabási hivatalok egyik megyei központja 1875-ben létesült Kanizsán, hatásköre a Muraközre is kiterjedt).

•Hencz építészeti tevékenységével részese volt a belváros mai képe kialakításának. Az általa emelt legszebb épületeink: a honvéd laktanya (Sugár út), a Keller-ház, a városházi bérház, a kiskanizsai templom. Utcák sorának klinkerezése is nevéhez fűződik.

Vezetésével alakult meg, és működött 1871-től az Önkéntes Tűzoltó Egylet.

Ő volt az 1876-os megalakulásától kezdve az Ipartestület elnöke, egészen addig, míg Hencz Keszthelyre nem költözött.

Létezett egy „Hencz-féle tekéző társaság” is, amely 1887-ben feloszlott, mert Hencz 1886-ban Keszthelyre költözött. Megmaradt vagyonukat az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyletnek juttatták.

Hencz kuglipályája a Batthyány utcában volt, valószínűleg a jelenlegi 21. számú ház telke déli szegélyén, kelet-nyugat irányban.

Hencz 1899-es haláláig Keszthelyen is jelentőset alkotott építészként és a helyi közélet részeseként.

115. Csengery út 31.

- 1882-ben a Gstettner testvérek (Salamon és Vilmos) itt építették fel borkereskedésük földszintes épületét.

Az építkezést Hencz Antal vezette, a terveket is ő készítette.

A pince 33 méter hosszú, 12 méter széles lett, 5,5 méter magassággal. 5000 hektoliter bornak adott helyet, a fahordók mellett egy 100 hektoliteres betonhordót is elhelyeztek benne. A pincét a fölötté lévő irodákkal szócső és távíró kötötte össze.

A homlokzati részen, a kapu felett Bacchus szobra volt elhelyezve, aki fekvő helyzetben könyökölve emelte boros kupáját. A szobor valószínűleg ugyanott készült, ahol párja, amely ma is látható a Király utca 15. szám alatti, szintén borkereskedő által építtetett házon.

- A Gstettner-féle kereskedés 1906-ig működött, majd a ház és a pincészet Schulhof Adolf tulajdonába került.

A pincét az első világháború után is borkereskedők használták: Péter Hugó (1919-ben kezdte vállalkozását a városban), valamint Kondolitz és Klup; a borászkodás csak az 1990-es években szűnt meg a pincében.

- A jelenlegi épület kialakításakor (két szintet építettek rá) az eredetit megfosztották födémjétől, homlokzati díszeitől.

Viszont lehet, hogy Bacchus valahol még emeli poharát új gazdája egészségére.

116. Csengery út 32.

- 1886-ban itt már állt a ház, amelyben élt halálakor (1886) Veber Antal 1848-as honvéd főhadnagy, Veber Károly bíró (a Társaskör elnöke) apja.

- A csendőrség, amely korábban a város több épületét is használta, 1903-ban megvásárolta az akkor Szalmay-háznak nevezett házat és laktanyájává alakította.

A már korábban is átépített ház ekkor nyerte el mai megjelenését. Valószínűleg ekkori a faragványoktól díszes kapu is.

- Feladatuk ellátására 1911-ben a nyolc csendőr mellett egy tiszt állt rendelkezésükre.

1918 őszén szárnyparancsnokságot létesítettek itt. Hatásköre Zala déli és Somogy nyugati részére terjedt ki.

1926-ban a csendőrség Ligetvárosban csendőriskolát hozott létre. A rövid ideig működő intézmény 60-80 férőhellyel dolgozott, pótcsendőröket képzett.

- A csendőrség elődje 1851-től létezett a városban.

A „Bach-huszárok” (zsandárok) elhelyezésére a várost kötelezték. Az új rendfenntartó szervezetnek Kanizsán lett egyik szakaszparancsnoksága. Előbb Lazsnakon állomásoztak, majd 1867-ig az Eötvös tér egyik városi tulajdonú házában (valószínűsíthetően a 13. szám alatt, a „várta-házban”) volt laktanyájuk. A kiegyezést követően a császári zsandárok szerepét a pandúrok vették át, mígnem 1884-ben létrejött a későbbi fogalom szerinti csendőrség. Közben laktanyájukat újabb és újabb épületbe helyezték át.

117. Csengery út 33.a és 33.b

- 1887-ben, az akkor egynek számító (Csengery út 33.) két telken Morandini Román építési vállalkozó építette ki telephelyét.

Az udvar belső részén, az északi oldalon készítette el lakóházát, a déli oldalon volt az iroda, a szerszám tárolók és szobák a munkásoknak.

A telket téglafallal választotta el az utcától, amelyen három díszes kovácsoltvas kapu nyílt.

Az általa emelt épületek ma is léteznek az utcai részen álló, viszonylag új, emeletes házak mögött.

- Az olasz származású Morandini Csáktornyáról költözött Kanizsára, miután bátyjával, Bálinttal részese volt a Kaszinó székház felépítésének.

A „szakértelmes építész” (1894-ben lett magyar állampolgár) elsősorban kivitelező volt, de sok kanizsai épületet ő is tervezett. Sajnos, nagyobb munkái közül több is megsemmisült a második világháború végén és azt követően.

A nagyszakállú építész, akit a gyerekek Kriszkindi bácsiként (kriszkindli: karácsonyi ajándék) emlegettek, 1907-ben bátyja hívására visszaköltözött Csáktornyára. Ennek ellenére 1922-es haláláig szerepelt a kanizsai iparosok nyilvántartásában és tagja maradt (bátyjával együtt) az 1907-ben alakult Nagykanizsai Építőiparosok Szövetségének is.

118. Csengery út 34.

- Ez a ház is 1886 előtt épült, bár ez mai állapotában nem látszik.
- A századfordulón Blankenberg Vilmos kereskedő tulajdonában volt. Halála (1905) után fia, Imre vette át az 1864-ben alapított vállalkozást. Fűszer és gyarmatáru nagykereskedőként 1922-ben szervezte meg az OMKE nagykanizsai kerületét, amelynek 1930-ig elnöke is volt. Az 1920-as években cukorkaüzemet, 1936-tól hajdinahántolót is működtetett. Gyarapodását jelzi, hogy az 1920-as évektől a családja birtokolta a Lovák-házat (Deák tér 15.) is.

119. Csengery út 35.

- Viosz Ferenc háza. Az 1880-as évek végén épült.
- Viosz 1896-ban a kanizsai járás főszolgabírója lett. Ekkor Viosz a főszolgabíróság Batthyány utca 14. szám alatti épületébe költözött.
- E ház így Markó Antal tulajdonába került (felesége Viosz-lány volt). Markó (másodikként) 1870-től 1899-es nyugdíjazásáig volt nagykanizsai állomásfőnök.

120. Csengery út 37.

(Evangélikus templom)

- A Sommer Sándortól vásárolt telekre épített templomát 1891-ben avatta fel a gyülekezet.
- A „kaposvári” Koch János tervezte. A tervező valószínűleg azonos azzal a Koch Jánossal, aki a kaposvári Nagyboldogasszony templom 1885-ös, 1886-os építésén főpallérként a munkákat vezette. Az építést végző kanizsai Hirschl és Bachrach cég alkalmazottja volt és a források budapesti illetőségűnek nevezik. A templomot Morandini Román kivitelezte. Oltárképe (Jézus megkeresztelése) Major Jenő alkotása. A festőművész Major (1871-1945) Kanizsán volt középiskolás. A templom 1939-ben kapta új Angster orgonáját.
- Három harangját Jurisics Márton, óráját a gróf Thoroczky-féle toronyóragyár készítette 1913-ban Budapesten. Az óra mindegyik számlapja üvegből készült, lehetővé téve az éjszakai kivilágítást. Az első világháborúban (1916) két nagyobb harangját rekvirálták, ezeket 1926-ban pótolták egy 223 és egy 403 kilogrammos haranggal.
- A Morandini tervezte lelkészlakás a templommal együtt épült.

- A lelkészlakástól keletre 1931-ben a tervező Kalmár Zoltán vállalkozóval a Gyülekezeti Otthont is megépítették.
Akkor itt kapott helyet 1910-től létező nőegyletük is.
Ez az épület már nem áll.

121. Csengery út 39.

- Az épület 1886-ban már létezett, de a kapualj és az attól délre eső rész későbbi.
Kapuja feltűnően szép.

- A 19. század végén a ház tulajdonosa Fialovits Lajos „bútorgyáros” volt, aki 1885-ben települt Kanizsára.

Inkább bútorok kereskedelmével foglalkozott; a gyár csak néhány embert foglalkoztató kis műhely volt (Széchenyi tér 5.). Fialovits üzletet tartott fenn Budapesten is. 1896-os halála után özvegye folytatta a kereskedelmet.

- Fiúk, Béla (1885–1968) a MÁV egyik legkiemelkedőbb gőzmozdony-vontatási szakembere lett.

1919-től gőzmozdonyok és motorkocsik tervezésével foglalkozott. Legnagyobb szakmai eredményeit az 1940-es években érte el. Ezek közé tartozik az általa szerkesztett újfajta vízcsöves hátsó kazán. A tervei szerint épített gőzmozdony az 1944-ben 156 km/h sebességet ért el. Ez a jármű volt a MÁV történetének legnagyobb sebességű gőzmozdonya.

Fialovits Béla jelentős szakirodalmi tevékenységet is folytatott.

122. Csengery út 40.

- A ház 1860 (akkor még az utcának a Kisfaludy utcától a vasútvonalig terjedő részén lakóház nem állt) után és 1886 között épült.

Az utca e részén, a közelben másik két ház is (32. és 39. szám) szép faragványokkal díszített kaput őriz. A közelség, a hasonló kivitel arra utalhat, hogy akár ugyanaz a mester is készíthette mindegyiket, koruk sem nagyon térhet el egymásétól. Megérdemelnék a helyreállítást.

- Ez az épület a századfordulón özvegy Mattosch (Mattos) Józsefné tulajdonában volt, majd fia, Mattos Jenő postatiszt birtokolta.

Leánya, Mattos Gizella férjével, Székelyi Lajossal az első világháborút megelőzően „gőzmosó intézet”-et üzemeltetett, amely megszűnésekor a Csengery út 13. szám alatt működött.

Az apa, Mattosch József már az 1850-es években jó nevű szabója volt a városnak. Műhelye a Deák tér 1. szám alatt volt.

123. Csengery út 41. és 43.

- A két telken korábban állt (1886 előtt épült) földszintes házak tulajdonosa a századfordulón szentiványi Nagy Valér tábornok volt. A hajdani tulajdonosra már csak az udvarban lévő természetes, védett mamutfenyő emlékeztet.
- Nagy Valér ezredesként hosszú ideig vezette a kanizsai lóavató bizottsági méneskart. A városból vezérőrnagyként távozott, a közös hadsereg altábornagyaként nyugdíjazták. 1915-ben halt meg.
- Még létező érdekessége a helynek a jelenlegi épület déli végén kezdődő betonfalból kiálló kőoszlop.
A kőbe SB betűket és alájuk egy 58-as számot véstek. A kő minden bizonnyal a Déli Vasút pályaépítésének emléke 1858-ból. Az SB talán a közvetlen közelben létesített sorompóra (Schlagbaum, Sperrbaum) utalt.

124. Csengery út 45.

(Sétakerti bejárat*)

- A kert itteni bejáratát 1913-ban építtette a Szépítő Egylet a „barátok kertje” (a ferencesek tulajdonában volt) területén. Vajda és Gyenes fővárosi építészek tervezték.
A csaknem elvégzett munkák a háború miatt csak 1922-re fejeződtek be teljesen. Mára csak egyetlen oszlopa maradt meg, három kovácsoltvas kapuja, a kerítés hat eleme 1936-ban a köztemető északi bejáratához került.
A barátok kertjének kőkeresztje 1932-ben áthelyezésre került a Katonarétre (Táncsics tér).
- Az 1897-ben létesített Sétakertnek előbb az északi része alakult ki a vasútvonal mentén. Bejárata akkoriban még csupán a temető felől volt.
1905-ben közkút és az öntözéshez csőhálózat létesült.
- 1906-ban készült el a temető felől a két bejárat oszlop.
Morandini Román tervezte azokat és adta a tetejükön elhelyezett réz urnákat. A kilencvenkét cm magas urnák 1905-ig az akkor lebontott, becsehelyi Czuczukastély párkányzatát díszítették.
Az egyikben talált német nyelvű levélke szerint 1837-ben Zalaegerszegen, Mayer József rézműves műhelyében készítette azokat, a Dél Tiroiban született Johann Küster. Küster – az utókornak szánt soraiban – az olvasók lelkére kötötte, hogy becsüljék meg munkáját, hagyjanak maguk után szintén emléket az urnában.
Befejezésül ezt írta: „Mire ez az írás előkerül, én már a másvilágon leszek. Ha majd te is odakerülsz, aki levelemből megismertél, szólíts nevemen, majd jelentkezem azonnal.”

A levelet a mellette talált 1812-es krajcárral együtt visszahelyezték, kiegészítve egy 1906-os levéllel, amely az urna további történetét írta le.

Sajnos, az eredeti oszlopdíszek már nem léteznek, azokat a maiakkal a Városvédő Egyesület pótolta.

- 1907-ben bővült a kert a vasüzem mögötti, nagyjából egy holdnyi területtel (a barátok kertje maradék része).

1908-ban került felállításra egy Flora szobor. Özv. Wusztl Lajosné adományozta; nem ismert, hogy mikor tűnt el.

A ma is létező, vasból készült pavilon 1910-ben épült. Évtizedekig adott helyet a kertben játszó zenekaroknak és a vendéglátásnak. Ekkor rendeltek kerti padokat is a helyi Weiser-gyárból.

A kert 1926-ban hat holddal lett nagyobb, és területe a Vécsey utcáig terjedt. Akkor a vasüzem mögötti részen három tenispálya épült az NTE részére.

A zsugorodás 1932-ben kezdődött a strand megépítésével.

1936-ban (amikor a kapukat elszállították) egységes vaskerítés készült (egy darabkája még áll a megmaradt oszlop mellett) nyitott bejáratokkal. Ezek egyike vezetett az akkor már létező strandra.

1942-től a MAORT lakótelepe létesítésével folytatódott a Sétakert területi csökkenése.

- Erre haladt a Csengery úton a város első vízvezetéke Ligetvárostól, a Kisfaludy és a Kórház utcán át, a Teleki út végéig.

Ezt a katonaság építette, miután 1915-ben végre sikeresek voltak a fúrások és vizet találtak a barakk-kórház és a Teleki utcai laktanya területén.

A város anyagi támogatásáért cserébe vezették át a városon, amely így három tűzcsapot és egy közkutat (a Kórház és a Teleki utcák sarkán) létesíthetett a vezeték mentén. Az 1917-ben elkészült vezeték az érintett területen ellátta vízzel a város lakóit is.

A vezeték tolózárait jelző öntöttvas táblák egyike itt látható a megmaradt oszlopon.

1921-től a város megszerezte a már létező szakaszt és bővíteni kezdte a hálózatot.

A munka 1922-ben a Csengery út vonalán indult a Kifaludy utcától a Fő útig, majd 1927-ben kezdődött a nagyobb volumenű munka, már összekapcsolva a csatornázással.

- A helyi öntödékben (Merkur, Weiser) készült, itt kiállított tűzcsap és aknafedél ebből az időből származik.

- A csatornázás 1924-ben indult. Közvetlen oka a Postapalota építése volt. Így először a Zrínyi utca legelső szakaszát csatornázták, majd egy év múlva középső részével is végeztek.

1927-ben indult a nagyobb léptékű munka. Csatornázták a Sugár, Királyi Pál, Rozgonyi, Király, Szemere, Kazinczy (azaz Ady), Csengery, Só utcákat, a Kisfaludy utca alsó, a Zrínyi utca felső részét és az Erzsébet teret.

- A beruházás részeként alakították ki az átemelő telepet az Ady utca nyugati, a szombathelyi vasútvonal déli oldalán. A szennyvíztisztítóhoz az iszapkotró elevátor és a durva rács tisztító szállítására a helyi Merkur gyár kapott megbízást.

125. Csengery út 47.

- A régóta hiányolt strandfürdő létesítése ügyének előmozdítására, dr. Fülöp György ügyvéd kezdeményezésére 1927-ben megalakult a Nagykanizsai Fürdőegyesület. A városrendezési tervnek megfelelően a Principális-csatorna keleti oldalán képzelték el a létesítményt.

- A strand végül itt, jórészt a volt Merkur üzem területén lett megépítve, az eredetileg tervezettnél szerényebb méretben.

Az 1933-ban avatott (az avatóbeszédet ifj. Horthy Miklós mondta) strand öltözőjét (volt benne 4-4 kabin a nők és a férfiak átöltözéséhez, ruhatár) a medence északi oldalán a gyár egyik épületéből alakították ki, tetején napozót hoztak létre. Ezen túl felállítottak még 34 külön- és 16 váltókabint.

Az úszómedence átalakítva ma is létezik. 33,3 m hosszú, 18 m széles volt. A gyermekek jelenlegi medencéje helyén alakították ki a kicsik 12 m sugarú körmedencéjét.

Fából építették a büfét, ahol fodrász is működött.

126. Csengery út 49.

(Villanyerő telep*)

- 1928-ig itt működött a Merkur Vasművek.

A gyárat 1893-ban alapította Hirschl Ede és Bachrach Gyula Első Nagykanizsai Gépgyár, Kazánkovács, Vas- és Ércöntöde néven. Nagy tervekkel indultak: mezőgazdasági berendezéseken túl stabil gőzgépek és kisvasúti mozdonyok gyártását is tervezték.

A gyár emeletes főépülete az utcafronton állt, az udvari részen épült fel az öntöde. Az építkezés kivitelezője Sallér Lajos volt.

- A vállalkozás eredeti elképzelései nem igazán valósulhattak meg, az üzem termelése viszonylag hamar leállt. 1902-ben indult újra, miután 1901-ben létrejött a Merkur Vasművek Részvénytársaság és Josifovics Milivoj és Fasching Károly mérnökök és tulajdonosok helyreállították az üzemet, száznál több munkást

alkalmazva. Ekkor az öntödei munkákon túl, malom- és fűrészgépek, szivattyúk gyártásával foglalkoztak.

Josifovics – két helyi gyár (a másik a kávégyár volt) sikeressé tételében játszott szerepéért – a helyi iparosoktól „Dísziparos” címet kapott 1908-ban.

1907-ben a két mérnök megvált a gyártól (tulajdonosként is), helyükre Nikolai Nándor került. Változott a név is: Merkur Vasművek, Nikolai és Társa.

Amikor 1913-ban teljesen leégett a gyár főépülete (csak a falak maradtak), az már részvénytársaságként működött. A Marburgban (Maribor) székelő igazgatóság (a részvényesek között ott volt a marburgi Wirth család) az épületet nem állíttatta helyre, a 150 munkásból 80 tudott továbbra is ott dolgozni.

Amikor a város az első világháború végén megkísérelte kisajátítani a részben nem működő gyárat (belvárosinak tartva a telket), a tulajdonosok kénytelenek voltak érdemben foglalkozni a leégett épülettel.

A gazdasági válság nyomán 1928-ban a termelés megszűnt, de a cég öntöttvas gyártmányai helyenként még fellelhetők utcáinkon.

- A város tulajdonába került épületek egy részét 1934-ben megkapta a komlói Drávavölgyi Villamossági Rt., amely ettől kezdve látta el villamos energiával Nagykanizsát.

Az épületben helyezték üzembe a város akkori (időrendben második) villanyerő telepét. Az itteni generátorokkal elégtették ki a város szükségletét, amíg az országos hálózatba kötés (1938) meg nem történt.

Arra nézve nem találtam adatot, hogy az épület mai megjelenését mikor nyerte el: ekkor, vagy még az 1920-as években.

127. Csengery út 50.

- A telken a még álló régi ház mellé (részben helyére) időközben felépült a gyógyszerár épülete.

- Előbbi egy hajdani vendéglő megmaradt része.

Bár nem volt nagy, 1876-ban itt, a (akkoriban a Komlóhoz címzett) vendéglőben tartotta előadásait Balassa Károly és Dalmay Artúrné színtársulata. Az erre használt terembe legfeljebb 120-150 néző fért be.

1878-ban itt alakult meg a Nagykanizsai Iparsegédék Önképző Egylete.

Húsz év múlva, amikor már kerthelyiség, tekepálya és lövölde is volt itt, a Vasúthoz címzettként hirdették a vendéglőt.

A 20. század elején, mint több más kocsma is, a Petrics család tulajdonába került.

A korábban népszerű vendéglátóhely a két világháború között szűnt meg.

128. Csengery út 56.

- A századfordulón itt még két különálló ház állt.

Néhány év múlva a kapualj kialakításával ezek összeépítésre kerültek, de a két rész eltérő volta ma is látszik. Ekkoriban az épületek Hlatkó János férfiszabó tulajdonában voltak Ő 1885-ben vásárolta meg az ingatlant, amikor még csak a déli épület létezett rajta.

- Hlatkó 1874-ben kezdte tevékenységét a városban, részben szabóként, részben a Hirschler és Hlatkó cég keretén belül (ruházati) kereskedőként.

A szabóságot egy időre Bécsbe telepítette át, majd 1881-ben kereskedőként korábbi üzlethelyiségükben (Ebenspanger-ház) önállósította magát. 1885-ben itt helyezte el Bécsből visszahozott szabóságát.

Gyorsan jómódú ember és szakmája elismert képviselője lett. Visszavonulása után Sörlei Jenő vette át cégét.

Hlatkó az 1890-es évek első felében bérelte az Arany Szarvas Szállót is.

- Itt élt 1910-es halálakor idősebb Wajdits József özvegye (esetleg családja is).

129. Csengery út 58.

- Kronfeld Mór borkereskedő emeletes lakóháza 1886-ban már állt (valószínűleg már 1874-ben is).

- Kronfeld cége az 1870-es években már működött.

A 20. század legelején a tevékenységével már felhagyott, idős Kronfeld az Ady utca 11. szám alatti bérházban élt ritka műveltségű két leányával, Idával és Camiliával (Emilia).

- A két világháború között az udvar déli oldalán lévő épületben (már nem létezik) pékség működött.

130. Csengery út 67.

(„SZAKI”*)

- Lányi Pál pénztárnok bérháza. Földszintjén kettő, emeletén három lakással épült 1898-ban.

Tervezője és kivitelezője Sallér Lajos volt.

- Az épületet, amely egy 1944-es bombázáskor megsérült, a város vasutasai állították helyre, alakították művelődési házukká, udvarán kerthelyiséggel.

A „Szaki”-ként emlegetett intézmény neves műkedvelő csoportokat működtetett.

Legismertebbé talán Altai József vezette színjátszói, Papp László vezette néptáncosai, Kodály kórusa váltak.

131. Csengery út 68.

- Gráf Simon vegyeskereskedő építtette 1910-ben.
- Érdekessége, hogy 1941-ben itt létesült, az udvari épületsor végén László és Pálffy cukorkaüzeme. Huszonöt munkás foglalkoztatását tervezték az induláskor, amelyet szerettek volna később megduplázni.

132. Csengery út 76.

- Az 1886 után épült hosszú, földszintes ház a 20. század első éveiben Beierl Ferenc hentes tulajdonában volt. A kevés ház egyike, amelynek (Bécsben készült) öntöttvas kerékvetői máig megőrződtek.
- 1912-ig a ház volt a nyugati oldal utolsó lakóháza. Innen, a sóhivatalig nagy beépítetlen térség terült el: a Blau-féle telek.
Az utca kialakításakor, az 1860-as években itt Blau Pál volt jelentős terület gazdája. Az új út területét kettévágta. Az utca keleti oldalán a terület aprózódása, beépülése a vasútépítéssel párhuzamosan megkezdődött.
Az utca nyugati oldalának mai arculata azt követően alakulhatott ki, hogy a tulajdonos, Blau Lajos 1912-től parcellázta a család itt egyben megmaradt tulajdonát.

133. Csengery út 80.

- Az 1860-as évek elején már létező, a vasútépítés nyomán épült Gutmann-féle raktárakba 1868-ban költözött be a „Cs. k. szab. oszt. hitel intézet magyar sózlete” (azaz: Császári királyi szabadalmaztatott osztrák...).
- A bérelt ingatlanon a sóhivatal irodái a Csengery és az Erdész utcák sarkán ma is álló házban voltak, amely 1860-ban szintén létezett már. Az ingatlan bejárata az Erdész utcából nyílt.
A só tárolására használt négy hosszú raktárépület az udvar északi oldalán sorakozott, az akkor még beépítetlen területen. A Só utca későbbi létesítésekor annak házait e „sópajták” elé építették.
A hivatal még a két világháború között is működött. Még négy társa volt az országban. Akkoriban Zalán túl Somogyra terjedt ki hatásköre. 52 vagon sót tudtak itt tárolni, a havi forgalom 20 vagonnyi volt.
- Az ingatlant 1932-ben Strém Károly vásárolta meg.

Csengery út 82. (egyben Erdész utca 6.)

- Lásd: Erdész utca 6.

134. Csengery út 83.

- A később nyitott Wlassics utcától délre, az itt álló és a szomszédos 81.b számú ház telkén (annak belső részén) létesült az 1856-ban Gutmann Simon Henrik kereskedő donga- és hordóüzeme.

A családtól az üzemet 1932-ben Strém Károly fakitermelő és nagykereskedő vásárolta meg.

- A 20. század elején, a nem sokkal előbb épült 83. számú ház Grossinger József kádármester tulajdonában volt.

135. Csengery út 84.

- A pályaudvar létesítésekor e részén elsőként egy „egyenes” fűtőház (mozdonyszín) épült, de az állomás forgalomba helyezésekor már kész volt ettől délkeletre a körfűtőház is.

Ez a 24 sugárvágányos körfűtőház már nem áll (kivéve egy kis részét), de fordítókorongja még létezik. Nem létezik már a mozdonyszín sem, amelyet 1913-ban kocsiműhelyé alakítottak.

Az első körfűtőháztól délre létesült a későbbi, második körfűtőház, szintén fordítókoronggal. A Császári és Királyi Szabadalmaztatott Déli Vaspálya Társaság 1901-ben készítette. Kivitelezői Kondor és Feledi budapesti vállalkozók voltak. Ez a mozdonyszín 12 állással lett kialakítva, műhely és iroda is épült ekkor. Ebben az időben az 1860 óta működő javítóműhelyben már nagyjából 180 ember dolgozott.

1912-ben a második körfűtőházat is 24 sugárvágányúra bővítették.

- Említést érdemel egy itt született találmány, a vasúti szerencsétlenségek esélyét csökkentő Schilhan-váltó. Schilhan János mérnök találmányát Európa nyugati felén 1905-től kezdték alkalmazni, a Déli Vasút teljes területén 1906-ban tették kötelezővé alkalmazását.

- A pályaudvar fűtőházi bejárata déli oldalán, szemben a sörgyárral áll az utca mentén a hajdani mozdonyvezetői laktanya. A földszintes, téglával díszített épület 1907-ben épült. Tíz szobával fogadta a mozdonyok pihenő személyzetét.

- A fűtőházban már hosszabb ideje figyelemre méltó kiállítás várja látogatóit. A hajdani gépek, berendezési tárgyak bejelentkezve megtekinthetők.

•A fűtőháztól délre eső, az út nyugati oldalán lévő terület neve a vasútépítés előtt az „Akasztófa-dűlő” nevet viselte. Akkoriban a Gyékényes felé vezető országút még az Ady utca folytatásaként, a dűlő másik oldalán haladt. A dűlő neve pedig a város történetének egy érdekes részére emlékeztetett.

1690-ben, a törökök kiűzése után a város tanácsa – bíraskodási jogköre keretében – a főbenjáró bűnök esetére pallosjogot is a kapott.

Ezt hirdette az 1872-ben lebontott városháza erkélyén a törvényhozási időszakokban a meztelen kardot tartó kar. A múzeumban található eredeti alapján készült új pallosjog jelvény az Ady utca 1. számú ház erkélye felett látható.

A városnak előírták a vesztőhely létesítésének kötelezettségét is. Az adatok szerint az ide, a város akkori határára került.

136. Csengery út 86.

•Ez a terület is a kávégyárhoz tartozott.

A kétemeletes irodaházuk 1922-ben épült, helyet adva a földszinten a nők, illetve a férfiak étkezdéjének (ilyenek korábban is léteztek a kávégyárban), de az irodákon túl a tisztviselők lakásai is itt voltak. A ház elé szép park került.

Ettől északra, hossz tengelyével az utcára merőlegesen ma is áll egy földszintes, téglával burkolt épület. Ebben a gyár munkásai laktak. Megjelenése alapján valószínűsíthető, hogy a gyárral együtt, 1905-ben épült.

Ugyancsak a gyár építtette a mögötte látható másik földszintes házat.

137. Csengery út 87.

•1864-ben az utca e részén négy épület állt. Egyik nagyjából a jelenlegi 87. számú ház helyén, attól némileg északra.

Ennek déli szomszédságában – másik házszámmal – pedig három épület volt egymás mögött, a mostani, 87.a számú ház telkén. Közülük az utca mentén állt egy, amely keskeny emeletes épület volt.

1865-ös adat szerint, akkor már létezett a Bay-féle vendéglő. Nem világos viszont, hogy az említett házak közül melyiket (melyeket) vette igénybe.

•1880-ban a mai, 87.a számú ház telkén Vogel és Wagner donga- és hordógyárat létesített az ottani épületeket hasznosítva. Az üzem 1883 és 1894 között Vogel Konrád tulajdonában működött tovább.

Az üzem létesítésekor lebontották az északi, szomszédos házat; helyén elkészült az Erdész utca keleti részének kis darabkája, a telek maradéka pedig két évtizedig beépítetlen maradt és a másik három épület telkéhez tartozott.

Hogy az üzem és a vendéglő működött-e párhuzamosan, nem tudható; az 1901-es térkép szerint a kis emeletes ház és a mögötte álló másik két épület közé már park (kerthelyiség) került. Ebből arra következtettek, hogy (legalább) az előbbit a vendéglő használta ekkor. Akár az üzem 1894-es megszűnése előtt is lehetett hasonló a használat megoszlása.

1908-ban Maschanzker Ignác e vendéglő épületeit átalakította. A keleti épület helyére tekepálya került, a középső bővült. Kerthelyiséges vendéglőjének a „Régi kápolna” nevet adta. Ezeket együtt a volt Bay-féle háznak nevezték akkor.

Közben, a század legelső éveiben felépült Bay Györgynek (a teljes telek tulajdonosának), a városi rendőrség kapitányának háza a 87. szám alatt.

Bay 1917-ben meghalt, az egész ingatlanra értékesítés várt.

A vendéglőt 1922-től Kumin Ferenc működtette „Amerika” néven. Ekkor már az egész ingatlan tulajdonosa is ő volt. Éttermét Bay György sarki, volt lakóházában üzemeltette. Ennek funkciója érdemben máig nem változott, de időnként zárva tart, az utóbbi évtizedekben „Vén diófa” elnevezéssel ismert létesítmény.

A szomszédos három épület (a tekepálya és a másik kettő) a második világháború idején még létezett.

- Az 1845-ben született Bay több mint harminc évig, haláláig vezette a városi rendőrség bűnügyi osztályát.

- Itt említem meg (bár talán csak névrokonság áll fenn), hogy a 19. század második felében a város fakereskedésében meghatározó jelentőségű volt a Maschanzker & Wilhelm cég.

Maschanzker Mórt és Wilhelm Ignácot halálukkor (1907 és 1906) a magyar fakereskedelem felvirágoztatói között tartották számon Kanizsán.

Csengery út 87.a

- Lásd: Csengery út 87.

138. Csengery út 88.

(Kávégvár*)

- 1906-ban kezdte meg itt működését a Pátria Pótkávégvár, amely akkor az ország egyetlen magyar tulajdonban lévő kávégvára volt.

A gyárat 1905-ben a helyi Schwarz és Tauber cég alapította, építtette.

Akkoriban a mai lakóházzá alakított épület északi kétharmada létezett, eternit tetővel, az északi oldal két sarkán egy várkastély tornyaira emlékeztető részekkel.

Ma már csak az épület alaprajza utal ezek hajdani létezésére. A nyugati oldalon emelkedett a gyárkémény.

Az épület homlokzatát a korszak szokásainak megfelelően téglával (klinkerrel) fedték és díszítették, valahogy úgy, ahogy az ma is látható a gyár északi szomszédságában álló földszintes házon, amelyben a munkások egy része lakott. Az utcai oldalon két víztorony állt, a területet parkosították.

•Érdekes, hogy az épp működésbe kezdő gyár olyan eszközöket vetett be maga reklámozására, amelyek ma is ismerősnek tűnnek.

1906-ban az Offenbeck és Balázsi céggel bőrkötésű, selyemmel bélelt, sárgaréz sarkú írómappákat készíttetett ügyfeleinek.

1908-ban a „Zala” újévi számához adta ajándékba minden olvasónak zsebnaptárát és öt képeslapját.

Sajnos, nincs tudomásom arról, hogy létezik-e még valahol mutatóba megmaradt példány belőlük.

•1909-ben a gyárat megvette a Franck Henrik és Fiai cég, amely a „Valódi” Franck Kávépótlékkal országos hírre tett szert. Termékeikből szállították a szomszédos országokba is.

1911-ben déli irányban jócskán bővült az épület. Itt lett az új (cikória) szárító, amit jelzett a rengeteg kémény is.

Ez a magas rész ugyan azonos szélességű volt a korábbival, de a keleti oldalához csatlakozó, annál egy szinttel alacsonyabb egység mégis szélesebbé tette.

Az iparvágány északról vezetett a főépület nyugati oldalához.

A gyár legmagasabb része, a szárító 1924-ben kigyulladt (14 vagon cikória is a tűz martaléka lett), de még abban az évben újjáépítették.

60-80 (a legjobb időkben 140-160) dolgozójukat és cikóriatermelők sorát foglalkoztatták. A segédmunkások (nők) jelentős része miklósfai volt, onnan gyalogoltak be munkahelyükre.

•Az 1933-tól szünetelő gyárban 1939-től lengyel menekültek éltek, majd 1941-től internálótábor lett.

•Mai megmaradt része lakóház.

139. Csengery út 89.

•1858-ban a Déli Vasút építtette itt fel a város első igazi gyárát. A téglagyár az akkori vasútépítés építőanyagát állította itt elő. Tégláiból készült a vasútvonal első szakaszának összes magyarországi épülete.

•Amikor e funkciójában feleslegessé vált, a vasút 1863-ban bérbe adta az akkor alakult Stern J. Mór cégnek. Ők 1883-ban a gyárat meg is vásárolták.

Az első világháború küszöbén munkásai száma megközelítette a kétszázat, akik jelentős része a gyár területén felépített lakóházakban élt. Ezek részben ma is léteznek a gyári bejárat déli oldalán.

Ugyanebből az időből származnak a még meglévő viszonylag régi épületek is: a déli körkemence (az északi, korábbi körkemence helyén már egy viszonylag fiatal csarnok van) és e két üzemegység között a hajdani, a nyerstégla előállítására szolgáló épület.

Létezik az ennek padlásterére vezető feljáró „híd” is, rajta az agyagbányából ide vezető, a csillék számára fektetett sínekkel.

1943-tól működik a gyár földgázzal: ekkor kapcsolódott a városi földgázüzem hálózatára.

140. Csengery út 91., 93., 95. és 97.

- A „Négyházak”. Megjelenésük ugyan teljesen megváltozott, mégis a hajdani épületek.

- A Déli Vasút építtette a 32 lakást főleg fűtőházi alkalmazottainak. Annak idején homlokzatát vakolatlan téglá burkolta, a lapos tető is az átalakítás következménye.

- A Négyházak egyikében, a Csengery út 95. szám alatt élt 1901-ben Marvalits József mozdonyvezető, amikor megszületett fia, Kálmán.

Marvalits Kálmán (1901-1982) neves diszkoszvető, súlylökő volt. Pályafutását a Nagykanizsai Torna Egyletben kezdte, Budapesten folytatta.

Diszkoszvetésben bajnokságok sorát nyerte (köztük egy angliait is), válogatottságig vitte. 1924-ben a párizsi, 1928-ban az amszterdami olimpia résztvevője volt.

141. Csengery út 105.

- Az ezredfordulóig itt egy emeletes ház állt. 1887-ben épült.

E helyre Wicher Alajos vasúti hivatalnok kért engedélyt nyaralónak nevezett emeletes háza felépítésére. Ugyanakkor a Zalai Közlöny, amikor a ház építésekor bekövetkezett balesetről tudósított, azt Kohn-féle háznak nevezte.

142. Csengery út 109.

- Az emeletes házat 1894-ben építtette a sörgyár vendéglátási céllal, vendéglőnek, sörözőnek. Tervezője és talán kivitelezője is Sallér Lajos volt.

Ugyanakkor az épület déli oldalán, a gyár bejáratáig nagy parkot alakítottak ki. A ház mögött, keleti irányban hosszan elnyúlva cseréptetővel fedett oszlopcsarnok

épült, talán kerthelyiségként. Az épület teljes utcai homlokzata előtt ponyvával fedett rész várta a vendégeket.

•A gyár, amely 1917-től pékáruk készítésével is foglalkozott, 1922-től a hajdan népszerű vendéglő épületét kenyérgyárként hasznosította.

A Király kenyérgyár volt a városban első nagyüzemi konkurenciája az addig egyeduralkodó kis pékségeknek. 1927-ben került megszüntetésre.

•Az épület – most lakóház – mai megjelenése már jelentősen eltér a hajdanitól.

143. Csengery út 111.

(Király Sörfőzde)

•A Nagykanizsai Malátagyár és Serfőzde Részvénytársaságot helyi vállalkozók alapították 1892-ben. A következő évben kezdődő építkezést Konecny és Nedelnik prosznizsi mérnökök vezették. A gyár berendezését a híres Ringhofer cég szállította.

Az építkezéshez két helyi téglagyár hárommillió téglát készített, azon 400-nál több munkás dolgozott. 1894-ben már termelt, elkészült iparvágánya is.

A főépület déli részén volt négy emelettel a malátagyár. Ebben volt a csíráztató hatalmas terme.

Méretét érzékelteti, hogy az 1906-ban rendezett, tízezer vendéget fogadó „dalosünnep” (a 36 dalárdát tömörítő Dunántúli Dalosszövetség rendezte) a teremben került megrendezésre.

Ma helyén a malátagyár újabb épülete áll.

A malátagyártól északra állt a serfőző épülete, amely sok átalakítással ma is létezik. Ezen a részen volt a „munkás kaszárnya” is.

A bejáratától jobbra épült fel egy földszintes, kis söresarnok a kapusfülkével, mögötte volt az emeletes irodaház. Ezek az épületek már nem léteznek.

Balra a gyár nagy és emeletes vendéglője helyezkedett el.

Mindezek között szép parkot alakítottak ki, amely sokáig a helyiek kedves kirándulóhelye volt.

•Az akkori „Zala” újságírója nyilván gyorsan elkötelezett híve lett az új gyár sörének, mert így írt:

„Ha közönségünk tudná, hogy például az itteni palacksör oly pedáns, higiénikus kezeléssel megy keresztül, amint azt a modern egészségügy csak megkívánhatja: bizonyosan szívesen itatná a betegeskedő, sápadt gyermekekkel e nagy táperezű, valódi, jó italt.”

A gyár söreit hamar megkedvelték az adriai tengerparton, osztrák, német, cseh területeken is.

1911-ben a cég neve Király Sörfözde Rt. lett. Ekkoriban körülbelül 120 munkást foglalkoztatott.

- 1927-ben a Dreher-Haggenmacher Rt. érdekkörébe került.

A gazdasági válság nyomán 1932-ben termelése leállt. A szünetelés időszakában mezőgazdasági közraktárként igyekeztek hasznosítani az épületek egy részét.

A sörgyártás 1941-ben indult újra.

1943-ban, a legelsők között állt át a gyár a városi földgázüzem által szolgáltatott zalai földgáz felhasználására. (A MAORT 1941-ben építette ki gázvezetékét Bázakerettye és Nagykanizsa között.)

- A második világháború végén részben leszerelt és felrobbantott üzem 1956-ban kezdte újra működését.

- Ma a hajdani sörgyárnak csak – az 1965-ben indult új – malátagyára üzemel.

144. Csengery út 113.

- A kávégyárral szemben, a ligetvárosi telep északi szomszédságában lévő telken hengermalom működött. Létesítői, építésének időpontja számomra ismeretlenek. A telek 1911-ben még városi tulajdonban volt.

Talán a terménykereskedő Blumenscheinekhez kapcsolható az építkezés, mert ismeretes egy 1912-es, Blumenschein Mór (a Csengery út 103. szám alatti, ma is létező kocsmát is ő működtette) számára, e helyre, épület bővítésére kiadott építési engedély.

1923-ban már a Spitzer és Stern cégtől vette meg az akkor, e célból alakult Hengermalom Rt.

1927-ben Blumenschein Jakabot és Józsefet is – cégük kényszeregyezsége kapcsán – malomtulajdonosként említették. A két Blumenschein (továbbá Jakab felesége) ekkor már, csak a részvénytársaságon át, részvényesként lehetett tulajdonosa az üzemnek.

A malomban vám és kereskedelmi őrlés folyt.

- A Blumenschein-féle hengermalmot 1927-ben Osterer Károly vette meg.

Ő volt a Nagykanizsai Haditengerész Egyesület elnöke, amikor 1943-ban meghalt. Osterer valóban veszélyes kalandok sorát átélő tengerész volt. Tengerészeti iskolát végzett. A haditengerésztől ugyan 1904-ben főhadnagyként leszerelt, de a világháborúban újra ott szolgált. A Zenta cirkáló tengerésze volt annak elsüllyedésekor.

- A telken volt a Toch-féle üzletház is.

Toch Lipót 1906-os haláláig, 40 éven át működött Kanizsán terménykereskedőként. Utódai valószínűleg kevésbé eredményesen dolgoztak, mert a Toch Miksa tulajdonában lévő üzletházat 1924-ben elárverezték. Az épületek egyike sem létezik már.

145. Csengery út 115. és 117.

- Már folyt a háború, amikor építtetni kezdték itt katonák és foglyok százaival az ország legnagyobb – fertőző betegeknek szánt – katonai barakk-kórházát. 1916-ra készült el.

Időközben az eredeti elképzelés módosult, járvány-kórház helyett tartalék kórház lett belőle, a betegek számára tervezett nyolcvan barakkból csak ötvennégyet építettek fel.

Ennek ellenére monumentális épületegyüttes jött létre. Ma ez nem igazán látszik, mert nagyobb része már nem létezik.

- A telepet északról határoló három barakk még áll, ezekben a telep legénysége lakott. Az utca mentén következő, még szintén létező pavilonban helyezték el a gondnokságot. Mögötte a tisztek 150 méter hosszú barakkja volt, amely 1924-ben leégett.

A következő sávban voltak a telep vízellátását biztosító építmények. A területen két kutat fúrva saját vízvezeték-hálózatot hoztak létre víztoronnyal, amely a keleti oldal kerítése mellett állt. A hálózatot összekötötték a Teleki utca végén épített laktanyával, annak ellátását is biztosítva. Ezt a részt, amely a szomszédos hajdani épületek rovására az idők során déli irányban bővült, városi tulajdonba kerülése óta a vízmű használja. A jelzett terjeszkedés áldozata lett a konyhaként használt két hatalmas pavilon és a kisebb tészta-konyha.

Megmaradt viszont előttük, az utcai oldalon emelt élelmiszer-raktár, az óvoda mai épülete.

Mindezekről délre terült el a betegek elhelyezésére, kezelésére szolgáló rész.

Az utca mentén itt volt az őrség háza és a főbejárat (az állomással összekötő vágány is itt vezetett be a területre), mellette a sebesült tisztek számára négy kisebb pavilon, majd a gőzmosoda. Utóbbi volt mindegyik közül a legnagyobb épület.

Tovább délre és kelet felé (erre a telep legszélesebb részén már nyolc sorban) a sebesült katonák barakkjai voltak.

A terület keleti szélén volt a két mütő, nyolc kúrafolyosó (oldalról nyitott, illetve zárt fekvőcsarnokok a tüdőbetegek kezeléséhez) és a kápolna.

Az utóbb említett épületek java már az 1930-as években eltűnt, mert a város a terület déli harmadán lévő épületeket bontásra eladta.

Ebben a déli irányban, a ma üzemekkel, raktárakkal beépített terület egészén a kórház épületei sorakoztak. A délről szélső házak a ma 3921/3 helyrajzi számú területen álltak.

A különböző rendeltetésű építmények együttes száma száz volt. Az intézménynek lett nagy fürdője, krematóriuma, vágóhídja, kertészete is.

A favázás épületek cementes faforgácslemezből és lyukacsos téglákból készültek. Tetejüket palával fedték.

A létesítményt a pályaudvarral összekötő vágány lehetővé tette, hogy a sebesülteket szállító szerelvények beálljanak a kórház területére.

A Csengery úti oldalon kisvasút járt, amelyet főleg a konyhában elkészített ételek szállításra használtak. A pavilonokat aszfaltozott járdák kötötték össze.

- Megnyitásakor 1600 sérült katonát fogadott be a kórház. Ápolásukra, ellátásukra a katonai személyzetén túl több száz nőt foglalkoztattak.

- A kórház működésének van más emléke is a városban. A köztemető első világháborús hősi temetőjének 1100 sírjában nyugszanak a kanizsai kórházakban elhunyt, különböző nemzetiségű katonák.

- A háború befejeztével az épületegyüttes eredeti szerepét elvesztette.

Középső harmada állami tulajdonban maradt, erősen csökkent kapacitással honvéd- és közrendészeti kórházként működött. Néhány barakkjában pedig 1920-tól 1925-ig állami szemkórház volt. Akkor a szemkórház állami jellege megszűnt és a város a Zrínyi utca 24. szám alá (volt zsidókórház) költöztette.

- Először a telep déli harmadában alakítottak ki szükséglakásokat.

A trianoni békeszerződés nyomán elcsatolt területek menekültjeinek egy részét itt helyezték el. A lakók gyermekei számára a terület közepén az egyik barakkot alakították iskolává.

Ugyan e lakások többsége (a mosodától délre eső terület házai) az 1930-as évek végéig lebontásra került, de valamivel később folytatódott a civilek betelepítése. A második világháború végén megszűnt kórház épületeit is lakásokká alakították; az elsők 1948-ban készültek el.

146. Cserfő

(Szent Anna-kápolna*)

- Az erdőirtás helyére települt szőlőhegy középső – az odavezető út folytatása mentén települt – része már az 1786-os térképen is ábrázolva van. Az idők során a szomszédos hegyhátaikat is művelésbe vonták, de a hegykapu eredeti helyén maradt.

A Vajda nevű rész parcellázása 1897-ben kezdődött.

- Kápolnája 1818-ban épült.

Harangját 1887-ben szentelték fel. Az első világháborúban rekvirált harang helyett a gazdák Szlezák Lászlóval öntettek új, 130 kg-os harangot 1922-ben. Szintén Szent Anna tiszteletére szentelték fel.

Eredeti, Keresztelő Szent Jánost ábrázoló oltárképe 1888-ban került a helyére. A képet a 18. század végén adományozta Pfaff János „frank pékmester” – a neves pékek sorát adó család első tagja – a hajdani kórházi kápolnának.

1888-ban, az Ispita bontása után a képet két gazda megvásárolta az itteni kápolnába. Ahogy a helyi lap írta, a vásárlók – Szentes Makár és az öreg Davidovics (nevük alapján kiskanizsaiak) – a szőlőhegynek patrónust (férfi védőszentet) szerettek volna. Választásuk Szent Ambrusra esett. Ezért tervezték Szent János átfestetését Szent Ambrussá, ami azonban valamiért nem történt meg és nem változott meg a szőlőhegy védőszentjének személye sem.

Sajnos az oltárkép mára innen eltűnt.

- A szőlőhegyen hagyományosan két búcsút tartottak: Anna-napit (július 26.) és Mária-napit (szeptember 12.).

- Érdekesség, hogy 1908-ig a hegyen tárolta a város, a még tulajdonában lévő két kalodát.

Ezek kezdetleges, fából készült szerkezetek voltak. Három nyílás volt rajtuk: egy a lábnak, egy-egy a két karnak. A kalodákat az akkor létesíteni tervezett börtönügyi múzeumnak küldték el.

147. Deák tér

- 1873-ban az akkori Felső templom tér a Deák Ferenc tér nevet kapta.

- A térség, amit ma Deák tér néven ismerünk eredetileg – keleti irányban – jóval nagyobb kiterjedéssel bírt (lásd: Fő út).

- A templom elé került át az Erzsébet térről 1773-ban a kő szégyenoszlop és itt állt, míg 1835-ben Babochay János városbíró el nem bontatta.

A szégyenoszlop mellé sokszor kihelyezték a szégyenpadot is. A bűnöst ilyenkor a padhoz kötözték, a nevében megfogalmazott írásos bűnlajstromát és bűnbánatát az oszlopra erősítették, azt olvashatták okulásul a templomból távozóknak.

A befejező fordulat (mai helyesírással) általában ekképp szólt: „Ki sorsomat látja, rossz életemnek rendjét olvassa, tanuljon rajtam!”.

- 1872-től alakult ki a tér részeként a „Suszteralle”. Ez a tér belső részét északról határoló (juhar) fasor neve volt.

Nagyvásárokon itt árulták portékájukat a cipészek és a csizmadiák.

- A Deák-tér 1. számú épület előtti részt 1897-ben jelölték ki a bérkocsik egyik állomáshelyül. A másik az Arany Szarvas szálló elé került. Előbbi a bérkocsik teljes eltűnéséig (még a második világháború után is) szolgálta célját. A bérkocsikat 1907-től sorszámossal látta el a rendőrség. 1910-es adat szerint 38 fiákerje volt a városnak.
- A templom előtti térségre 1879-ben készítették azt a medencés kutat, amelyet később Törökkútként emlegettek. Geiszl Mór építész és Hild Ferenc kőfaragó műve az utcák öntözését is szolgálta az ugyanakkor ásott kúttal. 1934-ben vitték át az Erzsébet tér északi felére a 48-as gyalogezred emlékművének felállítása miatt.
- A 48. közös gyalogezred emlékművét – Kisfaludi Stróbl Zsigmond alkotását – 1934-ben állították fel. A kompozíció része Petőfi Sándor alakja is, aki maga is szolgált az ezredben.
- Az Országzászló és előtte Istók János turulmadara először 1933-ban, másodszor 1990-ben lett felállítva.

148. Deák tér

(Felsőtemplom*)

- Az 1730-as években itt már létezett egy fából emelt kápolna. 1764-ben (Halis szerint 1762-ben, 1763-ban) Nepomuki Szent János tiszteletére egy kisebb barokk temetőkápolnát emeltek itt, amelyet a piaristák gondoztak. 1778-ban három haranggal rendelkezett. 1784-ben a város tanácsa betiltotta az itteni temető további használatát. 1815-ben Bankó Károly festett három oltárképet a templom számára. Az 1816-os feljegyzések szerint tornya még nem volt, a három harang 184, 57 illetve 44 kilogrammos volt. Szentélye kelet felé nézően épült. Volt kórusa, sekrestyéje, külső bejáratú kriptája.
- 1824-ben (eredeti funkcióját már elvesztette a kápolna) jelentősen megnagyobbították, kétemeletes tornyot is építettek hozzá. A bővítés során a kápolna hátsó felét megtartották. Így a templom (ma is használatos) bejárata nagyjából 10 méterrel került nyugatabbra. Az elkészült toronyba kerülhetett a négy harang, amellyel a templom akkor rendelkezett. Ekkortól használhatta a templomot a piaristák gimnáziuma.
- A torony felépültéig a már létező harangokat haranglábakon tartva használták. A haranglábak ott voltak, ahol Barcs (Bartsch) György városi aljegyző, bírósági végrehajtó háza volt a 19. század második felében. A ház pontos helyét még nem tudtam azonosítani, de csak a Széchenyi tér (mára lebontott) keleti oldalán lehetett.

•Barcs György főhadnagyként részese volt a szabadságharcnak is. Dr. Arató (Neusiedler) Jenő visszaemlékezésében úgy ír róla, mint aki szívesen mesélt harctéri kalandjairól, de megöregedve már keverte az átélteket a csak hallottakkal, olvasottakkal: „minden csatában ott volt, egy időben több helyen is...”

•A bővítés révén a templom egészen közel került az előtte, a téren álló, 1765-ben már létező uradalmi magazinhoz (raktárhoz).

Ebben volt az uradalom mázsaháza is; bérlői pedig rongyot tároltak benne („rongyos magazin” volt az általában használt megnevezése), de a városba látogató színtársulatok is itt tartották előadásait az 1840-es években.

A szembeszökő diszharmónia miatt a város 1855-ben megvásárolta az uradalomtól a raktárt és lebontatta.

•Az első toronyórát 1826-ra Hitzelberger Ferenc (az Alsótemplom óráját készítő Hitzelberger fia) helyi mester készítette el.

1844-ben Strasser Lázár helybéli kereskedő, amikor beszerezte a zsinagóga orgonáját, egy másikat a Felsőtemplom számára is adományozott.

A feljáró fából készült gerendáit 1877-ben cserélték kőre.

1898-ban Hofhauser Antal műépítésszel elkészítették a templom átalakítási tervét.

A terv valószínűleg nem valósult meg, bár van hír kisebb munkákról. Leszerelték például az épület déli oldalát díszítő napórát.

1917-ben Pfeifer József, a helyi főgimnázium tanára maga festette fogadalmi képet ajándékozott a templomnak. Ezen Szűz Mária látható, karján a gyermekkel, akik előtt az adományozó és családja mutatják be hódolatukat.

Ugyanekkor készítettett fából két alkotást Münchenben a templom számára Bajer Vincéné: Jézus és Mária szívét.

•1916-ban és 1917-ben négy harangjából hármat rekviráltak.

Az első világháborúban beolvasztott harangjai közül többnek néhány adata fennmaradt.

A fertályos (negyedeket verő) 400 kg-os harangot a város tanácsa öntette 1825-ben Eberhard Henrikkel Pesten. Ezen a vallásos tárgyú reliefeken túl, rajta volt a város akkori – 1902-ig használt – címere is.

A 620 kg-os nagyharang (Szent György nevét viselte) 1894-ben készült a Seltenhofer Frigyes Fiai cég soproni öntödéjében. Az öntöde 1000. harangjaként gyártották. E két harangot 1916-ban, a rekvirálás első ütemében vitték el.

Raadásként elszállították még a templom óraharangját is.

A rekvirálás 1917-ben folytatódott.

Elvitték a 250 kg-os, harmadik harangot is, amely Seltenhoferéknél készült, ugyancsak 1894-ben.

Csak a legkisebb harang, a lélekharang vészelté át a világháborút.

Megjegyzem, hogy 1894-ben a két fiatal haranggal megrepedt elődjeiket váltották fel. Halis jóvoltából ezekről is maradtak fenn adatok.

A korábbi nagyharangot 1756-ban öntötte Feltl Márton Grazban. Társát (ez volt akkoriban a fertályos harang) is ő készítette 1761-ben.

A meghagyott lélekharang mellé 1925-ben öntettek négy új harangot Szlezák Lászlóval. Ezek 600, 350, 300 és 180 kg-os tömeggel készültek.

- Az 1923-as renoválást Homonnay Vince veszprémi templomfestő és építő végezte.

1927-ben új orgona került az épületbe az Angster cégtől.

- 1941-ben, 1942-ben a 18. századi hajórészek lebontása után egy nagyobb alapterületű, modern részt építettek a 19. századi toronyhoz és hajórészlethez. A bővítés Kiss István szombathelyi katonamérnök tervei szerint történt.

A templom titulusa 1943 óta Jézus Szíve.

- 1908-ban a tűzjelzés új módját vezették be a városban. Nem a Kossuth téri laktanyában fűjták meg a kürtöt (bár vonulás közben továbbra is használták), hanem a Felsőtemplom harangjait verték félre és a toronyra a tűz irányába eső oldalon vörös zászlót (éjjel vörös lámpást) tettek ki.

149. Deák tér 1.

(Szomolányi-sarok*)

- A mai épület sarokrésze helyén Németh János szücs (1848-ban már Kanizsán dolgozott) földszintes háza került lebontásra.

- Németh János fia – az 1819-ben született ifj. Németh János – ügyvéd lett.

Karrierje kivételes volt. 1846: Somogy megye táblabírája, 1848: Csány László titkára, 1849: a kanizsai járás főszolgabírója, 1862: Zala megye alispánja, 1862: a királyi ítélőtábla bírója, 1869: kúriai (legfelsőbb bírósági) bíró, 1877: tanácselnök ugyanott. 1890-es nyugdíjazásakor a Lipót-rend lovagkeresztjét kapta meg.

- 1853-as adat szerint Németh házában tevékenykedett – a városban 1832-ben letelepedő, 1834-ben kölcsönkönyvtárat alapító – Wajdits János „kompektor” (könyvkötő és könyvkereskedő).

- Az ezzel keletről szomszédos, a mai házba beépített, emeletes Wlassics-ház a 19. század második felének elején épülhetett.

- Bár, mai értelemben vett polgármestert 1868-ban választott először a város Halvax József személyében, elődjét, Wlassics Antalt már polgármesterként emlegette az utókor. 1857-ben kinevezték polgármesternek, majd 1862-ben megválasztották városbírónak. (Olyan időszak volt ez, amelyben nagyon gyakran cserélődött a város vezetőjének személye, amelyben a poszt neve is változtatott, akárcsak a posztba kerülés módjának szabályozása.)

Wlassics (apja sóházi főtiszt, anyja Chinorány lány volt) 1844-ben az akkor alakult helyi Védegylet jegyzője, 1848-ban a helyi nemzetőrség egyik századosa volt.

•Fia, báró (1916-tól, zalánkeményi előnévvel) Wlassics Gyula (Zalaegerszegen született) az érettségiig Kanizsán végezte iskoláit. Jogászként egyetemi tanár, vallás- és közoktatásügyi miniszter lett.

Az udvarban sokáig állt a város egyik legöregebb vadgesztenyefája, amely alatt sokszor tanulgatott az ifjú Wlassics.

•Az 1860-as években Wlassics házában működött (1877-es halála után özvegye vezetésével) Mattosch József szabó műhelye.

1867-ben költözött a házba Wajdits könyvkereskedése, újságjának szerkesztősége és kiadóhivatala a közelből (Fő út 14.).

Wajdits József volt, aki 1868-ban újságjában, a Zala-Somogyi Közlönyben elkezdte apróhirdetések közlését. E vállalkozását „Első Tudakozó és Közvetítő Intézet” névvel reklámozta.

1884-ben Mattosch szabóműhelye helyén nyitotta meg cukrászdáját Graff Ádám. Üzletét tulajdonosa a város második cukrászdájaként reklámozta. Tette ezt nem teljesen alaptalanul, bár kérdés, hogy mit értünk cukrászda alatt.

A cukrászda még az 1920-as években is létezett, bár tulajdonosai időközben változtak és a ház is átépítésre került. Graffot Illés Simon, majd Váry Zoltán követte.

•A jelenlegi épületet a Nagykanizsai Takarékpénztár, a megye első bankja építtette székházaként.

Az építkezés 1870-ben és 1871-ben folyt. A mai épületből akkor készült el a Csengery út mentén épült szárny, beleértve a Deák téren a sarki részt is.

A már akkor kétemeletes házat Hencz Antal és Berg Károly építtette. Tervezőként nem nevesített, híres, grazi építésről írt a korabeli sajtó.

Az épület Csengery úti részében kezdte működését 1871-ben a dunántúli távírdai főigazgatóság.

Ugyanitt az első emeleten nyílt meg 1879-ben az Osztrák-Magyar Bank helyi fiókja és székel az első világháború előtt a Nagykanizsai Szépítő Egylet.

1877-ben a Csengery út 3. szám alatti épületrész földszintjére költözött a posta.

Innen került 1887-ben a Király utca 53. alatti, már lebontott Harmincados-házba.

•1898-ban a keletről szomszédos, Deák téri Wlassics-házra (1886-ban vette meg a takarékpénztár a Zrínyi utcáig nyúló teljes telekkel) újabb emeletet húztak.

Morandini Román – Morandini Tamással együtt – ekkor alakította ki a mai egységes homlokzatot és a sarki kupolát. Az utóbbit fővárosi iparos készítette.

A bővítés során a korábban elkészült rész homlokzata érdemben nem változott.

Ez szerencsés körülmény, mert annak díszítésével Szász Gyula helyi születésű szobrászművészt bízták meg még az eredeti építkezéskor. Munkájából leglátványosabb a Csengery utcai oldalon az erkély körüli rész. Léteznek még – a korábban épült szárnyon – a kirakatok felső részét fedő ablakok szép öntöttvas keretei is. Az utólag készült részen már más jellegű portálokat alakítottak ki.

A bővítés kapcsán bécsi tervezőről írt a helyi lap. A fennmaradt tervrajz azonban inkább Morandini Román munkájának tűnik. Ezt valószínűsíti a munka mérete is; csupán az új tetőzetet, illetve a Wlassics-ház átalakítását kellett megtervezni. Az így bővült ház földszintjén, a Deák téri oldalon működött a 20. század elején ifj. Wajdits József könyvkereskedése, lapjának szerkesztősége, kiadóhivatala, majd a sarokrészen Szomolányi Gyula 1924-ben alapított divatáruháza. Az épület udvarán állt Vértes Antal fényképész műterme. Ő a 20. század elejének volt neves helyi mestere. 1908-ban már elektromos világítás mellett is tudott képeket készíteni. Az 1930-as években már Vastag Béla volt a (mára lebontott) műterem tulajdonosa.

- 1988 és 1990 között a korábban elbontott kupolát újra megépítették.

Címereit 1992-ben a Városvédő Egyesület készítette.

150. Deák tér 2.

(Grünhut-ház*)

- A reformkorban Gobra Ferenc háza állt itt.

- A mai ház a Grünhut család lakóháza volt eredetileg.

1860 körül (Tóth Antal szerint 1860-ban) épült, romantikus stílusban, erkélye felett gótikus stílust idéző mérműves rozettákkal, homokkő oroszlánfigurákkal. Építtetője a cégalapító Grünhut Fülöp volt.

A telek akkoriban még a Zrínyi utcáig nyúlt (lásd: Zrínyi utca 45.). Az udvarban még állnak a cég itteni raktárai.

- Földszintjén a család híres gabonakereskedése működött. A Grünhut Fülöp és Fiai gabona- és terménykereskedő cég jelentőségét talán érzékelteti, hogy Fiumében, Balatonszentgyörgyön és Triesztben tárházakat építtetett. Ezeket a Déli Vasút államosítása kapcsán a MÁV vásárolta meg.

- Grünhut Fülöp fia, Alfréd kereskedő, bankár és neves műgyűjtő volt; numizmatikai és metszetyűjteményét a múzeum őrzi. Testvére, Henrik volt a cég másik tulajdonosa.

151. Deák tér 3.

(Hild-ház*)

•A reformkorban Lackenbacher József háza állt itt.

E földszintes házban volt az 1850-es évektől 1868-ig – a postahivatalok állami működtetése kezdetéig – a város postája. Az utolsó postamester, Chinorány Boldizsár három beosztottjával végezte itt tevékenységét.

•Az akkor még földszintes ház emeletesre alakításának tervét 1885-ben készítette el Eisinger Henrik akkori tulajdonos Geiszl Mórral. Geisz Mór ismert tervén az épület nem a mai formájában szerepel. Eisinger ugyanekkor telke átellenes végén (lásd: Zrínyi utca 47.) is építkezett.

1892-re a földszintes ház már biztosan a mai állapotába került.

•Az időközben Antal Jenő nagyvendéglős tulajdonába került épületet 1925-ben vásárolta meg az itt működő Gazdák Biztosító Szövetkezete, amelynek irodája is ide került.

A kereskedőház helyet adott a Hild Ferenc kőfaragó és fia által 1882-ben alapított „első kanizsai temetkezési vállalat”-nak.

•Az első Hild, aki szerepet játszott a város történetében id. Hild Károly soproni kőfaragó volt. Az ugyancsak soproni Schármár Jánossal együtt építették fel az 1945-ben leégett városházát.

Soproniként is volt háza Kanizsán, a Király utca 4. szám alatt. Varasd mellett kőbányát is birtokolt. Innen származik a Felsőtemplom előtti kőből faragott lépcső anyaga.

Ezek az ingatlanok később a kanizsai Hildek tulajdonába kerültek.

•Hild Ferenc („nagy Hild”) 1875-ben szerzett engedélyt a kőfaragó mesterség kanizsai folytatására. E tevékenységet bővítette 1877-től koporsók árusításával, majd 1881-től temetkezési szolgáltatásokkal.

Utóbbi részleg neve a későbbiekben szinte követhetetlenül változott, a bennük szereplő Hild S. kilétét sem sikerült tisztáznom.

Gyászkocsit szereztek be, 1882-ben Horschetzky helyi aranyművessel háromnegyed méter magas, ezüst halottkísérő keresztet készítettek. Ekkor Első Nagy-Kanizsai Temetkezési Vállalat (Hild S.) néven ismert a cég. Ügyvivője Hild László volt.

1885-ben a temetkezési részleggel, Hild S. Temetkezési Vállalat néven találkozhatunk.

A vállalkozás 1887-től Hild E. L. Temetkezési Vállalat a „Részvét”-hez néven működött tovább, de ugyanakkor létezett a Hild S. építő és kőfaragó üzlet is.

Ferenc testvére (?), Hild László („kis Hild”) – 1922-ig volt a temetkezési vállalkozás ügyvivője – 1900-ban szervezte meg a városban az Első Temetkezési Egyesületet.

Hild István (Hild Ferenc 1922-ben meghalt fia) emlékére a város polgárai 1926-ban jótékony célú temetkezési egylet hoztak létre.

A céget – testvére halála után – Ferenc másik fia, József egyedül vezette.

Ekkoriban már építőanyag és gabona kereskedésével is foglalkoztak.

152. Deák tér 4.

(Lackenbacher-ház*)

- Lackenbacher Heinrich építtette a 19. század első negyedében, romantikus stílusban, kőkeretes kapuval. A ház eredeti homlokzati díszítményei az idők során jórészt eltűntek.

- Itt élt az 1777-ben Csehországban született Horsetzky Mór, a város tudós orvosa. Az 1811-től Kanizsán tevékenykedő Horsetzky bérlőként került a házba, aminek házassága révén (1812-ben felesége lett Lackenbacher Heinrich leánya, Julianna) 1847-ben már tulajdonosa is volt. Van vélemény, amely szerint a házat ő építtette a korábbi épület helyén, vagy átalakításával.

Feleségével haláláig élt együtt, 16 gyermekük született. 1859-ben halt meg Nagykanizsán. Megnyitáskor (1832) őt választották az izraelita iskola igazgatójának. Megszakítással ugyan, de e tisztségét 1857-ig megőrizte. Munkásságát a Magyar Tudományos Akadémia is elismerte, amikor 1845-ben tagjai közé választotta.

Egyik gyermeke a sok közül, a szintén hosszú életet élt Sándor (1911-ben halt meg) a MÁV főmérnöke lett. A szabadságharcban Komárom várában tüzér hadnagy volt.

- A házat 1890-ben a gabonakereskedő, bankár Lessner Henriktől (ő 1880-tól volt tulajdonos) vette meg Clement Lipót, volt palini bérlő, aki 1889-ig volt a Hadastyán Egylet elnöke.

Clement felesége, Godina Vilma az 1887-ben alakult Keresztény Jótékony Nőegylet első elnöke volt.

- A ház 1898-ban Grünhut Alfréd gabonakereskedő, műgyűjtő tulajdonába került. Így hosszú ideig Grünhut-házként ismerték. Felesége, Dobrin Irén (Dobrin Benő leánya) felmenői között szintén voltak Lackenbacherek.

- Az épületet (pontosabban: 5/8-ad részét) 1940 végén vette meg a Jézus Szíve Római Katolikus Plébánia. A plébánia a vásárlást (a megvásárolt rész tulajdonosa dr. Gross Dezső ügyvéd özvegye, Grünhut Lúcia volt) követő jogviták miatt csak 1942-ben tudott beköltözni a házba (az Eötvös tér 30. szám alatti Köhler-házból).

•A Lackenbacher (nevüket időnként Lachenbacher formában találjuk) család 1790-től 1835-ig a város kereskedelmi életének meghatározó tényezője volt.

Villányi Henrik szerint Lackenbacher Moses 1750 körül született Kanizsán. Apja, Lackenbacher Isacher Bernath Burgenlandból (Lakonpack településről) vándorolt a városba, amikor Kanizsa megszűnt várkerület lenni (a 18. század eleje).

Moses mellett még három fia volt: Heinrich, Ignaz és Israel (ő 1824-ben halt meg). Kezdetben a Batthyány-uradalom terményeit forgalmazták, majd a hadsereg szállítójaként előbb Zala és Somogy, aztán Baranya, Sopron és Vas megyékre is kiterjesztették működésüket.

Moses testvéreivel létrehozta a Lackenbacher M. és Társai nagykereskedelmi céget. Ennek beszerzési központja Kanizsán volt, irodája, elosztó intézete (kiterjedt működésük miatt) Bécsben. 1805-re a Lackenbacher-ház már a monarchia egyik legnagyobb élelmiszer-szállítója lett. Társzekerei Milánótól az Inn völgyéig vitték a hadsereg számára az élelmiszert. 1808-ban Lackenbacher Moses megkapta a császár-királyi szabadalmaztatott nagykereskedő címet.

1814-es halála után a céget Heinrich (Moses testvére) vezette tovább. Ő építtette a házat és hozzá a raktárakat. Itt működött a nagykereskedelmi cég irodája is.

A vállalkozás az 1850-es években (más adat szerint 1835-ben) szűnt meg. 1851 júniusában az Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesületnek (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) a jelentősebb kanizsai kereskedőkről készített felsorolásában már csak egyetlen említése van a Lackenbachereknek: Lachenbacher Jos. és Társa likörgyártással és terménykereskedelemmel foglalkozik. A fennmaradt iratok szerint Lachenbacher I. S. és Társa 1843-ban kért engedélyt likörgyártó üzem létesítésére, 12 ember foglalkoztatását ígérve. Arról nem ismerek adatot, hogy a vállalkozás hol és meddig működött.

E házat azonban még 1863-ban is Lachenbacher-háznak nevezték.

•A bécsi irodát Moses Kanizsán született fiai (Bernath 1789, Heinrich 1784) vették át; eredményesen. Jelentőségében az hamarosan túlszárnyalta a kanizsai céget.

Mindketten birodalmi nemességet kaptak (1824) és katolizáltak.

•Itt jegyzem meg, hogy a nagykereskedők számának növekedésével új foglalkozási ág jelent meg a városban.

Bevásárlók (Krobotenfahrer, azaz kocsis küldött) százai kezdték járni Muraközt és Horvátországot, felvásárolva megbízóiknak a nyersterményeket.

A jellegzetes, nehéz lovakkal befogott, hosszú szekerek vándorútjainak a vasúthálózat kiépülése vetett véget. Utódjaik még néhány évtizedig vonattal közlekedve ügynökösködtek, akkor már a város jelentősebb iparosainak megbízottjaként is. Szombatonkénti hazatérésük jelentős forgalomnövekedést okozott a gyékényesi vasútvonalon.

153. Deák tér 5.

(Axenti-ház*)

- A házat Axenti János görög származású bőrkereskedő emeltette, akit 1810-ben vettek fel a város „purger”-ei (Bürger: polgár) közé. 1817-ben épült, klasszicista stílusban.

Figyelemre méltó az eredeti, kőkeretes kovácsoltvas pinceajtó a kapu alatt. 2006-ban állították helyre.

- A ház következő tulajdonosa Axenti fia, a szintén bőrkereskedő György lett. 1891-ben vásárolta meg a házat Reichenfeld Gyula, miután Axenti 1885-ben meghalt.

- 1844-ben Zalában elsőként, országosan ötödikként helyben is megalakult a Védegylet. A takarékpénztár létrehozását ők határozták el. Tervük 1845-ben meg is valósult.

1845 és 1862 között az épületben működött a megye első bankja, a Nagykanizsai Takarékpénztár, majd a Széchenyi tér 4. számú házba költözött.

- Később az országos szaktekintélyű Reichenfeld Gyula magnagykereskedő és exportőr 1879-ben alapított üzlete kapott helyet a házban.

154. Deák tér 6.

(Scherz-ház)

- Az épület a 19. század közepén már állt, de mai homlokzata a század végéről származhat. Scherz Albert, a csurgói uradalmat is bérlő gabonakereskedő háza volt.

- Scherz 1860 tájékán alapította nagykereskedő cégét Engländer Lajossal. A nevéssé váló cég fiókot működtetett Budapesten is.

Egy 1874-es cikk szerint Scherz Zsigmond (Albert testvére) gabonakereskedő, Jakab gabona- és borkereskedő, Luiza divatárus volt akkoriban.

A 18. század végétől a városban élő Scherz család tagjai a későbbiekben is jelentős szerepet játszottak Kanizsa gazdasági életében.

155. Deák tér 7. (egyben Széchenyi tér 14.)

(König-ház*)

- A korábban itt állt házat az 1864-ben meghalt Wusztl Alajos birtokolta. Könyvkötő és könyvkereskedő volt. 1836-ban megkísérelte nyomda alapítását is, de engedély hiányában terve nem valósult meg. 1847-ben Kanizsa városbírója választották.

Fia, szintén Alajos szappanos-mesterként és városi kamarásként (pénztárnok) szerzett magának ismertséget.

•Az itt állott kis földszintes ház helyén 1898-ban Wusztl Lajos – a fiatalabb Alajos fia – a Dél-zalai Takarékpénztár főtisztviselője építtetett magának emeletes házat, eklektikus stílusban.

Özvegy Wusztl Lajosné 1908-ban Flora, a tavasz istennője szobrát ajándékozta a városnak. A szobor a Sétakertbe került, későbbi sorsa ismeretlen.

•1916-ban dr. König József fogorvos vásárolta meg, róla nevezték el az épületet. Az ő megrendelésére készítette 1927-ben Éber Sándor festőművész a bejáratnál látható – Szent Apollóniát, a fogászok védőszentjét ábrázoló – freskót. A házat tulajdonosaik az elmúlt években – példát adóan – felújították.

Deák tér 8. (egyben: Fő út 16.)

Lásd: Fő út 16.

156. Deák tér 9.

(Wellisch-ház*)

•A 18. századi városképet idéző, barokk, oromfalas polgárházak egyik utolsó példája. A telek korábban a Kölcsey utcáig terjedt, ma ott 10. számmal újabb építésű ház áll.

•Tulajdonosai a boltjukat itt működtető fűszer- és gyarmatáru-kereskedők voltak: a 19. század második felében Wellisch Sámuel, 1901-től Rosenthal Jakab. Az 1930-as évektől Kelemen Rezső fűszer, csemege, gyarmatáru nagy- és kiskereskedése működött az épületben.

•Idősebb Wellisch Samu 1845-ben egyik alapítója volt a „Kanizsai Takarékpénztár egyesület”-nek.

A Wellischek leginkább a 19. század második felében játszottak jelentős szerepet a város kereskedelmi életében. Wellisch János egy 1851-es kimutatásban méteráru-kereskedőként szerepel.

A Rosenberg (János) és Wellisch (József) cég a fűszerkereskedésben (1850 körül alapították, 1885-ben vette át tőlük Marton Adolf) szerzett jó nevet. 1869-ben ott voltak a Nagykanizsai Gőzmalom cég alapításánál is, amely a Vár úti malmot működtette tovább.

157. Deák tér 10.

(Pollák-ház*)

•A mai épület helyén a Theodorovits-ház állt. A házat az 1848-ban már választójoggal bíró kereskedő, Theodorovits György (akkor a helyi nemzetőrsnék is

tagja volt) városi tanácsos építtette. Földszintes, hosszú épület volt közepén boltíves kapuval.

- A görög származású, fűszerkereskedő Theodorovitsok már a 18. század végén jelen voltak a városban.

Theodorovits Dömötör posztókereskedő 1845-ben a helyi takarékpénztár egyik alapítója volt.

- Az 1880-as években Vaics-háznak is nevezték, amikor a házat azelőtt tulajdonló Theodorovits Miháltól örökölte húga, aki felesége lett Vaics bőrkereskedőnek. A Vaics család is görögkeleti vallású és görög származású volt és tagjai már a 19. század elején vezető szerephez jutottak a kanizsai gyülekezetben.

A felekezet Kanizsán igen kis lélekszámú volt, de olykor sikerült házastársat találniuk a városon belül is. A görögökön túl szerbek, de időnként más nemzetiségűek is „adódtak” házastársnak. Oprisiu (Opris) Péter (a távírdai igazgatóság titkára az 1870-es években, román nemzetiségű és görögkeleti vallású) Axenti lányt vett feleségül.

- Villányi Henrik szerint, amikor 1840-ben megalakították az izraelita leányiskolát, az első két tanévében Theodorovits Róza háza két szobájában helyezték el, majd átköltözött az akkorra elkészült új épületbe, a Csengery út 10. szám alá.

Valószínűsítem (a szövegből ugyanis nem egyértelmű, hogy Theodorovits Róza 1840-ben, vagy a tanulmány írásakor – 1891 – volt gazdája az iskolának helyet adó háznak), hogy ebben az esetben is erről a házról van szó.

A házban működött az 1870-es években Hegedüs István és Fia női szabósága, „Menyasszony a magyar mágnáshoz” névvel.

- A telek másik végében (Kölcsey utca 8.), a hajdani Patika utcában lehetett annak idején Planka asztalos háza.

1841-ben ott rendezte be bécsi felszereléssel Dobrovics Anna „szépfestőnő” selyemfestő műhelyét, biztosítva, hogy a kevésbé tehetősek leányai is évente újnak tetsző öltözékekkel kezdhessék a báli szezont.

- A később jelentős befolyást szerző Pollák család az 1730-as években telepedett le Kanizsán.

- Pollák József bőrkereskedő 1896-ban építtette eklektikus lakóházát a Theodorovits-ház helyére.

Tervezője a bécsi Ludwig Schöne volt.

Szecessziós hatású erkélye felett az építető PJ monogramja látható. Az épületen ma is léteznek az üzletek portáljainak, kirakatainak zárására szolgáló vasredőnyök. A kapualj és a lépcsőház festett mennyezete még őrzi szép, eredeti állapotát.

A ház felépülése után új, helyi visszhangról írt a „Zala”. A járókelők ugyanis felfedezték, hogy a tér átellenes oldalán (a Lackenbacher-ház előtt) elkiáltva magukat a felhúzott nagy épület igazi visszhangként veri vissza hangjukat. A bőrkereskedésen túl, az épületben kezdte meg működését 1896 végén, az akkor létesített „Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár Rt.” központja. Itt volt a könyvkötő, nyomdász és papírkereskedő Schless család üzlete és az Órangyal Gyógyszertár.

Schless Antal működését az 1894-ben, a Deák tér 8. szám alatt, az akkor még álló Weiss-házban nyitott könyvkötő műhelyével kezdte.

Az Órangyal Gyógyszertárat 1914-ben nyitotta meg Krosetz Gyula. A bejárat mellett egy kép, két oldalán, a kirakatban egy-egy szobor utalt a névadóra. Feljebb, a kirakatok között ovális domborműveket helyezett el a tulajdonos.

•A 20. század elején a házban lakott Havas Hugó ügyvéd.

1905-ben valószínűleg itt született fia, K. Havas Géza fordító, újságíró, tanulmányok írója. Róla mintázta hőjét Örkény István egyik „egyperces”-ében.

„In Memoriam dr. K. H. G.”

– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – kérdezte **dr. K. H. G.**, miközben a lódögnek a gödröt ásta.

– Ki volt az? – kérdezte a német ör.

– Aki a Hyperiont írta – magyarázta **dr. K. H. G.** Nagyon szeretett magyarázni. – A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine?

– Kik ezek? – kérdezte az ör.

– Költők – mondta **dr. K. H. G.** – Schiller nevét sem ismeri?

– De ismerem – mondta a német ör.

– És Rilket?

– Őt is – mondta a német ör, és paprikavörös lett, és lelőtte **dr. K. H. G.**-t.

A valóság, hogy Havas 1945-ben a günskircheni koncentrációs táborban halt meg, annak felszabadulása előtt tíz nappal, szívroham következtében.

158. Deák tér 11. és 12.

•A Pollák-ház szomszédságában, a nyugati oldalon két földszintes ház állt, amelyeket jobbra egyként szoktak emlegetni.

A jobboldali (11. szám) tetőgerincével az utcára merőlegesen állt, oromfala az utcára nézett. Ugyanezen telek hátsó felén állt a Kölcsey utca 6. számú ház.

A baloldali az utcával párhuzamosan helyezkedett el. Az udvarban előbb északi, majd keleti irányban folytatódott, kialakítva a Kölcsey utca 4. szám alatti épületet. Ma a korábbi Kölcsey utca 4. és 6. számú házak helyén álló új ház a 6. számot viseli. A 6. számú házat azonban már 1927-ben erősen átépíttette Köő József vendéglős, hogy raktárként használhassa.

Kialakításuk miatt a keleti épületet lakóházként használták, a nyugatiba üzletek telepedtek.

Ezeket együtt Vagner-háznak nevezték a 19. században és a 20. század elején, mert a két ház (és a másik kettő is a Kölcsey utcában) egy tulajdonos kezében volt.

- Már a 19. század első felében itt volt Vagner Ignác rézműves műhelye.

Vagner élete végén, az 1870-es években már a sánci uradalmat is bérelte. Fia, a mérnöki végzettségű Károly 1868-tól városi tanácsos, majd 1869 és 1872 között városi kapitányként a helyi rendőrséget is vezette.

- A rézműves műhely alapítása után valószínűleg folyamatosan működött.

Előbb Samu József (az Ipartestület elnöke) 1877-ben alapított vállalkozása, majd 1922-től 1934-es haláláig – szintén József nevű – fia dolgozott itt. Ők Deák tér 12. és Kölcsey utca 4. címmel hirdették magukat.

A 20. század elején a Kölcsey utca 4. számú résznek Samu József már tulajdonosa is volt.

Volt, hogy Samuék 1826-os alapítással reklámozták cégüket. Feltételezhető, hogy ekkor a Vagner-féle műhely létesítésének időpontját vették alapul.

- Egy 1864-es fénykép szerint a házban (12. szám) volt Fasciatti Bertalan cukrászdája, illetve Leber Ignác cipész boltja. A cukrászda (az 1870-es években már Gerstner Adolf működtette) előtt ponyvával fedett terasz volt kialakítva.

- A mai ház 1976-ban épült.

159. Deák tér 13. (egyben Kölcsey utca 4.)

(Bajer-ház*)

- Az épület elődje két részből álló (valószínűleg két ütemben is épült), kis, földszintes sarokház volt Haas Vilmos kereskedő, szállodás tulajdonában. Előző gazdája (Fleischacker József) után korábban Fleischacker-házként emlegették.

- Az első iparos, akinek nevét a város protokolluma feljegyezte Wilhelm Kiszt Fleischacker volt. 1690-et írtak akkor.

A népes (nevét részben magyarosító) család egyik ága az 1900-as évek elején a Fleischacker József Fiai szesznagykereskedő céget működtette. Főzdéjük is volt az Erzsébet tér 1. szám alatt.

Az első világháború idején rumgyárakat Budapestre helyezték át. A Császári és Királyi Fleischacker-féle Katonai Rumgyár egyike lett a legnagyobbaknak.

- A mai ház Bajer Vince cukrász lakóháza volt. 1903-ban építtette, szecessziós stílusban. Az épületen ma is léteznek az üzletek portáljainak, kirakatainak zárására szolgáló vasredőnyök.

A szomszédos modern épület felhúzásáig az épület a Kölcsey utcában a 2. sorszámot viselte.

- A házban a sarokrészen működött az elegáns Bajer cukrászda. Helyén Makoviczky Gyula cukrászdája 1910 végén nyílt meg. A második világháború után Muskátli cukrászdnak nevezték utódját.

A városban 1906-ban alakult meg a Néptakarékpénztár Rt. A pénzügyintézetnek az épület emelete adott helyet.

160. Deák tér 14. (korábbi számozás szerint)

- A Lovák-ház keleti oldalán állt a vele együtt lebontott, emeletes Czenek-ház. Ma a parkoló van a helyén. Oromfalával nézett a térre; a tér házsorához nem igazodva, szomszédjainál hátrébb építették.

- Czenek Márton házat 1840-ben a kalaposmester örököseitől vásárolta meg a Polgári Egylet székházának.

A „Verein” – kezdetben így emlegették az egyletet – épületének emeletén volt az utca felől, két ablakkal a társalgó, mögötte még két szoba: az olvasó és a játékszoba. Könyvtárát 1878-ban alapította meg az egylet.

A ház mögött volt északi irányban elnyúlva az egylet nagy kertje.

Az új székház (Sugár út 3.) felépülése előtti időszakban a kert elején állt a nagy „születli” (nyári üvegezett veranda): biliárdasztal, székekkel, asztalokkal. Átellenesen, jobbra a másik: kisebb, de kőből épült és emeletes. Ez volt a kártyacsaták helyszíne.

Mögöttük, mindkét oldalon egy-egy tekepálya helyezkedett el. Hátrébb, a kiszélesedő részen voltak a sétányok és a kert másik részében Klein Péter puskaművesnek, az egylet vezetőségi tagjának céllövöldéje.

Feljegyezték róla, hogy a helyi Lövölde társulatnak megalakulásakor (1865) ő adományozta a szükséges fegyvereket. Azonban egy „Lövelde” létesítése ügyében az egyesület már jóval korábban, 1849-ben megkereste a várost.

- Az ódon épület másfél évtizedes bérlet után, 1901-re az Ipartestület tulajdonába került.

A szervezet 1876-os alakulásakor Nagykanizsai Iparos Egyesület néven jött létre, 1877-től az Ipartársulat, 1885-től az Ipartestület nevet viselte. Működését Blau Pál házában (Erzsébet tér 2.) kezdte.

Az Ipartestület az első világháború előtt félszáz taggal dalárdát is működtetett.

Karnagya Büchler Mór volt.

- Az épület a Lovák-házzal együtt lett az 1960-as évek városrendezési elképzeléseinek áldozata.

161. Deák tér 15. (egyben Sugár út 1.)

- Lovák Ferdinánd patikája 1814 és 1875 között működött itt, Lovák – akkor még földszintes – házában.

A város első ismert, polgári gyógyszerésze Reiner Antal volt. Gyógyszertárát az 1780-as években eladta Thein Jakabnak, akitől 1792-ben Frantz Antal vette meg. E patikát bérelte a Csehországból származó Lovák Ferdinánd, majd 1806-ban meg is vásárolta.

A patika nevét Lovák Ferdinánd fiától, Károlytól kapta, aki 1837-től 1875-ös haláláig működtette azt.

- Ifjabb Lovák Károly gyógyszerész, a „Fekete Sas” patika tulajdonosa 1884-ben Hencz Antallal régi, földszintes házát szép, emeletes saroképületté alakíttatta.

- A 20. század elején Littke-palotaként is emlegettek, miután megvette Littke József, az 1859-ben alapított pécsi pezsgőgyár tulajdonosa.

1912-től Singer József divatáru-kereskedő, 1917-től Blankenberg Imre déligyümölcs- és gyarmatáru-kereskedő birtokolta.

Emeletét 1901 és 1916 között a Társaskör bérelte, amely aztán az első világháború helyiséghiánya miatt 1917-ben megszűnt.

- Az 1960-as évek végén az illetések már nem tartották elég monumentálisnak az itt álló kis palotát.

Bárki ma is meggyőződhet a helyszínen: sokat nem bizonytalankodtak, intézkedtek...

162. Dózsa György út

- Eredetileg a József főherceg nevet viselte.

Kiépülése az itteni honvédlaktanya elkészültével, nagy gyorsasággal indult.

163. Dózsa György út 28. és 30.

- Szuknay G. Lajos építőmester lakóháza. Mint az a nyugatról szélső ablak feletti évszámból ma is látszik, 1910-ben építette.
- Irodája a szomszédban, a 30. szám alatti telken volt. Ott korábban sem volt az utca mentén ház; az udvarban álló épületet részben lebontották, részben átalakították.

164. Dózsa György út 51. és 53.

- A sarokházat Szántó Lajos építőmester emelte 1910-ben.
- Szántó a kialakítással lehetővé tette a Kinizsi utca általa szorgalmazott meghosszabbítását. A terv érdemi megvalósulására még évtizedeket kellett várni. Valószínűsítem, hogy a szomszéd sarokház (Dózsa György út 53.) is az ő munkája ebből az időből.

Dózsa György út 53.

- Lásd: Dózsa György út 51.

165. Dózsa György út 61.

- Az emeletes ház 1904-ben épült.
- Az 1910-es években Tanczenberger János városi díjnok, az 1920-as években Makoviczky Gyula cukrász birtokában volt.
- Sarokrészén „Jobb, mint otthon” névvel 1920 környékén vendéglő működött. 1926-os hír szerint, itt volt a kilenc kanizsai adventista imaháza, Németországból érkezett lelkészük (Voigt Miksa) lakásán.

166. Dózsa György út 65.

- A szokatlan homlokzatú földszintes házat Varga Sándor építtette 1910-ben.

167. Dózsa György út 73. és 75.

(Honvéd laktanya*)

- A Sugár út 9. alatti laktanya helyett épült. Egy ezredtörzs és két zászlóalj részére biztosított elhelyezést.

Rauscher Miksa tervezte. Helyi mestereket is alkalmazva kivitelezte Harkányi Ede. 1902-ben adták át. Az épületegyüttes lakatosmunkái a helybeli Kohn Samut dicsérik.

- A diadalívhez hasonló főkapu belső oldalán volt a laktanya órája, a helyi Locke József munkája. A főkapu felső részén, az utca felől az ország címere lett elhelyezve.

A főkapu alatt a keleti oldalon 1910-es öntöttvas magassági jegy látható a falra szerelve.

Az utca mentén álló nyugati épület földszintjén irodák, emeletén altiszti lakások, könyvtár, értekezleti terem voltak. A keleti épület földszintjén alakították ki az őrőség, a kórház, a börtön helyiségeit. Felettük helyezték el az altiszti iskolát és a nős őrmesterek lakásait.

Oldalt a legénység két épülete áll, négy-négy század részére.

Minden más építményt a hátsó pótraktár mögött helyeztek el. Az ottani udvar körül épült fel a fegyverraktár, a lőszerraktár, a kocsiszín és az istálló.

Laktanyaként 1955-ig használták.

- 1915-ben a laktanya nyugati oldala menti telken közel 1000 fő részére katonai lábadozóhelyet építettek. A létesítmény hat hatalmas, fából épített barakkból állt. Kantinja az utca másik oldalán volt (Dózsa György út 58.a).

- A laktanya nyugati oldalán a kis utcát (ma Egry József utca) 1936-ban Pilsudszky marsallról nevezték el. Előtte Két ház utcaként emlegették.

168. Dr. Szentendrey Edgár út

- Az utca elején lévő teresedésben 1937-ben állították az első világháború helyi áldozatai emlékművét. Mankovits István kanizsai építőmester tervezte és kivitelezte.

169. Dr. Szentendrey út 1.b

- 1892-ben a három tanteremmel rendelkező – akkor horvátszentmiklósi – felekezeti iskola helyére a felettes hatóság (megyei közigazgatási bizottság) négy tantermes, új iskola létesítését írta elő.

A község az iskola patrónusától kérte az előírás teljesítését. Ő azonban csak a meglévő intézmény bővítésére volt hajlandó.

A hajdani iskolaépület ma is áll.

170. Dr. Szentendrey út 6.

(Somogyszentmiklósi templom*)

- Az 1748-as vizitáció feljegyzései szerint a falunak már volt egy fából épített kápolnája, egy 25 kilogrammos haranggal. A temető már akkor is a falun kívül volt.
 - A mai templom Nagyboldogasszony (Szent Szűz Mária mennybevétele) titulussal, 1765-ben épült Szent-Miklóson, az akkoriban somogyi faluban. Hofstädter Kristóf uradalmi építésszel építtethette Festetics Kristóf gróf, a környék földesura.
 - A négykaréjos, centrális alaprajzú épület valószínűleg mintaképe lett az Inkey-kápolnának.
- Bejárata felett az építtető rokokó címere van, amely a kapu- és ablakkeretekkel együtt a keszthelyi Thomas Naderer munkája lehet. A falképek és a faszobrok is 18. századiak.
- 1816-os feljegyzések szerint bádoggal fedett tornyában két harang volt (148 és 83 kg). Tetejét cserép fedte, kórusa, sekrestyéje nem volt, kriptája igen.
- A templom oltárát gróf Batthyány Lajos miniszterelnök özvegye, Zichy Antónia grófnő készítette 1881-ben.
- Az épület 1911-es külső és belső restaurálása a szombathelyi Homorai Béla szobrász vezetésével történt. Ekkor új főoltár, szószék, keresztkút készült a belső festésen túl.

171. Egerszegi utca

- A Korpavár nevét adó várból a 19. század második felére csupán egy mély árokkal kerített, négyszögű terület maradt, amely a kocsmá mögött helyezkedett el. Rómer Flóris 1863-as látogatásakor mindössze ennyit talált a hajdani erősségből.
- 1894-ben Palint Korpavárhoz csatolták.
- 1925-ben készült el a község (akkor 21 háza volt) hősi emlékműve. Ekkor emlékoszlopot és a haranglábra új harangot is állítottak.
- 1940-ben szentelték fel iskolájukat, amely az állam és Somogyi Gyula földbirtokos támogatásából épült.

Egry József utca

- Lásd: Dózsa György út 73. és 75.

172. Eötvös tér

•Az Eötvös tér nyugati felén körülbelül 1860-ig létezett a „Sárecz tenger”, amely még a 18. században jött létre. Valószínűleg egy téglavető visszamaradt gödreként keletkezett.

Az 1848-ban választójoggal bírók névsorában szerepel Sárecz József csizmadia. E régi kanizsai család nevét kapta az itteni tóka.

A vízzel feltöltődött nagy mélyedést használták lovak úsztatására és a hagyomány szerint pékek, „szappantosok” büntetésére. Akkor mártották őket ketrecbe zárva vízbe, ha nem az előírt súlyban készítették termékeiket („megmártás”).

•1869-ben határozott úgy a város tanácsa, hogy az Erzsébet térről eltávolított Szentháromság-szobrot a téren, a gimnáziumtól nyugatra kell felállítani, a környékét pedig Szentháromság térnek hívják azután. Utóbbinak már akkor sétatér szerepet szántak. (A szoborcsoport a Nagy-Magyarország emlékmű 1934-es felállítása miatt került át a Kossuth térre.)

1876-ban a gimnázium előtti rész fásítása, parkosítása részben megtörtént. Ahogy a Zalai Közlöny írta: a munka „Szeitl kertész tanár ízléses terve” szerint folyt. Ekkor – minden bizonnyal – a gimnázium vette saját kezébe környéke rendezésének ügyét.

A tér parkosításáról a város 1885-ben döntött, azzal a szándékkal, hogy a már tervezgetett Sétakert megvalósulásáig legalább egy „Ideiglenes Sétatér” legyen Kanizsán. A tér nyugati felén kialakított parkot fából készített kerítéssel vették körül.

•A tér északi oldalának beépítése ma is érdekes.

Ott hajdanán három terecske alakult ki. Ezek az 5. és a 10. számú házak után vannak, a harmadik a – némi jóindulattal – hivatalosan is térnek nevezett Huszti tér. Korábban ebbe sem kötött be utca.

Magyarázata talán az, hogy a Petőfi és a Hunyadi utcák közötti tömbbelső nem volt összekötő utcával feltárva. Így, ez a módszer maradt a tér felől még elérhető építési telkek számának növelésére.

•Sokáig az Eötvös tér nyugati oldalán működött a „fapiac”. 1925-ben helyezték át az addigi heti állatvásártérre.

•1873-ban az akkori Sétatér nevű területet Eötvös térnek nevezték el. Viszont a gimnázium mögötti részének (a mai tér északkeleti darabja) akkor még a Vörösmarty tér nevet adták. A teret keletről határoló utcát pedig Vörösmarty utcának nevezték el.

Így volt ez 1900-ig, amikor a mai Vörösmarty utca névadása megtörtént és itt a teljes tér az Eötvös nevet kapta.

173. Eötvös tér 4.

- Még áll az egyszerű, földszintes, az 1850-es években már létező ház, amelynek tulajdonjogát 1878-ban szerezte meg a görögkeleti egyházközség.
- A ház addig Dobrovics Mihály özvegye, Mauritz Elena tulajdonában volt. Mivel megélhetése nem volt biztosított házat átengedte azzal, hogy a hitközség ott neki kis lakást, évente járadékot és tüzfát biztosít élete végéig, temetéséről is gondoskodik.

A ház árát a hitközség végül tisztességgel megfizette: Elena még huszonnégy évet élt, csaknem száz éves volt, amikor meghalt.

- Megjegyzem, hogy Elena nevét Anna, Jelena, Eliza formában is megtalálhatjuk a korabeli forrásokban. A házaspárnak egy gyermeke volt: Heléna.

Nem könnyű hát eligazodni a Dobrovics család tagjai között, ha Jelena nevűvel találkozunk. Így említik például Dobrovics Dömötör feleségét, Csók Ilonát is. Dömötör első feleségétől (Popovics Mária) született leányai pedig Ilonka, illetve Anna nevet kaptak. Csupa potenciális Jelena...

174. Eötvös tér 5.

- A ház a 19 század közepén már létezett.
- A századforduló környékén sokáig dr. Oroszváry Gyula ügyvéd birtokában volt. Oroszváry a helyi közélet tevékeny részese volt. Már fiatalon elnöke lett az Önkéntes Tűzoltó Egyletnek, a Hadastyán Egyletnek, a Katholikus Legényegyletnek (ebben a sorrendben). 1906-ban egyik alapítója és első elnöke lett a Petőfi Asztaltársaságnak. 1914-ben halt meg.
- A házban működött Frank József 1912-ben alapított „mérleggyára”. A vállalkozást fia, Lajos folytatta és költöztette a tér 24. számú épületébe.

175. Eötvös tér 8.

(Szegő-ház*)

- Az itteni földszintes sarokház már 1870-ben Schlesiger (1888-tól Szegő) Gyula fakereskedő, később a csapi uradalom bérlője tulajdonában volt. 1870-ben nyitotta itt fiókraktárát az alsódomborui Ujlaky, Hirschler és Fia faipari cég. Szegő Gyula a Honig és Schlesinger cég deszka- és épületfa üzletét 1889-től működtette önállóan.

- Szegő új, emeletes lakóházát 1892-ben építtette a régi épület helyére. A házat Hencz Antal tervezte és kivitelezte.
- Itt lakott – még az 1890-es évek elején – dr. Villányi Henrik, a felsőkereskedelmi iskola igazgatója, a Zalai Közlöny főszerkesztője, a helytörténet kutatója.
- 1912-ben az emeleten nyílt meg a Folyammérnöki Hivatal (Eszékről költözött ide), amely az akkori országhatártól Baranyáig (Vas, Zala, Somogy, Varasd, Belovár-Kőrös megyék és Verőce megye két járása) irányította a Dráva és Mura vízügyi szolgálatát.

176. Eötvös tér 9. és 9.a

- A hajdani telek nyugati épülete 1860-ban már létezett. A keleti az 1890-es években épült.
- 1907-ben Trojkó Gyula rézműves birtokában volt a – még házszám szerint egynek számító – két épület. Elképzelhető, hogy ő volt a fiatalabbik ház építtetője is.

177. Eötvös tér 10. és 11. (korábbi számozás szerint)

- Az Eötvös tér 10. szám alatti apró emeletes házában volt Nentwich Gyula okleveles gyógyszerész vaskereskedése.
- Nentwich tevékenységét 1850-ben kezdte. Az épület nagyjából ebből az időből származott, Nentwich birtokolta.
- Mellette, a keleti oldalon, az itteni kis terecske sarkán egy az oromfalával a tér felé forduló, a másikkal azonos magasságú ház állt. Kora az előzőével nagyjából azonos lehetett, jobbára tulajdonosuk is ugyanazon személy volt. Több (10.a, 11.) házszámot is viselt.
- A házakat az 1980-as években bontották le.

Eötvös tér 13. (korábbi számozás szerint)

- Lásd: Huszti tér 1.

178. Eötvös tér 14. (korábbi számozás szerint)

- Az Eötvös tér keleti oldalán (a Huszti térrel átellenesen), a 14. számú ház volt északról az első, amely hivatalosan is a tér része volt. Szomszédja már a Petőfi utca 1. házszámot viselte.

- 1864-ben Piringer Róza, majd 19. század végén, a 20. század elején Zadubánszky Lajosné (Piringer Klára) háza volt. Klára a Keresztény Jótékony Nőegylet második elnöke volt, tizenhat évig (1906-ig) vezette azt.

- Piringer Róza – a „diplomás nevelő” – Klára testvére volt. „Piringer Róza nőnevelője” 1865-től működött a városban.

- Másik testvére, Pataki (Piringer) Mihály végigharcolta a szabadságharcot, végül Bem segédtsíjtje lett, majd 1850-ben emigrált.

1851 novemberében Kossuth megbízásából – a császári seregbe sorozott honvédtisztjek körében – egy ellenállási szervezet kiépítésére kapott feladatot.

Radkersburgban elfogták és 1852-ben Bécsben kivégezték.

179. Eötvös tér 23. (korábbi számozás szerint)

- A tér déli oldalán, a Kórház utca sarkán állt a Fekete Sas uradalmi fogadó déli irányban hosszan elnyúló két párhuzamos épülete.

Már az 1786-os térképen is jelezték helyét. Az 1850-es években öt szobája volt.

- 1981-ben került lebontásra a második, keleti épület is.

180. Eötvös tér 24. (korábbi számozás szerint)

- A ház tulajdonosa Simoncsics Antal szítás volt a 20. század elején.

- Megjegyzem, hogy egy 1813-as adat szerint a városi tanács, illetve a magisztrátus tagjai között van ilyen nevű tag; ott nevét Simontsits változatban említik.

Simontsits Mátyás 1820-ban városbíróvá is lett. Egy 1848-as adat Simontsits nevű uradalmi várnagyot említ.

- Az épület érdekessége, hogy udvarában, egy kis földszintes házban volt az 1830-as évektől (körülbelül tizenöt éven át) Mojzilovics magániskolája.

Mojzilovics görög kereskedő volt, Isztambulból érkezett Kanizsára. Pénze nem lévén, tanítással kezdett foglalkozni, magyarul nem tudván, németül tette azt.

Itt, az iskolaszobában szemben álló padokban elkülönítve ültek a lányok és a fiúk, körülbelül harmincan. Az oktatás így is koedukálnak volt mondható.

Magániskolákba a tehetősebbek járatták gyermekeiket. Így akarták megóvni őket a minősíthetetlen körülményektől és a mértéktelen testi fenytéstől. Persze,

Mojzilovicsnak is volt a teremben nagyjából tízféle pálcája, erre a célra készített állványon. Használta is azokat, az eset „súlyossága” szerint válogatva köztük.

Hozzá járt például Babochay György, későbbi polgármester.

A megöregedett Mojzilovics végül visszatért Isztambulba.

- Az 1930-as években itt működött Frank Lajos „mérleggyára”.

181. Eötvös tér 25. (korábbi számozás szerint)

- A házban volt az 1860-as évektől Totola Lajos neves kalaposmester műhelye. A mesterséget veje, Pacsirszky Alajos és unokája, Pacsirszky László vitte tovább.
- Házát lebontatva, Totola 1928-ban Fatér Mihállyal terveztetett és építtetett ide új emeletes épületet.

182. Eötvös tér 26. (korábbi számozás szerint)

- Az emeletes épületet Pflanzler Gábor, a gimnázium rajztanára, majd özvegye birtokolta a 19. század végén és a 20. század elején. A fiatalon meghalt Pflanzler megkísérelte a város monográfiájának megírását, de annak csak háromnegyed részével tudott elkészülni.
- 1863-ban tulajdonosa után Szecsődy-háznak nevezték.

183. Eötvös 27. (korábbi számozás szerint)

- A hosszú, alacsony épületben iparosok sora dolgozott a századfordulón. Szabó, kárpitós mellett egy szappanos is: Kolin Lipót.

184. Eötvös tér 28. (korábbi számozás szerint)

- Az emeletes épületet Horváth János ügyvéd birtokolta a 19. század második felében.

185. Eötvös tér 30. (korábbi számozás szerint)

- A Köhler-ház építése 1886-ban fejeződött be.
- Itt, a déli oldal utolsó emeletes házában működött a Köhler testvérek (Antal és Gyula) – 1880-as években létesített – vaskereskedése. Ők Nentwich Gyula (mostohaapjuk) vaskereskedő utódai voltak, aki tevékenységét 1850-ben kezdte és 1882-ben halt meg. Az Eötvös tér 10. szám alatti apró emeletes házában volt üzlete. Köhlerék üzlete saját házuk földszintjének nyugati felén volt, de működött a kereskedésnek egy udvari része is. Ezt a homlokzat párkányán a „Vas udvar” felirat hirdette.
- 1922-ben Kutassy Kálmán tulajdonába került a cég. Ebben az időszakban a házban lakott Sabján Gyula polgármester.

186. Eötvös tér 33. (korábbi számozás szerint)

- A ház tulajdonosa 1892-es halála előtt Pfaff József pékmester volt. Szintén pék őse a 19. század második felében költözött Kanizsára Lotaringiából. Akkortól idáig adta a Pfaff család sütőmesterek sorát a városnak. 1839-ben Pfaff József (ő a fenti Pfaff apja lehetett) városi kamarás (pénztárnok) is volt.

A nagyapa, Pfaff János adományozta az Ispita kápolnájának Keresztelő Szent János olajképét.

- Érdekes, hogy a ház korábbi tulajdonosa (1848-ban ő birtokolta a házat), Albanich Flórián maga is pékmester volt.

1848-ban, 1849-ben, mint városbíró rendkívül sokat tett azért, hogy a várost ne érje megtorlás a szabadságharc támogatásáért. Óvatosságával nem lett népszerű. A helyi forrófejűek egy ízben még e házat is megtámadták, tönkretéve azt.

Pedig Csertán Sándor kormánybiztosnak lehetett igaza, aki 1849-ben, jelentésében így jellemezte: „ámbar csak egyszerű pékmester, mégis kitett sok alispányokon”.

Könnyen lehet, hogy még a 20. század elején is itt létező sütődét ő hozta létre.

- E házat bontották le elsőként a tér déli oldala épületei közül, ugyanis a második világháború végén kigyulladt.

187. Eötvös tér 35., 36. és 37. (korábbi számozás szerint)

- 1919-es lebontása előtt a tér keleti felét a piarista gimnázium épületegyüttese foglalta el, egy torz téglalap alakú területen.

A korabeli térképeken nyomon követhető a gimnázium bővülése.

1786, 1822: áll a teljes északra néző szárny és a nyugatra nézőnek a fele.

1864: már áll a keleti oldalon a mindvégig különálló épület, amely inkább északkelet-délnyugat irányban állva, ferdén zárta le a térséget. Ez volt a földszintes gazdasági épület; 1926-ban bontották le.

1901: a nyugati oldalon az épületszárny már jóval hosszabb és ez délkelet felé fordulva délről határolta a kialakult udvart.

- Gróf Batthyány Lajos 1763-as alapítványával jöhetett létre Kanizsán a kegyesrend gimnáziuma.

1765-ben a megye az 1705-ben laktanyának készült földszintes épületét átengedte a piaristáknak rendház céljára. Ugyanakkor az ezzel nyugatról átellenes, hasonló rendeltetésű (tishti laktanya), földszintes házat bérbe adta az osztályok elhelyezésére. Így a gimnáziumban az 1765/66-os tanévben, 400 diákkal megkezdődhetett a tanítás.

Az intézményben már ezekben az években (diákokból álló) zenekar is működött, amely a modern Kanizsa első zenekara lehetett. 1765-től létező házi könyvtárában az idők során 3000 kötet gyűlt össze. A két világháború között ugyanennyi kötet szolgált külön a diákokat is.

A két ház utólagos, 1782-es összeépítésével kialakult az épületegyüttes északnyugati sarka és a nyugatra, illetve északra néző szárnyak.

1799-es feljegyzésben említik a Tanodalmi utcát és a Tanodalmi teret. Ezek a ma Eötvös térnek nevezett terület részei lehettek.

Az 1792-től létező házi kápolna a tanodai épület tornáca sarkán volt, az udvari oldalon. Fából készült harangtorony volt rajta, benne kis harang, a „primusz” (primus: első).

Reggelente, az első harangszó a tanítás előtti mise, a második a tanítás kezdetét jelezte. Hangját – Halis István szerint – a diákok a következőképp értelmezték:

Gyertek be
Huncutok!
Hadd lássam
Mit tudtok?
Ha nem tudtok,
Vesszőt kaptok!

1822-ben, amikor a piaristák átvették a nemzeti (elemi) iskola működtetését is, a gyerekek elhelyezésére a város emeletet építtetett a gimnázium földszintes északi oldala keleti részére (a rendházra), egyben meghosszabbították azt kelet felé.

További bővítést is terveztek, ami anyagi fedezetét a nemzeti iskola (épp üresen álló) épületének értékesítése jelentette volna. Az elképzelés – úgy számítottak jelentős bevételre, hogy az épület lottérián (akkori lottó) kijátszva találjanak új tulajdonost számára – nem valósult meg.

Ennek ellenére az épületben kezdődött meg a tanoncok intézményes oktatása is 1852-ben. A „vasárnapi tanoda” (inasiskola) azonban hamarosan átkerült a nemzeti iskola épületébe, mert az részben újra megürült.

1860-ban a tanodai rész még földszintes volt, a rendházként adott megyei épület kiegészítő részeként a sarkon és a nyugati oldalon. Azaz, 1782-es – a két eredetileg kapott ház összeépítésekor kialakult – állapotát őrizte.

1868-ban Geiszl Mór tervei szerint a gimnáziumot bővítették. A nyugati oldal hosszabb és végig emeletes lett, kialakult a szintén emeletes déli oldal.

Annak keleti végén – a földszinten – alakították ki a tornatermet. Vakablakaival fordult az utca felé.

1870-ben felszentelték az új kápolnát a nyugati szárnyban.

- A gimnázium 1904-ben költözött át a Sugár út 9. szám alatti épületbe.

- 1919-ben úgy döntöttek, hogy az épületegyüttest a benne rejlő rengeteg téglá miatt le kell bontani és abból munkáslakásokat (néhány nappal későbbi döntés szerint, tégláiból kiszárazva építik majd fel istállóikat) kell építeni. Megjegyzem, hogy akkor épp 39 család lakott benne.

Az elképzelés könnyebben kivitelezhető részét meg is valósították.

- Az intézmény neves tanára volt a piarista Czirbusz Géza. Ő két alkalommal is Kanizsára került tanárnak. Másodszor 1899-ben töltött így egy évet.

1910-től 1920-as haláláig ő vezette a Budapesti Tudományegyetem földrajz tanszékét.

- 1903-ban, 1904-ben az intézmény piarista tanára volt Révay (Ullrich) József (1881-1970).

A városban írt művei közül a „Zala” jelentette meg 1904-ben a Mars főhadnagy Nagykanizsán című komikus eposzát.

Kilépve a rendből jobbra irodalmi munkásságot folytatott. Tanulmányai, történelmi regényei, fordításai általában ókori témájúak voltak.

- Az iskola diákja volt a Szepetneken született Királyi Pál (1818-1892).

- Deák Ferenc négy tanéven át (1813/14-1816/17) volt tanulója az intézménynek.

A gimnázium kimutatásai szerint az utolsó háromban az itteni konviktusban lakott. Az első tanév esetében ez csak valószínűsíthető.

- Itt tanult Malonyai (Misinger) Dezső (1866-1916), neves író, művészettörténész is.

- A 19. század utolsó éveiben járt az iskolába Prinz József vasútállomási főtisztviselő Gyula nevű fia.

A főgimnázium tanulójáról nyilván nem sejtették tanárai, hogy ebből a nagyon rossz tanulókból később a magyar földrajztudomány egyik nagy egyénisége lesz – hiszen több ízben megbukott. Így pl. harmadik osztályban latinból, számtanból, rajzoló mértanból és földrajzból [!], majd negyedikben latinból kénytelen ismételni, de egyszer még anyanyelvéből, németből is megbuktatták félévkor.

1909-ben, amikor már egyetemi magántanári kinevezéséről érkezett hír a városba, a helyi lap még mindig úgy emlékezett rá, mint aki a diákság vezetője volt – az iskolán kívül.

Édesapja kénytelen volt kivenni az intézményből, így Budapesten érettségizett 1900-ban.

- A diákok a közelben – az akkoriban szinte kötelező – táncoktatásban is részesülhettek az 1860-as években.

Halis szerint a gimnázium közvetlen közelében lakott és működtette tánctermet Lakatos Sándor országos híru „tánc és illemoktató”. Ugyan az ország sok helyén dolgozott, de állandó lakhelye ekkoriban itt volt.

Az 1840-es években tűnt fel táncudásával. A nehezebb lépéseket lábujjhegyen táncolta. Petőfi szerint ő volt „a lábászok lábásza”.

Két szakkönyvét is megjelentette Wajditsnál 1869-ben, illetve 1871-ben. A másodikban, „A magyar táncról. Rajta párok táncoljunk!” című kötetben megpróbálta a magyar tánc mozdulatkincsét feltérképezni. Harminckét figurát figyelt meg. Ezek még a 20. század egészében is visszaköszöttek a táncoktatásában, sőt bekerültek a paraszttáncokba.

188. Erdész utca

- Az utcának az Ady és Csengery utcák közötti része a régebbi: a pályaudvar építéskor létesült. Gyalogos aluljárója, a „tunel” 1870-ben készült. Ekkor zárta el sorompókkal a vasút az utca síneken átmenő részét.

- Az utca keleti részének kialakítását 1880-ban kezdték el a Csengery utcába keletről csatlakozó – akkor még rövid – résszel.

Megjegyzem, hogy egy 1870-es hír szerint a város olyan szerződést készült kötni a vasúttal, amely azt az aluljáró megépítésén túl az utca keleti része megnyitására is kötelezte volna.

1883-ban döntött a város a temető melletti marhakihajtó út kisajátításáról és megnyitásáról. Így kapta eredetileg az utca a Hajcsár nevet.

Erdész utca 2. (egyben Ady utca 63.)

- Lásd: Ady utca 63.

Erdész utca 4.

- Lásd: Ady utca 63.

189. Erdész utca 6. (egyben Csengery út 82.)

- Két évtizednyi sikertelen próbálkozás után 1898-ban a Nagykanizsai Kereskedők Társulata szervezésében végre rendeződni kezdett a városban a gabonakereskedelem számára régóta hiányzó tárházak létesítésének ügye: megalakult a Nagykanizsai Tárházak Rt.

Az első két épület a következő évben átadásra került. A kivitelezést a varasdi Willert Gyula vállalkozása végezte.

Hamarosan az előzők mögött felépült a harmadik, majd 1904-ben a negyedik épület. Utóbbit Morandini Román építette.

Ezek a raktárak hosszú, észak-dél irányban húzódó, fából készült építmények voltak, két párhuzamos sorban. Az Erdész utca mentén, oromfalukkal az utca felé fordulva állt a keleti 1. és a nyugati 2. sorszámú. Délebbre, az 1. raktár mögött volt a 3. és a 2. mögött a 4. Közöttük, a mai rakodó rámpa helyén húzódott a vasúti vágány.

Később két zömökebb, téglából emelt raktár is épült: a 3. mögött a 6. és e mögött az 5.

A részvénytársaság gabonakereskedést folytatott az alpesi tartományok, Trieszt, Bécs, Fiume irányába. Már az első négy raktárnak 1000 vagon volt az együttes befogadóképessége.

- A trianoni szerződés nyomán Kanizsa határváros lett. Ezért nyílt meg 1921-ben itt a fővámhivatali kirendeltség. Tisztviselői öt megyére kiterjedően végezték a vámkülszolgálatot.

Ugyan az 1924-es törvény a később felállítandó vámkerület központjának jelölte, az igények csökkenése miatt csak kirendeltség maradt. 1941-ben, amikor átmenetileg Nagykanizsa megszűnt határváros lenni, a hivatalt felszámolták.

- Ma már a raktárak egyike sem áll.

190. Erdész utca 10. (korábbi számozás szerint)

- Itt, az utca déli oldala mentén húzódó, keskeny, hosszú területen létesült 1892-ben a „szalmagyár”. Jelenleg az Erdész utca 10. és 18. számú házak, valamint a köztük lévő épületek állnak helyén.

Eredetileg e területnek a Babochay utcától nyugatra eső részét foglalta el, majd keleti irányban duplájára bővült.

Az üzemet Bettlheim Győző és Ede építették Sallér Lajos tervei szerint. Az épületek (akkor hármat terveztek) kivitelezője valószínűleg maga a tervező volt.

- Italos palackok számára készítettek szalmahüvelyeket (egyetlenként az akkori országhatárokon belül), továbbá építési nádszövetet gyártottak (ilyen gyár is csak három létezett összesen).

Dolgozóik (jobbára nők) száma 50 és 120 között ingadozott. Termékeikből sokat szállítottak a monarchia országaiba és Európa nyugati részébe.

A cég, amely terménykereskedelemmel is foglalkozott 1922-ben vált fizetéképtelenné. 1938-ban még szünetelő gyárként emlegették, ma már épületeiből sem létezik semmi.

191. Erdész utca 12. (korábbi számozás szerint)

- Most a 16. számú ház áll itt. 1886-ban ennek helyén létesítették a Sörgyár utcai járványkórház primitív elődjét, a „fertőtlenítőt”, amely négy szobával és egy ápolóval működött.

Méretét tekintve, az építményt a helyi lap bakterházhoz hasonlította.

A járványkórház elkészülésekor a területet a „szalmagyár” vette birtokba.

192. Erdész utca 23-27.

- Az első világháború előtt létesült az utca végén a Strém Bernát csonttelepe. Telkén most a 23., 25. és 27. sorszámú házak állnak.

193. Erzsébet tér

- A terület posványos, vizes volt; még az 1800-as évek elején is akadt helyi vadászgató ember, aki nyilvántartást vezetett az itt lőtt vadkacsákról. A probléma csak 1869-től enyhült, amikor 580 kocsi homokkal a teret feltöltötték és körülötte téglázott árkot alakítottak ki.

A nagyobb esők alkalmával a Fő úton erre tartó víztömeg azonban még sokáig gondot jelentett.

- A tér délnyugati sarkán (nagyjából ott, ahol most a nyilvános illemhely épülete van) állt a pellengér (szégyenoszlop). Kőből készült, oldalán bilincs-kapcsok voltak.

Az oszlop 1773-ban került át a Deák térre.

- Ugyanekkor állították fel a Szentháromság-szobrot, amelyet Inkey Boldizsár a pellengér eltávolításának feltételével adományozott. A szobron az Inkey címer társaságában e dátum látható.

Az alkotás a 20. gyalogezred emlékművétől valamelyest nyugatra állt.

Hajdanán Szentháromság-képként emlegették. A források szerint Inkey Boldizsár 1758-ban készítette Grácban. A szobrász Theofilus Boheim lehetett. Nem tisztázott, hogy a szobor (ha tényleg 1758-ban készült, ha tényleg 1773-ban került felállításra) hol töltötte az elkészülése után eltelt tizenöt évet.

Az Inkey Boldizsár adományával díszített teret ezután sokáig Szentháromság térnek nevezték.

A Szentháromság-szobor mellett volt akkoriban az egyetlen olyan kút, amelyet a város üzemeltetett.

1862-ben már adományokat gyűjtöttek, a Szentháromság-kép áthelyezésére. Akkor a Felsőtemplom elé szánták. Végül 1869-ben a tanács úgy döntött, hogy a már eltávolított szoborcsoportot az Eötvös téren kell felállítani. Határoztak arról is, hogy ezért az ottani teret a jövőben Szentháromság térnek fogják hívni.

A Nagy-Magyarország emlékmű 1934-es felállítása miatt került át szoborcsoport a Kossuth térre.

- Az 1866-ban – Pigmond Ferenc városi rendőrkapitány rendelkezése szerint – a Kvártélyház előtti térségen várták megrendelőiket azok a munkanélküliek, akik hordárként próbáltak pénzhez jutni. Tevékenységüket a kapott jelvény tette hivatalossá.

Talán ennek következményeként lett 19. század utolsó évtizedeiben ugyanezen terület a város fuvarosainak is állomáshelye.

- A teret 1870-ben még Gabonapiacz névvel említik.

1873-ban ezt és a Magyar utca elejét Fő térnek nevezték el. Magyarózatként ehhez hozzá kell tennem, hogy addig a tér északi oldala a Magyar utca része volt.

Sajnos az addig érvényes házsámokról csak egy adatot találtam: a Kaiser-ház (Erzsébet tér 16.) akkoriban a Magyar utca 2. házsámot viselte. Megjegyzem, hogy sok adatra számítani sem lehet, hiszen a folyamatos sorszámokról a város egy évvel előbb tért át az utcánkénti számozásra.

1840-es adat szerint szintén a Magyar utca részeként kezelték az Erzsébet tér 10. és 11. számú házakat.

1900-ban nevét Erzsébet térről (ezt 1898-ban, a királyné halálakor kapta) Erzsébet királyné térre módosították.

- A tér keleti oldalán állomásoztak a városi taxik az 1920-as évektől.

- Az általuk használt terület mellett, a tér sarkán került felállításra a 1930-ban a 20. gyalogezred szobra, Hybl József alkotása.

- 1924-ben a tér déli felének közepén, kelet-nyugat irányban, Szeghalmy Bálint városi mérnök terve szerint felépült – a korábbi bódék helyére – a 23 fülkéből álló „hús-pavilon”, amely elég szerencsétlen módon kettévágta a teret. 1940-ben került lebontásra.

- Ugyan már a második világháború után készült, de megemlítem, hogy a tér északi felén hatalmas beton medencét alakítottak ki tűzoltóvíz tárolására. A téglalap alakú tároló falai fordított, csonka gúlaformával mélyedtek a talajba.

A vizet a Rákosi-korszakban a város oltására szánták, amikor majd – élükön jugoszláv kommunistákkal – támadnak az imperialisták.

Az állandóan száraz létesítmény meredek falain nagy élvezettel fogócskáztak a környék gyerekei. A dolgot igazán vonzóvá a nyaktörés némi esélye tette.

194. Erzsébet tér 1. (egyben Ady utca 2.)

(Vasemberház*)

- Barokk stílusú uradalmi épület a 18. század első feléből.

1836-os forrás a házat új uradalmi épületként említi.

Valószínűsíthető, hogy a megelőző években lényeges átalakítások (talán emeletráépítés is) történtek az épületen.

1842-ben szűnt meg az akkori házzal nyugatról szomszédos uradalmi mézárszék.

Az ezt követő néhány évben történhetett az a bővítés, amely eredményeként hosszabb lett az Ady utcai szárny is, de még inkább a térre néző oldal, a mézárszék helyén.

Ekkor készülhetett a két nagy kapubejárat és a mait idéző, klasszicista jegyeket mutató homlokzat is. A régi képeslapokon még megkülönböztethető a korábbi épület és bővítménye: előbbinek a kéményei (részben) az utcai homlokzat felett álltak, jelezve a fűtés eltérő megoldását az épület sarokrészében. Az 1850-es évekből már az épület mai méreteit ismerjük, ekkoriban 42 szobája volt az épületnek.

Az idők során az udvarban (a „Nagyudvar”, ahogy emlegették száz éve) a telekhatár mentén, körben gazdasági épületeket emeltek, akárcsak az udvar közepén. Ezek mára mind lebontásra kerültek.

Árkádsoros mai megjelenését 1976-ban és 1977-ben nyerte el.

- Hajdan földszintjén sörház (Nagy Sörház, de esetenként Kis Sörház névvel) és üzletek voltak. Emeletén a Batthyány uradalom tisztviselői laktak.

- Uradalmi kimutatás szerint 1834 és 1837 között földszintjén az ületek mellett egy kávéház is működött. Ezt a bérlő, Vakkant (Vackant) János kocsmáros üzemeltette. A család (másik tagja lakatosmester volt a század közepén) rendkívül díszes sírköve ma is látható a köztemető főbejáratánál, a ravatalozó mögött. A kőfaragó W F monogramja a hátsó oldal felső részén jól látható.

- A házban működött az 1856-ban alapított Schwarz és Tauber, gyarmatárura szakosodott nagykereskedelmi cég. Bár a századfordulóra már az ország egyik legjelentősebb vállalkozása lett saját területén, a trianoni békeszerződés és a gazdasági válság nyomán 1928-ban (ez a kanizsai nagykereskedő cégek „fekete éve”) megszűnt.

Fénykorában hajórakományszám érkezett számukra az áru, amelyet főleg Horvátországba és Boszniába szállítottak szét. Leendő vevőiket már távoli vidékekre is eljutó utazóival toborozta.

A cég tőkeerejére jellemző a szerep, amit a helyi tárházak létesítésében betöltöttek, hogy ők hozták létre a helyi Pátria pótkávégyárat. Még érdekesebb, hogy a 20. század elején papírgyárak volt Felsőszlatinán.

Különleges az is, hogy a hetvenhét évesen, 1926-ban meghalt Schwarz Samuné – özvegyként, harminchat esztendőn át – vezette a vállalkozást. Igaz, hogy ebben idővel segítette két fia: Ottó és Gusztáv (ő vezetéknevét Zalánra magyarosította), illetve a tulajdonostárs Tauber Alajos.

- A „Vasember” egy 1888-ban alapított nagykereskedő cég kezdettől itt működő boltjának – Bettlheim (Rezső) és Guth (Arnold) vaskereskedése a Vasemberhez – cégérszobra volt. Másolata 1983-ban került a házra.

- A 20. században az épület Ady utcai oldalán volt Kugler Antal aranyműves műhelye. Cége 1842-ben jött létre és még a második világháború után is itt létezett.

- A tér déli oldalán, a Vasemberházon túl – robbantásos bontásukig – további négy emeletes épület állt (Erzsébet tér 2., 3., 4. és Király utca 40.).

Utóbbit Erzsébet tér 4.a számmal szerepeltetem itt. Ilyen házszámot ugyan sohasem viselt, de a ház látványilag a tér része volt. A kegyes csalás nagy zavart sem okoz, mert a következő két ház számozása változatos történetében valóban viselte a 6. és 7. házszámot (is).

- A négy épület helyére 1982-ben épült a mai egyetlen.

195. Erzsébet tér 2. (korábbi számozás szerint)

- A Vasemberház közvetlen szomszédja a Blau család lakóháza volt. A ház építésének időpontja nem ismert, de 1860-ban már állt és nem épülhetett a Vasember-ház bővítése előtt.

A hagyomány szerint ez volt a város első fürdőszobás háza: a tulajdonos az 1860-as évek elején a telek Zrínyi utcai végén kis fürdőházat építtetett több fürdőkáddal.

Blau Pálnál a kedves vendég már akkor fürödhetett, nem csupán tejben-vajban.

Nevezetes volt a Szentgyörgyvári hegy első hegyhátán 1865-ben elkészült emeletes présházuk is.

- A család az 1790-es években került Kanizsára, amikortól nagykereskedelemmel foglalkoztak az egymást követő generációk tagjai.

A Blau Mózes által alapított cég már az 1820-as évektől hozatta hajókkal Mohácsig a továbbadásra szánt az aszalt szilvát és egyéb nyersterményt Zimonyból, Belgrádból.

1835-ben ugyancsak ő létesítette azt a kis szeszfőző üzemet, amely neves konyakgyárrá fejlődött, amelynek épületei most várnak lebontásra az Erzsébet tér 12. szám alatt.

1851 júniusában az Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesület (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) a jelentősebb kanizsai kereskedőkről készített felsorolásában Blau Mózes, illetve Pált gabonakereskedőként említette.

•A házban – talán már felépülésétől kezdve – 1894-ig kávéház működött. Az emberek bérlőjük neve – időrendben: Kohn (1864-ben már nem ő volt a működtető), Reindl, Brunner (1868-tól), Hein – alapján emlegették a kávéházat. A sorrendben utolsó, Hein Mihály kávéháza 1876-ban nyílt meg.

196. Erzsébet tér 3. (korábbi számozás szerint)

•Itt egy szerényebb megjelenésű, alacsonyabb, de emeletes épület volt (Rosenberg-ház).

•A házat használta a szomszédos Oroszlán Szálló is.

Valahol itt, talán e házban volt Seiler Péter óras üzlete. 1868-as hirdetésében magát óra- és erőművésznek nevezi, vár- és toronyórák készítésére ajánlkozik a Szarvas vendéglő és a Reindl-kávéház közötti műhelyében.

197. Erzsébet tér 4. (korábbi számozás szerint)

•A Rosenberg-ház szomszédságában állt az a kétemeletes ház (szintén a család tulajdonában), amelynek építési időpontja ismeretlen, de megjelenése alapján az 1820-at követő egy-két évtizedre tehető. Helyén 1822-ben a Löwenstein-ház állt.

•A házban Arany Szarvas néven működtette szállodáját Knortzer Frigyes az 1850-es évek közepétől 1874-ig, amikor új, saját épületébe költöztette azt.

1865-ben a helyi újság szemelgetett az étterem étlapjáról, kifogásolva az ételek elnevezéseinek magyartalanságát és a helyesírást. Néhány fogás nevét – változtatás nélkül – itt közlöm. Az „Allmas Keserü” akár ital is lehetett.

Fehér leves kockawel.

barna dtn. Rizkasal.

Káposzta Diznóhusal.

Boryu Kelrepawel.

Ex kulop Wesepecsenyvel Soskawel.

Hamburgy Bafstek Risel.

Boryu Fricando Kelkapostal.

Beefalamod Kaposta Salátol.
Kirantott Tok.
Wéllé Toyással.
Lengyel Nyelf.
Bornyu Tüdo Citronal.
Allmas Keserü.
Szüsz pecsenye buzgonya pikáwel.

Volt más „nevezetessége” is az étteremnek. Az étterem falára a tulajdonos Deák Ferenc portréját függesztette ki. Hogyhogy nem, a kép az intézmény nevére utaló agancs alá került. Így aztán a Pestre látogató kanizsai hivatalosságokat ott gyakran várta – Kanizsán már járt – partnerüktől a szokásos első kérdés: Deák szarva megvan-e még?

1866-tól Knortzer – bérkocsik még nem lévén – omnibuszt járatott szállodája és a vasútállomás között.

Knortzer kiköltözését követően a szálloda az (Arany) Oroszlán nevet viselte 1888-as megszűnéséig.

A szállónak kerthelyisége is volt.

•Még az Oroszlánna keresztelés előtti utolsó években itt játszott a kaposvári születésű, híres cigányprímás, Kovács Gábor zenekara. Kovács hamarosan megnyerte a margitszigeti országos prímásversenyt és így bandája József főherceg zenekaraként ott muzsikált tovább.

Szintén neves prímása volt a városnak idősebb Torma Tóni. Nyugat-Európa nagyvárosaiban (és ahogy írták: „világfürdőkön”) játszott sikeresen zenekarával. Amikor 1918-ban, 61 évesen meghalt, a város összes muzsikus cigánya hatalmas zenekart alkotva kísérté a belvároson keresztül a temetőbe.

Közismert bőgőse volt a kanizsai cigányzenekaroknak Oláh István. 1832-ben Kanizsán született, tizenkét éves korában már játszott, ahogy nyolcvan évesen is fordított életét élte: estétől hajnalig játszott, nappal pihent.

New York, Chicago, Peking, Oroszország, Párizs a világnak azon részei, ahol zenélt. Utóbbiban tizenkét éven át.

Voltak persze gyengébben muzsikálói bandái is a városnak. Amikor 1904-ben Blaha Lujza vendégszerepelt a városban, az előadást követő banketten, a Polgári Egylet székházában épp egy ilyen kompánia húzta kitartóan nótáit a vendégek fülébe.

A szintén jelenlévő Erdős Alice színésznő ekkor jutott a megállapításra, hogy a pesti cigány jól játszik, de keveset, ellenben a kanizsai rosszul, de sokat.

198. Erzsébet tér 4.a (korábbi számozás szerint Király utca 40.)

- Az Erzsébet tér déli oldalának utolsó emeletes házát (Király utca 40. és Zárda utca 1.) Berge Kristóf várkapitány építtette 1695 és 1697 között, az akkor még a mocsaras területen kialakított dombra. A Berge-ház volt talán a modern Kanizsa első jelentősebb lakóháza.

Oldalába a várból származó ágyúgolyót építettek. Udvarában – egészen az épület bontásáig – a déli falat napóra díszítette, három (XI, XII és I) római számmal jelezve az időt.

- Sokáig két épület állt e házszám alatt, természetesen egy tulajdonossal. A Zárda utca sarkán lévő, szintén öreg ház földszintes volt. Megjelenésében hasonlított az Ady utca 13. alatti, ma is létező épülethez.

Ez a ház a 19. század első felében épült; emeletes szomszédjával jobbra osztozott annak sorsában.

A térre néző részében 1923-tól, alapításától Lukács Vilmos gyógyszerháza működött, Szűz Mária névvel.

Közvetlenül a második világháború után bontották le. Kellett a hely a Zárda utcában akkor létesített új piac kialakításához. Így az emeletes Berge-házból sarokház lett.

- Az épületeket birtokolta a Kanizsára 1791-ben, vagy 1792-ben költöző Babochay József (1808-tól és 1810-től városbíró) orvos is.

- Tőle 1794-ben a vármegye tulajdonába került az ingatlan; katonatiszti szállásként használták.

A középületek 1853-as összeírásában „főszolgabírósi lak” funkcióval szerepel. A század második felében katonai kórházként használták. Ekkoriban a földszintes épületben helyezték el a kórház őrségét. Ennek hátsó részében voltak a halottas kamrák.

Óvatosságból a halottak kezére drótot kötöttek. Annak túlsó végén – az őrségnél – csengő volt felszerelve. Ennek volt feladata a jelzés, ha esetleg a kamrába tetszhalott katona kerül.

- A város 1889-ben megvette, de még 1898-ban is „katonai gyengélkedők háza” (K. und Kön. Marodenhaus) volt.

1922-től itt működött Stefánia-szövetség helyi fiókja (Sabján Gyula polgármestert választva első elnökévé), később részben igénybe véve a volt szálló épületét is.

Ugyancsak itt kapott helyet a Magyar Távírási Iroda kirendeltsége, amely 1919-ben létesült.

199. Erzsébet tér 5. (egyben Király utca 53.)

- A Király utca sarkán – közvetlenül a törökök kiverése után – építtette fel a kincstár a földszintes Harmincados-házat, a legelső téglából emelt épületek egyikét. Az építkezéshez az akkor még mélyebb, mocsaras területen egy dombot kellett kialakítani.

Hivatalnokai az előtte felállított sorompónál szedték be a vámot a szállított áruk után. A harmincad a ki- és beviteli forgalomban járt a kincstárnak az áruk értéke szerint.

Az 1830-as években lett e hivatalból a sóhivatal, amely neve ellenére, az állami adószedés minden nemével foglalkozott. A földszintes saroképületnek akkoriban egyforma hosszú volt a két szárnya; az Erzsébet tér nyugati oldalából jóval nagyobb területet foglalt el, mint 1862-es utódja.

A sópajták a ház Erzsébet téri oldala előtt álltak. A tőlük északra (a Törvényház déli része előtt) állt két házban laktak a „sótisztek”. 1840-ben Batthyány Fülöp megvásárolta és lebontatta ezeket, a mai tér belső részében álló épületeket; elkezdődött a jelenleg látható tér kialakulása.

- 1862-ben készült el a sóház új épülete, amelynek emeletén lett elhelyezve Zala és Somogy pénzügyigazgatósága, amely az 1850-es évek elejétől létezett és működött a korábbi épületben.

A sóraktárak és a sóhivatal az 1868-ban költöztek a teherpályaudvar közelébe, a Csengery út 80. szám alatti, ma is álló, akkoriban épült, Gutmann-féle épületbe és annak udvari raktáraiba. A Tárház és a Só utca neve még őrzi ennek emlékét.

A pénzügyigazgatóság 1872-ben a pécsi központba olvadt, Kanizsa a pénzügyőrség biztos kerülete lett, négy pénzügyőri szakasszal (Nagykanizsa, Letenye, Csáktornya, Stridó). A hivatal továbbra is maradt itt.

- Ugyanekkor lett Nagykanizsa önálló törvénykezési kerület. A törvényszék – jobb híján – a sóház emeletére került, a szomszédságba pedig felépítették a fogházat. A törvényszék 1880-ban a Kvártélyházba költözött; így a házban nagyobb helyhez jutott az 1875-től létező, ott működő illetékszabási hivatal, amely 1883 és 1887 között, átmenetileg a Csengery út 29. szám alatt volt elhelyezve, majd 1889-ben megszűnt. Helyén ettől kezdve évtizedeken át az adóhivatal volt. Vele párhuzamosan – tovább csökkenő hatáskörrel – a pénzügyőrség helyi hivatala is használta a házat.

- 1887-ben a takarékpénztár épületének helyiségeiből ide költözött az akkor egyesített posta (földszint) és távírda (emelet) is.

Az épület zsúfoltságát tovább növelte, hogy az 1892-ben létesített telefonhálózat központja is ide került. Indulásakor 55 előfizetője volt.

Ekkortól jelentek meg a belvárosi házak tetején a furcsa, nagy és csúf, téglalap alakú, rácsos szerkezetek, amelyekre szerelve vezették a huzalokat. Miután 1896-ban a várost bekapcsolták az országos hálózatba, 1900-ban nyílt meg ebben az épületben a helyközi távbeszélő állomás is.

Itt említem, hogy a városból az első szikratávíró üzenetváltás 1914-ben történt. Az elhelyezési problémákat csak a Postapalota 1924-es átadása szüntette meg. A telefonközpontot 1939-ben, már az új épületben automatizálták.

•A régi, akár csúfnak is mondható épület helyére 1974-ben készült el a mai sarokház. Csinosnak ezt sem nevezném.

200. Erzsébet tér 6. (korábbi számozás szerint)

(Fogház*)

•A Törvényház felépülése előtt a börtön és az előtte lévő, nagy kert volt az Erzsébet tér 6. számú ingatlan. Ma a – részben a hajdani kert területére épült – Törvényház az Erzsébet tér 6. és 7. házsámokat viseli. Történetéről az Erzsébet tér 7. címen írok.

•Jelenleg a Sabján Gyula utca 5. címet viseli az épület, a hajdani fogház.

A brüecksali börtön kialakítását alapul véve, 1874-ben építette Hencz Antal Ney Béla terve szerint, az akkori Fő tér meghatározó tömegű épületeként. Az is maradt sokáig, mert a tér felől nem takarta semmi.

Évtizedekig „mintabörtönnek” számított: volt iskolája, kórterme, kápolnája, asztalosműhelye.

•Alagsorában volt a főző- és mosókonyha, a munkaterem, a fürdőszoba és a sötétzárkák.

A földszinten kapott helyet a kórházi szoba, a tanterem, egy másik munkaterem és a személyzet.

A következő két szint egyforma volt. Középen helyezkedett el az őrszoba, két oldalt a zárkák: hat zárka 3-3 személynek, kettő 12-12 személynek és volt hat egyszemélyes zárka is.

Később a beosztás változott: a női foglyok (talán növelni kellett a férőhelyek számát esetükben) az első emeletre kerültek át. 1912-ben kis kápolnát is létesítettek.

Az udvaron (a rendőrség mai területén), külön épületben voltak a műhelyek. Az asztalosműhelyen túl (ebben bútorok készültek), később nyomdát is működtettek, ahol bírósági nyomtatványokat állítottak elő.

Általában 70-80 foglya volt, de kivételesen a szám elérte a 130-at is.

1911-ben a foglyokkal 14 fogházőr, 2 őrmester és 1 munkavezető foglalkozott.

•Északkeleten a Törvényház helyén működő kerthelyiség, a Zöldfa-kert határolta; annak zenekara nem ritkán az elítéltek átkiabált kívánságai szerinti nótákat húzta, vagy fújta.

•Talán ide illik a Kiskanizsán énekelt, Nagy Lajos piarista tanár által 1937-ben közreadott „ballada”:

Hétfőn reggel Nagykanizsán mi történt?

Panca Rozi agyonszúrta a férjét,

Panca Rozi a kis székkal ütötte,

Panca Rozi a bicskával bökölte.

Végigmentem a kanizsai temetőn,

Mócsi Jancsi sírja volt a legelső.

Az volt annak keresztjére ráírva:

Panca Rozi volt annak a gyilkosa.

Kanizsai börtönajtó repedj meg!

Panca Rozi, többet ne szabadulj meg!

201. Erzsébet tér 6. és 7.

(Törvényház*)

•1860-ban a Király, Sabján, Báthory utcák és az Erzsébet tér határolta, kincstári tulajdonú telek a sóháztól és a kicsi, későbbi dohányraktári épülettől eltekintve beépítetlen volt.

Itt hozta létre 1863-ban Neusiedler Pál (1848-as adat szerint mészáros), a Zöldfa Szálló bérlője – Zöldfakert névvel – a szálló nyári vendéglőjét. Ennek (valószínűleg fából készült) kiszolgáló építménye a később Erzsébet tér 7. számot viselő telek (ma ott a Törvényház északi harmada áll) északi szélén volt.

A területet az új sóháznak szánta a kormányzat, mégis előbb a fogház, majd a dohányraktár számára biztosított abból telket.

1871-ben a Zöldfa Szálló bezárt; a kert népszerűsége – a csökkenő terület ellenére – maradt, sőt a vacsora utáni időszak forgalma már a később divatos korzózás előképét jelenítette meg.

1878-ban a bérlő zárt szalont is építtetett vendégeinek. A kert területét a sóháztól a dohányraktárig téglából épített, vasrácsos kerítés határolta.

Az 1880-as években változni kezdett a vendégkör. Így hát 1888-tól jobbra itt működhetett az Izraelita Jótékony Nőegylet népkonyhája a téli hónapokban.

A Zöldfakert 1907-ben szűnt meg; utolsó időszakában már csak a tűzoltó-zenekar vasárnap délutáni koncertjei vonzották ide a táncolni vágyókat.

•Már a kezdeti időktől rendszeresen játszott a kertben a Grünbaum József vezette, híres, kanizsai „zsidó banda”.

A képzett zenészekből álló, viszonylag nagy, tucatnyi zenész alkotta zenekar 1842-ben alakult meg.

Figyelemre méltó, hogy a körmeneteken sokáig ők voltak a zenei kíséretet szolgáltatók; közreműködésükért alkalmanként és fejenként egy „koszos korsó” bort kaptak a ferences barátoktól. Koszos korsónak akkoriban a máztalan cserépkorsót hívták.

1848-ban társaságukban masírozott át Kanizsán – a Petőfi utca felől Kiskanizsa felé – Perczel Mór serege. Játszottak Viktória angol királynő, a belga király, Ferenc József előtt és a párizsi világkiállításon (1885).

Valószínűleg a zenészek számának apadása magyarázza, hogy az 1870-es évek közepétől a zenekar már jobbra Kovács Gábor, majd Horváth Laci cigányzenekarával közösen – egy együttesként – lépett fel, majd az 1880-as években feloszlott.

Grünbaum azonban egészen 1900-as haláláig (74 éves volt akkor) tovább tevékenykedett: zenét oktatott gyerekeknek, illetve több cigányzenekart is betanított és azokban első muzsikusként játszott.

•A mai épület 1936–37-ben épült igazságügyi palotának. Elfoglalta a hajdani Zöldfakert területét: a 6. szám alatt a fogda előtti kertet és a 7. számú telket is. Az épületterveket Hübner Tibor (előtte a városnak a Nagy-Magyarország emlékművet tervezte), a homlokzattervet K. Császár Ferenc budapesti építész készítette.

A kőfaragó és műköves munkákat helyi mester, Kovács József végezte.

Szemenyei-Nagy Tibor véleménye szerint a homlokzatot díszítő domborművek Rápolthy Lajos munkái lehetnek.

•1984-től a Városi Bíróság és Ügyészség mellett az épületben működött a városi tanács. 1990 óta az épület e részén a polgármesteri hivatal található.

202. Erzsébet tér 8. (egyben Báthory utca 2.)

(Dohányraktár*)

•Nem tisztázott, hogy az állami dohányraktár mikor létesült a városban.

Van viszont adat arra nézve, hogy már 1869-ben felmerült költöztetésének gondolata. Akkori helyéről, a Löwi-házból (Erzsébet tér 10.) a Harmincados-házba (Erzsébet tér 5.) kívánta a minisztérium áttelepíteni. Végül 1875-ben történt meg a költözés: az itt, az Erzsébet tér mentén épült, 1860-ban már létező földszintes raktárba került a Zalát, részben Somogyot ellátó dohánykezelőség. A

„Nagykanizsai Magyar Királyi Dohány Fő és Különlegességi Áruda” akkoriban 300 dohányárust szolgált ki.

- Az igényeket kielégíteni már nem bíró raktár északi felét lebontották. Az üressé vált sarki részen 1907-ben lovagvárszerű, kétemeletes raktárpalotát épített Morandini Román, a tervező. Elkészült a Báthory utcai emeletes szárny is. A két világháború között általában 30 vagonnyi dohányárut tároltak itt. Az irodák az Erzsébet téri földszintes ház meghagyott részében voltak.

- Az Erzsébet téri emeletes épületet 1945-ös kiéigése után jellegtelen lakóházzá alakították.

A Báthory utcai szárnyat 1969-től húsz évig az 1951-ben alakult Pannónia Cipész Ktsz használta.

Ugyancsak tulajdonukba került az eredeti dohányraktár Erzsébet téri, földszintes épületének annak idején meghagyott darabja. Ezt lebontva emeltették ott irodaházukat, amely átalakításával született meg az 1990-es években a Külkereskedelmi Bank mai épülete.

203. Erzsébet tér 9. (egyben Báthory utca 1.)

(Kvartélyház*)

- A hagyomány szerint vár köveinek felhasználásával épült uradalmi épület. Egy rágalmasági ügy iratai szerint kvartélyház már 1737-ben létezett a városban. A fogadó felépítése előtt is hasonló rendeltetésű uradalmi épület állt itt: a „dombi korcsma”.

- A Zöldfa fogadót 1840-ben új vendéglőként említik (első bérlője Reindl Károly volt). Az 1850-es években 3 terme, 37 szobája volt. Az épület tehát akkoriban kaphatta mai formáját. Tartozott hozzá istálló és kocsiszín is, amely az udvar északi oldalán épült fel.

Tisztázatlan, hogy a fogadó épületének kialakításakor, az itt állt eredeti épületből maradt-e valami, ha igen, akkor mi.

Ha hinni lehet az 1860-as térképnek, akkor 1860-tól 1864-ig (a kataszteri térkép elkészültéig) a házon és két északi szomszédján lényeges változások történtek. A szomszédos Löwi-ház építése miatt a szálló keleti oldalának északi végéből körülbelül három ablak szélességű részt le kellett bontani. A felszabadult területre épült a Löwi-háznak a kaputól délre eső része.

Mindezt valószínűsíti, hogy az épület keleti oldalán a befalazott, kőkeretes kapu jelenleg ugyancsak aszimmetrikusan helyezkedik el. (Van egy kisebb, ugyancsak befalazott és kőkeretes bejárat az épület déli oldalán is, a sarokrész közvetlen közelében.)

Ugyanekkor a főbejárat korábbi fala – amely az épület sarkát vágta le – elé újabbat húztak. Így az – az utcáról is látható falvastagságával – előbbre került. Ez kapta a ma is látható díszítést, kapuajtókat és a kerékvetőket, tetejére pedig az attikát. Hogy így lehetett, mutatja az emeleti párkány alatti díszítés. Az a főbejárat falán és az épület két oldalfalán teljesen eltérő jellegű.

Az épület főbejárat részén belül különösen szép. Mind a földszinten, mind az emeleten (szépen kialakított lépcső vezet fel) vaskos oszlopok sora tartja a mennyezetet.

- A „Zöldfa” a Dunántúl egyik legnagyobb vendéglője és szállodája lett, emeleti nagytermében híres koncertekkel, színházi előadásokkal, bálokkal. Az épület adott helyet a megyebáloknak is, ahová, ha kellett, a feneketlen kanizsai sár miatt puttonyokban szállították a leányokat.

Kanizsai látogatásai alkalmával itt szokott megszállni Deák Ferenc.

1869-ben a szálló nagytermében mondta kortesbeszédét Jókai Mór Horn Ede mellett, aki a balközéppárt képviselőjelöltje volt; a képviselő a Deák-párti Csengery Antal lett.

A szálló 1871-ben szűnt meg.

- A fogadó megszűnése után néhány évig laktanyaként hasznosították az épületet: Mivel 1869-ben a 78. honvédszászlóalj székhelye Nagykanizsa lett, legénységét itt szállásolták el.

- 1880-tól az épület Igazságügyi Palota, 1943–45 között internáló tábor volt.

A mai Bolyai János Általános Iskola 1952-től működik itt.

- Tóth János 1952-es felmérésekor az udvarban még funkcióváltás nélkül létezett a földszintes télikert boltozatos termeivel. Ez csak az istálló és kocsiszín ma is álló épülete lehet. Télikertté alakítása akkor történhetett, amikor a házat Igazságügyi Palotaként használták és az istálló már feleslegessé vált. Az építményben ma az iskola konyhája, étterme működik.

Belseje ma is figyelemre méltó; ebben is megjelennek a főépületet jellemző, a boltozatot tartó vaskos oszlopok.

204. Erzsébet tér 10.

(Lőwi-ház*)

- A korabeli térképek alapján az 1860 tájékára tehető a mai ház építésének időpontja. Ugyanezek szerint a telek kellő szélessége biztosításához a Kvártélyház északi végéből is bontani kényszerültek.

A telken addig álló ház a mai kapualj és az attól északra eső rész területét foglalta el. Akár emeletes is lehetett, amelyet déli irányban bővítettek, mert a mai épület egy rosszul sikerült emeletráépítés benyomását is kelti a szemlélőben.

A bővítésre utal a kapu két oldalán a használt téglák eltérő minősége is. A déli rész téglái feltűnő hasonlóságot mutatnak a Kvártélyház falában látható téglákkal, ami jelentheti, hogy annak bontásából származnak.

•Mielőtt Löwi (Löwy) József tulajdonába került (1850 előtt), a házat Löwenstein-házként emlegették. A tulajdonos Löwenstein Mór, az egyik leggazdagabb terménykereskedő lehetett.

Blankenberg Imre szerint 1800-ban már itt működött Löwy Efráim (Löwi József nagybátyja, Benzián Izrael könyvelője) szállítmányozási vállalkozása; tárháza is itt volt.

•A mai, kora klasszicista stílusban emelt ház építtetője Löwi József, a trieszti Adria Biztosító Társaság ügynöke volt. Az 1810-ben született Löwi nagybátyja, Efráim segítségével nyitott bizományi és szállítási üzletet Kanizsán.

A biztosítóval kapcsolatban megemlítendő, hogy az 1839-től kötött biztosításokat Kanizsán és még a két világháború között is jelen volt a városban. A főügynökség Löwi idejében itt működött.

A ház nagy raktárhelyiségei berraktárként szolgáltak. Földszintjén – a hajdani emeleti gabonaraktár támasztóelemeként – erőteljes hengeres oszlopok láthatók. Löwi később repceolaj-finomítót is nyitott a házban.

1851 júniusában az Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesület (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) a jelentősebb kanizsai kereskedők felsorolásában Löwit, mint olajfinomítással és szállítmányozással foglalkozó vállalkozót említi.

Löwi József irodalmi (héber nyelvű) munkásságát is nagyra tartották kortársai.

A vállalkozást és a házat Löwi halála (1882) után, fia Adolf örökölte.

A két világháború között – a nagykereskedelmi szerepét jórészt elvesztő városban – a nevét magyarosító unoka, Ország József működtette a házban kereskedését.

Változó társakkal magvakat és mezőgazdasági felszereléseket árusított.

•A 20. század elején itt volt az olasz (1915-ben hat olasz állampolgár élt a városban) Anton di Basio déligyümölcs kis- és nagykereskedése.

A Csoportházak lebontása után pedig ide költözött a Hirsch (Oszkár) és Szegő (Pál) cég ottani (Erzsébet tér 25.) sómalma, valamint zsák-, ponyva-, kötél- és festékkereskedése.

205. Erzsébet tér 11.

(Gutmann-palota*)

•A klasszicista lakóházat, amely egyben üzleti székház is volt Strasser Dávid Lázár termény-nagykereskedő építtette 1820-ban (az épület 1952-es, Tóth Jánostól származó leírása szerint a kapu zárókövén még olvasható volt az építés 1820-as időpontja). A palota helyén a Lakner-ház állt.

Az 1860-ban és 1864-ben készült térképek tanúsága szerint az időszakban alapvetően átalakult az épület homlokzata és elkészült a ma is látható változata. Előtte az épület előreugró északi kétharmada lecsapott sarokkal csatlakozott a Magyar utca 2. számú házhoz. (Összehasonlítva az 1822-es térképpel, e rész a hajdani Lakner-háznak meghagyott része is lehetett.) Az épület déli harmada viszont a házsor mai vonala mögött állt. Létezett viszont már a mai két udvar. Utóbbiból következik, hogy az elválasztó épület akkor már emeletes volt. Az új, utcai homlokzat részben előbbre, részben hátrébb került, így illeszkedett a Kvártélyház és a Magyar utca 2. ház sarka által kijelölt vonalhoz. Ebből az időből származnak tehát annak részei: az ajtónyílások kőkeretei, a kerékvetők és az egész előreugró, timpanonos bejárati harmad.

•Az építető személye körül van egyfajta bizonytalanság forrásaimban. Kaposi Zoltán kutatásai szerint két Strasser Lázárként emlegetett személy élt a század elején a városban.

Egyikük, Strasser Lázár 1800-ban már Kanizsán lakott. Valószínűleg a napóleoni háborúk nyomán gazdagodott meg.

Ő idősebb volt, mint Strasser D. Lázár, aki 1795 táján született és 1811-ben került a városba.

E ház tulajdonosaként a két nevet felváltva használják ugyanarra a személyre.

Megítélésem szerint Strasser D. Lázár lehet az építető. Ezt némileg alátámasztja, hogy leánya, Anna (Gutmann későbbi felesége) 1820-ban született.

Tény viszont, hogy 1851 júniusában az Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesület (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) a jelentősebb kanizsai kereskedők felsorolásában említi még Stasser Lázár Dávidot, aki akkor olajfinomítással, megbízásos üzletkötéssel és szállítmányozással foglalkozott.

•Gutmann Simon Henrik, Strasser D. Lázár későbbi veje huszonöt évesen (1806-ban született) költözött Gelséről Kanizsára, lett raktárnoka (1832-ben), majd társa Strassernek.

A Gutmann S. H. céget 1832-ben (más adatok szerint 1836-ban) alapította.

Megjegyzem ezzel kapcsolatban, hogy az 1896-os millenniumi kiállításon bemutatkozva, Gutmann cége kiállította régi üzleti könyveit is, amelyeket már 1821-től vezettek. Elképzelhető azonban, hogy a kiállításon Strasser cégének iratait is szerepeltették.

Az 1820-ban született Strasser Annát (aki később Nanettának nevezte magát)

1840-ben vette feleségül Gutmann. Strasserék a szabadságharc után Bécsbe költöztek, így Gutmann átvette cégüket is. Ekkoriban főleg gubacskereskedéssel és repceolaj gyártásával foglalkozott.

1850-re már jelentős méretű földet birtokolt Fakospusztán, amit 1878-ban szomszédos erdők vásárlásával tovább növelt. E tényre ma is dülönév emlékeztet ott.

Sáncban ugyancsak szerzett földeket. (Ezeket a család 1905-ben adta el, a bevételt valószínűleg beliscsei vállalkozásaikba fektették.)

A Kanizsán áthaladó, Pragerhofba vezető vasútvonal építésének hírére jó érzékkel váltott: Szlavóniában hatalmas erdőbirtokok megszerzésével fakitermelésbe, feldolgozásba kezdett. Amikor a Déli Vasút építése elkezdődött, ő már készen állt: az általa gyártott tölgy talpfákkal készült el a vonal Budától Pragerhofig.

A család beliscsei (ezt az 1945-ös államosításig birtokolták) és kanizsai (dongagyár és famegmunkáló telep a Csengery úton) faipari üzemei európai hírék lettek. A hordódongákat, hajógerendákat főleg Franciaországba szállították.

A bővülő cég Triesztben fiókot nyitott.

Gutmann 1869-ben – a kanizsai zsidó származású kereskedők közül elsőként – magyar nemességet kapott.

1890-ben Kanizsán temették el. Sírjának feliratát Dóczy Lajos költő (1845-1919) írta.

•Fia, Gutmann Vilmos (1895-ben költözött Budapestre) 1892-ben kezdeményezte a helyi sörgyár alapítását.

A család férfi tagjai 1904-ben bárói címet kaptak.

A ház és a dongaüzem 1931-ig volt a családé, majd megvette azokat Strém Károly. (Strém Károly unokája volt Strém Kálmán, akinek ma emléktáblája van a ház falán.)

1932-ben a cég irattárát is elszállították Bécsbe, illetve Budapestre, amivel végleg megszűnt a Gutmannok kanizsai jelenléte.

•Az épületegyüttesben volt az 1923-ban létesült „Planta” Gyógynövénygyűjtő és Termelő Vállalat országos központja. Itt végezték az ország 42 vidéki kirendeltségének adminisztrációját is. Az udvari részben raktározták a környéken begyűjtött, szárított gyógynövényeket.

•1952 és 2000 között a ház adott otthont a Thúry György Múzeumnak.

•Itt jegyzem meg, hogy Strasser L. D. személye kapcsolódik a helyi közvilágítás történetéhez.

A városi utcák megvilágítását évszázadokon át a holdvilágra bízták. Ha felhő akadályozta a jóindulatú segítségben, az elkésztett polgár lámpást vitt magával.

1821-től a Piac tér kereskedői lámpással ellátott két éjjeliőrrel kezdték őriztetni boltjaikat, majd itt-ott állandó jelleggel lámpákat állítottak fel.

1839-ben negyvennégy taggal alakult meg a városban a Lámpa Egyesület az utcai világítás hiányosságainak megszüntetésére. Két elnökük Löwenstein Mór és Tárnok Alajos lett.

Hat olajlámpát rendeltek Tribel szombathelyi bádogostól, ugyanakkor az olajt szállító Strasser maga is állíttatott – ide, a háza elé – egyet, amely az előzőktől különbözött szerkezetében. A próbavilágítás után az egyesület ezt a lámpát találta célszerűbbnek.

Így a további lámpák ennek mintájára, helyben készültek Jack Frigyes bádogosnál. 1840-ben összesen negyven lámpát állíttattak.

A lámpák sok fényt persze nem adtak, de Babochay János (városbíró, az egyesület tagja) elhíresült mondása talán fékezte az igények szárnyalását: „Az utcai lámpa nem arra való, hogy *velágítson*, hanem arra hogy *erányítson*.”

Az utcai lámpák száma 1841-re ötvenötre nőtt. Sötét rézvörösre festett, fából készült rudakon álltak. Nyolc helyen egész éjjel égtek a lámpák. Ezekhez állandó jelleggel létrát is rögzítettek.

1842-től – az egyesület lámpáit hasznbérbe véve – Strasser L. D. szolgáltatta a közvilágítást. 1865-ben, az állomás megépülése miatt az Ady utca külső részén is állítottak két lámpát. Ezek számát öt év múlva megtízszerezték. A lámpákat – időközben 85-re nőtt számuk – 1868-tól már a város működtette, még vállalkozókkal, mígnem 1874-ben saját kézbe vette a közvilágítást. Ekkor – a már létező 120 mellé – újabb 34 lámpát állítottak fel. Időközben az olajlámpákat felváltották a petróleumlámpák.

A villamos világítás bevezetésekor 240 nagykanizsai és 25 kiskanizsai petróleumlámpa világította meg a város utcáit.

A hajdani lámpák egyike látható az akkori városháza 1872-es fényképén.

206. Erzsébet tér 12.

- Részben még állnak itt és a szomszédos, Magyar utca 1. számú telken Blau M. Fiai konyakgyárának épületei. Az üzem 1883-ban jött létre.

- Kezdetben a konyak mellett még sósborszeszt készítettek. Néhány év múlva már szállítottak a monarchia tejes területére, Boszniába, Dalmáciába, Németországba. Raktárt létesítettek Bécsben és Budapesten. Ügynökségük működött a monarchia sok városán túl Belgrádban, Krakkóban.

A 19. század végén 25-30 munkással dolgoztak. Ekkor már az üzem része volt egy pálinkafőzde is. Az akkoriban itt létesített fémkupak üzemükben italos palackokra készítettek kupakokat. Az ország első ilyen vállalkozásában további 25 alkalmazottjuk tevékenykedett.

A helyiek akkoriban meggyőződéssel vallották jelmondatukat: „Blau cognac a legjobb”. A konyakjukon kívül népszerű termékük volt a Congó tearum. A cég elnyerte a császár és királyi udvari szállító címet is.

- Az eredeti céget 1805-ben Blau Mózes alapította Blau Mózes és Fia néven. 1848-tól Blau M. és Fiai néven működött. Mózes halála után fia, Pál vezette az üzemet. 1870-ben Blau Nándor tulajdonába került.

A gyár 1883-as kialakítása, igazán sikeressé tette Pál két fia, Lajos és Béla nevéhez fűződik. Utóbbi a világháború előtt kivált a cégből, Bécsben alapított játékgyárat.

1915-ben a gyár tulajdonosa a Dunántúli Mezőgazdák Szeszfinomító Rt. lett.

- A későbbi gyár elődjét Blau Mózes 1835-ben hozta itt létre. A környék gyümölcséből főzött pálinkákat. A régi pálinkafőzde kéménye 99 év után 1934-ben dőlt le.

Az udvar nyugati oldala mentén már 1860-ban állt egy hosszú épület. A jelenleg itt álló építmények közül talán a középső lehet ennek megmaradt része. Ez alatt van ma is az a nagyon szép pince, amelyben tárolták a hordós párlatokat. Ugyancsak létezett az utca mentén a keleti ház.

Az udvar keleti oldalán álló emelt padlású épület a 20. század első éveiből való.

207. Erzsébet tér 13.

1860-ban már állt itt a mai, bontásra váró földszintes ház.

Utcai részében a 20. század első évtizedeiben a Rákóczi vendéglő (egy időben szerény szálló is) működött.

- Udvari részében volt Schlesinger Lipót (korábban Szeidmann Samu) szikvízüzeme, amely aztán a Kölcsey utca 4. szám alá költözött.

1910-ben a ház tulajdonosa, Lehr Oszkár még fatelepet is nyitott benne.

208. Erzsébet tér 14. és 15.

(Szeidmann-ház*)

- A két épület és a magtár régen egy telken állt, amely körülbelül a mai Arany János utcáig terjedt.

A telek az uradalomtól Hirschler Leó tulajdonába került. Hirschler már felnőtt emberként (örökbefogadásakor) felvette a Löwenstein nevet. Fekete (Schwarz) Hirschlerként is szokták emlegetni. Az 1822-es térkép az ő házat jelzi itt.

A Löwensteinek után Scherz Albert lett a tulajdonos, aki már az 1850-es években boltot bérelt az egyik Löwenstein-házban.

1873-ban vált az ingatlan tulajdonosává Krausz Mária.

1890-ben az utcai épületet még Krausz-házként említik. Ebben az időszakban halt meg Krausz Mária és 1891-ben már telekkönyvileg is Szeidmann Samu tulajdonába került a telek összes épülete.

1919-ben megint új tulajdonosa lett az ingatlanak Strém Mór személyében.

- 1822-ben a térkép már jelzi itt a magtár épületét, Hirschler Leó tulajdonát. Akkor azonban még tartozott hozzá egy derékszögben álló, hasonló méretű utcai szárny is. Ez utóbbi – a mai térfal irányát nem követő – rész 1860-ban már nem létezett. Helyette a magtár északi végén jeleznek a térképen egy új, szintén derékszögben álló szárnyat. Mögötte nagy parkosított terület volt.

Ugyanakkor már beépítve látható a tér mentén a telek teljes szélessége. A hosszú ház keleti, nagyobb részének alaprajza egyezik a mai, 15. számú házéval.

Folytatásáé azonban nem: a hajdani ház nyugati egyharmadában szűkebb volt a többi résznél és még inkább a mainál. A következő időszak térképein a nyugati darab utcai homlokzatának változásai figyelhetők meg.

Az 1917-es térképen már a mai alaprajz látható. Ekkorra a 15. számú ház nyugati vége és a 14. számú ház egésze (az épület nyugati fele a kapuval együtt) az udvar felé jelentősen kibővült.

- Az általam ismert legrégebbi fényképen (1910 körül készült) két eltérő magasságú, de egyforma díszítésű ház látható. A kaput is magába foglaló nyugati ház az eltérő párkányzata miatt kicsit magasabb, a kaputól jobbra lévő alacsonyabb, de erkélye fölött egy attika (a főpárkány feletti, mellvédhez hasonló falfalazás) magasítja.

Ez a külső a második világháború végéig megmaradt. A földszinten kis boltok bejáratai, kirakatai sorakoztak nyugat felé. Az utolsó kettő a kapu nyugati oldala mellett.

A háború után az épület e nyílásait az 1950-es évekre ablakokká falazták fel, egységesítették a két épület párkányzatát és lebontották az attikát.

- Ezek után kérdés, hogy a térre néző két, szomszédos, ma is álló ház mikor és hogyan épült.

Életszerűbb, ha a jelentős átalakítások indítójának nem a halála előtt álló Krausz Máriát, hanem az új tulajdonost, Szeidmann Samut tartjuk. A kialakított eklektikus bérház homlokzata nagyon hasonló lett a Stern-ház (Rozgonyi utca 1.) homlokzatához. Annyira, hogy akár ugyanazon személy is lehet tervezőjük. Ha így van, akkor építésük időpontja sem nagyon térhet el egymástól. A Stern-ház 1883-ban készült.

Ahogy azt a lehullott vakolat látni engedi, háromféle téglából áll a dupla épület. A földszinti, keleti rész téglái tűnnek a legöregebbnek. A kapun túl másféle téglák következnek. Az emeleten érdemi különbség nem fedezhető a két rész téglái között.

Ugyanakkor a kapu keleti széle mellett jól látszik, hogy két ház épült egymás mellé.

Mindezek alapján feltételezem, hogy az 1890 tájékán az itt álló két épületből a nyugatit teljesen, szomszédjából a kapuig terjedő részt lebontották. Helyükre épült az új, bővített nyugati szárny és a kapu. A kaputól keletre az épületet nem bontották le. Viszont, ha az emeletes volt (lehetett, mert a mai udvari lépcsőház a korábbi alaprajzokon is szerepel), akkor emelete visszabontásra került és a két házon egységes emeletet alakítottak ki.

A 20. század első éveiben történhetett az utolsó bővítés: a kaputól nyugatra eső részhez az udvari oldalon építve, kialakult annak mai tömege.

- Szeidmann Samu 1870-ben alapított szikvízgyárát 1918-as letelepedése után Schlesinger Lipót vette meg. Addig – az 1906-ban meghalt Szeidmann helyett – özvegye birtokolta az üzemet.

Szeidmann 1891-ben udvarán gőzmalmot is akart építtetni, de e tervét nem valósíthatta meg.

- 1890-ben egy újságcikk arról tájékoztatta a város lakóit, hogy az udvarban, a kerti munkák során régi temetőhelyet találtak. A vastag falain boltozattal záródó építményben egy hajdanán üveggel fedett koporsó és egy holttest maradványai voltak. A sírbolt régi tégláin H. B. E. felirat volt.

- A házban működött a század elején Zerkowitz Zsigmond borkereskedő, később pedig Strém és Fiai terménykereskedő cége.

A 14. szám alatti részben volt a városban harminc évig praktizáló dr. Blau Simon orvosi rendelője. 1910-es halála után azt fia, dr. Balla János működtette tovább. Ő volt a város első orvosa, aki rendelőjében röntgenkészüléket állított fel (1912) és használt.

1950 és 2004 között az épület földszintjének keleti oldalán volt a nyomda.

209. Erzsébet tér 15. (Kiskastély udvar)

(Kiskastély*)

- 1874-ben Krausz Mária nyaraló lakházaként épült eklektikus stílusban. A magtár északi végéhez utólag épített szárny helyére került.

- Az 1941 és 1952 közötti tulajdonosa után Lázár-villaként ismerték a városban.

- Az épület mai formáját 1997-re nyerte el. Akkortól városi galériaként működik, a Kiskastély elnevezés is ebből az időből származik.

210. Erzsébet tér 15. (Kiskastély udvar)

(Magtár*)

- Magtár céljára 1800 körül épült, későbarokk stílusban. Építtetője Hirschler Leó gabonakereskedő lehetett.

Több eredeti, kőkeretes vasajtaja van.

- Az 1920–30-as években az 1846-ban alapított, híres Danneberg és Weisz gabona- és terménykereskedő cég használta raktárnak.

- A város önkormányzata 2006-ban újjátarta fel az épületet uniós és állami támogatással, Krémer József és felesége tervei szerint.

211. Erzsébet tér 16.

(Kaiser-ház*)

- Kaiser Sándor terménykereskedő, útépítő vállalkozó építtette bérháznak 1869-ben, helyet adva a Dreher-féle „söröde” sörraktárának is.

Megjegyzem, hogy már 1854-ből is van adat egy Kaiser-ház létezéséről, amely akár e ház elődje is lehetett.

- Az épületben székel a 20. század első évtizedeiben az Altstädter és Loewy (Löwy) terménykereskedő cég. Az 1860-as alapítású nagykereskedelmi vállalkozás az első világháború előtt nagyszabású üzleteket folytatott Ausztria hegyvidéki részeivel.

- Később a tulajdonos bőrkereskedők (Steiner József és Kardos József) után, „Steiner és Kardos”-házként emlegették az épületet.

- A szomszéd épületbe 1950-ben kerülő megyei nyomdaipari vállalat itt alakította ki irodáit.

212. Erzsébet tér 17.

(Benzián-ház*)

- A 19. század elején Benzián Izrael gabona nagykereskedő tulajdonában volt. Az 1822-es térképen Benzián háza még meglehetősen furcsa alaprajzú. Rozgonyi utcai (nagy részt ma is álló) szárnyához ferdén, 90 fokot jóval meghaladó szögben csatlakozott a térre néző, második rész. A harmadik az elsővel párhuzamosan kanyarodott vissza keleti irányba. A ház egészének alaprajza egy torz „U” betű formáját mintázta.

Az utóbbi két szárnyat teljesen, az első részben lebontották, hiszen az épület nyugati homlokzata egyáltalán nem illeszkedett a teret szegélyező szomszédos házak észak-dél irányú homlokzatához.

Helyükön elsőként a 18. szám alatti házzal szomszédos, a sarokrésztől ma is eltérő tetőzetű rész készülhetett el. A legöregebb képeslapokon látszik, hogy az ódon hangulatú épület e darabjának is volt bejárata, a ház déli szélén.

E rész udvarról nyíló lépcsőházát ma is az eredeti kovácsoltvas ajtó zárja. Felső részén ott van az épített I B monogramja.

Ezt követően, a Rozgonyi utcai meghagyott darabhoz alkalmazkodva emelheték az immár derékszögű sarokrészt, amelyet egy ferde taggal kapcsoltak az előbbihez. Így azonban a három rész padlástere eltérő méretű lett. Az 1860-as térképen a ház már az így kialakult alaprajzzal szerepel. Az épület fiatalabb részének mai homlokzatát csak a Rozgonyi utca megnyitása után alakíthatták ki. Addig a házhoz északról egy földszintes épület csatlakozott, ami miatt emeleti ablakokat ott nem lehetett nyitni.

Az épített I B monogramja megtalálható az udvaron is, a Rozgonyi utcai szárny végén nyíló lépcsőház kő ajtókeretének zárókövén. Tőle jobbra, a másik kő ajtókeret zárókövén újabb jelek láthatók: talán az építő mesterjegye. Ugyanezen a falon egy öreg vasajtó is máig őrzi a ház hajdani képét.

- Benzián 1818-ban már neves helyi kereskedőnek számított. 1851 júniusában az Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesület (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) a jelentősebb kanizsai kereskedőkről készített felsorolásában még említi őt.

1848 októberében – átmenetileg – itt tartották fogva a Perczel Mór muraközi hadjáratában elfogott 700 horvát katonát.

- Az 1860-as évek végén, az 1870-es évek elején változott a tulajdonos személye. Benzián után a házat Löwinger Izrael birtokolta, aki vállalkozásában is utódja lett. Löwinger fiaival közös cége a bécsi gabonavásárok egyik rendezője volt, ott fiókot is létesített.

A cég következő főnöke, az élete végére elszegényedő Löwinger Ignác jelentős szerepet játszott a 19. század utolsó évtizedei Kanizsáján mecénásként és közéleti szereplőként is.

- Más tisztségein túl, körülbelül húsz éven át (1880-tól) vezette elnökként a Nagykanizsai Általános Betegsegélyező Egyletet.

Az egyletet 1870-ben (egy évvel megelőzve az országos alakulást) alapították, bár alapszabálya csak a következő évben nyert állami megerősítést. Első elnöke Fesselhoffer József kereskedő lett. Ő volt ekkoriban az egyesület legnagyobb támogatója is.

A szervezet a pártoló tagok (ők nem lehettek rendes tagok) befizetéseiből támogatta betegség, halálozás esetén a rendes tagokat. Egyszerűbb esetekben ingyenes kezelést is biztosított orvosuk, Augenföld Fülöp révén.

Két év elteltével már 800 tagjuk volt, de aztán újabb öt év múlva csak fele ennyi.

- Löwingerék után, a 20. század elején a ház új gazdája Armuth Náthán lett.

Armuth 1882-től működött a városban, mint fűszer és gyarmatáru nagykereskedő.

Ő volt az, aki 1912-ben, az épület mára lebontott magtárában (Rozgonyi u. 4.) kialakította az első állandó mozit, az Urániát.

Armuth 1903-tól fogott neki Balatonberényben az üdülőtelep (Armuth-telep) kiépítésének. A Fürdő Nagyszállónak elnevezett épületegyüttesben 104 szoba és óriási táncterem volt.

Ugyanebben az időszakban lerakat és söröző is működött itteni, kanizsai épületében: a Liesengi sörcsarnokban a liesengi sörgyár söreit árusították.

•Tóth János az épület 1952-es leírásakor az építés 1824-es időpontját közli. Ez legfeljebb az Erzsébet téren álló valamelyik részre lehet igaz; a Rozgonyi utcában lévő része idősebb.

•A homlokzati szarvas fej eredetileg a szomszédos szálloda második emeleti része felett elhelyezve utalt annak nevére.

•A ház száz évvel ezelőtti állapotába visszaállítva a város egyik legszebb idős épülete lehetne, sok eredeti részlettel.

213. Erzsébet tér 18.

(Arany Szarvas Szálló*)

•1874-ben építtette Knortzer Frigyes vendéglős 32 szobás szállodájának, eklektikus stílusban.

•Knortzer intézményének először a „Kis Hungária” nevet adta.

Az akkor kétemeletes épületben volt a szálloda, földszintjén a kávéházzal, a 19. számú házban az étterem és a sörcsarnok.

A szállóban már 1885-ben kialakították a villamos világítást. Városi hálózat nem lévén, Vucskics János közeli gőzmalma szolgáltatta az energiát.

Mivel időközben a Zöldfa Szálló megszűnt, a szálloda – benne karzatos, földszinti nagyterme – helyet adott a magyar és német nyelvű színelőadásoknak, a megyebáloknak is.

•Jókai Mór 1880-ban, a Csengery Antal halála miatt kiírt időközi választáson – kormánypárti képviselőjelöltként – indult a kanizsai választókerületben. A jelöltséggel ugyancsak kacérkodó Irányi Dániel a Korona Szállóból, annak emeleti ablakából másfél órás beszédben támadta Jókait.

Jókai Kanizsára érkezve viszont e szálloda erkélyéről mondta el beszédét a téren összegyűlt tömegnek. Nem volt egyszerű dolga, mert a jelenlévők egy hangos része ellenfelét, Unger Alajos budapesti ügyvédet támogatta.

Másnap az utcákon már fújták a suszter-inasok (Unger apja kanizsai cipésmester volt) a kortes-nótát:

Jókai Mórnak volt nagy pártja,

Azt is a kormány táplálta.
Meg is jött, el is ment Jókai;
Nem akarta az abcugot hallani.

Ungernek persze kedvesebb dal dukált:

Unger Lajos ablakára
Kisütött a nap sugára:
Követünk lesz bizonyára
Jókainak bosszújára.

A választást az ellenzéki Unger nyerte.
Kilenc hónap múlva következtek a rendes választások. (A fő ellenfél ekkor gróf Zichy Antal volt.) A kampány tehát még folyt háromnegyed évig.
Elegendő bor és újabb nóták kellettek a győzelmi mámor fenntartásához. Volt mindkettő:

Suszter-inasoknak: Kanizsai határon,
 Jókai ül száráron.
 Babochay vezeti,
 Unger Lujzi neveti.

Lelkes hölgyeknek: Ma van péntek, holnap szombat, holnapután vasárnap,
 Söpörjétek kanizsai leányok!
 Söpörjétek tisztára a főutcát,
 Unger Lujzi el ne üsse a lábát!

Mindenkinek: Jön követnek, jön követnek
 Zichy Antal.
 Kormánypárti mamelukhad
 Vele nyargal...

Még programot sem mert adni,
Jobb lett volna inkább neki
Hon maradni!

A balpártnál ragyogó nap
A győzelem,

Magyar népnek szabadsága
Attól terem...

Így történik most Kanizsán
Újra győzünk, kétszer győzünk
Egymásután!

(Barbarits monográfiájában ellenfélként a tanfelügyelő Zichy Jenő grófot nevezi meg. Mégis a dalnak lehet igaza, mert gróf Zichy Antal egy időben valóban volt Pest vármegye tanfelügyelője.)

A választást megint (utoljára) Unger nyerte.

•A német nyelvű színházi előadásokhoz kapcsolódóan itt említek egy helyi egyesületet, amelynek már léte is illusztrálja a német nyelv hajdani erős jelenlétét a város életében.

Az egyesület pedig a Schlaraffia. Az elnevezés a német népmesékben előforduló Schlaraffenlandnak megfelelő Seholsincsország.

A később az egész világ németiségében elterjedt mozgalmat 1859-ben alapították Prágában német színészek. Egyesületük a férfias barátságot, a humort, a művészeteket kívánta istápolni. Bár azóta nagyjából 550 helyi szervezetük (Reyc) alakult (ebből mára 130 meg is szűnt) világszerte, szervezeti kereteik, formaságaik máig sem változtak.

Tagjaik vidámságot kereső hivatalnokok, kereskedők, orvosok stb. voltak. A tagok (Schlaraff) egymást jellegzetes tulajdonságaikra utaló (német) néven szólították. A politizálást kerülték, egymásnak tartott előadásaik kötelező eleme volt a finom humor; előnytelen tulajdonságaikat kifigurázták, az előnyösöket igyekeztek erősíteni.

Leggyakrabban használt jelképük – a bölcsességre utaló – a nagy fülesbagoly (az uhu) volt. Időnként így a Schlaraffia helyett az UHU megnevezést használták. A lényeg megértését a kulcs, a hatalmat az olló jelképezte számukra.

Összejöveleiken a tagok jellegzetes selyemsapkát viseltek. Saját időszámításuk volt: 1859-nek, létrejöttük évének adták az 1. sorszámot.

A Canisa Schlaraffia így a 15. évben (1873) alakult. Az időpont meglehetősen korai: a helyi szervezet volt negyedik a valaha alakultak között, a történelmi Magyarországon pedig az első. (Budapesten 1882-ben jött létre.) Anyaszervezete a prágai volt, színei a kék és a sárga.

Szokás volt, hogy a szervezetek saját (sokszor baglyot ábrázoló) jelvényeket készítettek maguknak; kanizsai létezéséről nincs tudomásom. A tagokról, helyiségükről sincs adatom.

1876-ban, a Zalai Közlönyben az Arany Szarvas nagytermébe hívták a város hölgyeit összejövételükre. A tudósítás szerint az érdeklődés nagy volt, a tagok német nyelvű mókás szövegeik előadásával szórakoztatták közönségüket.

A „Zala” egy 1910-es visszaemlékezésben (ekkor már nem működtek) közölte, hogy a tagok péntekenként jöttek össze, mint írták: maskarában.

Kedves elfoglaltságuk volt az 1500 tájékára keltezett hamis kanizsai levelek, újságok készítése. Ezeket sokan csodálták meg a városban, mígnem Halis István kezébe kerültek, aki megállapította (talán minden esetben) a hamisítás tényét. A visszaemlékezés szerint a találkozók fontos kelléke volt az elegendő alkoholos ital is.

A kanizsai adatok szegényessége miatt az 1877-ben alakult soproni egyesület tagjairól közlök két képet.

- 1893-ban Hlatkó János bérlő az utcára nyíló éttermet – korábbi helyére visszaköltöztetve azt – sörcsarnokká alakíttatta. Az átalakításokat folytatva, még abban az évben a szálló tánctermet (Erzsébet tér 19.) kávéházzá építtette át. A kávéházhoz külön „játszó szobák” tartoztak.

A 20. század első éveiben a szálló, udvara felé, jelentősen bővült. Az utcai épülettel párhuzamosan egy második kétemeletes egység épült. Ezeket egy széles nyaktag kötötte össze.

- Miután 1908-ban a közeli, 20. szám alatti házban megnyílt az Uranus mozi hamarosan (1910) ide telepedett vetélytársa. Brónyai Lajos a szálló nagytermében Uránia névvel indította el saját vállalkozását. Őt követően több vállalkozó, több névvel, próbálkozott, mígnem ide került maga az Uranus. Az első próbálkozások igazi konkurenciáját azonban az állandó jelleggel, saját épületében játszó mozi megnyitása jelentette 1912-ben. A Rozgonyi utcában működni kezdett az Uránia. (A korábbi Uránia ekkor már Edison névvel vetített.) Tehát a mozik népszerűsége és így száma is gyorsan nőtt.

1912-ben a Zalai Közlöny már a következő versikét közölte:

Mozivilág Nagykanizsán

Jobbra mész, itt egy mozi!
Balra mész, ott is mozi,
Mennyi mozi, mennyi mozi,
S mindez nagyon sok pénzt hoz.

Sok pénzt hoz, de nem nekem,
És nem önnek, kedvesem,

S ha szól, hogy jól megy a mozi,
A mozis jól felpofozi.

•1929-ben a 18. szám alatti épületet megvette Steiner Zsigmond fakitermelő és bérházzá alakította, de a szálloda lassú sorvadása már évekkel előbb elkezdődött. Például az 1920-as években az ingatlanban működött Zalai (Károly) és Társa nyomdája.

A Zalai nevet jól ismerték a szakmában: idős Zalai Károlyt 1913-ban ünnepelték munkatársai a nyomdaiparban töltött 45 éve után. Zalai társa Gyarmati György volt, aki később az Erzsébet tér 1. szám alatt létesített saját nyomdát, amit aztán a Fő út 13. szám alá költöztetett.

A ház első emeletén pedig egy szőnyegtisztító létesült ebben az időben. Ugyancsak ebben az épületben indította el 1930-ban Pálcsics Ferenc vállalkozását. Első Nagykanizsai Selyem- Kelme- Fonalfestő, Fehérítő- és Vegytisztítóüzemnek nevezte cégét. A fonalak festésével 1939-től foglalkoztak.

•Az 1930-as évektől csak a Kis Szarvas vendéglő működött tovább a 19. szám alatt. 1942-től Szever József vezette ott jó nevű vendéglőjét.

•A 19. szám alatti épület korábban épült; Vízlendvay-házként emlegették, amíg a szálloda része nem lett.

•Az 1960-as évek végén – életveszélyre hivatkozva – az utcai épület második emeletét lebontották. Akkor tűnt el az épület nagy, hátsó része is.

Látható viszont a meghagyott részben a hajdani nagyterem négy kőből faragott, vaskos, a födémet tartó oszlopa. Az oldalfalak galériái viszont az említett bontás során eltűntek.

214. Erzsébet tér 19.

•Az emeletes Vízlendvay-ház az 1860-as várostérkép szerint már akkor létezett. Építtetője talán az 1870-ben meghalt Vízlendvay József volt.

•1864-ben Auerbach és Kozmata fényképészek itt rendezték be napfény-műtermüket.

•Az Arany Szarvas Szálló megépülésével a ház sorsa összefonódott szomszédja sorsával.

Az eredetileg „U” alaprajzú épület – a szálloda részeként – az udvar felé sokat bővült, a létrejövő építmény közepén zárt, minden bizonnyal üvegtetővel fedett, belső tér alakult ki. E részt használták táncteremként, míg Hlatkó János bérlő kávéházzá nem alakította (1893).

E rész emeletessé építésére a szálló akkori tulajdonosa, Deák Péter főkapitány (Knortzer Paula – Frigyes unokahúga – akkori férje) 1910-ben kapott engedélyt. A hajdani táncterem helyén – ma is üvegtetővel fedett térben – az itt működő bank fogadja ügyfeleit.

Az épület mögött volt a kerthelyiség. Létezéséről 1890-ből ismerem az első adatot, de a 20. század szinte egészében is működött.

•Szintén 1893-ban kapott engedélyt Hlatkó az épület előtti „pompa-sátor” felállítására.

215. Erzsébet tér 20.

(Szerb-ház*)

•A városban a mai értelemben vett kereskedelmi tevékenység meghonosításában jelentős szerepet játszottak a letelepedő görög származású kereskedők. Már az 1730-as években voltak a városnak görög boltosai. A 18. század második felétől számuk és befolyásuk nőtt.

A karlócai érsekség iratai szerint már 1762-ben kápolnát építettek maguknak. Erre nézve azonban nem ismert más adat.

A görögök jobbára a makedón területről érkeztek. Később a betelepülő szerb kereskedőkben hittársakat találtak. Időnként a fiatalok a hitközségen is belül leltek maguknak házasársat. Ez nem volt valószínű, mert mindig kevesen voltak. 1828-ban 30, 1843-ban 68, az 1870-es népszámláláskor 32, 1912-ben 38 görögkeleti vallású élt a városban.

•A görögkeleti egyház e telkek udvari részén építette Szent Miklós titulusú templomát 1792-ben.

Az építést szervező bizottság vezetője a város egyik görög kereskedője, Axenti János volt. A telket és a rajta álló házat 1788-ban, vagy 1789-ben vásárolták meg egy péktől, akinek csak keresztnéve ismert: József.

A kis templom egyszerű, földszintes, a telkek szélességnek megfelelő hosszúságú ház volt; északi fele volt az imaház, déli pedig a paplak, ahol lakott a kántortanító is (amikor egyáltalán volt). A telket kettéosztó épület közepén egy folyosó vezetett egyik részből a másikba.

A hátsó rész kert volt, az utca felőli részen helyezték el a haragokat. Ezeket ekkor még fából készített haranglábakon tartották. Az elsőt a zalaszentgróti Kozman Mihály ajándékozta, majd 1794-ben Nagyszombatban (Fielgrader harangöntőnél) öntettek egy 122 és egy 67 kilogrammos harangot.

Az ünnepek alkalmával ide jártak az akkori Zala és Somogy, Vas megye egy részének hívői.

•A templom (valószínűleg a harangok is) az 1798-ban, a környéket elpusztító, nagy tűzvész áldozata lett.

Az imaházat még ugyanazon évben újra megépíttette a gyülekezet, egy év múlva újra állt a paplak is. 1800-ban megint volt harangláb is, rajta az előző évben Nagyszombatban öntött 68 kilogrammos új harang. A későbbiekben a haranglábra egy második harang is került.

Ekkoriban az utcai részen még nem állt ház, a telket csak egy csak kerítés határolta. A templom ikonosztázán eredetileg öt öreg szentkép volt. Ezekhez idővel még tizenkettőt festetett a hitközség az adományozók révén.

Sok ikon függött a falakon is. Ezeket részben az utódok nélkül meghaltak hagyták a templomra. 1859-ben Axenti Rozália Bécsben készíttetett két csóktábla-ikont. Sajnos mára az ikonok mindegyike nyom nélkül eltűnt.

A templomi rész mennyezete vakolatlan volt, a gerendákat nem fedte burkolat.

A két rész határán, a nyugati oldalon épült fel később a harangtorony. A templom bővítésére, új harangtorony építésére 1905-ben kért engedélyt a hitközség.

A meglévő harangokat az első világháború idején valószínűleg rekvirálták a város többi harangjával együtt. Ha így volt, pótolták, mert a bontáskor volt harang a toronyban. Ezt gyerekként magam is láttam, hiszen akkoriban családom a házban lakott.

1959-ben a harangon túl volt a kápolnában néhány ikon, 10-12 görög nyelvű – a 18. és 19. században megjelent – vallásos könyv.

Előbb a kápolnát, majd a vele egybeépült paplakot is (az 1960-as években) elbontották. Nincs adatom arra, hogy a leemelt harang hol és mikor készült, további sorsát sem ismerem.

•Az utcai részen a hitközség 1852-ben, 1853-ban emeltette bérházát.

Ennek nyomán a haranglábakat 1855-ben átrakták a hátsó kertbe.

Az épület kávéházi részét 1870-ben az udvar felé bővítették a Damensalon nevű résszel, de ilyen rendeltetésű része az ottani Kohn-kávéháznak már 1866-ban is volt. (A kávéház a kaputól északra eső részét foglalta el a háznak.) Valószínűleg akkor alakult ki az udvari, északi szárny nagyobb része. (Az 1905-ös építkezések során toldhatták meg tovább, keleti irányban.)

A munkálatokat, amelyek révén az egész ház kívül-belül megújult, jelentősen támogatta a ház akkori lakója, Knortzer Frigyes szállodás. A vállalkozásával terjeszkedő Knortzer 1879-ben pedig bérbe vette a házat, beleértve az itteni kávéházat is.

•1860-ban két kávéháza volt a városnak. (Létezik már 1786-ból is írásos említés bizonyos Pribich Jakab kávéméréséről.)

Horváth Gyula könyvében így írt róluk:

„Reindl és Kohn urak kávéházai semmi kívánni valót sem hagynak hátra, csak azt, hogy a különben igen jó kávé egy krajczárral olcsóbban adnák s a kis gyűszű forma csészéket valamivel nagyobbakkal cserélnék ki.”

Az „öregebb” kávéházat Reindl Károly alapította, miután megszűnt a Zöldfa szálló bérője lenni. Épülete a Kölcsey utca 19. alatt (a ház már nem áll) volt. Reindl később Brunner Józseffel társulva működtette kávéházát.

A Kohn-féle kávéház akkoriban a Blau-házban volt, de néhány év múlva ide költözött (1864-ben már itt volt), helyét ott Reindl foglalta el. A kávéház itt hölgyteremmel (Damensalon) és – valószínűleg – kóser étkezdével működött. 1874-ben már „Neutra” volt a neve.

1887-ben Killer Henrik ugyan rövidáru üzletet nyitott helyén, de 1894-ben a Blau-házból a hajdani Reindl-kávéház (Reindl 1868-ban meghalt) újra követte: most ide, Hein-féle kávéházként. Ez vette fel időrendben az Otthon, Erzsébet, Fiume, Udvari, Fiume neveket. Az első világháború után már az Erzsébet tér 19. alatt működött.

- A Fiume kávéházban 1907-től működött a város első mozija, a rövid életű Apolló Mozgóképszín. A következő évben pedig a ház emeletén, a kávéház felett – a Nagykanizsai Általános Ifjúságképző Egyesület itteni nagytermében – Uranus néven Kálmán Pál állandóan működő mozit nyitott.

- Az említett egyesület 1904-ben jött létre ihászi Horváth István elnökségével. A dátum azonban csalóka, ekkor az egyesület csupán nevét változtatta meg. A radikalizálódó politikai helyzetben az új névvel próbálták a szervezet balra tolódását megakadályozni: a „munkásképző” helyére az „ifjúságképző” szó került.

- A ház emeletén kezdte működését az 1875-ben alakított Nagykanizsai Fiatalsági Társaskör, Karczag István elnökkel az élén. Még ebben az évben meg is szűnt, majd, megint megalakulva, tovább létezett.

Megjegyzem, hogy már 1844-ben alakult egy, a fiatalságot megcélzó egyesület, az Ifjú Társulat. Ezt azonban – a szabadságharcot követő megtolások részeként – 1852-ben feloszlataásra ítélték.

- Ugyancsak a ház emeleti részén kezdte (1914-ben) működését a Munkásotthon. Itt korábban a tisztikar étkezdéje volt. Ők 1909-ben vették bérbe az ifjúságképző egyesület és a munkásbiztosító pénztár helyiségeit. A Munkásotthon később a Badacsony vendéglőbe (Fő út 24.) költözött.

- Az 1960-as években modernizálták az épületet. Ekkor udvari részén előnytelen változtatások is történtek.

Eltűnt a lépcsőház földszinti, színes üvegekkel fedett, nagy ablaka. Az utca mentén álló szárny könnyű függőfolyosója helyére betonból építettek újat, amely már az épület északi részén is folytatódik. Az emeleten addig fából épített, üvegezett veranda kötötte össze az északi szárnyat az utcaival. E mögött volt a téglából épült

rész, három kisebb helyiséggel. Akkor a veranda területét is felhasználva alakítottak ki ezekből egy lakást.

216. Erzsébet tér 21.

(Ebenspanger-ház*)

- Az Ebenspanger (később újnépi Elek) család lakóháza. 1867-ben épült, romantikus stílusban.
- Földszintjén volt a család 1834-ben alapított bőr-, bor- és terménykereskedő cége (Ebenspanger és Fia, majd 1877-től Ebenspanger Fiai). Ebenspanger Manónak már 1854-ben is volt a városban háza – talán épp itt. A család az 1890-es évekre már jelentős, 1400 holdas földbirtokkal rendelkezett. Részben Palinban és Kámánccpusztán, részben Újnéppusztán, ahol kastélyt, szeszgyárat, iparvágányt (1905) is létesítettek. 1904-ben Elek Lipót és leszármazottai (Ernő, Géza és Pál nevű fiai) a királytól magyar nemességet kaptak. Ekkortól használhatták az újnépi előnevet. Lipót öccse volt Ebenspanger Leó, a cég másik tulajdonosa.
- 1883-ban itt nyílt meg a város 3. patikájaként a Megváltó (Salvator) Gyógyszertár.
- 1944–45-ben néhány hónapig a házban működött Somogy megye közigazgatási apparátusa.

217. Erzsébet tér 22.

- A mai épület helyén egy jellegtelen, hosszú, földszintes ház állt. A teleknek 1773-ban lett gazdája – az 1761-ben Kanizsára került görög kereskedő – Popovics Dömötör. Háza, amelyet egy forrás emeletesnek nevez, a területet 1798-ban pusztító tűzvészben leégett.
- Helyére építették Popovicsék (valószínűleg a szintén kereskedő Sándor) a mára lebontott, földszintes utódját. Az uradalmi kimutatások szerint 1856-ban már Vucskics István fizette Popovics helyett a házhelyért járó örökös bért.
- A ház tőle Vucskics János kereskedő (anyja Popovics Katalin) tulajdonába került. A ház udvarán működtette gőzmalmát, fűrészüzemét, amiknek 1887-ben már 29 méterre magasított kéménye sokakat zavart. Ekkor tett, gőzgépére alapozva – visszautasított ajánlatot – a városnak, annak elektromos árammal történő ellátására. Itt volt az 1874-ben már és az 1890-ben még létező, szódavizet gyártó üzeme is. Szintén 1887-ben alakította ki a Magyar utca végén sertéshizlaló telepét. A helyi görögkeleti egyházközség egyik mecénása volt, de idős korára elszegényedett.
- 1893-ban a házat megvette a Strém és Klein cég.

- Üzletük már az első világháború előtt árusított az autók számára (a Magyar és Osztrák Automobil Club állomásaként) benzint és olajt. Így talán nem véletlen, hogy 1927-ben, az első négy benzinkút felállításakor az egyik épp ide került. A maradék hármat is a legszűkebb értelemben vett belvárosban helyezték el: az Erzsébet tértől a Deák térig.
- Az udvar ipari jellege a ház bontásáig megmaradt, még a második világháború után is fatelep működött benne. Az első általam ismert adat a telep elődje létezéséről 1867-es. Bachrach Gyula fakereskedése ekkor nyílt meg itt.
- Az irodaház 1961-ben épült a korábbi ház helyére.

218. Erzsébet tér 23.

(Centrál Szálló*)

- Helyén, a postautak találkozási pontjában már a 18. század második felében állt a postaépület.

A mai szálloda helyén, az építkezés kezdete előtt két klasszicista épület volt. Közülük az egyemeletes a Fő útra nézett és 1783-ban épült. A kétemeletes az Erzsébet térre nyílt, varasdi és helyi mesterek emelték 1839–40-ben. Második emelete részben ráépült egyemeletes társára.

A hajdani postillon (postakocsis) állomás helyiségében (az egyemeletes házban) lebontásakor Zapletál Ignác borbély működött. A bejárat kő keretében egy faragott kövön ott volt postakocsisok címere: a lovas postás. Ma a múzeumban látható. A házak 1845-ben kerültek az uradalom birtokába, akárcsak a Fő út szomszédos két épülete is.

- Addig, a négy épület a Chinorány família tulajdonában volt. A család 1700-as évek elejétől, 200 éven át postamesterek sorát adta a városnak. Közülük az első postamester az 1725-ben meghalt István volt. Őt Lipót, majd Boldizsárok sora követte.

Itt megjegyzem, hogy a törökök kiűzése után valószínűleg Khay Mihály volt az első postamester. Őt e minőségében egy 1703-as forrás említi.

- A bérházak helyére Zerkowitz Lajos bornagykereskedő vezetésével egy konzorcium 1912–13-ban építtette fel ifj. Gyenes Lajos és Vajda Andor budapesti építészek tervei alapján a Központ (Centrál) Szállót, kávéházat, éttermet és bérpalotát. Az építkezés kivitelezője Müller Ede cége volt Szombathelyről. A Gyenes és Vajda tervezte bútorzatot Lengyel Lőrinc szegedi üzeme készítette. Az épület a maga korában felettebb modernnek számított.

- Az épület sarokrészében volt a 25 méter széles, 38 méter mély kávéház. 70 asztal állt benne 240 székkal, 70 karosszékkal.

Nyáron a kávéház ablakait teljesen fel lehetett húzni. Friss levegő beszívásával pedig óránként háromszor cserélték a levegőt az egész épületben.

A kávéházban hamar kialakultak az asztaltársaságok törzshelyei. Például a bejáratától jobbra volt a honvédség 20-as ezrede tisztjeinek asztala, balra a közös, 48-as ezred tisztjei ültek másik asztalnál. Az ülésrendből még a katonai ügyekben teljesen járatlan szemlélődő is holtbiztosan eldönthette, ki, hol szolgál.

1910-ben Központi Kávéházi Asztaltársaság is itt jött létrejött.

- A kávéházhoz az Erzsébet téri oldalon csatlakozott a női szalon, ahol a férfiak nem gyűjthettek rá.

Mellette volt a 46 szobás szálló bejárata. Légfűtéses, vízvezetékes, elektromos ébresztőórával ellátott szobái voltak.

A földszintes udvari rész (itt voltak a játékszobák) felülről kapott megvilágítást.

Üvegtetőjét iparművészeti remeknek tartották.

A szálló étterme a szuterénbe került.

- Az épület homlokzatán a földszinti 16 oszlopot fekete márvánnyal burkolták. Hét erkély került rá, a tetőn három kupolát alakítottak ki, amelyekből kettő csúcsban, a sarkon lévő pedig földgömbben végződött.

- 1926-ban a kávéház hátsó részét leválasztva alakították ki az új éttermet.

Berendezését Attenberger müncheni iparművész tervezte.

219. Erzsébet tér 24-27. (korábbi számozás szerint)

- Ezek voltak a „Csoportházak”.

Furcsa, a tér északi részén szigetként elhelyezkedő, négy épületből álló házcsoport volt. Déli széle nagyjából az Erzsébet tér 18. és 8. számú épületeket összekötő vonal mentén volt, északon pedig a Kvártélyház közepe és a Szeidmann-ház közepe között húzható vonal határolta.

Ettől északra már akkoriban is aprócska, háromszögű park volt.

- Először az 1822-es térképen jelenik meg; akkor még csak a déli oldal két háza állt Kolompár-ház névvel. Kolompárnak a rézműveseket nevezték akkoriban.

- Az 1860-as években a terület még csak három telekre volt osztva.

Egyik a tömb északi fele volt (Then-ház), másodikon a déli oldal és a nyugati oldal déli felének épületei voltak (ezt nevezték Spánier-háznak). A harmadikon állt a keleti oldal közepén lévő ház.

Az 1850-es években a Then-ház (Then György kovácmester volt) két földszintes (öt, illetve hat szobával rendelkező) épületből állt.

Itt megjegyzem, hogy a Fekete Sas patikát az 1780-as években Thein Jakab vásárolta meg és birtokolta 1792-ig.

A Spánier-háznak volt egy emeletes épülete (a tömb délkeleti sarkán), amelyhez csatlakozott egy földszintes toldalék (összesen hat szoba). Volt még két földszintes épülete kettő, illetve három szobával. Ezeken túl még egy hosszabb, keskeny épület is létezett, amiben lakás nem volt. Ez az ingatlan egy 1846-ban kötött szerződés alapján (cserével) a Batthyány uradalom tulajdonába került.

A harmadik ház tulajdonosa 1867-ig Szép Károly volt. Halála után Neusiedler Pál, a „Zöldfa” bérlője vette meg. Gőzfürdőt akart ott létesíteni.

- A házakban iparosok sorának volt műhelye. A Zöldfa szállóval szembeni oldalon volt például Schável János lakatos műhelye már az 1860-as években.

- Az uradalomtól 1901-ben megvásárolt háztömböt a város 1913-ban bontatta le. A helyére tervezett kőszínházból nem lett semmi. A területet 1914-ben kezdték parkosítani.

220. Fő út

- Az 1786-os katonai felmérés térképén keresgélve a mai Fő út elődjét lényeges eltérések fedezhetők fel a jelenlegi állapothoz képest.

A Fő út alsó része egyenesen vezetett a Teleki utcáig, ott a Fekete Sas fogadó előtt torkolt abba. Talán a templom mögötti hajdani temető miatt, de nem létezett még a Fő út felső felén, illetve az Eötvös téren a déli házsor.

Az úttól délre nagy, háromszögű, gyakorlatilag beépítetlen terület volt a jelenlegi temetői hídig. E térség határa ma keletről a Kórház utca, nyugatról a Katona József utca és a Kossuth tér nyugati oldala.

- Figyelemre méltó az is, hogy még a 19. század első felében sem volt az Erzsébet tér igazán térnek nevezhető: északi felét elfoglalták a csoportházak, déli részén a sóhivatalhoz tartozó építmények álltak.

Nem csoda hát, hogy a Fő utat Piarcsi (Piacz) utcának hívták. A 18. század második felében az elnevezést a nagyjából a Király utca elejétől az Eötvös térig terjedő részre használták. Később (még a 19. század második felében is) csak a Felsőtemplomig tartó útszakaszt értették alatta. Az utca neve nyilvánvalóan utalt annak egyik fontos funkciójára.

Még érdekesebb, hogy a mindennapokban a területet Piarcz térként emlegették. Talán furcsa, hogy egy utcát térnek neveztek, de ez az utca meghökkentően széles. Különösen az, ha figyelembe vesszük, hogy nem később szélesítették, hanem az 1700-as évek elején kialakult állapot maradt ránk, amikor még jobbra kis földszintes házacskák szegélyezték. Nem lehetetlen, hogy elődeink valóban (piac) térnek szánták. Ha így volt, akkor ez a tér akár már szűknek is tartható.

•A 19. század vége felé a Fő útnak az Ady utcától a Csengery útig terjedő részéből alakult ki a „Korzó”. Különösen este (fél hét és nyolc között) volt népszerű. A sétálók akkor még szabadon használhatták az úttestet is kedvtelésükhöz.

Ahogy annak idején, a valószínűleg igazságtalan zsurnaliszta írta: a korzózó megállás nélkül, 2500–3000-szer fel-alá járja az útszakaszt, majd távozik; a fiatal hölgyek pedig csak azért látogatják a helyet, mert az esetleges házassághoz közel van az anyakönyvi hivatal és az összes felekezeti temploma.

•1900-ban döntött úgy a város, hogy a Fő utca (már 1873 előtt is így hívták) a továbbiakban a Fő út nevet fogja viselni.

•A századfordulón, nyaranta fél tucat környékbeli, amatőr fúvósbanda szórakoztatta vasárnaponként – jól-rosszul előadott indulóival – a kanizsaiakat a város központjában. Önzetlen igyekvésük nem váltott ki osztatlan lelkesedést a környék lakóiból.

A gondok Knobloch Frigyes karmester tevékenységéhez kötődtek. Törekvő ember volt, a helyi tűzoltók zenekara mellett a közeli falvakban is létrehozott zenekarokat. Ugyan, még gyengébben játszottak, mint kanizsai társaik, de szereplési vágyuk nem volt kisebb. Az itt lakók közül sokan menekültek a kéretlen „műélvezet” elől; aki tehetett a szőlőhegyi birtokára, mások távolabb lakó ismerőseiket látogatták meg.

Az enyhülés azonban csak átmeneti lehetett, mert zenéből a hétköznapiakon sem volt hiány: verklisek hada házalt, némi aprópénzt várva.

A legszegényebbek nyakukba akasztva hordták a szerényebb méretű kintornát. A módosabbaknak kerekeken tolható „hangszerük” volt. A legsikeresebbek viszont pónit, szamarat vagy kutyát fogtak elé.

•Volt, aki nem verklizésből, hanem alkalmi rigmusok írásából próbált megélni.

1886-ban Kanizsára látogatott (megtette ezt többször is) Hazafi Veray János („a haza koszorús vándordalnoka, a jótékonyosság nemes barátja”, ahogy magát nevezte), az ország legismertebb fűzfapoétája, aki színes papírdarabokra nyomtatott versikéi osztogatásával gyűjtötte az adományokat. Már Pécssett járt, amikor kanizsai élményeit is közzétette egy füzetkéjében.

A „megrovási kaland” saját maga által feltalált versfajtája volt. Akkor használta, ha valahol versei elutasításával találkozott, ha nem akadt kellő számú támogatója.

Nagy-Kanizsai megrovási kaland 1886

Nagy-Kanizsán
Nem sújtásos a harisnya,
Nincsen ottan lelkesedés,
Csapjon orrba benneteket a tehenész.

Rendőrségnek is feltűntem,
Pedig hűvösön nem ültem.
Kanizsa zsidó város,
Nem is él meg ottan János.

Egy fillért versemért be nem vettem,
Azonnal onnan siettem,
Mert hol a nép szívtelen,
Kihalt ott az értelem.

Vasúti állomásnál igen,
Ott vették jótékony versem.
Inkey méltósága s többen
Részesítettek ám vendégszeretben

Megvették jótékony versem,
Olyan jó hazafit az isten éltesen.
Hanem bent a városban nincsen lelkesedés,
Hogy csapjon orrba benneteket a tehenész.

Írtam N-Kanizsán aug. 9. 1886. mérgemben.

Hazafi Veray János
a nevelésnek törekvő bajnoka és vándor koszorús dalnoka

A versben és a saját titulussában emlegetett jótékonyosság annyit jelentett, hogy Veray a támogatást rászorulóknak gyűjtötte. Az összeszedett pénzből valóban gyakran adott apróbb összegeket ilyen célokra.

Legrászorultabbnak mégis magát találhatta: az adományok maradékából élt, vásárolt kisebb házat és földet a főváros közelében. (Az eljárás ma sem teljesen ismeretlen.)

•A koldulás egyszerűbb módszereivel is voltak gondjai a városnak. Szép számmal akadtak, akik legalább az 1848 előtti módszer újbóli bevezetését követelték. Akkoriban a város „saját” koldusait bádoggjelvénnyel különböztette meg „bejáró” társaiktól.

Így, a fősvényebbek már indokkal rázhatták le legalább a kéregetők jelvénytelen részét. Ráadásul a nem adakozó reménybeli adakozó – ha lelki békéjéhez erre szüksége volt – hitegethette magát azzal, hogy személyében a koldus egy igazi lokálpatriótával találkozott.

•Ide kívánczik a „Zala” egyik, 1912-es írása is.

Utazásom egy kompon

A parton álltam és rákiáltottam a komp vezetőjére, hogy vigyen át a túlsó partra. A lomha jármű megindult felém, és velem együtt még néhány férfi és nő szállt a tágas alkotmányba.

- Nekem sürgősen orvost kell hívnom az úrnőmhöz – mondta egy fejkendő cseléd.

- Én borotválkozni akarok a túlsó oldalon – jegyezte meg egy fiatalember. – Odaát bérletjegyem van.

A komp lassan elszakadt a parttól és méltóságteljesen úszott a túlsó part felé. Egy idősebb bácsi a hajó orráról vágyó pillantást vetett a túlsó partra. A révész – kevésbeszédű magyar – pipázásba merülve ült a padján, és néha a pipa mellől megnedvesítette a komp padlóját.

A komp lassan úszott. Néha, közvetlenül a hajó mellett emberfej tűnt fel – valami szerencsétlen, aki úszva próbált átjutni a túlsó partra –, néha nagy sötét tömegek vágtak el a hajó orra előtt: idomtalan bérkocsik, amint fáradtan küszködtek a szennyes vízzel.

- Az úrnőm ezalatt meghal – mondta a kis cseléd.

- Loreley-szakállam lesz, mire átérünk – kesergett a fiatalember.

Csak a révész nem szólt semmit, hanem szaporán nedvesítette a komp alját.

Rászóltam, hogy meg kellene menteni a szerencsétleneket, akiket az ár elénk sodort. A révész csak búsan legyintett.

- Megszoktam én ezt már, jó uram. Nem lehet ezeken segíteni... Egy darabig küszködnek, aztán elpusztulnak... Egyik-másik mégis átkerül.

A túlsó parton kezdett mutatkozni a lámpavilág. Lassan-lassan egész sor lámpát vettünk észre, néhány perccel később egy épület körvonala bontakozott ki előttünk. Magas és tömör épület. A hóval és sárral kevert folyadék a lábát nyaldosta. Csak annyi hely maradt szárazon, amennyin egy ember elfér.

Megismertem: a városháza portása állt ott.

Kissé távolabb egy városi utcaseprő, szomorúan, tehetetlenül nézve a szennyes vízbe.

Megérkeztünk a Fő út túlsó oldalára.

– Ray –

Magyarázatul annyit, hogy igazi vízvezetés hiányában a Fő út felső vége környékéről a csapadékvíz az utcán folyt lefelé. Hordalékát ugyan jobbára lerakta a Korona fogadó környékén, de aztán folytatta útját a – száz évvel korábban még vadkacsáktól is lakott – Erzsébet térre.

- A környék volt a rikkancsok fő portyázási területe is. A helyi lapok megjelenésével párhuzamosan ők is megjelentek az utcákon, illetve éjszakánként a vendéglátóhelyeken.

1912-től csak rendőrségi engedéllyel végezhatték tevékenységüket.

Az egyes sorszámú igazolvány tulajdonosa az 56 éves Kucséber István lett. Ő „A Nap” című lapot terjesztette. Munkáját este fél tizenegykor kezdte, járva az éttermeket, kávéházakat és kocsmákat.

- A Fő úton volt a legtöbb hirdetőoszlop is.

A plakátok szabályozott kihelyezéséhez szükséges oszlopok állításának igénye már a 20. század első éveiben felmerült, de két évtized is kellett ahhoz, hogy az utcaképhez ma is hozzá tartozó hengeres hirdetőoszlopok megjelenhessenek a városban.

1925-ben kerültek helyükre az első darabok. Az állíttató, a Magyar Hirdető Iroda az első ütemben a Fő út két oldalán négy-négy, az Erzsébet téren kettő, a vasútállomásnál kettő (2,5 méter magas, 70-80 centiméter átmérőjű) oszlop állítására kapott engedélyt.

Néhány éven belül megjelentek az üvegablakokkal fedett, belülről kivilágított hirdetőoszlopok is. Ezzel a plakátok, hirdetések kirakásának korábban zűrzavaros jellege lényegesen csökkent.

- A gépkocsik növekvő száma miatt 1935-től tilos lett az úttesten folytatott sétálás. Ugyanakkor fehér vonalakkal kijelölték a néhány helyet, ahol az átkelés a Fő úton engedélyezve lett.

Az intézkedés nem aratott osztatlan sikert.

221. Fő út 1.

- A Fő út 1. szám alatti földszintes ház is a Chinorány família birtokában volt 1845-ig.

Az uradalom a tulajdonába került (hercegi viskónak csúfolt) ház helyére 1907-ben Morandini Bálinttal terveztetett és építettett egyemeletes épületet.

Ebben a Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár székelt. A tetőzetten klagenfurti mesterekkel készítettett, aranyozott méhkas reklámozta a bankot. Alatta vasból kovácsolt, ugyancsak aranyozott, hatalmas, szecessziós jellegű keretben helyezték el a bank nevét.

- A ház a második világháború végén leégett. Megmaradt földszinti részére emeletet húztak, kialakítva a jelenlegi épületet.

222. Fő út 2.

- A mai épület telkén évszázadokon át a városháza állt.

Az 1779-ben égett le legkorábbi változata a szerény megjelenésű „Szecessziós Ház” (sessio: ülés).

Létesítéséről a város tanácsa 1737-ben döntött. Elhatározták, hogy az összedőléssel fenyegető addigi városháza (ismeretlen helyen 1703-tól létezett) helyett egy másik épületre (az itt állt) emeletet húznak. Így a téglából készült alsó szintre egy tornyos, de fából készült emeleti rész került.

Leégését (a környék sok más házával együtt) az okozta, hogy kigyulladt a szomszédos Schrem-ház istállója.

Így néhány évig a város tanácsa az Ispita épületében (Ady utca 7.) ülésezett.

- 1787-re készült el korábbi helyén újra a városháza.

Ez is viszonylag kicsi ház volt egy emelettel, boltíves kapuja felett erkéllyel. A ház néhány emeleti szobával rendelkezett, földszintjén három boltként kiadható helyiség volt. Az újjáépítés terheit László Ferenc akkori városbíró vállalta magára. A ház lebontása előtti időszakban Cser József, a város utolsó strázsamestere erkélyéről olvasta fel vasárnaponként az érdeklődőknek a közgyűlési és közbizottmányi határozatokat.

- Ugyancsak az erkélyen volt a város pallosjog jelvénye.

Azt hirdette, hogy 1695-ben, a törökök kiverése után a város tanácsa – bíraskodási jogkörében – a főbenjáró bűnök esetére pallosjogot is kapott.

A halálos ítéleteket az Udvari Kamarával még jóvá kellett hagyni.

Ugyanakkor kötelezték pellengér felállítására és vesztőhely létesítésére is a várost.

Utóbbit a Gyékényes felé vezető országú mentén alakították ki (1697-ben, majd egy év múltán ismét, mert egy birtokvita nyomán, az eredeti helyén lerombolták).

A terület – beépítéséig – az Akasztófa dülő nevet viselte. A fűtőházzal szomszédos, tőle délre eső területet a pályaudvar kialakításához vették igénybe.

A visszaemlékezések szerint a meztelen kardot tartó kart az utca fölé fordították, amikor a képviselőtestület (mások szerint az országgyűlés) ülésezett.

2006-ban a jelvény bronzból készített másolatát az Ady utca 1. szám alatt, az épület homlokzatán helyezték el.

A jelvény eredetijét (ez egy, a 19. századból származó változat) ma a múzeum őrzi.

•Az egyik dokumentálható, 1716-os halálos ítélet boszorkányperben született és a szomszédban, a Fő út 4. szám alatt történetekhez kapcsolódott.

Ott, Malek Menyhért házában szolgált Molnár Marinka. A szolgálólányt azzal vádolták meg, hogy praktikái miatt a prefektus tehenei tejüket vesztették (hogy Malekné tehenei viszont többet adjanak), illetve gazdaasszonya nagymosásakor elérte az épp zuhogó eső elállását.

A vizsgálat során a vádlottat ebben az esetben is víz-próbának (ha nem merül el vízbe eresztve, akkor boszorkány) vetették alá. Négyszeri pozitív eredményű próba („mint toll úszott a vízen”) és tanuk vallomása alapján bűnösségét megállapították és – másokat a hasonló gonoszságoktól visszarettentendő – halálra ítélték.

Kivégzése előtti kínvallatását is elrendelték. Az ítélet szerint, amennyiben ez alatt újabb bűneire nem derülne fény, büntetése lefejezés és holtteste elégetése, ha újabbakat vallana be, élve kell elégetni a máglyán.

A hagyomány szerint a boszorkányégetések az akkorra már lebontott vár helyén lévő réten (Várrét) zajlottak.

Megjegyzem, a hókuszpókuszokban részt vevő Malekné érintettségét – úgy tűnik – nem vizsgálták. Igaz, férje Pogányszentpéter környékén nagy birtok ura volt.

•Az eddig emlegetett városháza nem foglalta el teljesen a későbbi városháza teljes telkét; a sarkon mellette állt még egy emeletes, de duplatetejű ház, amelynek telke az Ady utca 3. számú házig nyúlt. E sarokház Schrem János boltos háza volt. Schrem az 1720-as években került a városba és jómódú, befolyásos ember lett belőle. Kétszer (1747 és 1756) is városbíróvá választották.

1773-ban Pichler Ferenc (Schrem veje) tulajdonába került a ház.

Pichler is kereskedő volt. Személye még Csokonai egyik vígjátékában is (Az özvegy Karnyóné ’s két szeleburdiak) megjelenik, mint az a vásáros úr, akinek (a Vasemberházzal) szemben van a boltja.

A család meggazdagodott, a leszármazottak is jelentős szerepet vittek a város életében.

A fiú, Aloysius (máshol Alajos) 1800-ban és 1829-ben, Henrik, (a következő generáció tagja, aki vaskereskedéssel foglalkozott) 1841-ben lett városbíró.

Megjegyzem, hogy Aloysiust 1811-ben, a város és az uradalom közötti szerződés kötésekor is bíróként említik.

1843-ban Henrik (városi viszonylatban ő már hatalmas vagyon ura volt) csődbe ment, anyagilag nehéz helyzetbe jutott ismerőseinek folyósított kölcsönei miatt. Megjegyzem, hogy a Pichlerék leszármazottai ma is Kanizsán élnek. A Pichler-féle rézműves cég 1830 tájékán jött létre és működik azóta is a városban.

A ház idővel a város tulajdonába került, amelyet úgy emlegettek a továbbiakban, mint „a városháza ó-sarka”, majd életveszélyessé nyilvánították, abban a hitben, hogy ezzel kész tények elé állítják az új városháza építését mereven ellenző kiskanizsaiakat.

•Ide tartozik, hogy még a kanizsai törvényszék 1872-es létesítése előtt, 1863 januárjában a városban jött létre a megye katonai rögtönítelő bírósága. Veszprém és Zala vármegyék területén volt illetékes.

Az 1860-as évek rettegett rablóvilágát drákói szigorral próbálta felszámolni a kormányzat. Kis és nagy bűnök büntetése ugyanaz volt: kötél általi halál. Jobbára persze nem a „hivatásos” bűnözők kerültek kézre. Akiket azok közül mégis elfogtak, azok többségükben inkább a tűzharc általi halált választották.

Az akasztottak (többségükben cselédek, juhászok, pásztorok) nagyobb részt lopással, betöréssel (annak kísérletével), rablók segítségével vádolva jutottak akasztófára. A bíróság 1-2 órányi tárgyalás után döntött, majd az ítéletet 24 órán belül végre is hajtották.

1863-ban 23, 1864-ben 11 kivégzés történt a kanizsai bíróság ítéletei nyomán. A bíróság valószínűleg itt, a városházán működött, mindenesetre az ítéletek kihirdetése a városháza udvarán történt. Az elítélteket általában nagy tömeg (írtak több ezer báméskodóról is) kísérte a vesztőhelyre. Ennek helyére vonatkozó adatot nem találtam.

1865 májusában a statáriális eljárásokat felfüggesztették, így az, ez évi hat halálos ítéletet már nem hajtották végre.

•1872-ben készült el – az Ady utca 1. szám alatt – a városháza bérházi része és kezdték bontani a régi, már dűledező városházát, valamint a Pichler-házat.

Az új épületet a bécsi Adam Henrik tervezte, kivitelezését Sopronból Schármár János építő és idős Hild Károly kőfaragó társas cége nyerte.

1873-ban pénzügyi okokból már-már elakadt az építkezés, amikor a Sziszekre származott Blau Mór kamatmentes kölcsönével sikerült befejezni azt. Az épület tornya azonban így is mindörökre csonkán maradt.

E torony vörös mezejébe készítette el a város címerét Szász Gyula kanizsai származású szobrászművész. Érdekes adalék, hogy 1880-ban – a „Zalai Közlöny” írása szerint – Szász Károly padlásán porosodott fia, Gyula két féldomborműve, amelyet még hat évvel korábban, a városházára számára készített. Nem tudni, hogy ezek miféle munkák voltak, későbbi sorsukat sem ismerem.

A közgyűlési terem légfűtését és szellőztetését bécsi cég építette ki.

A földszinten bolthelyiségeket alakítottak ki. A fenntartási költségek csökkentésére az első emelet egy részét, a másodikat pedig egészében bérlakásoknak szánták. Az épület közepén alakították ki a kis tanácstermet, illetve az egy emelet magasságú közgyűlési teremet. A városháza 1873 végére készült el.

A tölgyfa burkolatú, karzatos közgyűlési terem festmények díszítették.

1905-ben négy képet helyeztek ott el (Deák, Erzsébet királyné, Ferenc József, Kossuth). Ezeket a budapesti Endrey Sándor festette. Ugyancsak ő készítette el 1908-ra Széchenyi képét. Mivel az elnöki emelvény mögött hat kép elhelyezésére volt kialakított hely, a város 1912-ben vásárolt – a hosszabb ideig itt dolgozó – Bardócz Dezsőtől (megfestette Babochay György, Deák Péter, Hajós Sománé, Vécsey Zsigmond, Vidor Samu arcképét is) egy Rákóczi képet.

•Dr. Pais Ferenc (a második világháború végén a város aljegyzője)

visszaemlékezése szerint a hat képet akkoriban felgöngyölve a városháza pincéjében helyezték el, ahol átvészelte az épület kiégését. A Rákosi időkben egy gerendának álcázott deszkaládában rejtegették az Ady utca 1. számú ház padlásán. A rendszerváltozás előtt azonban egy Amerikába szakadt (már nem élő) hajdani kanizsai Floridába vitte. A visszaszerzésükre irányuló városi próbálkozások eddig eredménytelenek voltak.

•A képek alatti részre 1904-ben Muzikár Vince helyi asztalosmesterrel készítették díszes emelvényt a városi tanács tagjai számára. Ez előtt voltak a rögzített tölgyfa székek. Ott foglalhattak helyet a képviselők.

Székre pedig szükség volt jócskán.

Akkoriban a törvényi szabályozás Kanizsán (24000 lakója volt) 92 képviselő választását tette lehetővé, amely társaságot automatikusan ki kellett egészíteni az ugyancsak 92 virilistával. A legtöbb adót fizetők (személyek, cégek, egyesületek) e tábort még a képviselőtestület (a polgármesteri hivatal vezető beosztású munkatársaiból tevődött össze) tagjai (huszonegyen voltak és ők is rendelkeztek szavazati joggal) bővítették.

Így állt össze Nagykanizsa 205 fős közgyűlése. A város vagyoni helyzetét érintő bármely kérdésben csak ők határozhattak és határoztak is, ha az előterjesztés támogatását legalább 103 képviselő jelezte *felállásával*.

•Az egyszerű képviselők csak napidíjat kaphattak. Azt is csak akkor, ha képviselői tevékenységükkel kapcsolatban el kellett hagyniuk a város belterületét.

Ezek után talán nem meglepő, hogy népszerű dolog volt jelentkezni a város ügyeit „intéző” küldöttségekbe.

1907-ben a „Zala” sem hagyta szó nélkül a jelenséget:

Kanizsai küldöttségek

Első úr: Nos, ön itt? Hisz azt mondta, hogy Pestre utazik.

Második: Igen, úgy volt, hogy ma utazom, de az éjjel eszembe jutott, hogy rövidesen deputációba megyünk, hát akkorra halasztottam a dolgot. Akkor féláron utazom. Maga nem jön deputációba?

Első: Dehogynem. Én már két hónapja készülök szép hazánk fővárosába. Roppant sok elvégezni valóm van.

Második: Én a sógorom előmenetelét akarom sürgetni.

Első: Én az öcsémét.

Második: Aztán az ujjamat akarom operáltatni.

Első: Én meg a feleségem gyomrát.

Második: Némely bevásárlások...

Első: Éppen, mint nálam.

Második: Hát mikor is megyünk tulajdonképpen?

Első: Majd a deputációval. Én részemről ahhoz csatlakozom, mely Zichy Aladár díszoklevelét viszi. Tudja, költségkímélés szempontjából.

Második: Értem. Finom úriebéd a Hungáriában. Én azonban a piaristák borát akarom megkóstolni.

Első: Nagyszerű! És hogy jut hozzá?

Második: Igen egyszerűen. Mi Magyar Gábor rendfőnöknek adjuk át a köszönő iratot.

Első: De hisz ugyanilyen köszönő iratot kapnak Apponyi és Zichy is.

Második: Igaz, de azokat ismét mások adják át. És ismét mások járnak el a pacσαι bíróság ügyében.

Első: És mi történik a város nagy kérvényével?

Második: Nem tudja? Ez ismét három deputáció. Egy a törvényhatóság, egy a választókerület és egy Kanizsa-megye ügyében. Ez három.

Első: Eddig összesen nyolc deputáció. Ez már sok deputáció.

Második: De még nem minden. Aztán jönnek a vasúti deputációk. Ez is van kettő.

Első: Nyolc, meg kettő tíz. Egyik, amelyik a pacσαι vasutat akarja...

Második: Nem! Pacsa a járásbíróság révén szerepel.

Első: És Csurgó?

Második: Csurgó és Letenye a vasút révén.

Első: Ön téved. Letenye úgy szerepel, mint aki önálló törvényhatóság akar lenni.

Második: Ön összetéveszti a fogalmakat. Letenye nem akar törvényhatóság lenni, hanem Pallos Ignáctól kér vasutat.

Első: Pallos Ignác? Ez ismét új fogalom. Nem ez a mozgóposta igazgatója?

Második: Nem. Az Opris. Ehhez is megyünk deputációba, mert fölépítteti a gimnáziumot.

Első: Hahaha!

Második: Mit röhög?

Első: Azt röhögöm, hogy Opris fölépítteti a főgimnáziumot, holott ezt Szterényi államtitkár építteti föl és ezért visszük neki a díszoklevelet, Opris pedig egy mozgópostás, egy ambuiáns és ez legfeljebb mozgópostát építhet, de nem épít, mert törvényszéket épít...

Második: (Kirúgja a széket maga alul) Jujjujjuj, huhuhu, azt mondja, bruhaha, azt mondja, hogy Opris, hihuha...

Első: Hallja, az istenfáját, ne vihogjon, mint egy fakutya! Maga idióta, hiszen nem is törvényszékről, hanem törvényhatóságról van szó... ez is egy deputáció.

Második: (Az asztalt üti) Ez is deputáció, meg a törvényszék is egy második deputáció.

Első: (Gyanakodva) Öregem, nem hülye maga?

Második: (Kiabál) A fene egye meg a törvényszéket, meg a törvényhatóságot, meg a mozgó postát, meg a mozdulatlan postát, meg magát, meg a deputációt, meg ezt az egész Lipótmézőt. Ebbe bele lehet örülni, ebbe bele kell örülni, ebbe muszáj beleörülni.

Első: Én pedig nem akarok megörülni.

Második: Én sem akarok megörülni, én csupán Pestre akarok menni és már két hónapja várom ezt a kutya deputációt, most már talán az egész kezemet le kell venni.

Első: És szegény nőm gyomra! ...

Második: Én tovább nem várok. Engem tovább ne tartsanak lóvá! Megy az a deputáció, vagy nem megy, én megyek, – jöjjön maga is.

Első: Pestre?

Második: Nem; megsürgetni a deputációkat. Jöjjön a polgármesterhez –
deputációba.

•1907-ben Rákos Manó budapesti szobrásszal készítették el a közgyűlési terembe a város és az ország címerét.

A kis tanácsteremben volt egy vászonra festett olajkép Kanizsa váráról. A képen a PROSPECTUS FORTALITII QUONDAM CANISIENSIS (Kanizsa egykori várának látképe) felirat volt olvasható. Halis István kezdeményezésére a festményt felvették az országos műemlékek közé. Azt tartották róla, hogy nem sokkal a vár lebontása után készült és az 1779-ben leégett városházából mentették ki.

1909-ben restaurálta Sass Brunner Ferenc. A kép második világháború utáni sorsa ismeretlen. Elképzelhető, hogy az épület leégésekor megsemmisült, de lehet, hogy a többi festménnyel együtt kimentették.

1909-ben a város tanácsa egy Petőfi képet is rendelt. Nem ismert, ki készítette el, de 1922-ben említik, hogy a tanácsterem falán van elhelyezve.

Megjegyzem, hogy a képek némelyike időnként eltűnt egy időre a városházára betérők szeme elől: így jártak a királyi párról készített festmények is az első világháborút követő három évben. 1922-ben viszont már Ferenc József és Petőfi Sándor képe egy terembe kerülhetett.

1940-re elkészültek a „Polgármesterek Galériája” utolsó képei is. Ekkorra festette meg Sándor Mátyás kanizsai születésű festő Halvax, Belus és Sabján képét.

•Az épület udvarán egy földszintes, „ősi” épületben volt a rendőrlaktanya. Ezt 1897-ben rossz állapota miatt lebontották. A rendőrségnek és az ugyancsak ott elhelyezett mértékhitelítő hivatalnak költöznie kellett.

Felújították azonban a fiatalabb melléképületet, oda helyezték a rendőrséget, kialakították a börtön fülkét is. Ez sem létezik már: az udvar déli és keleti szegélyét foglalta el „L” alakban. Az akkori viszonyok érzékeltetésére közlöm, hogy a helyi rendőrség személyi állománya 1905-ben harminc fő volt.

A város 1875-ben hosszadalmas és precíz rendőrszolgálati utasításban szabályozta rendőrei feladatait. Részletezés nélkül itt csak annyit, hogy az akkori 24 rendőr munkája rendkívül szerteágazó volt. Ugyanakkor az esetleges elbocsátás mellett más retorziók is fenyegették a munkájukat gondatlanul végzőket. Például hanyagságért 1-3 napra, sürgősségtelen durva és sértő bánásmódért 2-5 napra maguk is munkahelyük valamelyik magánzárkájába kerülhettek.

1909-ben jött létre a helyi rendőrségen belül a daktiloszkópiai hivatal.

•A városházán működött – az épület elkészültétől folyamatosan – Fesselhoffer József híres fűszerkereskedése.

Fesselhoffer volt az 1870-ben alakított Nagykanizsai Általános Betegsegélyező Egylet első elnöke. Felesége, Gobra Betti a Vöröskereszt helyi szervezetének elnöke, a koronás arany érdemkereszt birtokosa volt.

1883-tól fiúk (szintén József) folytatta az üzleti tevékenységet. A cég 1910-ben „omlott össze”.

Fesselhoffernek (1848-ban már választópolgár volt Kanizsán) a korábbi városházi épületben is volt üzlethelyisége (vegyesebb profillal). E boltot előtte Spánier Ferdinánd működtette, Fesselhoffer pedig az Erzsébet téri csoportházak egyikében (a korábbi Spánier-házban) tartott fenn boltot, 1854-es adat szerint pedig az Erzsébet tér 22. szám alatt működött.

•A város 1875-től alkalmazott kertészt. Elsőként Szeidl Lipót kapta meg a városi kertész posztját.

•1921-ben két hónapig székelte az épületben a határmegállapító bizottság és dolgozott a környéken 38 embere.

Érkezésükkor a helyi sajtó határkiigazító bizottságnak nevezte a jövevényeket és a helyiek így is fogadták őket. Gyorsan kiderült, hogy a remélt „kiigazítás” tőlük sem várható.

•A Principálisvölgyi Leccapoló Társaság alapszabályát 1913-ban hagyta jóvá a minisztérium.

A csatornának Palintól délre eső részén végezték a terület víztelenítéséhez szükséges munkákat. Az érintett tulajdonosok képviselői alakították.

E munkák már előbb, 1904-ben elkezdődtek és 1928-ig tartottak. Ekkor készült el az 1802-ben ásott Dencsár-árok felújítása és új hídja (Dencsár János a 18. század közepén a város adószedője, majd – a hagyomány szerint – városbírója volt).

Érdekes, hogy a meder és az árkok rendbetételét, újak ásását az első világháború idején hadifoglyokkal végeztették. A társaság az 1930-as években a városházán székelte.

•A második világháború utolsó napjaiban – tisztázatlan körülmények között – kiégett épület felsőbb szintjeit a háború után eltávolították. A megmaradt földszinti részben még sokáig boltok működtek. Annak lebontására a jelenlegi ház építésekor került sor.

•Az új épületet sokáig „Lordok háza” néven emlegették a városban.

Mivel az épület már akkor sem kelthette szemlélőjében a Westminster-palota kisvárosi utánérzésének benyomását, a név kitalálója más alapon gondolhatta megalapozottnak ötletét.

Talán közelebb visz az igazsághoz, ha felidézünk, hogy az akkori lakásínséges időkben igencsak jó kapcsolatokkal lehetett – ilyen központi helyen különösen – lakást kapni.

•Itt közlöm a város – 1945 előtt megválasztott – díszpolgárainak nevét és a megválasztás évét:

Bója Gergely (1872),

Jókai Mór (1893),

Zichy Aladár (1907): a város országgyűlési képviselője, miniszter,

Szurmay Sándor (1918): a 20. gyalogezred parancsnoka Kanizsán 1907-ig, tábornok, miniszter,

Rákosi Jenő (1920),

Apponyi Albert (1921),

Kállay Tibor (1925) a város országgyűlési képviselője, miniszter,

*Imrédy Béla (1938),
Oszlányi Kornél (1944) vezérőrnagy.*

223. Fő út 3.

•Az itt állt klasszicista, egyemeletes épületet ugyancsak 1845-ben szerezte meg az uradalom a Chinorány családtól (Antaltól és Boldizsártól). Építési időpontját nem ismerem.

•Létrejöttétől, több mint száz éven át itt működött a Berény-féle ékszerész cég. 1836-ban alapította Milhoffer (Mülhoffer) Sándor aranyműves. A 20. században fia (Berény József), majd unokája (Árpád) már valószínűleg joggal hirdette boltját a Dunántúl legrégebbi ékszerüzleteként.

A másik Milhoffer fiú is ékszerész lett. Milhoffer Ödön (ő nem magyarosította nevét) 1871-ben saját céget alapított és a szomszédban (Fő út 5.) nyitotta meg üzletét.

•Itt volt a 20. század első felében Kirschner (a 18. századtól Kanizsán élő család tagjai sokszor Kürschner néven szerepeltek) Mór ugyancsak nagy múlttal bíró üzlete is.

A vállalkozás mindvégig Rotschild Albert (felesége Kürschner Fanni volt) nevével működött, aki 1848-ban alapította férfi ruházattal, kelmékkel foglalkozó boltját. Az 1850-es évek elején az Erzsébet tér 10. szám alatti Löwenstein-házban (majd Löwi-ház) volt az üzlet.

•A ház a második világháború végén leégett és teljesen elpusztult.

224. Fő út 4.

(Rosenfeld-ház*)

•Rosenfeld Adolf kereskedő lakóháza.

1872-ben még utcát terveztek átvezetni az itteni telken. Az elképzelés nem valósult meg, így Rosenfeld Sándor háza utcai részét 1875-ben átépíttette, eklektikus stílusban. A ma is álló új épületrész homlokzatának vonalvezetése az egykor mellette állott városháza vonalait követi.

•Az épület és elődje földszintjén működött majd 100 éven keresztül (1928 végéig) az 1832-ben, Rosenfeld Sándor által alapított fűszer-, csemege-, üveg-, porcelán- és díszműáru üzlet.

Rosenfeld Adolftól két fia (Rosenfeld József és Radnai Jenő) 1901-ben vette át a céget.

225. Fő út 4. (Mester udvar)

(Mayer-ház*)

- A hagyomány szerint Malek Menyhért pogányszentpéteri földesúr itt építtette fel emeletes házát 1710 körül, amelyet aztán Batthyány Lajos vásárolt meg, amikor Szapáry István után ő lett a város földesura.
- A jelenlegi épület későbbi. Mayer Gottlieb lakóháza a maga idején egyike volt a legszebbeknek a megyében. 1853-ban már Rosenfeld Sándor tulajdonában volt. Ő bontatta le a ház utcai részét 1875-ben.
- Mayer Gottlieb (családja az 1760-as években települt Kanizsára) a napóleoni háborúk révén emelkedett ki a nagykereskedők sorából, és ekkoriban lett vállalkozása – Lackenbacher Moses cége mellett – a legjelentősebb. Tekintélyét jelzi, hogy 1842-ben az Iparos és Kézműves Egyesület első vezetőjévé választották.
- Az egyesület egyik alapvető célja az izraelita vallású fiúk anyagi segítése volt a mesterségek kitanulásában. Az iparostanoncokat oktatással is támogatták, különösen az ipari rajz elsajátítása tekintetében. Ennek oktatását a városban élő, jobbára tájképeket festő Fischer Ferenc, császári és királyi, akadémiai festő végezte. Az egyesület kezdeményezésével végeredményben létrehozta az iparostanoncok első iskoláját a Dunántúlon.
- Az 1830-as években a házban bérelt lakást Hauser János vasáros és Spánier Ferdinánd szivargyáros is.

226. Fő út 5.

(Hercegi vár*)

- A 18. század elején építtette a város földesura, barokk stílusban. A ma divatos, de forrásokkal alá nem támasztott nézet szerint Grassics Jakab volt a ház építtetője. Halis István viszont Szapáry Istvánt tartotta a várként emlegetett ház emeltetőjének, aki aztán itt is lakott. Sajnos véleményét ő sem támasztotta forrásokkal alá. A két összefüggő épület (Fő út 5. és 7.) pincerendszerének kialakítása alapján (az összekötő folyosó e ház pincéje részeként épült) feltételezhető, hogy e rész a későbbi építésű. Építtetője így Szapáry István gróf lehetett 1717 (még báróként, ekkor lett a város földesura) és 1743 között és az épület lett rezidenciája.
- A 18. század közepén a Batthyány család uradalmi tisztartói háza lett. Az épület régi nevét magyarázza, hogy a korábban grófi család 1787-ben II. Józseftől hercegi rangot kapott. A „vár” elnevezést – Halis nem igazán meggyőző magyarázata szerint –, azért kapta a kanizsaiaktól, mert a vár anyagából épült.

Az épület utcai sarkán nyugat felé néz egy kiugró ablak. A hagyomány szerint ez azért készült így, hogy onnan jól lehessen látni a városházán történeteket.

Zsalugátere állandóan le volt eresztve.

Nem lehetett tehát a tiszttartót sem látni, amikor latinul lekiáltotta az aktuális számot a porkolábnak: hányat húzzon a földesúr nevében az itteni deresre feszített emberekre.

•1848 szeptemberében néhány napra a ház emeletén szállásolt be a csapataival a főváros irányába vonuló Jellasics bán.

Korábban, a törökök elleni harcok színhelyére utazó II. József is megszállt az épületben.

Az 1850-es években öt üzletnek adott helyet, emeletén 11 szobája volt.

Az épületben volt a 19. század teljes második felében Halpen Lázár, majd Halpen L. és Fia (Mór) báli cikkekét árusító üzlete. Az unoka, Jenő ügyvédként volt ismert tagja a város társadalmának a két világháború között.

1899-ben a házban létesítette kerületi főügynökségét a városban akkor már 36 éve létező Első Leánykihásító Egylet (nem azonos az 1905-ben alakult Nagykanizsai Első Kihásítási Egylettel).

Itt működött 1945-ig a hercegi erdőhivatal, a Zalai Közlöny szerkesztősége és kiadója 1922 és 1947 között; az udvari részben 1805 és 1822 között a zsidó hitközség imaháza.

A város uradalmi épületei 1914-ben kerültek a boldoggá avatott Batthyány-Strattmann László herceg birtokába.

Az épület emeletes, nyugati szárnyából az 1975-ös tatarozáskor lebontották a szűkebb, északi részt.

1968-tól máig a Thúry György Múzeum otthona az épület.

•Az épülethez tartozott a mögötte lévő volt magtár (lásd: Múzeum tér 6.), illetve az állattartáshoz szükséges más gazdasági épületek.

Így sokáig a város sajátos, reggeli és esti színfoltja volt a hercegi konda és a csorda napi vonulása a legelőre és vissza a Fő úton, sőt a Korzón.

Ide tartozik hát, hogy 1894-ben (közvetlenül az elektromos közvilágítás kialakítása után) egy neves bécsi újságnak a Korona Szállóban megszállt tudósítója (magyar fordításban) a következőket írta lapjának:

„Felhúztam a függönyt. Elöttem volt a tér, megvilágítva ív- és izzólámpák által. Ünnepiesen öltözött tömeg sétált fel és alá nagy keverékben: városi és falusi nép, bolti szolgák, milliomosok, földbirtokosok, szerelmes párok, marhakereskedők, postatisztek és gyógyszerészek és azután még néhány bolti szolga. Mindnyájan örvendtek a szép világításnak, mely Nagy-Kanizsa bájai közt nem a legutolsó. A kedélyes hangulatú társaságba vegyült a legelőről jövő néhány tehén, melyek

vezető nélkül keresik fel istállójukat. Biztos fellépésük ily sok ember közt és azon fesztelenség, mellyel emésztésük mozzanatainak eredményét a nyilvánosságra hozták, tartós benyomást gyakoroltak reám... Azután ismét valami szürkés hosszúság következett az árnyék birodalmából, valami szörnyeteg. Minél közelebb jött, annál keskenyebb, hosszabb és gyorsabb lett. Hirtelen bekanyarodott a kávéház közelében levő kapubejáratba és eltűnt. Mi volt ez? Egy csorda nyúlánk, szürke disznó, melyek éppen úgy, mint a tehenek, érezve a szállás közelét, sietve iparkodtak oda. Ezen állatkák különben jelenlétüket bizonyos hangokkal adják tudomásra, de ezek nem szóltak semmit, igen sietős volt dolguk. Kielégítve a különös jelenségek, valamint az egész által, bezártam ablakomat és a függönyt leeresztém.”

Megjegyzem, hogy a város csordásainak és kanászainak – polgármesterré választásakor – Babochay György tiltotta meg a hajdani kürtölést, ostordurrogatást.

A vonulás megszüntetése azonban – ekkor még – meghaladta egy polgármester (vagy városi tanács) lehetőségeit. A tiltó rendelkezés csak 1908-ban születhetett meg.

•Itt említem meg, hogy a ludbergi (ma Ludbreg Horvátországban) Batthyány-kastély Szent Kereszt kápolnájában látható a kanizsai Peckai (máshol Peck) Mihály falfestménye 1753-ból.

Ludberg jeles búcsújárárhely. A hagyomány szerint 1411-ben a kápolnában csoda történt: a kehelyben a bor vérré változott. A festmény az istentiszteletnek e pillanatát ábrázolja. Peckai további alkotásairól nincs adatom.

227. Fő út 6.

•1831-ben építtette a klasszicista stílusú házat az izraelita hitközség iskolájának, Horsetzky Mór – kora tudós orvosa – kezdeményezésére. Az építkezéshez telket és téglát Batthyány Fülöp hercegtől kaptak, fele részében adományként.

•Dénes Gyula szerint 1832-ben az udvari rész földszintjén egy, emeletén két teremben kezdődött meg a tanítás. A rabbi lakása is itt, az emeleten volt. Az utcai oldal helyiségeit boltok kapták.

Az iskola működtetésének anyagi alapját az utcai rész bérbeadása teremtette meg. A következő tíz évben aztán a diákok száma megnőtt, illetve az egyre több részt bérleményként hasznosítottak. Így újból iskola építésébe kellett fognia a hitközségnek, ezúttal a Csengery út 10. szám alatti telken.

A hitközségnek már korábban is volt iskolája (1786-tól), de az 1808-ban megszűnt, amikor a katonaság kórházi célra lefoglalta a helyet, ahol működtek.

•1890-ben költözött ide az 1730-ban alapított Fekete Sas patika. A homlokzat K-i része még őrzi ennek emlékét.

228. Fő út 6. (Zsinagóga udvar)

(Zsinagóga*)

•Az erősödő hitközség 1807-ben, Wojta Ferenc uradalmi építő terve szerint kezdte építeni zsinagógáját a hercegtől kapott telken.

1817-től az akadozó munkát a varasdi Dank vezetésével, a bécsi Ehmann és a marburgi Marek tervei alapján folytatták. A tetőszerkezet Grácban készült.

A frigyládát és az oltárt a bécsi Hoffmann és Preisach cégnél rendelték meg. A férfiak imaszékei Radkersburgban, a nőké (a második emelet karzatára) Kőszegen, Stegmüller asztalosmesternél készültek.

Az épületet 1821-ben avatták fel.

•Orgonája – első az országban – 1844-ben készült, Strasser D. Lázár költségén.

Focht Ferenc pécsi városi orgonaépítő munkája volt.

Az orgonával egy időben épült alsó karzata, amely 1890-ben bővült, mai formájába pedig 1927-ben került.

Az épületet 1883-ban restaurálták, 1903-ban kötötték rá az elektromos hálózatra.

1912-ben a jobb- és baloldali felső karzathoz – a keleti oldalon – egy-egy új feljárót építettek, megduplázva azok számát.

1921-ben készült el az első világháborúban elesettek áldozatát megörökítő emlékmű. Löfler Sándor budapesti műépítésznek Szeghalmy Bálint által módosított tervét valósították meg.

Az 1927-es kisebb módosításokat Baumhorn Lipót budapesti templomépítész tervezte meg. Ekkor alakították át az orgonát is (már elektromos energiával működtetve) és azt új helyen állították fel.

A zsinagóga 1845 óta nem sokat változott külső megjelenésében.

•1911-ben érdekes, az országban addig páratlan esemény történt a hitközségben.

A hitközség módosította alapszabályát, adófizető hölgy tagjai számára a választások alkalmával megadta a szavazati jogot. Ráadásul ezt nem megbízottak útján, hanem személyesen megjelenve gyakorolhatták. A kanizsai precedens később országszerte követőkre talált.

•1944-ben itt és a hitközség két szomszédos épületében volt a gettó, ahonnan a város és környéke 3000 zsidó lakosát indították haláltáborokba.

229. Fő út 7.

(Korona Szálló*)

•Uradalmi épület.

A két összefüggő épület (Fő út 5. és 7.) pincerendszerének kialakítása alapján a korábbi építésű. Így építtetője Grassics Jakab báró (Kanizsa földesura 1703-tól) lehetett, 1703 és 1717 között emeltethette.

A ma divatos, de forrásokkal alá nem támasztott nézet szerint Szapári István volt a ház építtetője.

Halis István viszont Grassics Jakab házának tartotta az épületet. Leírása szerint Grassics öt szobát alakíttatott ki magának az emeleten, a földszintet vendégfogadóként bérebe adta, amely a város első ilyen létesítménye lett. Amikor aztán Szapáry István gróf felépíttette a szomszédos várként emlegetett épületet, azaz rezidenciáját, akkor a ház egésze vendégfogadó lett. Sajnos Halis sem közölt nézetét alátámasztó forrásokat.

A ház a vár köveiből épült, barokk stílusban.

- 1715-ben Simon Clement angol diplomata Kanizsán átutazva feljegyezte, hogy egy meglehetősen jó fogadóban szállt meg. Sajnos nem derül ki a leíratakból, hogy ennek épülete hol volt. A város akkori mérete alapján azonban nem feltételezem több „meglehetősen jó fogadó” létét.

- A város 1831-es leírása a házat már úgy említi, mint ami „egyenlően épült” a Fő út 5. számú épülettel. Mai egységes homlokzatát ekkoriban nyerhette el.

- Az itt működő szálló, a „Korona” 1932-ig volt a környék legrégebbi és legelőkelőbb szállodája. Ebben az időben emeletén 16 szoba, a földszinten étterem, kávéház és szép kerthelyiség várta a vendégeket. Legnevesebb bérlői Szigriszt Róbert és Bogenrieder József voltak.

A Zöldfa szálló megnyitásáig (az 1840-es évek elejéig) csak itt tudták megrendezni a város nagy báljait.

1816-ban Frank János, az akkori bérlő „báladó Híradás” című meghívójában már akkor „könyörgött” (a szépnem iránti tisztelet okán), hogy a férfiak a táncteremben tartózkodjanak a pipázástól, e célból keressék fel a kijelölt helyiségeket. A zenét katonazenekar szolgáltatta: „Belovár-Körösi- Határ-Őrző nevet viselő Nemes Ezrednek Chorusa”.

Az 1850-es években emeletén 13 szoba volt. Alsó szobáiból 1863-ban alakították ki a vendéglői részt.

1891-ben Bogenrieder – az akkori bérlő – az épület előtt (a 7. szám kapujától nyugatra) kialakíttatta kávéház ponyvával fedett, szabadtéri részét. A tartószerkezetet, a díszes kerítést és rajta a lámpákat Schável János lakatosmester készítette. Ezzel elfoglalta ugyan a teljes járdát, de ebben az időben a kocsit teljes joggal használhatták még a gyalogosok.

- A hely (és hasonló társai) ezekben az időkben heves kártyacsatáknak adott otthont, szórakoztatva a báméskodókat is. Nem csoda, hogy Thury Zoltán író nagykanizsai

látogatására úgy emlékezett vissza, mint amelyen könyvet, egyet sem, annál több csomag kártyát látott.

- 1908-ban vendégei megalakították a Korona Asztaltársaságot.
- 1932-ben a „Korona” addig használt berendezési tárgyait árverésen értékesítették.
- 1908-ban az országos meteorológiai szolgálat állomást létesített a városban. A műszereket a Korona előtti térségen helyezték el.

A napi jelentéseket ihászi Horváth István, (1898 óta) a város anyakönyvvezetője adta.

Jelentései szakszerűségét helyben (is?) többen kétségbe vonták. A városi lap újságírója 1909-ben kifogásolta például a következő mondatot: „A felhőzet átlag félig borult, egészen borult 9 nap és tiszta derült ugyancsak 9 nap volt.” Ezt is: „Az emberek kénytelenek voltak felöltőiket is használatba venni.”

Meteorológiai mérésekről korábbi adatok is vannak.

Már az 1870-es években a gimnázium tanárai intézményükben, majd velük párhuzamosan 1881-től Sapam János ezredorvos a katonai kórházban (Király utca 40.) állítottak fel műszereket és végeztek megfigyeléseket. Ezek eredményét időnként közölte a helyi sajtó is.

1910-től az állomás a tűzoltók Kossuth-téri laktanyájában volt, akik a feladatot is átvették, hiszen ihászi Horváth István 1915-ben meghalt.

- Ugyancsak a szálló épülete elé szerelték a város által megrendelt első utcai „papírkosarak” egyikét. Ezeket 1910-ben készítették vasból.
- Ezzel kapcsolatos, hogy az első utcai seprőgépet 1904-ben állították üzembe. Nem világos számomra, hogy miféle gépezet volt, mert az első seprőautó 1936-ban kezdett dolgozni.

230. Fő út 8.

(Bazár udvar*)

• Itt korábban Kiss József gombkötő (már az 1830-as években a városban működött Kiss János gombkötő, József pedig szerepel az 1848-ban választójoggal rendelkezők között) emeletes háza, tőle keletre pedig egy földszintes ház állt.

•Helyükön az 1870-ben alakult Dél-zalai Takarékpénztár építtette székházának és bérháznak 1881-ben az eklektikus stílusú, mai épületet.

Kivitelezői Hencz Antal építész és Hirschl Ede vállalkozó voltak. Az épületet Geiszl Mór tervezte.

A Zrínyi utcai épületszárny 1882-ben készült.

A homlokzat ornamenseit Szász Gyula helyi születésű szobrászművész készítette.

•Néhány év múlva a házat több helyen utólagosan meg kellett erősíteni. Visszatérő panasz volt például, hogy a társaskör nagy táncmulatságai idején az épület ingani kezd.

A Fő úton a banki rész bejárata későbbi munka. Mint az a lábazatba faragva ma is látszik, Rákos Manó budapesti szobrász alkotása 1928-ból:

„KÉSZITETTE
RÁKOS SZOBRÁSZ
BUDAPEST”

Az itteni helyiségek akkori, belső kialakítása Attenberger müncheni iparművész nevéhez fűződik.

- A századfordulón e részben még a neves Központ (Centrál) Kávéház működött. Felette, az első emeleten bérelte a Fő útra néző helyiségeit 1881-től az 1873-ban alapított Nagykanizsai Társaskör. A kör 1902-ben a Lovák-ház emeletére költözött. A szabaddá váló termekkel bővítette – felfelé – kávéházát Kardos József, a tulajdonos. Az 1890-ben nyitott kávéház a Centrál szálló (és kávéház) megépültével ítéltett megszűnésre.

- Az 1885-ben alakult Nagykanizsai Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület is itt, de a második emeleten bérelte helyiségét 1887-től.

Kezdetben az Oroszlán szálló földszinti részében béreltek három termet. Az egyesület története során többször alakult újjá, változtatott nevet, de a második világháború után már nem működött.

- 1883-tól a Zrínyi utcai oldal első emeletén voltak a Nagykanizsai Szabadelvű Kör helyiségei.

- Egy 1885-ös adat szerint Istvánffy Ilona fényképész műterme is az épületben volt. Minden bizonnyal ő volt a szakma első női művelője a városban.

- Az 1869-től a városban élő Hoffmann Mór 1875-ben került a polgári iskolába tanítani. 1874-től – indulásától – szerkesztette a „Zala” című lapot. 1882-től a lap társszerkesztője volt. 1902-ben költözött Budapestre. Akkor már a polgári iskola nyugalmazott igazgatója volt. 1915-ben halt meg.

Az ő fia volt Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója. A család itt lakott.

- Az északi udvarban áll az Ady utca 4. számú lakóházból áthelyezett ón fiúcska figura.

231. Fő út 9.

(Weiser-ház*)

- A mai ház földszintes elődje is a Weiser család birtokában volt. A família az 1820-as években telepedett Kanizsára. A ház 1856-ban Weiser János Károly vaskereskedő (a Nagykanizsán, 1845-ben született József apja) tulajdonaként szerepel az uradalmi iratokban.

- Híres gépgyáruk 1842-ben alapított elődje a Kis Sörház (Ady utca 29.) telkén valamelyik uradalmi épületében működött. E műhelyben tűzszekevényeket,

gőzgépek egyéb alkatrészeit, kovácsárukat készítették. Ott volt az új ház megépüléséig a vaskereskedésük is, az „Arany Kaszához”.

- A mai ház Weiser József gépgyáros lakóházaként 1885-ben, 1886-ban épült, eklektikus stílusban. Ludwig Schöne bécsi építész tervezte.

- Földszintjén a tulajdonos híres vaskereskedése és raktára működött.

A vaskereskedést azonban már az első világháború előtt és két világháború között is Fischer és Bäder (Samu) működtette.

- Az épület – belsejében is – több helyen őrzi eredeti kialakítását.

Szép a lépcsőház ajtaja és a lépcső korlátja, az alsó részére állított lámpával.

A kapualjban, a lépcsőházba vezető rövidke folyosó feletti fülkében egy szoborcsoport (két fekvő támaszkodó alak között egy méhkas) van elhelyezve. Az adatok között nincs olyan, amely bank itteni működésére utalna; elképzelhető, hogy a mű máshonnan került ide.

Az emeleti nagytermet ugyan a Rákosi-korszakban fallal két lakássá osztották, de még léteznek a mennyezet fából faragott díszei és a hasonló kialakítású hajdani ételkiadó is.

A vaskereskedés még az államosítás után is évtizedekig működött, de „modernizálásakor” az üzlethelyiség három oldalán kialakított, díszes kovácsoltvas korlátú galériáját elbontották.

Közvetlenül az emeleti rész alatt, a homlokzaton viszont még halványan látható a felirat: WEISER J. C. VASRAKTÁRA.

Sajnos a kirakatok vasredőnyeit 2007-ben eltávolították, de felső részükön a szép kovácsoltvas védőrácsok ma is a helyükön vannak.

- A ház előtt állt az 1934-ben felállított első két, zöld színű nyilvános telefonfülke egyike. A másik az Erzsébet tér 20. számú ház elé került.

232. Fő út 10-12. (Belus udvar)

(Dobrovits-ház*)

- Dobrovics Dömötör apjától, Dobrovics Péter méteráru-kereskedőtől örökölte az emeletes házat, amely a telek utcai részén állt.

Az ódon hangulatot árasztó Dobrovits-ház lebontásakor a város egyik legöregebb lakóháza volt.

- A ház ma is álló, udvari szárnyát 1885-ben építette a tervező Sallér Lajos. A földszintjén akkor kialakított pékséget – más pékségei mellett – Gärtner Vilmos működtette. Akkoriban még a Zrínyi utcáról is bejárata volt az ingatlannak, része volt az ottani, 37. számú földszintes ház is.

- A 18. század második felétől megjelenő görög kereskedők közül a Dobrovicsok fontos szerepet játszottak a város életében. Közülük elsőként a textilkereskedő Ignác kerülhetett a város polgárai (purgerei) sorába 1810-ben.

A család görög eredetűnek vallotta magát, amit bizonyít a görögök 1793-as összeírása, de Dobrovics Mihály felesége, Elena (máshol Anna, Jelena) is görög (Mauritzi) családból származott.

A család utolsó Kanizsán élő tagját, Dobrovits Milánt 1906-ban választották a letenyei kerület képviselőjévé.

Sok helyi egyesületben (Nagykanizsai Általános Munkásképző Egyesület, Ifjúságképző Sport Egylet, Ifjúsági Kör, Petőfi Asztaltársaság, Keresztény Jótékony Nőegylet, Nagykanizsai Háztulajdonosok Szövetsége) játszott vezető szerepet elnökként, díszelnökként, főtítkárként. Tizennyolc éven át igazgatta a munkásbiztosító kerületi pénztárát.

Hatvan évig, 1955-ig volt a görögkeleti egyházközség – utolsó – gondnoka.

- Uher Ödön volt az a kanizsai fényképész, aki Budapesten igen jó nevet szerzett magának. 1894-ben jelent meg Kanizsán, amikor a Városház (Ady) utcában ő lett a Szénássy-féle „fényírda” új tulajdonosa.

Ez talán az Ady utca 6. szám alatti, eredetileg Fiedler Gyula által használt műterem volt.

Nem tisztázott, hogy Uher kanizsai működése alatt végig ott dolgozott-e.

Van visszaemlékezés, amely szerint Matthea Károly az ő utódként folytatta a szakmát a Bazár udvar épületének második emeletén. Igaz viszont, hogy működésük időben nem egyszerűen követi, hanem részben átfedi egymást.

Ráadásul, létezik 1894-ből Uher Ödön kérelme, amely szerint saját vállalkozása kirakatát a Dobrovits-ház homlokzatán szeretné elhelyezni.

1896-ban felesége még tagja volt a Keresztény Jótékony Nőegylet választmányának.

Uher 1911-ben – Németországban tett tanulmányútja után – Pesten, a Kossuth utcában lévő műtermét filmkészítő üzemmé alakította, majd létrehozta az Uher filmgyárat. Ebben 1912 és 1918 között huszonnégy film készült.

Főrendezője az 1892-ben (Nagykanizsán?) született, szintén Ödön nevű fia volt, aki a filmgyártáshoz kapcsolódó találmányai (másológép, hívógép) révén is ismert.

1919-ben ő az Omega filmgyár egyik alapítója lett. Ezután Berlinben filmtechnikai vállalatot hozott létre, repülőgépek tervezésével foglalkozott, majd gyártulajdonossá (fényképezőgép, magnetofon, hűtőszekrény) vált.

- Jobb híján itt jegyzem meg, hogy Nagykanizsán született Vadas Ernő (1899-1962), nemzetközi hírű fotóművész.

Itthon és az öt világrész városaiban rendezett kiállításokon képeivel összesen 67 aranyérmert nyert.

„Libák” című képével 1931-ben a svájci „Camera” című folyóirat pályázatán az egész fotósvilág szavazatai alapján nyerte el az első díjat. Az 1000 aranyfrank akkor egy kisebb budai villa ára volt.

Az egyetlen magyar, akit a Royal Photographic Society (London) Emerson-plakettal jutalmazott (1933). Érdekesség, hogy futballistaként is magyar válogatottságig vitte.

Születésekor apja, Weishanz Ernő vasúti kalauzként dolgozott a városban.

233. Fő út 10-12. (Belus udvar)

(Kocsiszín*)

- 1861-et megelőzően Szép Károly patikus földszintes háza állt itt, benne működött az általa alapított gyógyszertár. Engedélyezését Szép már 1831-ben kérte, de megnyitására csak 1836-ban került sor.

A jómódú Szép Károlyt 1840-ben és 1852-ben is városbíróvá választották, illetve nevezték ki, 1848-ban a város nemzetőrségének egyik századosa volt.

- Az új tulajdonos, Belus József gyógyszerész (később polgármester) a telek utcai részén építtette meg emeletes, romantikus stílusú Patikaházát 1861-ben.

Az 1982-ben lebontott házából csak a kocsiszín épülete maradt meg az udvaron, amelyben – a személygépkocsik megjelenéséig – a mindenkori tulajdonosok fogatukat tartották.

- Belus és leszármazottai itt működtették tovább Szép Károly Igazsághoz címzett patikáját. A ház csaknem egésze (az emeleti lakástól eltekintve), a pincétől a padlásig gyógyszertári célokat szolgált.

Belus Józsefet választották az 1863-ban alakított Kanizsai Dalárda első elnökévé (első karmester Goldstein József, második karmester Rózsavölgyi Antal lett).

- A Belus családtól a ház hamarosan dr. Szukits Nándor tulajdonába került. Ő 1857-től 1898-ig (haláláig) volt gyakorló orvos a városban.

Foglalkozott a város történetével is. Gazdag éremgyűjteményét halála után a város vásárolta meg.

Kereskedelemmel foglalkozó családból származott. A 19. század első felében Szukits Salamonnak, majd Zsigmondnak jó nevű, méterárak kereskedésével foglalkozó cége volt.

- A házhoz erősen kötődő Belus (akkor már Merkly-Belus) család röviddel az államosítások előtt visszavásárolta ősük házát. Sokáig akkor sem maradhatott tulajdonukban.

234. Fő út 11. (egyben Sugár út 2.)

(Babochay-ház*)

•A Sugár út torkolata és e ház helyén állott korábbi, emeletes ház akkor került a Babochay család birtokába, amikor Babochay József az 1790-es évek elején feleségül vette Szlovák Katalint, aki hozományként vitte az ingatlant magával. Katalin apja, Szlovák János szücs, a város jómódú polgára, városi tanácsos volt.

•A jelenlegi ház Babochay György polgármester lakóházaként 1883-ban épült, eklektikus stílusban. E házról további adatok a „Sugár út” címszó alatt olvashatók.

•A régi házban működött 1877 után néhány évig a Fekete Sas patika, amely 1882-ben aztán a Bazár udvarba költözött. 1890-ben folytatta vándorlását; akkortól a Fő út 6. számú épület adott helyet számára.

Itteni emblémái azonban fennmaradtak: az új épület kapualjába helyezték át azokat, ma is ott láthatja az érdeklődő, ha be tud jutni.

A patika empire stílusú berendezését pedig – példásan helyreállítva – a múzeum őrzi.

235. Fő út 13. (egyben Kölcsey utca 12.)

(Bogenrieder-palota*)

•A ma látható épület helyén egykor a Rózsa Szálló állt. Itteni épülete földszintes volt.

•Knortzer Károly tulajdonában volt, aki a telek északi végén (Kölcsey utca 12.) 1875-re építtette fel a szálló újabb épületét.

•Akkoriban ez volt a város egyik olyan helye, ahol a fiatalság – tánciskolai jelleggel – találkozhatott és táncolni tanulhatott. A tanfolyamokat egyfajta bál, a „tánckoszorúcska” zárta.

Knortzer (hét szobával, ebédlővel, mézárszékkal rendelkező) szállóját 1888-tól bérbeadással működtette, mert maga 1896-ig Csáktornyán lakott.

Az ingatlant 1896-ban Bogenrieder József vendéglős és szállodás vásárolta meg.

A szálló 1913-ig működött itt, majd akkori bérlője az intézményt a Fő út 21. szám alá költöztette.

•A lebontott ház helyén 1914-ben Bogenrieder felépíttette szecessziós stílusú, nyaralószerű palotáját. Az épületet Merbl Arnold temesvári műépítész kivitelezte.

•A későbbi tulajdonosok közül feltétlenül említést érdemel Bogenrieder József hat gyermekének egyike, a Megváltó gyógyszertár tulajdonosa, Bogenrieder Frigyes. Nemcsak hírneves birkózó volt, de idősödve a sportélet jeles szervezőjévé és támogatójává is vált.

236. Fő út 14.

(Biztosítópallota*)

•A mai épület és a Csengery út torkolata helyén hajdan emeletes ház állt. Azt 1805-ben megvásárolta Széchenyi Ferenc gróf Geber György kalmártól (a 18. század végének egyik leggazdagabb kereskedője volt), majd örökölte fia, István. Ugyanakkor – Barbarits közlése szerint – Széchenyi István 1816-ban eladó házat keresett a városban, ami nem feltétlenül van összhangban az előző adattal.

1840-ben az épületet megvette Tárnok Alajos, aki a vrászlói, a várossal keletről szomszédos, 24000 holdas uradalom jószágkormányzója lett 1842-ben.

1843-ban továbbadta a házat gróf Zichy Károlynak, az uradalom tulajdonosának, de továbbra is abban lakott; a házat pedig ekkor is – jobbra – Tárnok-házként emlegették. Tárnoknak 1857-ig volt itt a lakása, amikor saját, Batthyány utcai házába költözött.

•E házhoz kötődnek a városban 1832-ben letelepedő Wajdits János „kompektor” (könyvkötő és könyvkereskedő, 1834-ben kölcsönkönyvtárat alapító) fiainak vállalkozásai is.

Alajos, a neves szabó 16-18 legényt foglalkoztató műhelye még az 1860-as években is itt volt.

1867-ben költözött ki az épületből József könyvkereskedése (1858-ban vette át apja vállalkozását), újságának kiadóhivatala, szerkesztősége. A szerkesztőség eredetileg Kaposváron dolgozott, csak 1866-ban került át Kanizsára.

A cég vezetése 1891-ben került ifj. Wajdits József kezébe.

1854-ben a házban boltot bérlők nevei között ott található Wajdits György is. Többszöri tulajdonosváltás után (az 1860-as években Wajdits-háznak is nevezték) került a Rosenberg és Wellisch cég birtokába az épület 1866-ban.

•A Csengery út 1870-es megnyitásakor a ház nagyobb részét lebontották, maradékához a cég egy szárnyat építtetett a Csengery út mentén.

•Ezt és a Széchenyi-ház megmaradt részét lebontva alakították ki a mai palota építési telkét.

A városban 1857-ben megtelepedett Első Magyar Általános Biztosító Társaság itteni székházát és bérpalotáját 1913–14-ben építtette.

Kármán Aladár és Ullmann Gyula budapesti műépítészek tervei szerint, eklektikus, szecessziós stílusban épült. A kivitelező Merbl Arnold temesvári építész volt. Az épület lakatosmunkáit a temesvári Klein Dávid végezte.

A félemeleten voltak a biztosító irodái, felettük bérlakásokat alakítottak ki.

237. Fő út 15. (egyben Kölcsey utca 14.)

(Újváry-ház*)

•Újváry Illés tisztartó háza.

A 19. század utolsó negyedében épült. Az ingatlan része volt a Kölcsey utca 14. szám alatti, 1860-ban már létező ház is.

Az 1860-as várostérkép szerint a Fő úti oldalon már emeletes ház áll. Nem tisztázott, hogy a mai épület kialakításakor annak mi lett a sorsa.

- Újváry, a város tekintélyes polgára – iskolaszéki tagként is – különösen a népoktatás feltételeinek megteremtését, javítását tekintette szívügyének. Dolgozott a Polgári Egylet elnökeként is.

Halála (1891) és az örökösödési viták lezáródása után leánya, Josefa (Simon Zsigmondné) tulajdona lett a ház.

Újváry Illés fiát, Gézát 1920-ban a város országgyűlési képviselőjévé választották. Lakóháza még áll (Teleki út 24.).

- 1879-es adat szerint az ingatlanon működött Hamburger Lipót sütödéje.

- Udvarában volt Mayer Klotild gőzmosodája, míg a mosoda 1913-ban fel nem robbant.

Ekkor a tulajdonos – valamiért – vállalkozását a Hunyadi utca 19. szám alatti, saját házába költöztette. A mosodát utódjaként Varga Nándor működtette tovább ugyanott.

- A házban az 1910-es évektől Royal, majd Sport néven kávéház és étterem, illetve az 1920-as években Petőfi névvel szálloda is működött.

238. Fő út 16. (egyben: Deák tér 8.)

(Bankpalota*)

- A Fő úti oldalon itt állott az a ház, amely az 1810-es évek végén került az Albanich család tulajdonába. Mérete és helyzete arra utal, hogy utóbb ehhez épülhetett a másik szárny és alakult ki a későbbi Weiss-ház.

- Az Albanichok jelentős szerephez jutottak a város történetében.

A Szlavóniából betelepülő szücs, Albanich Jakab 1797-ben nyerte el a purgeri státuszt, 1814-ben lett városbíró (más adat szerint már 1813-ban az volt).

A pék Flórián (1848-ban az Eötvös tér 33. szám alatti ház volt a birtokában, de nem tudni mikortól, akár örökölhette is apjától) 1848-ban, 1850-ben, 1861-ben újra és újra városbíró lett.

Jelentős érdemei voltak abban, hogy a város 1848-ban és 1849-ben elkerülte a megtorlásokat, bár mindenben segítette a szabadságharcot.

1875-ös halála előtt három éven át városi főkapitány tisztségét is betöltötte.

- A mai épület helyén Weiss J. Henrik földszintes, „L” alakú háza állt, amelyet aztán a Lugosi (Weiss) családtól 1901-ben vett meg a bank.

A Fő úti és a tér felőli szárnyak megjelenésükben két épület benyomását keltették.

- Weiss útépítéssel is foglalkozott, például 1871-ben Kaiser Sándorral együtt

klinkerezte a Csengery utat. Idősen lett a város pénztárnoka és 1896-os haláláig maradt az.

- A mai épület 1903-ra készült el. Székházának építtette az Osztrák-Magyar Bank Hubert József budapesti építész tervei alapján, eklektikus stílusban.

A bank 1879-ben nyitotta meg kanizsai fiókját.

1924-től a Nemzeti Bank székháza lett, mert a monarchia összeomlása nyomán a korábbi bankból alakították ki az ország jegybankját; később is pénzügyintézeteknek adott otthont.

- A bank történetével kapcsolatos helyi érdekesség, hogy 1919 júliusában a direktórium az aprópénz hiányát megszüntetendő (a fémből készült érmék beolvasztásra kerültek a világháborúban) megegyezett a bank főnökségével 1, 2, 5 és 10 koronás ideiglenes bankjegyek kiadásáról. Ezeket a kanizsai pénzügyintézetek hozták volna forgalomba a korábbi megye (akkor Alsó- és Felső-Zalavármegyére volt osztva) területén. Nem világos számomra, hogy ezek mind megjelentek-e. A Steinhard László helyi gyűjtő birtokában lévő címletek (1 és 2 korona) egyikén Kanizsa belvárosa, a másikon mezőn dolgozó parasztházaspár látható. Mindkét esetben csak a szükségpénz egyik oldalára került nyomat.

- 1900-ban, amikor az utcák jelentős része mai nevét kapta, a tanács úgy döntött, hogy egyben hét kerületre osztja a város területét. A környéknek – ez volt az I. kerület – a „Belváros” nevet adták.

A ház sarkán, a nyugati oldalon erre emlékeztet a hajdani névtábla bronz változata. Sajnos az eredeti, a másolat öntése során, eltűnt.

A kerületek elnevezése (a többi: Zrínyiváros, Szentgyörgyváros, Törökváros, Erzsébetváros, Ráczváros és Felsőváros) nem ment át a köztudatba.

239. Fő út 17. (egyben Kölcsey utca 16.)

(Harkányi-ház*)

- A telek eredetileg a Kölcsey utcáig nyúlt. Az 1860-as várostérkép szerint a Fő úti oldalon már emeletes ház állt. A telek Kölcsey utcai oldalát hosszú, földszintes ház zárta le. Nem tisztázott, hogy a mai épület kialakításakor mi lett a sorsa az emeletes háznak.

1865-ben a ház udvari részében nyitotta meg „gépgyárát” Lippics Gyula és Vidats István. Idősebb Vidats István 1842-ben létrehozott pesti mezőgazdasági gépgyára országos hírré tett szert. A kanizsai vállalkozást fiainak egyike alapította. Sajnos, az elképzelés sikerességéről nem ismerek adatokat. Egy 1876-os hirdetés szerint, a Vidats-ekéket a Weiser-féle vaskereskedés is árusította. Nem tudni viszont, hogy ezek hol (Pesten vagy Kanizsán) készültek.

Ismert viszont, hogy a házakat 1896-ban még a perlaki Sonnewald M. birtokolta és egyben eladásra ajánlotta. Ekkor kerülhetett Harkányi Ede birtokába. Egy akkori felvétel szerint a külseje már a mai volt.

- Az 1837-ben született Harkányi (Hirschl) Ede Bachrach Gyulával, majd önállóan középületek sorát emelte a Monarchiában.

Piski (vasútállomás), Nagyvárad (laktanya), Szabadka (törvényszéki palota és fogház), Déva (törvényszéki palota), Miskolc (három laktanya, több templom és iskola), Kaposvár (laktanya, templom), Sopron (laktanya), Eger (laktanya), Csáktornya (laktanya), Varasd (laktanya, két kórház), Kanizsa (bazárudvari épület, kórház, laktanya, polgári fiúiskola) jelentős épületegyüttese őrzi emlékét.

Bachrach Gyulával közösen alapították, létesítették 1894-ben a Merkur vasgyárat is.

Harkányi és Bachrach az 1880-as években kezdték építési vállalkozói tevékenységüket. Építőmesterük Geiszl Mór volt. Előtte fakereskedőként ismerték őket.

Harkányi építési tevékenysége jelentőségét talán érzékelteti, hogy a csáktornyai laktanya építkezését (1896) meglátogatta Ferenc József.

- Harkányi egyik fia, dr. Harkányi Ede ügyvéd lett, de a fővárosban szociológiai kérdésekkel foglalkozó íróként lett ismert. Titkára lett a Társadalomtudományi Társaságnak, vezető szerepet vitt a Galilei Körben. Fiatalon halt meg.

- Özvegye, Weiser Ella (máshol Gabriella, Weiser József kanizsai gépgyáros leánya) fordítóként maga is nevet szerzett a társadalomtudományok e – korábban férje által kutatott – területén.

A két apró gyerekkel (Augusztá és Ede) egyedül maradt Weiser Ellát feleségül vette Schütz Aladár pesti gyermekorvos, aki a gyermekeket örökbe is fogadta.

- Augusztá – akkori teljes nevén: Harkányi-Schütz Augusztá Mária – 1934-ben Teller Ede felesége lett. Ő az, akit Teller visszaemlékezéseiben jobbra Miciként emleget.

66 évig éltek együtt, egy leányuk (Wendy) és egy fiúk (Paul) született.

240. Fő út 18. (egyben Széchenyi tér 13.)

- Az 1822-es térkép szerint itt állt Sanveber András rézműves háza.

- Az 1860-as és 1870-es években – tulajdonosa után – Breier-háznak nevezték. Itt működött akkoriban Jack Ede bádógos műhelye.

- A földszintes ház ezután Weiss Manó birtokába került.

- A 19. század utolsó évtizedében és 20. század elején már Deutsch (Dénes) Sándor, majd fia, Lajos tulajdonában volt.

Cégük terménykereskedéssel foglalkozott. Ennek eredményeképp lettek Bocskán 1200 holdas birtok gazdái.

241. Fő út 19. (egyben Kölcsey utca 18.)

(Inkey-ház*)

- A 19. század elején pallini Inkey Ádám nagyrécei földbirtokos (1819-ben szerezte meg Kanizsán a „purger” státuszt) városi háza állt itt. Az épületet az 1822-es térkép is jelzi. A ház telke a Kölcsey utcáig ért, bár azon az oldalon még a második világháború idején sem állt épület.

Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy már Inkey Boldizsárnak is volt háza a városban. Nem lehetetlen tehát, hogy Ádám e házat apjától, Boldizsártól örökölte. Az 1864-es térkép már emeletes házként jelzi.

- A század közepén Zsombor Ferencné, gróf Hugonnay Berta tulajdona lett. 1905-től dr. Szigethy Károly törvényszéki orvos, 1949-től a Nagykanizsai Első Temetkezési Biztosító Egylet háza volt.

- Emeletét 1887-ben, élete utolsó évében Inkey Tivadar (Kázmér utód nélkül meghalt fia), 1892-ben a szolgabírói hivatal bérelte. Ekkor került oda néhány évre a járásbírói és a telekkönyvi hivatal is.

- 1810-ben kapott grófi címet Horváth Zsigmond (Vas megye) egy festőművésznek a természetért.

Kitagadott fia, Zsigmond 1811-ben nevét gróf Hugonnayra változtatta, de a szentgyörgyi előnevet megtartotta.

Hugonnay Berta férjének nevét esetenként Somborként írták.

- Dr. Szigethy Károly törvényszéki orvosként és a József Főherceg Szanatórium Egyesület tüdőgondozója főorvosaként volt elismert ember a városban.

1912-ben Bariss Gyulával társulva a Park Szálló (36 szoba) felépítéséhez kezdett Balatonkeresztúron (ma Balatonmáriafürdő).

242. Fő út 20. (egyben Széchenyi tér 12.)

- Az ingatlan tulajdonosai a város életében ugyancsak jelentős szerepet játszó Tripammerek voltak.

A Tripammer testvérek (Károly és Gyula) vaskereskedéssel foglalkoztak. 1847-ben Károly hozta létre (a Keszthely és Kanizsa közötti gyorsabb utazás igényével) a „Kanizsai Gyors Kotsi Társaság” nevű vállalkozást. Az elképzelés nem bizonyult életképesnek, 1850-re az ötletgazda teljes anyagi összeomlását okozta.

Tripammer azonban ezt követően is hihetett a fuvarozás vállalkozási lehetőségeiben. A vasútvonalak megépítése után Stánitz Róberttel állt össze a

pályaudvar és a helyi kereskedők raktárai közötti áruszállítás lebonyolítására – most már sikeresen.

- A következő generációból Tripammer Gyula 1885-től 1916-os haláláig igazgatója volt a Nagykanizsai Takarékpénztárnak.

Tripammer titkárként segítette a helyi vöröskeresztes tevékenységet is.

- Megalakulásától ügyvezető elnöke volt a Nagykanizsai Szépítő Egyletnek.

Rendkívüli érdemeket szerzett: a Sétakert létrehozása nélküle nem történt volna meg. Ráadásul elkészítette a kert vázlattervét, ő felügyelte a létesítést, a kényesebb növényeket maga ültette el.

A szerveződés létrejötte nem volt problémamentes. Már 1892-ben megalakult Nagykanizsai Szépítő Egyesület névvel. Aztán a semmittevést megelőzve új tagokat toboroztak, új vezetést és új nevet (Nagykanizsai Szépítő Egylet) választottak. Az új alapszabály tervezetét már 1893-ban elkészítették, de a 275 tag 1894 végén hozta létre régi-új egyesületét.

- A család másik tagja, dr. Tripammer Margit (Tripammer Rezső ügyvéd leánya) volt az első kanizsai, aki hölgyként orvosi diplomát szerzett.

- A család földszintes házának másik szárnya a Széchenyi térre nyílt. Ezt aprócska emeletes házzá építették át, de már 1942-ben lebontásra került. Akkor épült fel azon a telekrészen (Széchenyi tér 12.) a ma is látható bérház.

243. Fő út 21.

(Rózsa Szálló*)

- A 19. század közepén 16. városi sorszámmal Zsombor Ferencné, gróf Hugonnay Berta földszintes épülete állt itt. A ház egy 1896-os fényképen már emeletes épületként látható.

- 1893-ban az ingatlant Hugonnay Béla (Kálmán fia) örökölte.

Hugonnay Berta unokaöccse és mostohafia Hugonnay Kálmán helyi bíró volt, akit az 1890-ben alakult helyi vadásztársulat első elnökévé választottak. Nyugdíjazását követően elköltözött a városból.

- A házat a Hugonnay családtól 1913-ban özv. Keész Józsefné, Kovacsics Mária, a Rózsa Szálló bérlője vásárolta meg, aki a Fő út 13. alól átköltöztetett szállodáját – Új Rózsa néven – itt működtette tovább. A szálló a második világháborút megelőző egész időszakban (Keészné 1924-es halála után is) működött.

- 1912-től az épület emeletén bérelte helyiségeit az 1907-ben alakult Nagykanizsai Magántisztviselők Egyesülete.

244. Fő út 22. (egyben Széchenyi tér 11.)

- A 19. század első évtizedeiben Magyar László városbíró (1818-ban és 1822-ben választották meg) háza állt ezen a helyen.
 - A jelenlegi ház elődje maga is emeletes volt. Ennek is volt Széchenyi téri (már lebontott) szárnya.
 - Az ingatlan a 19. század második felében a Pressburger családé volt. Pressburger Jakab „orvostudor” 1846-tól haláláig (1883) dolgozott Kanizsán. 1913-ban már Mihályi pék házaként említik az épületet.
 - Az 1860-as években itt volt Neuberger Mátyás sörraktára és – valószínűsíthetően – „sódavíz-gyár”-a is. Utóbbi a város első ilyen üzeme lehetett. (Neuberger 1870-ben Sopronba költözött.)
- Az új ital gyorsan népszerű lett. Nagyszerűségét a hajdani újságíró már 1868-ban meg is verselte:

Sódavízzel jó a bor,
 Elbújhat a bakator. (* akkoriban közkedvelt pecsenyebor)
 Nagykanizsán nagy a por,
 Nagyban nyeljük mindenkor.
 Egyszer még majd megérjük,
 Sódavízzel keverjük
 Valamint a drága bort,
 Úgy a kanizsai port.
 Édes urak, nagy urak,
 Kik nagyot nem hallanak,
 Ismerjék el egyszer már,
 Hogy csak rendeletre vár
 Az utcai öntözés!
 És ez oly kevés, kevés...

A versikéből az is látható, hogy témaként a kanizsai por – a helyiek nyári létezésének megkeserítője – bármivel kapcsolatban előkerülhetett. Elő is került...

245. Fő út 23. (egyben Hunyadi utca 2.)

(Keller-ház*)

- Vidákovich Ferenc bábsütő, 1830-tól városi kamarás (pénztárnok) háza már a 19. század első felében állt.
- Fő úti oldalát 1884-ben építtette emeletesre Hencz Antallal Keller Ignác cipész, az épület új tulajdonosa. Hencz készítette a ház terveit is. Földszintes, Hunyadi utcai szárnya néhány évvel előbb épült meg.

- Keller 1862-ben alapított cége a Monarchia kiállításain, vásárain nyert aranyérmeivel országos ismertségre tett szert.
- A ház 1906-ban lett Frank Vilmosé, aki a Bazar udvarban működtette férfiruházati áruházát.

Az udvaron 1910-ben létesült pékműhelyt Mihályi István kezdte működtetni. Az 1930-as években már Lenk Cajetán volt ott a pék, így a házat Lenk-házként ismerték akkoriban.

246. Fő út 24. (egyben Széchenyi tér 10.)

- A korábbi épület Fő úti sarokrésze emeletes, a másik – Széchenyi téri – sarka földszintes volt.
- A 19. század utolsó negyedében Ollop-házként emlegették.
A befolyásos kereskedőknek számító Ollopok közül Ignác egyike volt 1845-ben a Nagykanizsai Takarékpénztár alapítóinak.
Ollop Sámuel elnöke volt a körülbelül 300 taggal működő, 1863-ban alakult Kereskedelmi Egyletnek (Kaszinó), amely 1875-ben egyesült a Casinoval. 1884-es halálakor is még elnöke volt a Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbanknak.
- Markbreiter Jakab és Ollop nyomdája itt, Ollop gabonaraktára helyén (ez az épület földszintes része lehetett a Széchenyi téri oldalon) nyílt meg 1850-ben. Nem tisztázott, hogy az alapításban melyik Ollop vett részt.
Rövid idő elteltével Markbreiter lett a vállalkozás egyedüli tulajdonosa és az 1863-ig működött így. Ekkor Fischel Fülöp (feleségül vette Markbreiter egyik leányát, Friderikát) tulajdonába került.
- Érdekességként megemlítem, hogy Markbreiter Jakab másik leánya a Kanizsán 1835-ben született Schnitzler Jánoshoz ment feleségül.
Schnitzler apja élete végéig a város egyik asztalosmestere volt; a fiú Bécsben lett neves orvos, egyetemi tanár, poliklinikai igazgató. A házaspár fiát, Schnitzler Arthurt drámaíróként ismerte meg a világ.
- 1910-ben az új tulajdonos, Leitner Ödön kereskedő udvari épületet emeltetett az akkor, az épület Fő úti sarkán már működő Badacsony vendéglőnek. (Annak mókás kedvű bérlője „Üdvözlét Badacsonyból” feliratú képeslapokkal reklámozta vállalkozását.) 1912-ben viszont nem engedélyezték Leitner számára a földszintes rész emeletessé alakítását.
Leitner nevéhez fűződik az Első Nagykanizsai Fekal-Compos Műtrágyagyár (Eötvös tér 23.) 1913-as megalakítása. (Ügyes névválasztás egy igazán szükséges, de nem szívesen emlegetett városi szolgáltatás körülírásához.)
1912-ben tulajdonosa lett a letenyei téglagyárnak is.

- Később a Badacsony vendéglő utcai részébe költözött a „Munkásotthon”. A Munkásotthon 1914-ben létesült, akkor még a Szerb-ház (Erzsébet tér 20.) emeletén.

Itt jegyzem meg, hogy az első olyan egyesület, amelyben a helyi munkásság szervezkedett a Nagykanizsai Munkás-egylet lehetett. Egy 1870-es újsághír szerint a májusban még csak 28 taggal rendelkező egyesület júliusra (miután új elnököt választottak Horváth József személyében) már 147 taggal tevékenykedett. Többféle lapot is járattak. Működésükről más adatot nem ismerek.

- Az 1919-es megalakulásakor a Nagykanizsai Sakk Kör is itt kapott otthont.

247. Garay János utca

- A hajdani Vizi, majd 1873-tól Garay utca mára teljes lebontásra került, hogy helyén megépülhessen a hetes főút elkerülő szakasza.

248. Garay utca 21.

(Tüzérlaktanya)

- A lóvontatású tüzérségnek épült, a terület északi részén lovardával. 1932-re készült el. Tervezője Medgyaszay István volt. A legénységi épület honfoglalást idéző sgraffitói Kacziány Aladár festőművész alkotásai, 1929-ből. A kivitelezést a budapesti Farkas és Kármán cég kezdte, majd a helyi Horváth és Vas cég, Kalmár Zoltán és Kertész Béla folytatták.

- 1992-ig használták laktanyaként.

249. Hajgató Sándor utca 1. (Kiskanizsai Polgári Olvasókör székháza*)

- 1870-ben Hajgató Sándor javaslatára alakult a tagjai kulturális gyarapodását szolgáló egyesület.

Alapszabályuk rögzítette jelszavukat: „Becsületesség és haladás”. Pecsétjükön koszorúban egy nyitott könyv volt a jelszóval és e körirattal: „Kis-Kanizsai polgári olvasó-kör 1870.”. Első elnöke Dávidovics György lett.

- Kezdetben a Szent Flórián téren béreltek egy szobát, székeltek a Nagykorcsmában is. A kör helyiségeit reggel nyolctól este tízig tartották nyitva.

- Az itteni telek megvásárlásakor a rajta álló zsúpos ház lett otthonuk.

1900-ban Tóth Mihály helyi építővel emeltették helyén földszintes székházukat.

Megemléltendőnek tartom (mert ilyen is volt Kiskanizsán), hogy az avatási ünnepségen a „Kiskanizsai Polgári Zenekar” játszott.

Városi és állami támogatással, huszonhárom tag vagyona terhére felvett kölcsönből, az 500 tag közös munkájával 1928-ban kibővítették a korábbi székházukat, emeletet építettek rá.

Az 1928-as bővítés kivitelezője Kertész Béla mérnök vállalkozása volt.

Az 1900-as építkezésben az elnök, Steszlin Ferenc, az 1928-asban a titkár, dr.

Fülöp György szervező tevékenysége volt kiemelkedő jelentőségű.

1939-ben a Katolikus Ifjúsági Egyesület Szent Imre szobrát avatta fel a ház általa használt termében.

- Az épület 1958 óta Kiskanizsa művelődési háza.

250. Homokkomáromi utca külterületi folytatása

Kiskanizsa és Homokkomárom között, a búcsújárók által is használt út mentén kis fogadalmi kápolnát építtetett a Steszlin család az 1920-as évek elején.

251. Honvéd utca

- A korábbi Csordás utca (1873-ig). 1772-ben Új utcaként említik.

- Az utca torkolatában 1887-ben állíttatott egy fogadalmi keresztet Gerócs János.

252. Honvéd utca 38. (korábbi számozás szerint)

- Téglavetőjük helyén, Haba József és Pál körkemencés gyára, a város harmadik téglagyára 1893-ban épült itt, a Petőfi és Honvéd utcák szegletében.

Sallér Lajos tervezte és talán kivitelezte is.

A gyár bejárata a Honvéd utca 38. szám alatt volt.

- A kezdeti időkben 20-30 munkással dolgozott. 1910-ben az üzem a Stern család birtokába került. A 20. század végén bontották le.

- A Haba családnak az első világháború után is volt bérelt téglagyára: Eszteregnyén.

253. Hunyadi János utca

- A város 1822-es térképén már jelezve van.

Korábbi neve 1873-ig Kereszt utca volt. Semmilyen forrás nem utal arra, hogy volt az utcában valaha is fogadalmi kereszt, hogy az elnevezés a vallási jelképhez kapcsolódna. Valószínűsítem, hogy a keresztutca jelleg (a Fő út és a Rákóczi utca összekötése) adta az elnevezés alapját. Ugyanez feltételezhető a Kölcsey utca korábbi nevééről (Kiskereszt) is.

- Földszintes házait jellemzően iparosok lakták. Korábbi kisvárosi arculatát sokáig őrizte. Az utóbbi harminc évben a házak közül egyre többet lebontanak, mára csak az utca eleje sejtet valamit a hajdani utcaképből.
- Az utcában lakott 1938-ban Fekete László iparművész (portré- és templomfestő).

Hunyadi utca 2. (egyben Fő út 23.)

- Lásd: Fő út 23.

254. Hunyadi utca 3.

(Hadastyán-ház)

- Az utca felé forduló oromfalával a hajdani Kanizsa jellegzetes épülete. A 19. század első feléből származhat.
- A helyi Hadastyán Egylet ebben az épületben székelt. 1885 és 1915 között működött főleg betegsegélyezési céllal. A kiszolgált és tartalékos katonák csukaszürke uniformisukkal, kakastollas fekete vadászkalapjukkal, rézveretű kardjukkal, fehér zászlójukkal színfoltjai voltak a városnak. Zászlójuk egyik oldalán a Madonna képe volt, karján a gyermek Jézussal és a zászlószentelés 1889-es dátumával. A másik oldalra az ország címere került, a koronát tartó két angyallal és a „A nagy-kanizsai hadastyán egylet 1885.” felirattal. A zászlórúdba szegeket vertek a tagok nevével. Rezesbandájuk ugyanabban az időben működött, mint a tűzoltóké. Mindkét zenekar szívesen koncertezett a közterületeken. Így aztán voltak helybéliek, akik már-már elviselhetetlennek érezték e téren a zenei élet gazdagságát.
- A ház a 20. század elején Babics Antal cipésmester tulajdona volt, akinek itt volt műhelye is.

255. Hunyadi utca 6.

- A század legelején itt, házában működtette Székelyi Lajos az Első Nagykanizsai Fehérnemű Mosó és Vasaló Intézetét.

256. Hunyadi utca 7. (korábbi számozás szerint)

- 1913-ban a már lebontott földszintes házban nyitotta meg a József Főherceg Szanatórium Egyesület helyi csoportja (1906-ban alakult) a város első tüdőgondozó intézetét.

Ez volt a „dispensaire” (rendelőintézet). A szerény méretű ház a gondozói lakáson túl helyet adott még két rendelőnek. Első vezetője dr. Szekeres József lett.

257. Hunyadi utca 10.

•Itt állt Simon Gábor, az utolsó kanizsai gombkötő háza. 1913-ban, 85 évesen halt meg.

258. Hunyadi utca 11. (korábbi számozás szerint)

•Itt állt egy régi kanizsai patríciuscsalád földszintes háza.

•Tagjai közül például – 1848-ban – Kaan Károly és Vilmos ügyvédként, Kaan Ferenc kereskedőként élt a városban.

Itt született Kaan Károly erdőmérnök, államtitkár. A minisztériumban az Állami Erdők Főosztályát vezette 1916-tól. Jelentős érdemeket szerzett az Alföld fásításában, a természetvédelem ügyének felkarolásában.

Testvére, Irma elemi iskolai igazgató lett a városban.

Az 1882-ben zeneakadémiát végzett Kaan Anna zongoratanárként telepedett vissza szülővárosába.

Hunyadi utca 14. (egyben Rozgonyi utca 27.)

•Lásd: Rozgonyi utca 27.

259. Hunyadi utca 16.

•Még áll Kovacsics József, 1848-as honvéd őrmester háza. Egyik alapítója és alelnöke volt a Hadastyán Egyletnek. 1905-ben halt meg.

•A ház korábban Juhász György városi számvevőé (1861-től 1867-ig viselte a tisztséget), előtte pedig apjáé volt.

Az apa az a Juhász György volt, aki 1863-as halála előtt közel ötven évig tevékenykedett orvosként, városi orvosként Kanizsán. Az Ispitának is sokáig volt orvosa.

260. Hunyadi utca 23.

•Az utca egyik öreg épülete – ugyan erősen átalakított homlokzattal – itt még létezik.

Eredetileg (1850 körül is) Bernandics (Bernándis) János szabómester háza volt. A századfordulón már Klapper János szíjgyártó tulajdonában volt.

•Halis István (1855-1927) ebben az épületben is lakott. Halis a város múltjának legjelentősebb kutatója volt. Ilyen jellegűek írásai forrásértékűek.

261. Huszti György tér

•A térnek alig nevezhető kiszögélés – addig az Eötvös tér névtelen része – 1900-ban kapta mai nevét Halis István javaslatára.

•Halis sikerrel győzte meg a városi tanácsot, hogy „a német enciklopédisták” szerint itt született a törökök által fogságba hurcolt és így igazi világutazóvá vált Huszti György és ezt ők (a német enciklopédisták) Kanizsa legfőbb nevezetességének tartják.

Halis – ilyen kérdésekben megkérdőjelezhetetlennek számító – tekintélyével egyedül Tuboly Viktor képviselő merészelt szembeszállni. Hiába mondta azonban, hogy „ő tagja a Magyar Történelmi Társulatnak, de sohasem hallott semmiféle Huszti, vagy Guszti, vagy minek is hívjákról”.

Volt persze, ami érvelése hatását gyengíthette. Megelőzően indignáltan kifogásolta, hogy őt – mint irodalmi embert – kihagyták a névadásokat előkészítő bizottságból; majd ő indítványozott volna alkalmas neveket.

Így esett, hogy 1900-ban Kanizsa városa szülöttének fogadta Huszti Györgyöt.

262. Huszti tér 1.

•A Huszti téren a mai emeletes házak helyén állt épületek a 19. század második felében – a nagy laktanyák felépüléséig – katonai célokat szolgáltak.

•A Glóbusz-ház nyugati része helyén, az Eötvös téri oldalon (korábbi számozás szerint: Eötvös tér 13.) volt a „várta-ház”, a katonai őrség háza, kaszárnyája. Korábban, 1851 és 1867 közötti időszak egy részében valószínűleg az akkori csendőrség (zsandárok) laktanyája volt. Ezt követően néhány évig a járási bíróság börtöne volt benne.

A katonaság kivonulása után a házban 1910-ben rendőrőrszoba létesült, majd 1927-ben cselédotthonná alakították.

•A másik épület a Huszti tér sarkán (Huszti tér 1.) ménlovas istállóként szolgált. Az 1822-es térképen a város istállója néven szerepel. A sarokházat 1877-ben a város elemi iskolává alakította, amely a Petőfi utcai iskola felépüléséig volt használatban.

263. Huszti tér 3.

- Bár jelenleg a tér legöregebb háza, de ez is a Rozgonyi utca legfelső részének megnyitása után épült.
- A helyén állt korábbi, a század első éveiben emelt épületet az 1942-es döntés nyomán lebontották. Abban az épületben neves lakatosok dolgoztak. A 20. század első évtizedeiben Ország Kálmán, a ház tulajdonosa, majd az 1930-as években már Márkus József, aki átvette elődje épületét, műhelyét. Utóbbi korábban a Kisfaludy utca 33. szám alatt tevékenykedett, szabadulási remekként a Rozgonyi utca 9. szám alatti kaput készítette. Ezüst zsebórát kapott érte a bírálatot végzőktől. Az ő nevéhez fűződnek a rendőrség épülete és a volt Pannónia Szálloda lakatos munkái. Ezekből mára alig maradt valami.

264. Huszti tér 6., 7. és 8.

- A Huszti tér keleti oldalának három háza Fürst Simon tulajdonában volt, akitől a katonaság bérelte. Ezt nevezték annak idején Simon-kaszárnyának. Az 1860-as évek elején a 6. számú, északi házban a tulajdonos kocsmát is működtetett.

265. Jakabkúti utca

- 1900 előtt Peternác utcának nevezték, majd az utca a dülő nevét kapta.

266. Kaposvári utca 11.

- A Batthyány uradalom sánci majorja terült el ezen a részen. A majorból ez az, 1860-ban már létező épület és a szomszédos kápolna épülete (magtár) maradt meg. 1860 tájékán uradalmi téglagyár (téglavető) is létezett itt.

267. Kaposvári utca vége

- Az 1864-es térkép itt is jelez egy malmot a Potylin. Körülbelül ott állt, ahol ma a Csónakázótó gátja van.

Kassa utca

- Lásd: Babochay utca

268. Katona József utca

•A szőlőhegy felé vezető, innen induló utca hajdanán (már az utcák 1772-es felsorolása szerint is) a Szentgyörgyvári utca nevet viselte.

Eredetileg a temetői hídig nyúlt, az 1864-es térkép szerint, akkoriban része volt a Kórház utca is. 1873-ban keleti oldalát (ma Kossuth tér) Vásártérnek nevezték el. 1900-ban a korábbi Vásártér és az utca nyugati oldala a Kossuth tér nevet kapta. Régi nevét már csak e darabkája viselte.

A Katona József név a második világháború után született. A névváltoztatókat talán a Szentgyörgyvári névben „rejtőzködő” szent személye zavarta.

Öröm az ürömben, hogy a szőlőhegy átkeresztelése viszont elmaradt.

Katona József utca 1. (egyben Széchenyi tér 5.)

•Lásd: Széchenyi tér 5.

Katona József utca 3.

•Lásd: Széchenyi tér 5.

Katona József utca 4.

•Lásd: Bajza utca 2. és Széchenyi tér 4.

269. Katonarét

•A Kossuth tér keleti oldala mögötti beépítetlen térség a téglagyár felé a Katonarét nevet viselte és viseli beépítése óta is. Az első világháború előtt és alatt a katonaság „kis gyakorlótér” néven használta.

•Ezen túl a területet 1906-tól igénybe vették az első repülőgépek, amivel kapcsolatban megemlítem, hogy az 1920-as években vasárnaponként repülőgép hozta Kanizsára a pesti újságokat. A gép nem szállt le, hanem 8-10 méter magasról kidobták belőle az újságokat.

•Itt rendezték a század elejétől az első labdarúgó mérkőzéseket is. Szertárjuk a temetői kaszárnya (Kossuth tér 16.) volt.

A legelső nyilvános mérkőzésen, 1911-ben az Ifjúságképző Sport Egylet, illetve a felsőkereskedelmi iskola csapata döntetlent (2:2) játszott egymással 500 néző előtt.

- Ide építette – 1920-ban, engedély nélkül – tribünös, öltözős sportpályáját az 1866-ban alapított Nagykanizsai Torna Egylet. 1922-ben kellett lebontaniuk, honvédelmi miniszteri rendeletre.

- A katonai gyakorlóteret áthelyezték (1923) a felsősánci major mellé, az új (Zrínyi) sportpálya a Dózsa György út északi oldala és a Petőfi út határolta területen épült fel.

Ugyanakkor pedig elkezdődött a lakóházak építése a területen. Elsőként, 1922-ben Schlegel József ács kért építési engedélyt családi háza felépítésére.

- A Sétakert Csengery úti bejáratától (a hajdani „Barátok kertje”) a kőkereszt a Kórházkápolna avatásakor (1932) lett áttelepítve a Táncsics Mihály térre. Sajnos a „helyreállítások” során feliratait eltüntették. Így is annyira öregnek tűnik, hogy elképzelhető: Halis István egyik történetében erről a keresztről ír.

Az elbeszélés szerint, az 1870-es évek első felében a városban szolgáló egyik főhadnagy, miután elkártyázta az ezred valamilyen, általa kezelt pénzét, főbe lőtte magát. Szerb lévén a helyi ortodox sírkertben temették el.

Az öngyilkosság a Sétakert helyén, az akkori kukoricaföldeken történt. Az eredetileg út menti keresztet akkor helyezték át oda, ahol a főhadnagy végzett magával. A leírtakból nem derül ki, hogy melyik út mellett állt a kereszt eredetileg. Az viszont lehetséges, hogy a Barátok kertje keresztje szerepel a történetben.

270. Kazinczy Ferenc utca

- Kazinczy nevét sokáig a város egyik legjelentősebb utcája – a jelenlegi Ady utca – viselte. Az utcának az első világháború után hamarosan – követve az országszerte szokásos eljárást – a Horthy Miklós út nevet adták.

A városatyák azonban nem érezhették az eljárást igazán méltányosnak Kazinczyval szemben. Így, az itteni utcanyitáskor újra őt választották névadónak.

- Nevezhették volna akár Krátky utcának is, mert a polgármester építési telkek sorához jutott itt és több házat is építtetett maga és családja részére.

Az első épületeket 1935-ben emelték a hajdani, időközben megszűnt Weiser-féle gépgyár telkéből kihalászott zsákutcában.

271. Kazinczy utca 7.

- 1935-ben építtette gróf Klebersberg Ödönné, Horváth Éva családi házat.

- Férje, Klebersberg Ödön őrnagy még a második világháború után is a Károly (Teleki úti) laktanya területén lévő 17. Honvéd Kiegészítő Parancsnokságon szolgált (1947-ben vezette is).

1945-ben átkerült az új hadseregbe, ahonnan 1948-ban alezredesként távolították el. Nagybátyja volt a kultuszminiszter Klebersberg.

272. Kálvin tér

- A tér a templom építése nyomán alakult ki. Korábban a Kölcsey utca vége húzódott helyén.
- 1936-ban a Mussolini tér nevet kapta. A második világháború után évtizedekig nem volt saját neve.

273. Kálvin tér 1.

- A templom építését célul kitűző hitközség a telket és a rajta álló épületet (eredetileg magtárként szolgált, majd katonai ágyraktár lett) már 1912-ben megvásárolta az 1910-es, 1911-es országos gyűjtés eredményeképp. Anyagi okokból a folytatásra még vagy húsz évig várni kellett; az épületet cégek (elsőként Fischer és Bäder) bérelték raktárnak.
- A református templom átadására 1934-ben került sor. Az épületet Kalmár Zoltán helyi vállalkozó kivitelezte Vécsey Barna (Vécsey polgármester fia) városi mérnök többször módosított terve szerint. A templom épületéhez szervesen hozzátartozik a később épült lelkészlak. 1937-re készült el. A templom bútorzatát helyi asztalosok (Balogh Károly, Hetyei Imre, Vodinák János és Wéber Dezső) készítették. Lakatosmesterként Kátait (kilincsek) és Tanczenberger Lajost (kerítés, kapu stb.) foglalkoztatták. A Szentlélek galambot Szép Ernő iparművész készítette.
- Az építkezés nyomán módosítani kellett a Kölcsey utca nyomvonalát, mert az építkezéshez igénybe vették az itt eredetileg egyenesen haladó utca egy darabját is. Az új nyomvonal a templom főbejárata előtt húzódott a továbbiakban.

274. Kámánccpuszta

- Az itteni kocsmát – az országút elágazásában – gróf Batthyány-Strattmann Lajos építtette, aki 1744-ben kapta királyi adományként a homokkomáromi uradalmat.
- A csárda közelében, az akkor létesített erdőirtásában alakult ki azután Korpavár. 1757-ben ott két család élt. Magában a pusztában a század végén is csak egyetlen ház (a kocsmá) állt.

- Közelében (ma újudvari területen), a Korpavárra vezető út északi oldalán, kevéssel a vasúti pályatest után ma is áll Nepomuki Szent János kis kápolnája. A feljegyzések szerint 1778-ban már létezett.
- Az itt korábban működő uradalmi üzemről az „Alkotmány út 81.” címen lehet olvasni.

275. Kápolna tér

- Az 1860 tájékan pusztító tűzvész nyomán építették a horvátszentmiklósiak Szent Flórián kápolnáját.
- Egyben a tűztől óvó szent napját (május 4.) községi ünnepnappá nyilvánították.

276. Kinizsi Pál utca

- Az 1786-os térkép szerint már akkor nyílt innen egy rövid utca, amely északkelet felé vezetett. Szinte biztos, hogy az utcák 1772-es – ifj. Makoviczky Gyula (a cukrász fia) által közölt – felsorolásában Szombathelyi utca névvel ez az utca szerepel.

Feltételezem, hogy neve nem a mai megyeszékhelyre utalt, hanem az Árpád-házi királyok idején itt (a lámpagyár helyén) kialakult falura, Szombathelyre. A település neve alapján vásáros hely lehetett. Vándor László újabb kutatási eredményei alapján a törökök megjelenése előtti időkben a város északi irányban már idáig terjeszkedett és Szombathely az akkori város része lett.

- 1799-ben már Óriás utcaként említik. Nem tudni miért kapta e nevet a rövidke utca – hacsak nem – rövidsége okán.

A németül beszélő helyiek számára Riesen Gasse volt a neve. A városlakók másik része persze a németesített változatot „visszamagyarosította”, de az eredmény nem az eredeti Óriás utca, hanem: „Rizengászli” lett.

Mai nevét 1873 óta viseli.

- Az 1860-as években még nem ért a Rákóczi utcáig, vége a fedetlen Ördög-árok előtt volt.

Szántó Lajos kőművesmester 1910-ben felépítette a Dózsa György út 51. szám alatti sarokházat és valószínűleg az 53. szám alatti párját is, helyet hagyva az utca folytatásának. 1914-ben engedélyt is kért az utca meghosszabbítására a Dózsa György úton túlra. Akkor ugyanis még földes kocsit vezetett a Garay utca végéhez és tovább a „Herkules” irányába. A terv azonban terv maradt.

Az utca további kiépítése csak évtizedek múlva folytatódott.

Mára legalább hosszával rászolgál régi, „Óriás” nevére. Ráadásul már Szombathelyig ér.

277. Kinizsi utca 2.

- Az épület déli fele öregebb: valószínűleg a Kaiser-házzal együtt épült. Akkori telke az Erzsébet tértől (16. szám) a Kinizsi utca 6. szám alatti ház telkéig (az is része volt) terjedt.

Még a századfordulón is egy tulajdonosa volt az itteni épületeknek. Ekkoriban a telket északról a 4. számú ház telke határolta.

A 20. század első évtizedében készült el az épület északi része.

Ezzel összeépült a telek következő, északabbra álló házával. Ezt az ódon, 1860-ban már létező földszintes raktárt néhány éve lebontották, helyére nagy, emeletes ház került.

A mai kapualjat 1942-ben alakította ki Tóth Béla kereskedő, akkori tulajdonos.

- Az eredeti és a bővült házat terménykereskedők használták raktárként. Előbb Scherz Samu, 1912-től Pollák M. Emil vállalkozása működött itt, de a telek valamelyik épületében volt Schável Lajos lakatos műhelye is.

278. Kinizsi utca 2/a

- Az emeletes épületet 1913-ban húzta fel Fatér Mihály építőmester. Itt, az első emeleten volt Pollák M. Emil cégének irodája.

279. Kinizsi utca 5.

(Aczél-ház)

- Az utca egyik legöregebb háza. Alaprajza változása alapján 1860 és 1864 között épülhetett. Az épület érdekes része az udvari oldalon a kapu feletti fedett balkon.

- A századfordulón – az első világháború idején még a városban lakó – Aczél Pál ügyvéd tulajdonában volt.

Fia, Aczél (Acél) Pál 1885-ben született Siófokon, a középiskolát Kanizsán végezte.

Budapesten ismert drámaíró, filmrendező és szakíró lett. Például 1916-ban ő dolgozta át Petőfi „Apostol” című művét, amikor abból magyar film készült. 1949-ben halt meg Németországban.

- A két világháború között Grünfeld Miksa, a Herkules téglagyár egyik alapítója, tulajdonosa birtokában volt a ház. Itt voltak a gyár irodái is.

280. Kinizsi utca 6.

- Strém Bernát fakereskedő 1893-ban épített háza. A korábban itt álló két épület helyére került. Tervezője, kivitelezője Sallér Lajos volt.
- A Strém Bernát és Fiai cég a Magyar utca 2. szám alatt működött. Csonttelepük az Erdész utcában volt.

281. Kinizsi utca 7.

- Itt egy nagyon öreg, oromfalával az utcára néző ház állt.
- Az 1910-es évek elejéig Strém Károlyé volt.
Apja, Strém Bernát üzletágát folytatva lett fa és szén adásvételével foglalkozó nagykereskedő.

282. Kinizsi utca 8.

- Torma Lajos asztalos háza. A 19. század utolsó harmadában épült.
Az építtető T L monogramja ott a kapu két ablakocskája öntöttvas rácsában.
- Tormáék cége 1884-ben jött létre, a két világháború között is létezett Torma Pál tulajdonában.

283. Kinizsi utca 14. (egyben Arany János utca 12.)

- A saroktelekre 1890-ben Sallér Lajossal építtette a ma is álló házat Bajor László.
- 1891-ben „Polgárok vendéglője” néven indította itt el saját vállalkozását. Ezt megelőzően a Magyar utca 76. szám alatt működtette vendéglőjét.
- Ekkoriban szokás volt jótékony célokat is felvállaló asztaltársaságok alapítása. 1893-tól az új épületben tartotta összejöveteleit az 1890-ben alakult Nagykanizsai Kossuth Lajos Magyar Asztaltársaság. A társaság elnöke harminc évig Horváth István, a városi adóhivatal főnöke volt.
1906-ban megalakult a Petőfi Sándor Asztaltársaság a Bayer-vendéglőben (volt Kozma-vendéglő, Kossuth tér 1.). Elnökük Oroszvály Gyula ügyvéd lett.
1911-ben és 1922-ben is újra kezdte működését az Első Magyar Asztaltársaság. Ők az 1890-es egylet utódai voltak, továbbra is Horváth István elnökletével. 1911-ben a Vaskapu Szállóban (Király u. 26.) volt a székhelyük.

284. Kinizsi utca 15. és 17.

- A Gáspár család házai álltak itt.
- Gáspár Ferenc földműves (az időszak neves szőlőtermelője) egyik alapítója és mindvégig igazgatósági tagja volt a Dél-zalai Takarékpénztárnak, virilista tagja a képviselőtestületnek.

A 17. számú épület 1868-ban Simán Ferenc és felesége, Gáspár Örzse hagyatékaként került birtokába.

- Utóbbi udvari részei még léteznek a telek északi és déli oldalán.

285. Kinizsi utca 31.

- Hosszú földszintes házát 1889-ben építtette Keller Mátyás, neves cipész. Sallér Lajos tervezte, kivitelezte.

286. Kinizsi utca 43.

- A még létező épületben 1896-ban Szücs Ferenc nyitotta meg szikvíz üzemét, amely 1935-ben került fia, Lajos kezébe. Gyártottak üdítőitalokat is.

287. Kinizsi utca 79.

- Roth Miksa 1892-ben építtetett lakóháza. Szántó János tervezte és kivitelezte.
- Roth 1915-ös halálakor a helyi posta vezetője volt, de festőként, könyvek illusztrátoraként is ismertté tette magát. 1912-ben jelentette meg Pécssett „Az erdők világa” című könyvét. A Baranya természeti világával foglalkozó kötetet Roth rézkarcai gazdagítják.
- 1918-ban a ház már Krátky József telekkönyvvezető (dr. Krátky István polgármester apja) tulajdonában volt.

288. Király utca

- A 18. század közepén a Német, majd a Nagy Német, Varazsdi utca neveket is viselte. Ifj. Makoviczky Gyula szerint, az eredeti elnevezés oka az, hogy a törökök után a várba vezényelt német nyelvű katonaságból – a városban maradók – itt építkeztek. Mai nevét az utca 1873-ban nyerte el.
- Már az 1850-es évek végén klinkerrel (kétszer égetett téglával) burkolták.

- Hajdan az utca által érintett terület (egészen az Erzsébet térig), a várat körülvevő mocsaras terület részeként, jóval mélyebb volt.

Ez nem meglepő, mert a Principális-csatorna kiásása előtt a vizet levezető Kanizsapatak jóval keletebbre, körülbelül a Dencsár-árok helyén folyt. A terület tehát a „mocsár” része volt.

A mai terepszint a 19. században végzett feltöltések eredménye. A hajdani viszonyokból valamit lehet még érzékelni a vasútvonal mellett, a tenispályáknál.

- A vasúti vágány nyugati oldalán, az út déli szomszédságában vasúti megállóhely is volt az 1950-es, 1960-as években. A Kanizsavár nevet viselte.

- Az utcában nyomda is működött: az 1922-ben alapított Kereskedelmi Nyomda. Az alapító, dr. Pap József egy év után kénytelen volt megszüntetni.

289. Király utca 1. és 3.

- Itt, a vasútvonal mentén már nem a lakóházak domináltak a századfordulón sem. A Király utca 1. számú telek és a vasútvonal között volt 1925-ig az állatvásártér. Érdekes, hogy a vásártér északi oldalán lévő terület neve Csontos-rét volt.

- Az 1. szám alatt pedig Sartory Oszkár műkö és cementáru üzeme működött.

A valószínűleg olasz származású Sartory 1878-ban alapította cégét. Sikeres volt, hiszen a századfordulóhoz közeledve már telephelye volt Miskolcon és Tapolcán. Sartory hírnevét erősítette saját szabadalma, a fémfényű, mintás járólappal. A városi csatornázás korai szakaszában is jelentős szerepe volt cégének.

Sartory 1918-as halála után a vállalkozás nem maradt a családnak; fia, Zsigmond bíró lett.

- Sartory szomszédságában, a 3. szám alatt Weinberger Náthán mészkereskedése működött.

290. Király utca 2.

- Itt állt az uradalom Bárány nevű fogadója (az 1850-es években hat szobával) a telek északnyugati sarkán.

- Használták azonban más céllal is. 1865-ben az egyik uradalmi irat mészáros-laknak nevezi.

A város a tulajdonába került földszintes fogadót 1921-ben továbbadta Beák Jánosnak.

- A telken 1938-ban építették fel üzemüket Szegő Mór termény- és vaskereskedő (cégét 1918-ban alapította) és fiai, Szegő József és György. Neve Szegő és Társa Dunántúli Mezőgazdasági Gépgyár lett.

Az üzemben vasöntöde is létesült és irodái a volt fogadóba települtek. A cég száz embert foglalkoztatását tervezte, de nagyjából húsz munkással dolgoztak.

- Egy generációval előbb, a századforduló tájékán Sattler (később Szegő) Mór ingatlanközvetítéssel, jelzáloggal, hitelekkel, pénzbehajtással foglalkozó irodája révén vált ismertté és vagyonossá a városban.

A Somogyból származó Sattlerék a 19. század közepén nemességet kaptak.

- A telken ma is álló, erősen átalakított öntödei épület már a második világháború utáni időkből származik, az 1955-ben létrejött Vasipari Vállalat hajdani épülete.

- A városban 1875-ben alakult meg a Korcsolyázó Egylet. Itt, a Bárány fogadó nyugati oldalán (a jelenlegi, az 1920-as években már létező tenispálya helyén) alakították ki korcsolyapályájukat.

- A telek nyugati szomszédságában húzódik a – ma ezen a részén fedett – Dencsár-árok.

291. Király utca 4.

- Az első Hild, aki szerepet játszott a város történetében id. Hild Károly soproni kőfaragó volt. Az ugyancsak soproni Schármár Jánossal együtt építették fel az 1945-ben leégett városházát.

Soproniként is volt háza Kanizsán; itt, a Király utca 4. szám állt földszintes épülete. A ház utca felé forduló oromfalát téglalap alakúvá építették. Azon kőbe faragva ott voltak mestersége jelképei és két freskó.

- Később az épületben alakította ki „szobrászati” műtermét (lakása a Fekete Sas fogadó közelében volt) Szász Károly „rajzmester”.

Szász Székesfehérvárról került Kanizsára. Ott műasztalosként és díszítő-szobrászként dolgozott. Kanizsán a főgimnázium első rajztanára lett, de oktatta tárgyára a tanoncokat és az elemi iskolák tanulóit is. Ugyanakkor eredeti tevékenységét is folytatta.

Készített cégéreket, restaurálta a Szentháromság-szobrot, amikor azt az Eötvös térre áthelyezték (1869), valószínűleg e ház (műterme) homlokzati falfestményeit is ő készítette.

Érdekesség, hogy az 1879-es székesfehérvári kiállításon saját találmányával – egérfogóval kombinált csizmahúzójával – szerepelt.

A helyi sajtó elismeréssel írt a szerkezetről.

- Fia, az 1850-ben Székesfehérváron született Szász Gyula szobrászként országos hírnévre tett szert. Miután Kanizsán elvégezte iskoláit, a bécsi akadémián, majd Olaszországban tanult.

Ismert munkája Csáktornyan a „Zrínyi-émlék”, az Országházban a hét vezér hét szobra, Árpád vezér szobra Ráckevén.

Még növendékként készítette el a nagyrécei templomnak Péter, illetve Pál apostol szobrát.

Kanizsán a már leégett városháza csonka tornyára helyezett ország címer az ő munkája volt, akárcsak két takarékpénztár épületének (Fő út 8. és Csengery út 1-3.) homlokzati díszítése. Az utóbbi palota 1870-es építéskor a Nagykanizsai Takarékpénztár megrendelte tőle (és meg is vásárolta) Csengery Antal mellszobrát, amit székházukba szántak. A szobor további sorsáról nincs adatom.

1880-ban arról írt a Zalai Közlöny, hogy két féldomborműve (nem tudni mit ábrázolt), amelyeket a városházára készített hat évvel korábban, még apja padlásán kallódott. Ezek sorsa ismeretlen, arra az épületre nem kerültek fel.

- Szász Károly halálakor, 1882-ben műtermét Hild Sándor vette át.

Hildék temetkezési vállalata, amely ekkoriban Hild Sándor nevét viselte (bár Hild László vezette), később itt székelt.

- A szép házat lebontották, amikor mögötte felépült a KÖGÁZ irodaháza.

- A telken működött Hartmann Ignác „mérleggyáros” az 1870-es években.

Hartmann a század utolsó negyedének egyik sikeres, kiállításokon is elismeréseket szerző iparosa volt.

- Ugyanitt Herczeg Sándor 1887-ben élesztőgyárat nyitott (Első Nagykanizsai „Concordia” Sütő és Sajtolt Élesztő Gyár). A gyár külföldön is elismeréseket szerzett, de Herczeg az üzemet 1893-ban továbbadta, mert gyufagyárat akart létesíteni.

Utóbbiból nem lett semmi.

292. Király utca 5. és 7.

- A Király utca 7. szám alatti ház 1907-ben Hitzelberger Mátyásné birtokában volt. Kérdés, hogy a toronyóráinkat készítő Hitzelbergerek merrefelé laktak korábban a városban. Egy 1862-es adat említ egy Hitzelberger-házat (kocsma működött benne) a Szentgyörgyvári utcában, amely elnevezéssel akkor a jelenlegi Kossuth tér, Katona József és Kórház utcák területét illették.

- Az 5-ös számú ház viszont kétségtelenül órásé (Szívós Imre) volt ekkoriban.

Az 1926-os címtár szerint itt volt a török származású Isa Ali cukorkaárus műhelye.

293. Király utca 6. és 8.

- A 6. számú házat Tóth Mihály építési vállalkozó saját részére, 1884-ben építette.

- A 8. szám alatti épületet valamivel később, megjelenésében az előzőhöz alkalmazkodva, Berger Adolf gabonakereskedő építtette korábbi háza helyén. Udvari homlokzatán még láthatók a raktárként használható magasított padlástér ablakai és ajtaja.
- A 20. század első évtizedében mindkét épület Fischer Ferenc és Leitner József gabonakereskedők tulajdonában volt. Cégük 1911-ben szűnt meg. A világháború után újra létezett itt a Fischer és Leitner cég, de ekkor már fűszerek és gyarmatáru kereskedésével foglalkoztak a következő generáció tagjai.
- A 8. szám alatt létesített ecetüzemet 1942-ben Balassa Gyula. Ez a nyugati oldalon volt, részben az utcai, részben az udvari szárnyban.

294. Király utca 9.

- Képfestők dolgoztak az itteni, már lebontott házban. Az 1889-ben árverésen került a Pollák család birtokába, 1905-ben homlokzatát átalakították. Pollák Ede fia, Ernő folytatta apja képfestő mesterségét.

295. Király utca 10.

- A ház 1888-ban épült. Eredetileg eklektikus homlokzattal, szép kapuval rendelkezett. Építtetője Schulhof Adolf borkereskedő, tervezője, kivitelezője Sallér Lajos volt. Helyén korábban Blau Lázár háza állt.
- A század első évtizedeiben Kohn Fülöp (idővel, Kerekes Józseffel) szappanos dolgozott itt. Akkoriban a ház tulajdonosa is ő volt.
- Udvara közepén 1927-ben két méter mélyen, vastag korhadó cölöpök között, egy fedett gödörben nagyszámú, a török háborúk korából származó koponyát találtak.

296. Király utca 12.

- Nem áll már az a ház sem, amelyben egy képfestő dolgozott a 20. század tízes és húszas éveiben: Rosenberg Jónás (Pollák Ede képfestő sógora).

297. Király utca 13.

- Az épületet Horváth György építtette 1911-ben.

- A ház elődje Mankovics Jakab és Mitró építőmesterek tulajdonában volt, itt működött vállalkozásuk is a századfordulón.

298. Király utca 14.

- Szemben a Tandor-házzal, az utca másik oldalán, a 14. szám alatt állt az emeletes Babochay-ház. Keleti szomszédja már a Zrínyi utca házának számított (Zrínyi utca 2.).

- 1838-ban – az utcában még alig léteztek házak – építtette Saffarics Ferenc uradalmi földmérő mérnök és „bölcészettudor”. Az akkoriban még mélyebb, mocsaras területen nyolc méter magas töltést volt kénytelen emelni házának, amelyet így is mélyen levert cölöpökre kellett építeni.

- Leánya felesége lett Babochay Jánosnak, így 1922-ig a házat a Babochay család birtokolta.

A Babochay család első, Kanizsára kerülő tagja – az 1760-ban született József – orvos volt. Somogyból költözött a városba 1792-ben, a jakobinus összeesküvés lelepleződésekor, tartva az esetleg személyét is érintő retorzióktól. 1800-ban lett városi polgár (purger).

Őt már a mai értelemben vett orvosnak kell tekinteni, tanulmányait a pesti orvosi karon végezte.

Népszerű és befolyásos ember volt. Amikor 1808-ban városbíróvá választották, a városbírói székkal (ma a múzeumban látható) együtt háromszor felemelték és körülhordozták a tanácsteremben „a közönség többszörözött kívánságára”. 1810-ben ismét városbíró lett.

„Kanizsa privilegizált város története” című munkája sajnos kéziratban maradt. A maga nemében első tanulmányból néhány ívnyi még a család birtokában volt a 20. század elején is. 1838-ban hunyt el.

- Fia, János ügyvéd lett.

1833-ban szintén városbíróvá választották, majd 1835-ben, 1860-ban és 1865-ben ismét a városbírói székbe került. Dolgozott a város főjegyzőjeként is.

1848-ban ő szervezte meg a város nemzetőrségét. Maga a Petőfi (Pesti, vagy Cigány) utcai nemzetőrök századosa lett.

1876-ban halt meg.

- A Babochay család a Fő úton álló korábbi, majd a helyére épített új házában élt, de 1913-as halálakor Babochay György (János fia) már e ház lakója volt.

Személyében folytatódott a családi hagyomány: ő 1878-tól tizennyolc éven át volt a város polgármestere. 1884-ben választották másodszer polgármesterré.

- Az épületben ipari tevékenységet végzők is megtelepedtek. Az 1850-es évektől Zottl György kárpitos, 1884-től Miskei József „kocsigyáros”, 1893-tól Ludvig István gépészmérnök sodronyfonó üzege, a 20. század első évtizedeiben Wilhelm János ruhafestő és vegytisztító vállalkozása működött itt.
- Az épületet 1974-ben bontották le.

299. Király utca 15.

(Schulhof-ház*)

- A Monarchia jelentős terménykereskedelmi központjává fejlődő Kanizsán a bornagykereskedések is nemzetközi hírűvé váltak. Évente 200 000 hektolitert szállítottak, főleg Ausztriába és Svájcba. A szám nagyságát érzékelhetjük, ha összehasonlítjuk az országos adatokkal. Például, 1897-ben az ország akkori határai között körülbelül 1300 000 hektoliter bort termeltek.
- Schulhof Adolf, a borkereskedők egyike 1888-ban építtette fel e házát. A szép terrakotta szoborcsoport a világhírű, bécsi Victor Brausewetter (1845-1926) munkája. Közepén, egy címerpajzson SCH. A. 1888. felirat olvasható.
- Schulhof 1884-ben kezdte borkereskedői tevékenységét a városban. Sokáig sikeres lehetett, mert vejével, Árvai Adolffal 1900-ban társulva hamarosan megszerezte a Gstettner testvérek borászatát és házát (Csengery út 31.) is. Viszonya a másik nagy borkereskedővel, Zerkowitz Lajossal hírhedten rossz volt. Utcai verekedésük Schulhofot elmarasztaló bírósági ítélettel zárult. A háttérben talán a jelentkező üzleti gondjai voltak, mert 1909-ben öngyilkos lett, akárcsak fél év múlva veje, Árvai.
- Az első világháború idején és azt követően Reich Samu háza volt, aki pálinkafőzést indított itt. Értékesíteni próbálta a ház „kanálisi jog”-át is. Ez érték volt, mert jellemzően itt, a Zrínyi és Király utcák alsó szakaszán, a Dencsár-árok közelében voltak a város kékfestőinek műhelyei. A tevékenység komolyabb mennyiségű szennyvíz képződésével járt.
- Később valóban megjelent a tevékenység e házban is: Szabados Mátyás dolgozott benne. Kékfestő üzemét 1923-ban létesítette.

300. Király utca 16., 18. és 20.

- A 19. és 20. század fordulóján három (már nem létező) földszintes ház állt a Zrínyi utca torkolatától keletre.

- A sarokház (Király utca 16.) özvegy Petrics Ferencné vendéglőse volt ekkoriban. 1876-ban még Kovács-házként említik.
- A Király utca 18. szám alatti, a szomszédosoknál lényegesen nagyobb épületet (korábban Boronkay-ház) Tuboly Viktor ügyvéd birtokolta. Tuboly volt szolgabíró is, de igazán ismertté verses pohárköszöntői tették. Ezen túl is, sok mindent megverselt, a Király utcát is (Zalai Közlöny, 1876):

A Király utcában

Ha kinézek az ablakon
 Dicső multság! – mondhatom –
 Az élet így szebbnek látszik,
 Amint lőt, fut és hullámzik.

Mert hát: látni az utcában
 Sok szép delnőt uszályban...
 Nőket, kik nem tollatlanok...
 Ha felteszik a kalpagot.

Látni, kikre rá van írva
 Ártatlanság rózsapírja,
 S még több jár itt olyan kerge,
 Ki festéssel van kikenve.

De egyik úgy, mint a másik
 Óriás sarkú cipőt vásít!
 Ah! Mily sarok! Hisz alatta
 Az egér is elbújhatna!

Jár itt szőke, barna, vörös,
 Sovány s kövér, mint egy sörös,
 Ki szűk, ki bő, ki meg húsos,
 Szilfid-termet, avagy púpos. (* légies termet)

S ne higgyük, hogy csupán lányok,
 Hanem járnak itt arszlánok, (* gavallérok)
 Háziurak és zsellérek,
 Uracsok és himpellérek,

Aztán diák, alkusz, hajhász,
Isten tudja mit nem hajhász, –
Tolong itt a bűn és erény,
S katona, pap, mesterlegény.

És hozzá a hegyes klinker!
Lábát töri rajt az ember,
S hol – úgy mondva, legyen közbe –
A por soha sincs felöntözve!

A gőz, a füst, a bájillat,
Mely itt némely házból kihat,
S a sok szekér, mely úgy törtet,
Hogy téged is összetörhet.

Mind ez egész eldorádó!
S hátra van még: szamár és ló,
Töméntelen sok filiszter (* nyárspolgár)
Egetverő nagy cilinder!

Pénzügyőrök és rendőrök,
Futó commis-voyageurök, (* utazók)
S kiknek ki van vetve török:
Bájoznak a – debardeurök! (* rakodómunkások)

Az embernek szeme, szája
Eláll, amint jön egy dáma,
Eláll! Mert ruhája varrva
Úgy van, mint a páva farka!

S akkor látni őt legszebben,
Ha a szárnya meg-meglebben...
Látni csipkében, finomban,
És kitömve! És chignonban! (* kontyban)

Most jön az élv: a sok gamin (* utcagyerek)
Kövezeten, ház sarkain;

Ordít, sípol, kurjant, kiált,
Füled ilyent még ki nem állt.

Szóval: van itt egész kraival,
Hogy szinte reng belé a fal!
Azt képzeli lelkem, testem,
Hogy élek itt egy kis Pesten!

(* utcai csődület)

Ugye magas egy régió?
De most jön csak még, ami jó:
Falusi kép esti tája,
A kapások víg danája...

Szól az ének, s a porfelleget
Még annál is repül felebb...
Tehéncsorda haza ballag,
S ím bezárul minden ablak.

Az estharang is megcsendül!
Egy-egy lámpa fénye rezdül...
S alig látni mást, mint itt-ott
Egy-egy elkésett demi-monde-ot.

(* félvilági nő)

De én azért el nem hagyom
– Mert oly kedves – az ablakom;
Gyönyört lelek csupán ebben:
Szép hölgy lakik *átellenben*.

Egy olvasó néhány nap múlva „Echo” néven válaszolt:

A Király utcából

Király utca négy ablakán –
Fügét árul egy kis leány!
Sokat küldhet a költőnek –
Hagyjon békét a szép nőnek!

Azért tehát elhagyhatja

Király utcát, ha akarja;
Mert a szép hölgy átellenben
Nem néz önre jó kedvében.

Az utolsó szó Tubolyé lett:

A Király utcai „echonak”

Nem újság, már régi módi:
Ha az „echo” nem valódi,
Mit sem ér!
Mit ér egy *harmadik* hangja
Ott, hol csak a szív visszhangja
Lenne bér!

Jobb lesz hát, ha abban hagyja,
Nekem rekedt kolomp hangja,
Úgy sem árt!
Más dolgába oly kanalat,
Melynek nyele benne marad,
Minek márt?!

És a nótát bármint húzza,
Kedves nekem ez az utca
S ablakom!
Mert ezt azért el nem hagyva
Elmerengék andalogva
Egy kedves kis alakon.

- A nagy telken ipari tevékenység is folyt. 1884-ben az itteni Grebencz-féle kocsigyártó vállalkozást Kandors Mór vette át.
- Tuboly 1902-es halála után az új tulajdonos, Weisz Soma cementárukat készítő üzemét rendezte itt be.
- A Király utca 20. szám alatt ház Brück Márkus szállítási vállalkozó tulajdonában volt a 20. század elején.

301. Király utca 17., 19. és 21.

- A kis ház (Király u. 17.) adott helyet Liditt Samu szállítási vállalkozásának 1902-től.

Az első világháború után, 1922-ben Lustgarten Samu viszont ecetgyárat alakított ki benne „Kristály” névvel.

- A következő (Király u. 19.) udvari épületben működött a századfordulón Gärtner Vilmos egyik péksége, majd az első világháború után Fischer Benő működtette azt.

- A Király utca 21. szám alatt Hoch Fülöp kovács háza állt a századfordulón. 1908-ban Pollák Mór bádogos nyitotta meg itt műhelyét. Tevékenységét az után is itt folytatta, hogy 1912-ben Feller Henrik felépíttette a ház mai változatát.

302. Király utca 22.

- A telken korábban álló ház Tandor Ferenc ügyvédé volt az 1880-as évek elején.

- A későbbiekben Steiner Mayer, a 19. század második felében működő malomkőkereskedő tulajdonába került.

- Fia, Steiner Zsigmond fa kereskedésével, kitermelésével foglalkozó vállalkozó lett. Ő alakította bérházzá az Arany Szarvas Szállót, miután 1929-ben megvásárolta azt.

Halála után, az általa tett alapítványból építtette fel a hitközség a Steiner Zsigmond Izraelita Aggokházát (Szent Imre utca 3.).

- Ezt megelőzően 1935-ben itt, a családi telken Halpen Jenő, a hitközség elnöke szervezésében, bérházat emeltek, amely bevételeit az előbbi intézmény fenntartására kellett fordítani. Az adományozó tettét mindkét épületben emléktábla hirdeti.

303. Király utca 25.

- 2004-től bontogatták, 2008-ra teljesen eltűnt a Petrics-ház.

Jellegzetes, magasított padlásterét talán gabona tárolására használták.

- A Petricsek hosszú időn át neves vendéglősei voltak a városnak.

Az általuk itt működtetett vendéglő még a második világháború után is sokáig létezett. Akkoriban „Lépcsős” néven emlegették.

304. Király utca 26.

- Az eredetileg eklektikus külsejű, mára lecsupaszított homlokzatú emeletes házat Seidl (Szeitl) János (a választópolgárok 1848-as jegyzékében szerepel egy Szeidl János esztergályosként) vendéglős építtette szállónak 1896-ban.

Sallér Lajos tervezte, Tóth Mihály kivitelezte. Az épület udvari szárnya (földszintesként folytatódva) eredetileg a Zrínyi utcáig nyúlt.

- A Vaskapu Szálló rapszodikusán működött. Gazdái váltogatták egymást, volt időszak, amikor a szomszédos épületet (28. szám) is igénybe vette, máskor melegkonyhája sem volt.

- Amikor már véglegesen megszűnt, az ONCSA vásárolta meg az épületet (1942) az 1941-ben létrehozott Nagykanizsa Városi Közjóléti Szövetkezet részére.

A házban nagycsaládosoknak alakítottak ki lakásokat, illetve itt kapott helyet háziipari központjuk.

305. Király utca 27.

- 2008 végéig állt itt egy ódon, aprócska ház, amely (zsúptetővel elképzelve) képet adott arról, hogy a 19. század közepén többségükben hogyan nézhetek ki a város épületei.

- A századforduló környékén szatócsboltot működtetett benne tulajdonosa, Fleischacker Gyula.

Egy 1864-es hír szerint itt volt Zákony Nándor és Kozlowski Ede lakatosműhelye.

306. Király utca 28.

- A 19. század első felében a telek a szomszédos, 30. szám alatti telekkel Tachauer Salamon, gazdag textilkereskedő birtokában volt. Tachauer az 1840-es évek elején a város legtöbb adót fizető kereskedője volt.

Mindkét telken épületei álltak; lakóháza a 28. szám alatt.

Az utóbbi, földszintes épület viszonylag nem régen került lebontásra.

- Talán itt lakott az 1850-es években Tachauer Lajos is, aki – Villányi Henrik szerint – tavat létesített az utcában a piócáknak, hogy a kor orvosait el tudja látni a népszerű gyógymód e kellékével.

- A 20. század elején itt kezdte működését Perlaky József, a párizsi kiállításon aranyérmes kötszer- és fűzőkészítő.

Az első világháborút követően (1921) itt rendezte be lakatosműhelyét Újlaky Béla és Hahn Albert, miután előbbi kilépett Simon György műhelyéből.

•A ház nyugati oldalán keskeny sikátor vezetett át a Zrínyi utcába. Még akkor keletkezhetett, amikor a Zrínyi utca alsó része nem épült ki, nem kötött be a Király utcába. (Az 1822-es várostérképen ez az állapot tükröződik.)

A sikátorból (1900-ban a Vaskapu köz nevet kapta) lehetett elérni a telek hátsó részének épületeit. Az 1890-es években volt ott bőrraktár, a Kohn testvérek ecetgyára (a terület tulajdonosa akkoriban Kohn Fülöp volt).

Az ecetgyártó üzemet 1907-ben Fehér (Weisz) Vilmos (Weisz Mór szénnagykereskedő fia) és Krausz indította újra.

A sikátort a két világháború között felszámolták, amikor a ház egy időszakra a szomszédos Vaskapu Szálló része lett.

307. Király utca 29.

(Tandor-ház*)

•A telek és a rajta álló ház korábban is a Tandor család birtokában volt.

Tandor Mihály a választópolgárok 1848-as listáján szücsként szerepel. Háza a közelben, a Zrínyi utcában volt.

Tandor Ferenc sütőmester 1875-ös halála után gyermekei örökölték az itteni házat.

•E házat 1897-ben tervezte és építtette nővérének – Kuhár Ferencnének – Tandor Ottó (1852-1913), Tandor Ferenc egyik fia.

Udvari, északi szárnyát az 1990-es években lebontották, de erkélykorlátait a helyette épített új épületrészre áthelyezték.

•A kanizsai születésű építész, egyetemi tanár Steindl Imre vezetésével részese volt az Országház tervezésének, építésének. Mestere halála után az építkezést ő fejezte be.

A Műegyetem egyik legszebb épületét is a tervei szerint építtették.

Viszonylag közeli, Tandor terve szerint készült épület Kaposváron van. 1885-ben épült ott a Kossuth téren a Nagyboldogasszony plébániatemplom. Kivitelezője a kanizsai Hirschl-Bachrach cég volt.

Az idősödő Tandor sokszor volt vendége e háznak. 1913-ban temették el Nagykanizsán.

•A másik fiú, Tandor Ferenc ügyvéd 1872-től a város főjegyzőjeként is tevékenykedett.

308. Király utca 30.

(Strém-ház)

A Strém család háza a 19. század utolsó negyedében épült.

Strém Vilmos és sógora, Klein Illés fűszer és gyarmatáru nagykereskedésüket 1862-ben (más források szerint 1860-ban, illetve 1865-ben) alapították. Strém Vilmos 1917-es halála után Strém Tivadar és Klein Ottó vette át a vállalkozást. A cégnek élénk kapcsolatai voltak Horvátországgal, Ausztriával; raktárakat létesített Triesztben és Fiumében.

Üzlete, kenderfonó- és kötélgyára az Erzsébet tér 22. alatt működött. Piacvesztését a trianoni békeszerződés okozta, 1928-ban megszűnt.

A Strém családból többen (Vilmos testvérének, Bernátnak a gyermekei is) jelentős szerepet játszottak a város első világháború utáni gazdasági, illetve kulturális életében.

309. Király utca 32. és 34.

- A 32. számú telekről az utcára néző tojásraktárt már 1903-ban lebontották, így a telek nagy részét a mai ház felépültéig téglakerítés határolta.

A megmaradt apró ház a századfordulón a Reichenfeld családé volt.

- A 34. szám alatti, mai házat – két emelettel – 1912-ben néhai Krausz Lipót telkén építtette fia, Kálmán Leó. A telek a 19. század végén még a Pichler család tulajdonában volt.

- 1913-ban ide helyezte át műhelyét a Király utca 28. szám alól Perlaky József kötszerész.

Kálmán Leó 1927-ben itt nyitotta meg – központi bank és pénzváltó üzlet néven hirdetett – vállalkozását.

1924-ben az épületben nyitott vaskereskedést Büchler Mór. A második világháború idején már Büchler Edit tulajdonában volt az ingatlan.

310. Király utca 35.

- Plosszer Ignác városi mérnök klasszicista házának egyik fele még áll. A megye műemlékeinek ismertetője az 1830-as évekre teszi építése időpontját.

- A város mérnöki hivatala Halvax József polgármestersége idején került megszervezésre.

Ennek lett első vezetője Plosszer, aki előtte az uradalom földmérője (mérnöke) volt. Az 1890-es években ment nyugdíjba.

311. Király utca 36. és 38.

- A Király utca 36. alatti földszintes ház (1860 körül Wollheim tulajdonában volt) új homlokzatát 1899-ben Scherz Géza tulajdonos tervezette meg és alakította ki Morandini Románnal.

Scherz 1910-ben bontatta le az udvari, csehsüveg-boltozatos, másik épületet. Az utca egyik legöregebb házának padlója alatt két, oldhatatlanul összeláncolt személy (valószínűleg egy nő és egy férfi) csontvázát találták meg.

- A Zárda utca nyugati sarkán lévő ház (Király utca 38.) 1907-ben már özv. Boronkai Károlyné (Büchler Ida) és Sartory Oszkár cementáru-gyárosé volt. Korábban Büchler-házként emlegették. Sartory valószínűleg Boronkai Károly kereskedő 1905-ös fizetésképtelenségekor vált résztulajdonossá itt.

- A Büchlerek közül a városban legismertebb Mór lett, karnagyként.

- A két épületet az áruház építése miatt (1967) bontották le.

312. Király utca 37.

(Postaház*)

- Valószínűleg Pichler Ignác építtette az 1860-as években.

- 1865-től Lackenbacher Herman, 1877-től Weiser József tulajdona volt. Tőle 1911-ben Leitner József és Ödön vették meg.

1868-tól földszintjén működött – Chinorány Géza vezetésével – az állami kezelésbe akkor kerülő postahivatal, jobbra a levélpostával, balra a kocsipostával. A hivatal 1877-ben a Csengery út 3. alatti, takarékpénztári épület földszintjére költözött. Innen került 1887-ben a Király utca 53. alatti, már lebontott, Harmincados-házba.

- Kapukeretén a kőbe vésett háztábla az 1872-ig használatos folyamatos sorszámozással egyedülálló a városban. A felirat két részre oszlik a kapu két oldalán:

Warazsdi
576.

Utcza,
Szám

Addig a város házait eggyel indítva más-más számmal látták el. Az 1. számú ház a Hercegi vár volt (Fő út 5.), a 2. számú a szomszédos Korona Szálló épülete.

- A témához kapcsolódva itt teszek néhány megjegyzést.

1844-ben született a rendelkezés, amely kötelezővé tette a házsámok feltüntetését minden házon.

- Zománcozott utcanév táblákat először 1897-ben rendelt a város a losonci zománczó üzemből. Ezeket a következő évben fel is szerelték. Előtte a Magyar-Francia Biztosító Társaság címtáblái segítették helyenként az eligazodást a városban.

- 1900-ban jutottak a város vezetői arra a döntésre, hogy be kell vezetni a házszámok ma is használatos rendszerét.

Ekkortól az utca két oldalán lévő házak csak páratlan, illetve csak páros számot kaphattak.

Számot adtak az üres telkeknek is. Telekosztáskor a változatlan sorszámhoz kapcsolt betűkkel (a,b,c stb.) kellett a házakat megkülönböztetni.

- 1910-ben a város határán, a bevezető országutak mentén helyeztek ki tíz öntöttvas táblát. Ezek a megyei címer alatt a következők voltak: „Zalavármegye, Nagykanizsa r. t. város, nagykanizsai járás”.

A felirattal ellentétben a város nem képezte a járás részét.

- A korábbi Nagy-Kanizsa forma helyett 1902-től használatos a város nevének mai alakja.

A századfordulós, helységnevekről szóló törvény megadta a névváltoztatás jogát a településeknek. 1900-ban a helyi képviselőtestület a Nagykanizsa forma mellett döntött, ami korántsem tetszett mindenkinek.

Talán nem is alaptalanul. Valóban nehezen magyarázható, hogy Nagykanizsának hívnak egy várost, amikor az egy Kiskanizsa és egy Nagykanizsa nevű városrészből áll. Másfajta ellenérvek is akadtak azonban.

1901-ben a Zalai Közlöny hosszabb cikkben kritizálta a döntést, amelyet egyenesen a város elleni támadásnak minősített. A szerkesztőségi írásnak csak egy, lokálpatriotizmustól (túl)fűtött érvét idézem:

„Kanizsának nincs szüksége arra, hogy megkülönböztesse magát a többitől, hanem a többi Kanizsa városoknak, kik jogtalanul magukra vették a mi nevünket, mint kóbor koldus egy elhasznált katonakabátot, kötelességük, hogy megkülönböztessék magukat attól a várostól, melynek híretől, dicsőségétől és vitézségétől vették nevüket és úgy keletkeztek a vár pusztulása után, mint nyári eső után a bolondgombák.”

- A Kanizsa név (Kanisa helyett) 1848-ban bukkant fel először.

313. Király utca 39. és 41.

- A Király utca 39. szám alatti telken volt – az 1870-es évektől negyed századon át – Hild Ferenc kőfaragó műhelye. Az épület az udvar belső részén állt.

- A Király utca 41. szám alatti földszintes, még létező ház Prager Béla gyógyszerésze volt a századfordulón.
- Az 1909-ben meghalt Prager 1875-ben vásárolta meg a Fekete Sas (Lovák-féle) patikát, majd visszavonulásakor vejeinek, Neumann Andornak adta át. Prager háza akkoriban (1880-as, 1890-es évek) a város komolyzenei életének központja volt. Anyagi áldozatokat vállalva az időszak legnevesebb művészeit hívta Kanizsára, illetve házába. Prager apja orvosként dolgozott a városban.

Király utca 40. (a korábbi számozás szerint)

- Lásd: Erzsébet tér 4.a

314. Király utca 45. (korábbi számozás szerint)

- A Pénzügyi palota földszintes, nyugati szomszédját az 1990-es években bontották le. A századfordulón Sartory Oszkár „cementgyáros” tulajdonában volt.
- A 20. század első felében Mendlovics József és Márton 1905-ben alapított rézműves műhelyének adott helyet. Mendlovicsék a ház tulajdonjogát is megszerezték.

315. Király utca 47.

(Pénzügyi palota*)

- A korra jellemző funkcionalista jellegű épület 1943-ra készült el. Dél-Zala települései pénzügyi igazgatását végző adóügyi hivatalok és pénzügyőrségi szervek számára készült. Az ház északi, magasabb szárnyában voltak az alkalmazotti lakások. Az alagsori óvóhely a világháború alatt a körzet lakossága védelmét szolgálta.
- A légitámadások elleni védekezés szervezését 1937-ben kezdte a város légoltalmi bizottsága. A légitámadásokra készülve a polgármester vezette légoltalmi bizottság már 1937-ben a városháza pincéjében védett vezetési pontot, a templomtornyokban megfigyelőhelyeket létesített; kihelyeztek négy szirénát is. Muraköz és a város környéke Kanizsa névvel lett a légi riasztás egyik körzete.
- A századfordulón itt 49. számmal Berger Bernát, 47. számmal Weiss Jakab üvegkereskedő földszintes háza állt. Utóbbiban a 19. század utolsó harmadában a város egyik „szappangyára” működött.

Minden bizonnyal Engel Adolf üzemének adott helyet az épület. 1879-ben adta hírül a helyi lap, hogy Szász Károly az épületre elkészítette „Engel úr szappan oroszlanýát”, azaz valamiféle cégérét.

Ugyanitt volt Adler Mórnak, az 1860-as évek végén létesített pászkasütő üzeme, amely a 20. század első évtizedében – már mások üzemeltetésében – még létezett.

316. Király utca 49.

- A rendőrségi palota építése 1938-ban kezdődött. A kivitelező Kalmár Zoltán helyi vállalkozó volt.

Az elöl két emelettel rendelkező épület északi része egy emelettel készült. 1939 őszén a rendőrség átköltözhetett ide városházi helyiségeiből.

- Az eredeti megjelenést csak a Sabján Gyula utcai rész őrzi; másik felére emeleteket építettek.

Az átépítés tervezőjének nevét fedje jótékony homály!

- A rendőrségi épület helyén, 51. sorszámmal a századfordulón még széles üres, a fogházhoz tartozó telek volt.

Ennek nyugati szélén tudták kialakítani a Sabján utcát is.

Király utca 53. (egyben Erzsébet tér 5.)

- Lásd: Erzsébet tér 5.

317. Királyi Pál utca

- A nem sokkal előbb nyitott utca 1900-ban kapta nevét.

318. Királyi Pál utca 1.

- Az utca megnyitásakor készült épület előbb Barabás László plébános, majd Pály János honvéd százados tulajdonában volt.

- 1916-ban megvásárolta meg a József Főherceg Szanatórium Egyesület helyi csoportja és itt indította újra tüdőgondozó intézetét. A „dispensaire” (rendelőintézet) orvosai Szigethy Károly és Ország Lajos lettek.

- Az épület homlokzati díszítéseit már régen eltávolították, tetőterét 2007-ben építették be.

319. Királyi Pál utca 2.

(„Zenede”*)

- 1903-ban építette Morandini Román a laktanya pótraktárának.
- 1926-ban ebben az épületben nyitotta meg 99 növendékkel, Vannay János vezetésével zeneiskoláját a város. Az intézmény 1940-ben költözött a Sugár út 18-ba.
- Helyén, a piarista rendnek átadott ingatlanban, ekkor nyílt meg a mezőgazdasági képzést folytató téli gazdasági iskola. 1943-ban elkészült az iskola új épülete az Ady utcában, így az iskola helyére költözhetett a forgalmi adóhivatal. Az intézmények – jelenleg befalazott – bejárata a Királyi Pál utcában volt.

320. Kisfaludy Sándor utca

- 1854-ben nyitották meg.
A Kerti utca helyett (alsó részét Gőzfürdő utcaként is emlegették) 1873-ban új nevet kapott. Keleti része a Fürdő, nyugati már a Kisfaludy utca nevet kapta. 1900-ban az utca egésze Kisfaludy Sándorról lett elnevezve.
- Sokáig poros, városszéli utcának számított. Még 1921-ben is olyan cikk jelenhetett meg róla a Zalai Közlönyben, amely ezt támasztja alá.

Szenzáció a Kisfaludy utcában

Bármily hihetetlenül is hangzik az olvasónak, de mégis megtörtént. Tegnap este a Kisfaludy utcát egy jött-ment, vagy odatévedt öntözőkocsi a gőzfürdőig végigöntözte. Az eset hihetetlen szenzációt keltett az utcában, amelynek lakói a portól már csaknem derékig betemetve egymás után bújtak elő a csoda szemlélésére. A szenzáció azonban ott van, hogy a kocsi nemcsak megjelent, hanem annak módjával spriccelt is. A Kisfaludy utcabéliek a soha nem látott kocsit nagy ámulással szemlélték.

A glossza még további részletekkel érzékelteti az ott lakók meghatottságba váltó örömét, majd így fejeződik be:

Mindegy. A hihetetlen szenzáció megtörtént s az öregek mesélni fogják még a kései unokáknak is, éltetve a város érdemdús vezetőségét. Vannak azonban, akik azt vitatják, hogy a kocsi csak betévedt ebbe a „kloáka” utcába, mások szerint pedig a kocsis nemrég került be faluról s hű maradt a kövezetlen utcákhoz, már csak a lovak patájára való tekintettel is.

Persze, egy-egy nagyobb esőzés időnként enyhülést hozott a por okozta kínokban.

Például 1876 tavaszán az utca alsó részének lakói nyílt levelükben arról tájékoztathatták a városi tanácsot, hogy feléjük megszűnt a kocsis közlekedés. Egyúttal „alázatosan” kértek engedélyt – a kocsikat pótlendő – csónakok, dereglyék használatához.

321. Kisfaludy utca 1.a

•Pusofszyk Sándor borbélymester tornácos lakóháza.
1910-ben építtette Palkó Péter építőmesterrel. Kapuja Kohn Samu munkája.

322. Kisfaludy utca 4.

•1868-ban alakult meg a Nagykanizsai Fürdő Részvénytársulat.
Az általa itt építtetett gőzfürdő 1873-ban nyílt meg. Az épület, amelynek homlokzata a Kisfaludy utcával volt párhuzamos a telek belsőbb részén állt. Ötven méter hosszú volt, Geiszl Mór tervezte.

•A korabeli leírás szerint nők és férfiak egyaránt igénybe vehették az intézmény szolgáltatásait, de térben elkülönítve. A keleti oldalon voltak a fürdőszobák, márvány illetve egyszerűbb, kő kádakkal. Az épület nyugati felében a két gőzfürdői részhez nagy előtér, öltözők, gőzterem (benne lépcsőzetes gőzpadokkal), hideg és meleg vízzel is ellátható márvány fürdőmedencék (kettő) tartoztak.

Az udvar hátsó részében, az épület mögött volt a nyári uszoda szabadtéri, ovális alaprajzú, nagyjából húsz méter hosszú medencéje. Mellette helyezkedtek el a kabinok. A medence vizét, ha szükséges volt, gőzzel melegítették.

A fürdőt vízzel ásott kút látta el. A fürdő mellett szökőkút (ugrókút) is működött. Tersánczy József – az intézmény ismertetőjének szerzője – fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a pénztárban üldögélő Herman Katalin kisasszony szép, barna leány.

További szolgáltatásként hamarosan bevezették a köpölyözést is.

•A fürdő eredetileg elképzelt fejlesztési tervei már nem valósultak meg. A forgalom kisebb volt a vártnál, így nem lett felépítve a szálloda sem, ami a gőzfürdőtől délre lett volna.

A kút vízhozama sem lett megfelelő, jelentős költséggel lehetett csak megoldani a problémát.

Jellemző a pénzügyi gondokra, hogy a részvényeseknek évi egy fürdési lehetőség jelentette az osztalékot.

•Miután 1910-ben a részvénytársaság megszűnt, a fürdőt bérlőkkel működtették.

Egyikük, Csillag Jenő 1910-ben itt, a gőzfürdő épületén helyeztette el a város az első fényreklámát.

- Ekkorra már kocsmá is létesült a főépület mögötti pavilonban.

Ez és a környező kert volt a 20. század első évtizedében – a rendkívül megszaporodott munkabeszüntetésekkor – a munkások sztrájkanyagja.

Volt időszak, amikor a helyi sajtóban a „Ma nincs sztrájk Nagykanizsán” című igazi hírek számított.

- 1911-ben a város megvette a fürdőt, majd 1921-ben továbbadta Novák János volt országgyűlési képviselőnek. Érdekessége az időszaknak, hogy Novák csapi földbirtokán talált és kitermelt szénnel fűtette a kazánokat.

- Az uszodai rész már az 1920-as évek közepén használhatatlanná vált, de a gőzfürdő még a második világháború után is működött.

A lakásokba épített fürdőszobák általánossá válásával látogatottsága lecsökkent, a szolgáltatás megszűnt, az épületet lebontották.

323. Kisfaludy utca 7.

- Bojtor József, aki korábban kocsik, szekerek gyártásával foglalkozott – a gépkocsik térhódításával – autók javításával is foglalkozni kezdett az 1920-as években.

- Itt garázsokat alakított ki, amelyben bérelhető autói álltak. Taxikat is járatott. Az épület előtt volt benzinkútja.

A házat az emeletráépítés során jelentősen átalakították.

Kisfaludy utca 8. (egyben Csengery út 24.)

- Lásd: Csengery út 24.

Kisfaludy utca 17. (egyben Csengery út 22.)

- Lásd: Csengery út 22.

Kisfaludy utca 17.a (egyben Csengery út 27.a)

- Lásd: Csengery út 27.a

324. Kisfaludy utca 17.b

- Weisz Mór szénnagykereskedő 1911-ben készült emeletes bérháza.

325. Kisfaludy utca 17.c

- Weisz Hugó szénnagykereskedő 1912-ben épült emeletes háza.

326. Kisfaludy utca 19.

(Vécsey-ház*)

- A telket, az uradalom 10. fülöpvárosi telkét, amelyre e ház épült, Blau Jakab vásárolta meg az eredeti, 1847-es vevőtől, Pávits Jánostól. A telek keleti határa a Batthyány utca lehetett. 1854-ben lett Blau Pálé. Blauék fél évszázad után házhelyekre osztva értékesítették a területet az itt építkezőknek.
- A jelenlegi épület Vécsey Zsigmond polgármester 1912-re elkészült háza. Védett kapuja a budapesti Oetl öntöde munkája.
- A torontáli származású Vécsey 1893-tól főkapitánya, 1896-tól 1913-ig, haláláig polgármestere volt Kanizsának. Idejében a stagnáló város új fejlődésnek indult. Vécsey elnökletével alakult meg 1895-ben a helyi Hungária Kerékpározó Sport Egyesület tizenöt taggal.
- Halála után, 1917-ben Singer József, divatárakkal foglalkozó kereskedő vásárolta meg az épületet. Singernek Kiskomáromban volt boltja, majd a század végén Kanizsára költözött. Nagykereskedő cége a Singer József és Társa nevet viselte.
- 1953-tól a MASZOLAJ, majd a DKG óvodája és bölcsődéje működött itt. Utóbbinak a telek északi oldala mentén hosszú, új épületet emeltek. A város új bölcsődéje (a létező épületek összeépítésével) 2002-ben készült el.

327. Kisfaludy utca 20.

- A házat dr. Merkly Antal ügyvéd építtette családjának.
- Merkly 1885-ben feleségül vette Belus József gyógyszerész, polgármester leányát, Annát. 1916-ban – a Belus név eltűnését megakadályozandó – a család felvette a Merkly-Belus nevet. Fiúk, Merkly-Belus József gyógyszerész lett. Ő vette át Belus

Lajostól, a polgármester fiától (neki nem voltak gyermekei) az Igazság gyógyszerár vezetését.

Kisfaludy utca 23. (egyben Batthyány utca 14.)

•Lásd: Batthyány utca 14.

328. Kisfaludy utca 24. (egyben: Batthyány utca 16.) **(Imaház és lelkészlakás*)**

•Itt alakította ki az uradalom 11. fülöpvárosi telkét, amelynek déli és nyugati irányú kiterjedését nem ismerem. A területet 1843-ban Ejjuri János kőműves vásárolta meg.

•A telken ma saárdi Somsich Lőrinc (1819-1894) hajdani háza áll.

•Somsich idősen költözött Kanizsára Somogyból. Ott alispánként is tevékenykedett.

Unokája volt annak a Somsich Antalnak, aki az Ispita melletti kápolnát építtette.

Bátyja, Pál (1811-1888) neves politikus volt, 1869-ben még a képviselőház elnökének is megválasztották.

Az idős Somsich Lőrinc Kanizsán a Kisdednevelő Egyesület gondnokaként végzett fontos munkát.

•A kanizsai missziós református egyházközség 1887-ben alakult a Tapolcától Fiuméig és a stájer határig terjedő terület központjaként. Első istentiszteletüket – helyiség hiányában – még a polgári fiúiskolában kellett tartaniuk.

Ezt követően, 1893-ig az imaházat Thassy Ábel szolgabíró Arany János utca 9. szám alatti (átalakítva még létező) házában működtették.

E saroképületet, a Somsich-házat 1893-ban vásárolták és átalakították imaház, valamint lelkészlakás céljára.

Már 1910-ben gyűjtést indítottak templom építésére. Bár még akkor is három megye (benne Varasd vármegye) 540660 hektárnyi területén működtek, nem volt eredményes az akció. Így még ebben az évben az imatermet lelkészlakássá alakították, az épületet pedig megtoldották a Batthyány utcában egy imateremmel. A ház 1934-ig, templomuk felépüléséig szolgálta a hitéletüket.

Kisfaludy utca 25. (egyben Batthyány utca 19.)

•Lásd: Batthyány utca 19.

329. Kisfaludy utca 26.

- A ház Batthyány utcai része 1886-ban már állt.
- Tulajdonosa az első világháború után Gonda Hugó bérlő volt. A Kisfaludy utcai szárny toldalék jellegű részét ő építtette valamikor az 1920-as évek elején.

330. Kisfaludy utca 27.

- 1886-ban még nem állt, 1897-ben özvegy Sauerné tulajdonában volt.

331. Kisfaludy utca 34.

- Már nem áll a régi földszintes ház, amelyben a század elején Neu Lipót sómalma őrlött.

332. Kiskanizsa

- A város nyugati részébe a török idők utáni betelepülés három különálló, viszonylag távoli területen kezdődött. A Rácváros (a Kis- és Nagyrác utcák térsége) volt az egyik góc, amelyben hajdanán az első lakóházak megjelentek. További kettő is létezett: egyik a Hunyadi tér környéke, a másik pedig a Templom téren és a tőle északra eső területen volt. Ezek az 1786-os térkép szerint a Varasdi utcára (ekkor még itt haladt az országút Letenye felé) kapcsolódva már összefüggő egészet alkottak. Nem létezett viszont még a Bajcsy-Zsilinszky utca keleti része, egészen a Szent Flórián térig.

333. Kistrác utca 25.

- 1882-ben itt építették fel két tanteremmel az új iskola épületét, akkor, amikor Kiskanizsán még csak a Templom téren volt iskola. Az épületben a második világháború után óvoda működött.

334. Kórház utca

- Az utca keleti oldalának házsora már az 1786-os térképe is ábrázolva van. Igaz, akkor még a tőle nyugatra lévő nagy, beépítetlen térséget határolta. Az 1822-es térképen Tizenhárom városi utca a neve, 1864-ben a Szentgyögyvári utca részeként ábrázolták.

Jelenlegi nevével a város 1901-es térképén szerepel először.

335. Kórház utca 5.

- Az 5. szám alatt még áll Lengyel Lajos ügyvéd, majd a város főjegyzője (1882 és 1910 között) háza.
- Tevékenykedett a Dunántúli Dalosszövetség és az Önkéntes Tűzoltó Egylet elnökeként is.

336. Kórház utca 13.

- Az 1910 környékén épült, ma is álló ház tulajdonosa Cseh Joákim, a Teleki utcai iskola tanára volt.
- Unokájuk, Bertha Bulcsú (1935-1997), a város szülötte neves íróvá vált. Bertha apró gyermekként sokszor volt hosszabb-rövidebb ideig vendége nagyszüleinek és a háznak.
- Csehek háza helyén előzőleg Klein Vilmos szénkereskedő háza állt. Nem tudni, hogy abból maradt-e valami az új épület emelésekor.

337. Kórház utca 15.

- Lebontásra került viszont Hajgató Sándor eredeti háza, amely a 15. szám alatt volt. Akkoriban, a 20. század első éveiben a mai 15. és 17. számú házak együttes telkén egy ház állt, 15. házszámmal. Ennek helyére épült kettő, amelyek közül még létezik a 17. számú épület. A 15. számú ház létesítésére 1911-ben kapott építési engedélyt Hajgató leánya, Janka. Hajgató Sándor özvegye 1912-es halálakor a 17. szám alatt lakott.
- Hajgató a polgári leányiskola tanára, a Kanizsai Tanítói Járaskör elnöke volt. Kezdeményezte Kiskanizsán a Polgári Olvasókör megalakítását. Leginkább mégis helybeli költőként tartották sokra. 1886-ban Szalay Sándorral együtt lapot is adott ki. A „Katholikus Népbarát” megjelentetését fél év után – anyagi okokból – abba kellett hagyniuk. 1909-ben halt meg.
- Kanizsán alapították 1872-ben a Zalamegyei Tanítók Egyesületét is. Székhelyét 1921-ben helyezte át Zalaegerszegre.

338. Kossuth tér

•Az 1860-as években a tér (ennek 1873-ban Vásártér lett a neve) és még két utca (a jelenlegi Katona József és Kórház utcák) a Szentgyörgyvári utca nevet viselték.

Előtte a város e részét Tizenhárom város néven emlegették.

Az elnevezés valószínűleg a szepességi tizenhárom városra utal, amelyeket még Zsigmond király zálogosított el 1412-ben.

Amikor a városok 1772-ben Lengyelországtól visszakerültek Magyarországhoz, az ország sok településén adtak ugyanilyen utcanevet.

Még korábban Temető utca volt a Deák térről a temetőhöz vezető utca neve.

Ugyanakkor a Kossuth tér és a tőle északra eső (csaknem a Fő útig terjedő) térség beépítetlen területei a Sétatér nevet viselték és így is funkcionáltak.

Mai nevét 1900-ban kapta.

•Még a kórház megnyitásakor is hetente kétszer marha- és sertésvásárt tartottak itt. Ekkoriban a tér szintje már magasabb volt a régebbi házak bejáratánál: a vasúti bevágásból kitermelt földet itt terítették szét.

A Kossuth téren a mai állapotot eredményező fásítást (120 juhar, 30 gömbakác, 15 hárs) 1909-ben kezdték.

•A Kórházkápolna közelben, a temetői híd északkeleti sarkánál álló fogadalmi kereszt állításának időpontja ismeretlen.

Az 1917-es térképen szerepel, az 1886-os uradalmi térképen is jeleznek itt valamilyen építményt. A korábbi és a két időpont közötti térképek viszont nem jelenítik meg a keresztet.

•A Szentháromság-szobor 1934-ben került mai helyére.

339. Kossuth tér 1.

•A Tizenhárom város hajdani Kozma-vendéglőjének épülete.

•A vendéglő az 1830-as évektől létezett. (Évtizedekig hozzá tartozott a 2. szám alatti ház is. A hajdani borospince ma is jelzi ezt.)

Kezdetben a München családé volt, majd a München Máriát feleségül vevő id. Kozma György lett a tulajdonos.

Fénykorát az 1897-ben meghalt ifj. Kozma György idején élte. Pedig volt vetélytársa elég: 1860 tájékán 93 kocsmá működött a városban.

•Járt ide város mindenféle embere: ismertek, befolyásosok és olyanok, akik nem tartoztak e körbe.

Rendszeresen benéztek a vendéglőbe a vasutasok: tisztviselők, gépészek, mérnökök, kalauzok. Jöttek a katonatisztek, ezredestől a kadétig. A piarista atyák

itt találkoztak ortodox kollégájukkal és annak kántorával. Városi tisztviselők, „szenátorok” váltották egymást.

Ha a városbíró, később a polgármester úgy érezte, hogy népszerűségét erősítenie kellene, maga is be-benézett ide. Itt vigasztalódtak a temetésekről hazafelé tartók közül azok, akik szerették a jó bort. Ez volt a hely, ahol szót értett egymással két polgár akkor is, ha az egyik csak magyarul, a másik csak németül tudott.

Knobloch Frigyes, a tűzoltózenekar karmestere tizenhét éven át vonult ide bandájával Kozma Györgyöt névnapján köszönteni.

Ilyen polgári gyülekező hely nincsen több a városban – indokolta szokásukat.

Volt vendég, akit csak a társaságban való gyönyörködés hozott ide. Ha már eleget látott, hallott arra a napra, mindig úgy távozott, hogy megrendelt borát asztalán hagyta, mert bort sohasem ivott.

- A házban még a második világháború idején is – mások működtetésében – létezett a vendéglő. A két világháború között zárt kapualjjal egészítették ki az épületet, aztán lakóházzá alakították.

340. Kossuth tér 3.

A területét Sanveber József asztalos 1845-ben vásárolta az uradalomtól (24. fülöpvárosi fundus).

- Az öreg ház utcai része már lebontásra került.

Az épületet a katonaság használta kaszárnyaként, még a nagy laktanyák felépítése előtt.

341. Kossuth tér 4.

- A már lebontott, földszintes ház tulajdonosa, Jack Frigyes 1908-as halálakor a város legidősebb „óramívese” volt. (A Jack nevet annak idején Jáknak ejtették.)

- Látszerészettel, ékszerészettel is foglalkozó cégét 1854-ben alapította.

Üzlete a Fő út 10. alatt működött. Valószínűleg ott rendezte be –1865-ben nyitott – „fényképészeti műintézet”-ét is. Érdeklődési köre széles lehetett tehát, amit mutat az is, hogy 1890-ben „biztosító hajtű” nevű találmányára kapott szabadalmat.

- A tudományára büszke Jack 1875-ben a Zalai Közlöny hasábjain elég ízetlen vitába keveredett a magát reklámozó másik helyi órással. A vita egy hirdetéssel kezdődött. Konkurens melldöngető dicsekvését Jack rövid ideig tűrte, majd reagált.

Ezt, a választ és a viszontválaszokat itt közlöm, mert jellemzőknek érzem az időszakra, ráadásul azt is jelzi, hogy Jack nem (sem?) volt ekkoriban még feltétlen híve a gépesítésnek.

Megjegyzések:

Némelyik mondatot elviselhetetlen hossza miatt kénytelen voltam rövidebbekre osztani. Három helyen zárójelek között, dőlt betűkkel, csillaggal leírtam azt a változatot, amely – szerintem – az eredeti szándékot tükrözné, illetve a német mondat fordítását.

Nem változtattam viszont a szöveg eredeti fogalmazásán, írásmódján, bár az helyenként zavaró lehet.

200 frt fogadásul!

Minden Zala-, Vas-, Somogy-, Fehér- és tolnamegyei, de kiváltképp a nagykanizsaiakat kivéve órásokat és öreg művészeket ezennel felhívom és tudomásukra adom, miszerint ha a tisztelt urak közül valaki azt a munkát és művészetet egy órán képes előállítani oly pontossággal, számítással és csínnal, mint alulírt és azon gépeket képes felmutatni, melyek az óra készítéséhez okvetlen szükségesek, (**amelyekkel?**) az óra művészetben egy percz alatt képes készíteni annyit, mint azok nélkül 4 óra lefolyása alatt, úgy alulírt kötelezi magát a vállalkozónak 200 frtot fizetni. Díjjal (**fizetni díjként?**), ki e tekintetben legyőzni fogja és kérném az érdekelteket minél előbb magukat, ha kedvük támadna fogadni, nálam jelteni.

Nagy-Kanizsán, január 6.

Kopfmahler Károly
óraművész.

(A hirdetés többször is megjelent, szövege némileg módosult, tapintatosabbá azonban nem vált.)

„Válasz a 2000 forint fogadásra.

Részemről emlékezem, hogy Nagy-Kanizsán egy Kopfmahler Károly nevezetű órás cég volt, de ez megszűnt és most Kopfmahler A. nevezetű cég létezik csak, hihetőleg az előbbi cégtulajdonosunk neje; annál nagyobb tehát meglepetésem, hogy Kopfmahler K. ismét phönix-módon életre kapott és pedig annyira összeszedte magát, hogy angol lord módon fölfogadásra hívja föl minden Dunántúli

órákat 200 frtot ígervén annak, ki oly gyorsan és oly jól tudna munkát elkészíteni, mint ő.

No, ez új neme a szédelgésnek, mit talán csakis a túlvilágon tanulhatni! Nincsen szándékomban véleményt adni ezen nagyszerű szájhős művészeti tudománya fölött, de még kevésbé volna hajlamom vele vetélykedni vagy valami polémiába bocsátkozni, de el nem mulaszthatom az igazság kedvéért és a tiszt. közönség tájékozására a következő tényeket a nagyszerű bűvész leleplezésére felsorolni.

Aki K. K. úr tudománya fölött fölvilágosítást kívánna, szíveskedjék a Nagy-Kanizsa városának tettes elöljáróságánál megtudni, miért volt az illető ott oly számtalanszor bevádolva, vajjon tudománya vagy tudatlansága miatt.

Miért volt kénytelen a városi elöljáróság a városi órákat kezelése alul elvenni, és meg fogja hallani, hogy a városi toronyórák, melyek oly jó állapotban voltak, hogy legalább is 10 évig költség mentesek lehettek volna, most czigánymódon drótozottak, foltozottak, hogy alig haszonvehetők, miről minden szakértő meggyőződhetik most, mielőtt kijavíttatnak. **Miért is polgári kötelességemnek tartom a tekint. elöljáróságot tisztelettel felhívni, méltóztatnék az órákat megbecsültetni!** és az általa ejtett kárt rajta megvétetni.

Mi Kopfmahler Károly úr ügyességét és tudományát az órás művészetben illeti, visszaemlékszem, hogy néhány évvel ezelőtt munkába állott nálam, de csak pár óráig, minthogy nem lehetett semmire használnom. Nevetséges volna tehát tőlem vele munkára kiállanom.

Ami pedig a tőle felhozott gépeket illeti, arról nincsen ugyan tudomásom, úgy hiszem a gép munkája nem is lehet a művésznak dicsérete; de miképp is szolgálhatnának gépek az olyan művésznak dicséretére, ki azokkal bánni nem tud. Egyébiránt azt tartja a régi közmondás: „A munka dicséri a művészt” és ha nem is volnának nekem – vagy talán sehol – oly nagy dicséretre méltó gépek, azt minden túlbecsülés nélkül merem állítani és bebizonyítja az én jó hírben álló üzletem, hogy gépész nélkül is képes vagyok egy t. c. munkaadó közönségnek megelégedését kiérdemelni.

Végre kijelentem, hogy én csakis a kihívásnak szándékoztam ezzel megfelelni és nem fogok többé ezen ügyben sem polemizálni, sem válaszolni és előre visszautasítom minden netalán ellenem felhozandó vagy reám vonatkozó sérelmeket.

Már a kis gyermekek is megtanulják a verset:

„Aki magát igen nagyra tartja,
Annak fejét nem nagy elme lakja.”

A nagy-kanizsai órák nevében:

Jack Frigyes
remekült óraművész.

Hirdetmény.
Jack Frigyes,
a remekült óraművészek!

Előre gondoltam, hogy nagyon magasan lóg a szöllő és eszerint nagyon savanyú, az egyszeri róka állítása szerint és igaza van - a szöllő savanyú.

Igaz, Kopfmahler Károly órászég volt és jelenleg Kopfmahler A. nevezetű cég létezik, de Kopfmahler Károly óraművész vezetése alatt.

Ami a 200 frtot illeti, Kopfmahler A. kész letenni azon bizonyos összeget, ha valaki a felhívott órák közül fogadni merne. De savanyú a szöllő.

Az úr azt mondja, hogy a gépek segélyével készített gyors munka szédelgés és czélt nem érő és hogy azt csak a túlvilágon tanulhatni meg; igaza van, az urak csak akkor fognak gyorsan és jól dolgozni, majd mikor a túlvilágon azt meg fogják tanulni, eszerint bátorkodom szerény ajánlatomat tenni, hogy minél előbb a nevezett világrésszel érintkezzenek, akkor talán nem lesz oly savanyú a szöllő.

Színhősiességgel leszek vádolva.

Kell-e annál nagyobb színhős, mint aki oly szemtelenül mer hazudni, mint Jack Frigyes úr, ki azt meri állítani, hogy én ezelőtt néhány évvel tőle kértem volna munkát és azt elfogadni nem mertem, vagy nem tudtam. Jegyezze meg az úr magának, hogy egy kontártól egy Kopfmahler Károly soha munkát nem kért, és kérni nem fog, tanúságul merem állítani Marienczeller udvari órást Bécsben, Braunschwettert Szegeden, Térfi Antalt Pesten, Polátzek Ignácot Pesten, Schleich és Mark urakat Dresdában, Blätterbauert Pécsen és újra Marienczellert Bécsben, ahol mindig huzamosb ideig munkában levém és elég alkalmam lévén az óraművészettel közelébb megismerkedni úgy annyira, hogy nem kell a túlvilágra mennem annak megszerzéséért.

És ha kontárságának ellenkezőjét merete volna bizonyítani, úgy nem mélyedett volna oly mélyen a polémiába, hanem azt mondta volna: elfogadom, mi azon munka? Jah, de savanyú a szöllő.

Térjünk a toronyórákra! Ezelőtt három évvel azért vétettek el azok Reich Gottfried órás úrtól, mert nem jól jártak, én tőlem pedig azok nem vétettek el, mert önkényt adtam át őket, mert meggyőződtem, hogy nem lehet az órákat a város egy bizonyos elöljárójának az órája szerint igazítani.

Térjünk az úr tudományára és remekére! Az úr remekült, igaz, de minő remek volt az, az Úr nem is teremtett olyan szörnyet, mint aminő az lett volna, ha saját maga készítette volna. Tudtommal úgy készítetik egy mű, mint például egy óra, több órás ellenőrzése mellett és ki volt az úrnak remek készítésénél jelen? Talán édes apja – no meg talán a Szent Péter, ha a szobában egy keretben kép gyanánt volt, de ezek nem, mert az amint délelőtt a postán a remek megérkezett, délután az bemutatott az órásoknak és készen volt a remek.

Figyelmeztetem továbbá az urat, mielőtt szenvedéllyé vált volna ezen tette, a zsebórákból a köveket ki nem szedni, mert az fából vaskarika, mikor a kő helyett réz lesz pótolva; (Die ist eine künstlich Pfuzcherei) (**Ez a művészi kontárság*) és ha netalán állításomat kétségbe vonja, be tudom 9 darab zsebórán bizonyítani és azok tulajdonosával és saját segédjével, ki, midőn kérdém tőle, ki csinálja e vaskarikát, azt mondá, Jack úr. Jah, nem hiába savanyú a szöllő. Azon 9 darab óra tulajdonosát szembe tudom állítani bármikor.

Tehát felkérem 1-ör többet szemtelenül nem hazudni,
2-or nem kontárságát bebizonyítani,
3-or minél előbb a túlvilágba átrándulni és azon tudományt megszerezni és akkor - talán - édes lesz a szöllő.

Vegye ezen választ mint nagy-kanizsai órások pártfogója.

Kopfmahler Károly
óraművész.”

Hirdetmény.

Jack Frigyes úrnak közlött hirdetményemben sietek azon sorokat, melyek így vannak: (Figyelmeztetem továbbá az urat, mielőtt szenvedéllyé vált volna ezen tette, a zsebórákból a köveket ki nem szedni, mert az fából vaskarika, mikor a kő helyett réz lesz pótolva;) erre kiegészíteni, ahogy alantabb áll. Figyelmeztetem továbbá az urat, mielőtt szenvedéllyé vált volna ezen tette, ha önhöz zsebóra javításba jön és törött kő van benne, azt ne rézzel pótolni, hanem kővel.

Nagy-Kanizsán 1875. január 21-én.

Kopfmahler Károly
óraművész.

- A szövegben felemltetett „édes apa”, az 1799. december 31-én, éjfélkor született Jack Frigyes (ő is órásmester volt, bár sokszor bádogosként szerepel korabeli iratokban és dolgozott is e minőségében) lehetett a ház építtetője, mert ő 1848-ban három telket is vásárolt az uradalomnak a Zrínyi utca déli oldalán fekvő, akkoriban kimért földjéből.

Ez volt a 25. sorszámú terület, délről szomszédos volt a szintén megvásárolt 26. fülöpvárosi fundussal (Kossuth tér 5.). A harmadik terület (30. fülöpvárosi uradalmi telek) a tömb átellenes oldalán van, rajta a Batthyány utca 13. számú házzal. Ez az épület másik fia, Jack Ede bádogos tulajdonában volt 1918-as haláláig.

- Az idősebb Jack Frigyes a Polgári Egylet egyik alapítója, 1846-tól haláláig (1881) a Nagykanizsai Takarékpénztár igazgatósági tagja és 1852-től városi kamarás is volt.

- Az órás-dinasztia utolsó tagja (ő is Frigyes volt) fiatalon halt meg 1914-ben.

342. Kossuth tér 6.

- Itt állt a Sanveber-ház, amelyet 1891-ben Sallér Lajos terve szerint északi irányban vendéglői résszel toldatott meg Pintér Sándor, a már itt működő kocsmá tulajdonosa. (Mivel itt volt az állatvásártér, a bővítés előtt a kocsmának kerített marhaállása is volt.) Az épület a 20. század elején már Weismayer Lipót tulajdonában volt.

- 1807-es adat szerint Sanveber (a név Sanweber, Szandveber, Szanweber, Sandweber változatokban is előfordul) András rézműves (talán József apja) Piac utcán álló háza teljesen leégett. Ez a Fő út 18. számú ház helyén állott.

Sanveber József asztalos a város vezető iparosai közé tartozott. 1850-től városi tanácsos lett, elnökként, alelnökként vezette a Polgári Egyletet, harminc éven át volt a Nagykanizsai Takarékpénztár igazgatóságának tagja.

Nekrológiájában (1885) volt városbírónak nevezték, de erről további adatot nem találtam.

- Fia – szintén József – már földbirtokosként élt. A Kisfaludy és Batthyány utca sarkán álló, egyik ház volt a tulajdonában.

- Idősebb Sanveber József e háza a fülöpvárosi 27. uradalmi fundusra épült. Azt eredetileg Birkheim Alajos vette meg 1847-ben, de 1853-ban már bizonyíthatóan Sanveberé volt.

343. Kossuth tér 7.

- A házat 2007-ben bontották le. Tulajdonosa a 19. és 20. század fordulóján Simon György szűrszabó – szakmája utolsó művelője a városban – volt.

344. Kossuth tér 9.a

- Az 1860-ban már létező sarokház az 1880-as években Káspár Antal tulajdonában volt. A mai kapu (kerítés) helyén állt az épület másik szárnya.
- A vén földszintes házat feltűnően alacsonyra építették, ahogy akkoriban ez általános volt a szerényebb anyagi lehetőségekkel bíró építkezők háza esetében. Az alacsonyság benyomását erősíti, hogy építése után a tér szintjét is jócskán megemelték.

345. Kossuth tér 11.

- Az épületet Kugler Antal aranyműves emeltette 1910-ben.
- Cége 1842-ben jött létre, és még a második világháború után is létezett.

346. Kossuth tér 14.

- Az épület kislakásos városi bérházként épült, 12 lakással. Szeghalmy Bálint városi mérnök tervezte, a Horváth és Vas cég emelte 1926-ban.
- Itt volt az uradalom által kimért terület déli széle. Kaán Károly ügyvéd vásárolta meg 1847-ben. Ez lehetett a 29. fülöpvárosi fundus. A másik, szintén általa megvett fundus (valószínűleg a 28.) a Kisfaludy utca felső részének északi oldala mentén terült el.
- A bérház felépülése előtt a telek nagyobb, beépítetlen, déli része a 15. sorszámot viselte. A 14. számú telken állt öreg parasztházban (két szobával és egy konyhával) működtette szegényházát a város, az Ady utcai Ispita lebontása után. A 20. század elején, a világháború előtt, amikor az intézmény már a Teleki utcába költözött a házat Fabick Tivadar városi kertész lakta. A 15. számú üres telken virágokat termelt és kereskedett azokkal.

347. Kossuth tér 16. (korábbi számozás szerint)

- A vasút mellett, a saroktelken működött – már a 19. század első felében is – az uradalom pintérsége (benne a kádár lakásával), hordókat gyártva az uradalomnak és a környék gazdáinak.

Később temetői kaszárnya néven az ingatlan is katonai célokat szolgált.

- 1912-ben bontották le, hogy helyet adjon az épülő méntelepnek.

Annak épületegyüttese 1913-ban készült el. Terveit a szombathelyi Rauscher Miksa alkotta. A kivitelezés Bacsics és Kosák helybeli cégének munkája.

Az utcai oldalon, a vasút felőli sarkon állt a parancsnoki lakás földszintes épülete. Északi szomszédságában emeletes épület adott helyet az irodáknak, az állatorvosi és altiszti lakásoknak, a legénység termének. Az emeletes résztől keletre volt az istálló.

1913-ban az új méntelepre a palini telep személyzete költözött be; Palinba a korábban Nagyatádon működő telep került áthelyezésre.

Az új méntelep a hidegvérű lótenyésztés egyik központja lett. Működési területe Zala, Somogy, Vas megyék egészére és Baranya, Sopron, Tolna megyék egyes járásaira terjedt ki.

A későbbiekben, a város mérnöki hivatala 1937-es terve szerint az intézmény bővült. A kórházkápolna és az emeletes épület között készült el a földszintes legénységi épület, az istállótól keletre a kocsiszín, még keletebbre egy újabb istálló. Az új istálló nyugati oldalán, az épületek között volt a két szabadtéri lovarda a lovak futtatásához.

- A méntelep megszűnése után a kórház vette birtokba a területet.

A bontások nyomán (többszöri átalakításokkal) mára csupán a hajdani istálló (most orvosi ügyelet) és a mai mentőállomás (hajdan kocsiszín) épülete maradt meg. Eredeti, 1913-as viszont a kerítés, amelynek fém részeit Kohn Samu és Heizer Jenő készítette.

348. Kossuth tér 17. (korábbi számozás szerint)

- A Kisfaludy utca vonalában megyei tulajdonban volt a korábban katonai kórházként, az 1860-as években már katonai ruharaktárként használt épület.

- 1848 nyarán ebben és a szomszédos uradalmi épületekben kórházat rendeztek be a honvédsereg számára. A házak padlásain pedig töltényeket készítettek ugyancsak nekik.

1868-ban a város megvásárolta. Az Ispitát helyettesítő kórházként akarták használni, de e helyett új kórházat húztak fel 1885-re a szomszédban.

•Utcanyitás szándékával bontották le 1926-ban, amikor már városi istállóként működött.

349. Kossuth tér 18. (korábbi számozás szerint)

(Kórházkápolna*)

•Nagyjából a Kórházkápolna helyén volt az 1860-as években az erdészeti hivatal és a városi erdész zsúptetős háza.

Utóbbit „városi fővadászlak” néven is emlegették. (A városnak a 19. század közepén 4000 holdnyi erdeje volt.)

•A háznak volt lakója (az 1870-es évekből származó adat szerint) Botfi (Stockhoffer) Károly (1812-1904), 1850-től városi erdőmester. 1852-től 1862-ig városi kamarás (pénztárnok) is volt. Fia, Botfy (Botfi) Lajos ugyan Zalaszentgróton született 1847-ben, de Kanizsán járt gimnáziumba. 1895-ben lett Zalaegerszeg polgármestere. 1900-as haláláig vezette a várost.

•Az említett házakat északról nagyobb városi telek határolta.

A két telken épült fel 1885-re a város új kórháza 82 ágygal. A mai belgyógyászati épület helyén volt az egyemeletes főépület, tetején harangtoronnyal.

Hencz Antal tervei szerint épült. A Hirschl-Bachrach cég kivitelezte.

•Megnyitásakor a helyi újság részletesen leírta az intézmény egységeit.

A főépülettől délre, de hátrébb állt a fertőző betegeknek szánt pavilon 12 ágygal.

Északra, a másik pavilonban volt a mosókonyha, a fertőtlenítő helyiség és a halottas kamra. Ezek földszintes építmények voltak.

A főépületben a betegszobák, a műtő, az ápolónők lakásai, az irodák, a fürdő voltak és az épület déli végén a szobányi kápolna. A pincében (ma már csak ez létezik) működött a konyha, amelyet étellift kötött össze a felsőbb szintekkel.

A kórházban vezetékes vízellátás is volt. A vizet kútból nyerték.

Az intézménynek összesen 82 ágya volt. A betegeket négy apáca látta el.

Ekkor készült az időközben felújított, öntöttvas kerítés is.

•Az épületben létesített kis kápolna oltárát gróf Zichy Aladár tiroli mesterekkel készítette. Az alkotásban felhasználták az ugyanakkor lebontott, az Ispitához tartozó Szent Márton-kápolnából Szent Márton szoborral kombinált képét.

Az oltár közepére Immaculata (Szent Szűz) szobra került. Két oldalán Szent József és Paulai Szent Vince szobra állt. Az oltár 1932-ben került át az új, különálló kápolnába.

•A csúcsán keresztet hordó harangtorony eredetileg valóban torony volt. 1887-ben készült harangját Máninger József helyi esztergályos, bagolai hegybíró (a város 1844 és 1847 közötti kamarását is így hívták, aki kocsmáros, városi szegény-atyja is volt) ajándékozta 1889-ben. Az adományozó 1888-ban a bagolai szőlőhegyen

állította fel, de onnan a gazdák eltávolították vele, mert a harangon rajta volt készítettője neve.

E harang sem élte túl az első világháborút. Így gyűjtésből, 1922-ben új harangot helyeztek el a toronyba. Azt 124 kilogrammal, a budapesti Ecclesia Harangművek öntötte.

1926-ban a rogyadozó tornyot lebontották, annak csak elülső falából hagytak meg egy darabot. Így a harangnak egy haranglábat kellett építeni. Ez azonban a Kórházkápolna felépülése után is ott állt annak északi oldalán, mert abba másik harang került.

- 1914-ben bővítették a kórházat egy két teremből álló, 24 ágyas fertőzőosztállyal. A földszintes épületet Székely Nándor városi mérnök tervezte, Fatér Mihály kivitelezte.

Ekkor készült egy külön épület a proszektúrának is.

Egy év múlva újabb hasonló épület készült el. Ide is a fertőző betegeket helyezték el, de úgy, hogy a későbbiekben majd tüdőbetegek kerülnek a helyükre. Ekkor is Székely volt a tervező, de a keszthelyi Berényi Béla cége emelte.

- A kórház akkori telkének délnyugati sarkában közadakozásból, a város és a Népjóléti Minisztérium támogatásával épült meg a kórház önálló kápolnája. 1932-ben szentelték fel Szent Márton tiszteletére.

Terveit Vécsey Barnabás városi mérnök készítette. Kivitelezője Kalmár Zoltán építési vállalkozó volt.

- Ólomkeretes, színes, adakozók által finanszírozott ablakai Palka József üvegfestő mester műhelyében készültek.

A helyi sajtó egy részük témáját fel is sorolta: Szent Imre, Szent Erzsébet, Boldog Mária Lujza, a Csodás Érem, Szent István, az isteni Bárány, a három erény szimbóluma volt ábrázolva egy-egy ablakon.

A második világháborúban erősen sérült ablakokból mára három lelhető fel a múzeumban.

Oldalra Lisieuxi Szent Teréz szobrát állították.

A kórusra egy harmónium került.

120 kilogrammos harangja az első világháború idején Lengyelországból került a városba. A nagykanizsai 6. gyalogezred tisztikara adományozta.

350. Kossuth tér 25.

- A tér belső részén, szemben a jelenlegi Kossuth tér 6. számú házzal – megyei tulajdonban – egy katonai lizstraktár hosszú épülete volt a 19. század közepén. 1868-ban vásárolta meg a város katonai raktár céljára.

Tőle északnyugati irányban még három ház állt akkoriban. A középső (23. szám) – 1915-ös haláláig – Benkő Ferenc borbély tulajdona volt.

Benkő arról volt nevezetes, hogy üzlete ugyan sohasem volt, de ő volt a helyi előkelőségek házi borbélya. Így aztán mégiscsak kisebb vagyont tudott szerezni.

- A raktár épületét építették át Sallér Lajossal (1893-ig, 22 éven át a tűzoltók főparancsnoka is volt) 1893-ra a tűzoltók új laktanyájává. (Ebben az évben Knortzer György lett az Önkéntes Tűzoltó Testület főparancsnoka.)

- 1922-ben nyerték el a tűzoltók (és mentők) a várostól véglegesen a hivatalos státuszt. Ekkor, fennállásuk 50. évfordulóján helyezték el az őrtorony (1893-ban kezdték építeni) tanácstermében négy, korábban elesett bajtársuk szobrát.

1929-ben érkezett meg a városba az első piros autóra szerelt tűzoltófecskendő.

1932-től a város a tűzoltókkal működtette a mértékHITELESÍTŐ állomást. A hordóHITELESÍTÉSHEZ ekkor egy új, udvari épületet húztak fel.

1934-ben 17 méteres mászó-tornyot építettek.

- Ugyancsak 1922-ben avatták itt fel az újjászervezett „mentőosztály”-t, amely még 1894-ben alakult az egyleten belül.

A mentők 1927-ben kapták az első gépkocsijukat, addig lovas kocsikat használtak.

- 1937 és 1939 között a város – a tűzoltóság terjeszkedéséhez – sorra kisajátította az előbb említett három házat (akkor Kossuth tér 22., 23. és 24.), de az északi (akkor Kossuth tér 22.) helyére 1940-ben átköltöztették a Széchenyi téri mázsaházat.

- A tűzoltóság mai, második világháború után emelt épülete (1952-től használja a tűzoltóság azt) és területe a bekezdésben érintett terület egészét elfoglalják.

A mentők 1953-ban lettek önállósítva és költöztek a Bagolai sorra, ahol ma is vannak.

351. Kölcsey utca

- A város legrégebben kialakult utcái közé tartozik. Makoviczky Gyula feltételezése szerint a törökök távozása után (amikor utcák itt még nem léteztek) itt ágazott el a Pécs, illetve a Buda felé vezető út. Utóbbi mentén települt az utca, bár szerepét hamarosan átvette a jelenlegi Petőfi utca.

- A Kölcsey utcát a 18. század közepén Szeglet utcának nevezték, később Patika, Kiskereszt (lásd a Hunyadi utca korábbi nevét), Egylet neveken emlegették. Az utca 1873-ban kapta mai nevét.

- Legtalálhatóbb talán nem hivatalos neve, a „Kutyaszorító” volt. Főleg az utca északi oldalán voltak annak vonalvezetésével nem törődő építkezések; a homlokzat ritkán lett párhuzamos az utcával, így az helyenként nem szűk, hanem rendkívül szűk lett.

- A déli oldal telkei (kivéve a Hunyadi utca mentén levőket) eredetileg a Deák térig (Fő útig) nyúltak és egy gazdájuk is volt. Így a páros házszámú épületek adatairól a megfelelő Deák téri, Fő úti háznál írok.
- Megjegyzem, hogy az új utcanevek nagyon lassan mentek át a köztudatba. Talán oka volt ennek az is, hogy a nevek csak elvétve voltak kitáblázva a városban. 1900-ban (akkor is egy sor utca kapott új nevet) egy Szombathelyről városunkba látogató személy – témába vágó – levelét közölte a Zalai Közlöny. Íme, az írás rövidített (a levélből kihagytam a város fiákerjeivel foglalkozó részeket) változata.

Merre van a Kölcsey utca?

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Emlékezetemben még tisztán él a hely, hol ifjúságomnak legszebb éveit töltöttem. 25 éve annak, hogy befejeztem Nagy-Kanizsán tanulmányaimat és evvel egy negyed évszázadra terjedő búcsút vettem városuktól.

Ezen hosszú távollét után végre húsvét vasárnapján eljöttem Kanizsára.

A Koronába szálltam. Miután jóízűen elköltöttem ebédemet, kávéházba mentem, majd pedig a korzóra sétálni. Itt eszembe jutott, hogy az én régi szállásadóm még életben van, valamint arra is emlékszem, hogy fia az elmúlt évben említette Pesten, hogy a Kölcsey utcában lakik.

No, ezt jó lesz meglátogatni!

Odamegyek a sarki rendőrhöz:

„Merre van, kérem a Kölcsey utca?” kérdem tőle.

„Kölcsey utca? ... Nem tudom!” feleli.

No, ez szép, ha még ez sem tudja! gondoltam magamban. Tovább sétálok és egy csoportot látok, melyből egy levélhordó bontakozik ki. Odamegyek hozzá és kérdem tőle:

„Kedves barátom! Nem tudná, kérem nekem megmondani, hogy merre van a Kölcsey utca?”

„Ja! Das was i nit!”* feleli.

Pech! gondoltam magamban. Öt évig voltam nála ellátásban, most mégsem látogathatom. Ha megtudja, bizonyára megharagszik érte!

Így tehát, kénytelen vagyok sétálni. Még pedig, én is arra mentem, merre a többség. A vasút felé, ahol keresztülmentem az „alagúton”.

Bárcsak ne mentem volna keresztül!**

Ezen azonban mégis szerencsésen keresztüllestem.

Mentem tovább. Megnéztem a tárházakat, majd eljutottam Kanizsa egyik legszebb utcájába, melyet, mint még emlékeztem reá, Csengery utcának neveztek.

Utcajelző táblát azonban nem találtam. Az utca első pillanatra elég csinos, csupán akkor vettem észre, hogy ez az utca sem különbözik Kanizsa egyéb utcáitól, mikor egy volt iskolatársam kiáltja át a másik sorról:

„Szervusz Lajos!”

Megállok és látom, hogy szegény kollégámnak, a velem való találkozás végett be kellett piszkítani, sárosni lakkcipőjét, mert a Csengery utcában, két oldalt a járda és a kocsit között két méter szélességű *sárszalag* húzódik végig, melyen keresztül kellett szegény Vilmos barátomnak úszni.

Örültünk egymásnak, majd elváltunk, én pedig folytattam utamat.

Az utcasarokra érve, felnéztem a házakra, hogy megtudjam, most milyen utcák ágaznak el innét. Hát, legnagyobb meglepetésemre nem találtam utcajelzőt, csupán néhány házon látható világosan a biztosító társaság táblája*** mellett egy-egy házszámjelző. Ezen azonban az idegen nem tud eligazodni, mert ha tudtam is volna valamikor a volt szállásadóm házszámát, akkor sem találtam volna meg, mert ki tud *azokon a tört számokon eligazodni*.****

Amint így gondolkozom, eszembe jut, hogy ezen utcát még az én időmben Fürdő utcának hívták, mert benne gőzfürdő van.

A másik utcának a nevére, mely elágazik nem emlékeztem, odamegyek azon reményben, hogy ott majd találok utcajelzőt. Azonban, a legnagyobb sajnálatomra kellett konstatálnom, hogy mikor a házat újra festették, vele együtt az utcajelzőt is befestették.

Csak most kezd lekopni a házról a festék, és ha valaki megerőlteti szemeit, akkor a következő betűket veheti ki:

K f dy-utca,

amiből arra lehet következtetni, hogy ez Kisfaludy utca, hogy azonban melyik Kisfaludy nevéből, az már a mérnöki hivatal titka.

Tovább, találtam balra egy másik mellékutcát a következő felirattal:

NFő-tér

Utca.

Ilyen elnevezést igazán még sohasem hallottam. Azt tudom, hogy itt óvoda is van, tehát ez bizonyára Óvoda utca lesz, gondoltam magamban. Ezt a nevet azonban csak én gondoltam ki, jó lenne elmenni a másik utcasarokra, ott majd talán megtudhatom ezen utca nevét.

Meglepődtem!!

Nemzetiszínű tábla jelzi, hogy

Nádor utca.

Ez bizonyára a háztulajdonos hazafiságából telik ki, mert miért tenne a város épp ezen utcával kivételt. Amely véleményemet megerősítette az ugyanazon házon lévő, hasonló kiállítású tábla, mely azt mondja, hogy

Kazinczy-utca.

Visszafordultam, hogy folytassam utamat. Eljutottam a Nagykanizsai Takarékpénztárhoz.

Itt már csak bizonyára találkozom utcajelzővel!?

Volt is, de csak egy!

Talán, ha nem lenne, még sokkal jobb volna!

„Deák-tér”, jelzi a tábla, azonban elég elhibázottan, mert a tábla keze a korzó felé mutat. Értelmezze ezt mindenki úgy, hogy neki tetszik! Most elkezdtem következtetni.

Ez a tábla bizonyára, dacára annak, hogy a keze meg van fordítva, mégis a templom felé menő utat jelzi. Azonban, egész jogos valakinek azon állítása is, hogy ez a korzót jelzi, mert ezt máshol tábla nem jelöli, a „Deák-tér” keze pedig a korzó felé fordul.

Rövid séta után megvacsoráltam és betértem a „Központ”, majd pedig az „Otthon” kávéházakba.

Itt csak bámultam!!

Fiatal kereskedősegédekből összeállított kártya-kompaniát láttam.

Megelégeltem a sok jót és a vasútra hajtván felültem a 12 óra 45 perckor Bécs felé menő személyvonatra, hogy Szombathelyre utazzam.

Amint kiszálltam a vonatból, felültem a villanyosra és bementem a városba. A városház-palota előtt kiszálltam és miután tudtam a házsámot, egyenesen betaláltam nagybácsimhoz.

Reményelem, hogy a további huszonöt éves találkozás már kellemesebb lesz, és talán már akkor lesznek utcajelző táblák, rendes házsámok, sőt, ha szállásadóm még életben lesz és a Kölcsey utcában fog lakni, akkor biztosan azt is meg fogom találni.

Csodálom, hogy Szombathelyen jobban ismerik Nagy-Kanizsát, mint Kanizsán, mert itt meg tudták mondani, hogy a Kölcsey utcát úgy kellett volna kérdeznem:

„Hol van a Kiskereszt utca?”

Ezek után maradok a tisztelt szerkesztő úrnak alázatos szolgája

Szombathely, 1900. ápr. 18.

Komáromy Lajos

* „Ja! Das weiß ich nicht!” Azaz: „Nos! Azt nem tudom!”

** Már akkor is?

*** Magyar-Francia Biztosító Társaság.

**** Gyanítom, hogy az említett tört jellegű házszámok a helyieknek sem mondtak sokat.

Például, ami ma a Kinizsi utca 6. szám, az hajdanán, hivatalosan a „Kinizsi utca 1025/919 népsorszám” megnevezést bírta.

352. Kölcsey utca 1.

•A közelben cukrászdát működtető Fasciatti Bertalan (1880-ban halt meg), majd özvegye háza állt itt. Az épület adott helyet az 1852-ben alapított Halvax-féle kalapos-műhelynek, amelyet 1905-től modern üzemként működtetett tovább Halvax Károly (Halvax József polgármester testvére) és fia, Frigyes. 1918-ban a ház az Ipartestület tulajdonába került.

353. Kölcsey utca 3.

- Ma dr. Haiszer János fogorvosnak az 1920-as években épített háza van itt. Tervezője, kivitelezője a Horváth és Vas cég volt.
- A helyén állt épület 1733-ban épült, 1919-ben összeomlott.

Kölcsey utca 4.

- Lásd: Deák tér 13.

Kölcsey utca 6.

- Lásd: Deák tér 11-12.

354. Kölcsey utca 7.

- A már lebontott ház Csemits Károly csizmadiáié volt. Tőle veje, Miltényi (Miltenberger) Sándor cipész örökölte, aki 1877-ben alapította műhelyét és üzletét. 1908-tól fiával, Gyulával társulva működött tovább. Eötvös tér 3. alatti üzemük fokozatosan erősödött: 1910-ben 35 munkással dolgozott.
- Az 1860-as években még Hajmási-háznak nevezték az épületet. Hajmási Csemits apósa volt. Övé volt a Hajmási-rét is.

A „rét” az Ördög-árok déli oldalán húzódott, széle csaknem a jelenlegi Királyi Pál utca vonalában volt. A Hunyadi utcától (az a része még beépítetlen volt) a Kinizsi utca házáinak telkéig ért.

A 19. század közepén, amikor még nem létezett a Sugár út, a diákok kedves labdázó helye volt. Akkoriban a labdázás még tömör gumilabdákkal történt és nem a mai focizást jelentette.

Kölcsey utca 8.

•Lásd: Deák tér 10.

355. Kölcsey utca 9. és 11.

- A még létező régi házak érzékeltek az utca beépítésének hajdani módját.
- Michel Ignácnak a 9. szám alatt, saját házában volt köteleket készítő „gyára”. Ezt 1825-ben kezdte működtetni Kanizsán, majd egy ideig Kiskanizsán volt a műhelye. 1860-ban az uradalmi iratokban, mint a kanizsai vámút bérlője szerepel. 1863-tól dolgozott e házban.
- A századforduló tájékán már a szemközti házakat (Deák tér 11. és 12.) is birtokoló Vagner család tulajdonában volt a Michel-ház is.

Kölcsey utca 10.

•Lásd: Deák tér 9.

Kölcsey utca 12. (egyben Fő út 13.)

•Lásd: Fő út 13.

356. Kölcsey utca 13.

- Itt állt Perger Károly városi aljegyző háza. Korábban is a család birtokolta. 1860 tájékán a szítás mesterséget űző özvegy Perger Józsefné tulajdonában volt.
- Ekkoriban élt a házban a gyerek Biba Zseni (Erdősy Eugénia). Még a járókelők is megcsodálták a gyakran énekelgető kislány szép hangját. Piringer Róza vette pártfogásába és ő érte el, hogy Bécsbe került, ahol kellő képzésben részesülhetett.

Kölcsey utca 14. (egyben Fő út 15.)

- Lásd: Fő út 15.

Kölcsey utca 16. (egyben Fő út 17.)

- Lásd: Fő út 17.

357. Kölcsey utca 17.

- A 17. szám alatt állt Zapletál Ignác borbélymester két kis háza. A házakat és az 1870 tájékán alapított vállalkozást fia, Simon örökölte.
- Az 1920-as években itt volt Quittner Artúr műhelye. Minden bizonnyal ő volt a város első villanyszerelő-mestere.

Kölcsey utca 18. (egyben Fő út 19.)

- Lásd: Fő út 19.

358. Kölcsey utca 19.

- Korábban a 19. szám alatt egy keskeny, de északra rendkívül hosszan elnyúló épület (csaknem 35 méter hosszú volt) helyezkedett el. A 19. század közepén itt volt Reindl Károly kávéháza, a „Kéményseprő”, amely az 1880-as évekig létezett, akkor már Klein Miksa tulajdonában.

Az elől négy ablakkal rendelkező hosszú ház hátsó termében még nappal is – akkoriban gyertyával, repceolajjal – világítani kellett.

- Reindl Károly (1868-ban halt meg) volt az 1840-es években az akkoriban épült Zöldfa fogadó első bérlője. 1863-ban ő lett az akkor alakult Pincérek és Mészárosok Segédegyletének elnöke, alelnöke pedig Knortzer Frigyes. A „segéd” szót itt segély értelmében használták, hiszen céljuk egymás segítése volt, például betegség esetén.

A megelőző tíz-húsz év a kanizsai vendéglátóipar jelentőssé válásának időszaka volt. 1865-ben százöt pincér dolgozott Kanizsán, húsz évvel korábban csak egy. Számuk növekedését részben magyarázza, hogy 1860-ban már kocsmából is 93 működött a 14000-es városban.

- Reindl a kávéházat később vejével, Brunner Józseffel együtt működtette. A kávéház 1870-ig létezett.

Brunner 1848-ban (ifjabb Brunner Józsefként) nemzetőr százados volt Kanizsán. Halis írja róla, hogy a májusi városi gyűjtésen aranyórája adományozásával támogatta a forradalom ügyét.

A választásra jogosultak helyi, 1848-as névsorában két Brunner szerepel (József és Mátyás), mindketten ácsok voltak.

- 1892-ben, az akkor Ábrahám Zsiga tulajdonában lévő házat kibérelte a Kanizsára telepedő Mayer Károly kékfestő.

Vállalkozását fokozatosan vegytisztító és textílfestő üzemmé fejlesztette. A telken második épületet húzatott fel, 1910-ben pedig az egész ingatlannak tulajdonosa lett. A cég fénykorában tucatnyi munkást foglalkoztatott, Mayer megalkotta és szabadalmaztatta körforgó kefélgépét. Az első világháború után a cég már a Fő út 17. szám alatt ajánlotta szolgáltatásait.

- A telek épületeit már a két világháború között lebontották.

359. Látóhegy

(Szent Bertalan-kápolna)

- Látóhegy Kanizsához tartozott, de Batthyány Lajos egy erdőért elcserélte Festetics Kristóffal. Ezzel hosszú időre Somogy megye részévé is vált.

- A hajdan legjobb termőhelynek tartott szőlőhegy kápolnájának harangja 1700-ban készült. Ezt a világháborúban rekvirálták, így a gazdák 1922-ben újat öntettek.

A kápolnát 1776-ban Szent Donát, 1816-ban Szent Bertalan titulussal említik.

1816-os leírása szerint a kápolna kis harangja haranglábon függött.

Ekkoriban mindkét szent napját körmenettel ünnepelték a gazdák.

- A kápolna melletti, mára felhagyott kis temető létesítésének időpontját nem ismerem.

360. Magyar utca

- A 1772-ben még Soproni utcaként említik (ezt a nevet később a Teleki utca viselte), majd Bécsi utcának nevezték.

Volt egy átmeneti időszak is, amikor már Magyar utcának nevezték az utca belső szakaszát. Egy 1868-as árverési hirdetmény már említi a Magyar utcát, ugyanakkor a ma Magyar utca 116. számú ingatlant Bécsi utca 1. szám alattinak nevezi, amelyen néhai Stehlik Vencel kertész háza áll.

Feltételezem, hogy első ütemben az út városi kezelésben lévő része kapta meg a „Magyar” nevet. Az így kialakított Magyar utcának még része volt az Erzsébet tér északi oldala is.

Az egész utca 1873-ban kapta mai nevét. Ekkortól nem tartozott már hozzá Erzsébet téri ház, kialakult az épületek mai számozása.

- A város tűzvésektől legtöbbet szenvedő utcája volt.

Az 1851-es tűzben például 59 háza pusztult el, annak ellenére, hogy 1834-ben a város a lajtos-szekerekhez tíz darab kézfecskendőt szerzett be, majd megtiltotta fából építeni, illetve zsúppal fedni a házakat.

- Az utca még a 20. század közepén is jellegzetes, korábban a város külső részeire jellemző képet mutatott: a telkek házak közötti, beépítetlen részét magas, függőleges, kátránnyal átítatott, csaknem fekete deszkapalánk kerítés választotta el az utcától. Belátni nemigen lehetett, mert a függőlegesen álló deszkák általában egymást érték; bemászni bajos lett volna, mert felső végük hegyesre volt vágva.

361. Magyar utca 2.

- Az ezredforduló után lett lebontva az itteni hosszú, földszintes ház. 1901-es haláláig Bauer Miksa fakereskedő birtokolta. Lehet, hogy az 1860-ban már létező ház építtetője is ő volt, mert 1876-ban már Bauer-házként említik.

Akkor Fürst Lajos a város első állatorvosa költözött ide. A ház nagy telke még a Báthory utcáig ért, azon az oldalon is egy épülettel (jelenleg 7. házszámmal egy viszonylag új ház áll ott).

Már új gazdája volt az ingatlanak, amikor 1902-ben a Strém Bernát és Fiai cég fakereskedése nyílt meg udvarán.

- Reichenfeld Albert is – az akkori tulajdonos – itt hozta létre szalámi- és kolbászgyárát 1906-ban. Ezt a világháború alatt átvette özv. Deutsch Albertné, majd 1928-ban fia, Ignác. Utóbbi a vállalkozást a Király utca 36. szám alá költöztette.

Mészáros azonban továbbra is dolgozott az épületben. Még nem költözött el Deutschék vállalkozása, amikor már létezett Mattersdorfer Mór üzlete, amelyet aztán Kluger (Ede) és Bagladi (Lajos) működtetett tovább.

Itt nyitotta meg 1907-ben Löwy Sándorné, "vizsgázott arcápoló" intézetét. Az érdeklődőket "amerikai porcellán poudert" használatával próbálta szolgáltatása igénybevételére ösztönözni.

Az első világháborút követően dolgoztak itt kovácsmesterek (Boha Lászlót 1925-től Strebeloszky Ferenc követte), Hajó névvel vendéglő is nyílt.

- 1928-ban id. Koller János vendéglős, a ház akkori tulajdonosa szikvízüzemet nyitott az udvarban.

- A második világháborút követően az udvar déli oldalán lévő melléképületben sokáig szóda- és hordójelző állomás működött.

362. Magyar utca 3.

- Műhelyének is helyet adó, udvari részén emeletes, már lebontott ház tulajdonosa a századforduló után Kohn Samu épület- és műlakatos volt.
 - Elismertségét jelzi, hogy munkáiból közterületeinken (például a temetőben) ma is találhatunk jó néhányat.
- Kohn 1896-ban telepedett le a városban. Hat évvel később már saját háza volt a Hunyadi utcában. 1920-ban műhelyét a Zárda utca 5. szám alá helyezte át.

363. Magyar utca 6.

- A már nem létező épület Bozsinovics János cukrászmesteré volt a századfordulón, aki az 1880-as években került a városba és itt saját készítésű cukorkáival kereskedett.
- Itt lakott Schreiber mészáros, akinek gyermekei közül (iskoláikat részben Kanizsán végezték) Béla, Gizella, Rezső, Zoltán – Szántó névvel – a kommunista mozgalomban váltak ismertté. A család 1904-ben költözött Budapestre.
- Az ingatlan része volt a ma is létező Báthory utcai ház is, amely számozás és bejárat nélkül látható a 9. és 11. számú házak között (lásd: Báthory utca 9.a).

364. Magyar utca 7.

- Létezik még Klein Illésnek, a Strém és Klein nagykereskedő cég egyik alapítójának lakóháza. Valószínűleg ő építtette a 19. század végén.

365. Magyar utca 9.

- Az itteni két épületben működött – már az 1860-as években is – a Magyar Királyhoz címzett vendéglő és szálló. 1880-ban hat hálósobával, két ebédlővel rendelkezett.
- Az öreg házakat a második világháború kezdete körül bontották le.

Magyar utca 10.

- Lásd: Báthory utca 13.

366. Magyar utca 14.

- A tömb sarka korábban egy telek volt. Ma a Magyar utcában két ház (12. és 14.), a Báthory utcában egy (15.) áll rajta.
- A 20. század elején Dőri József ügyvéd tulajdonában volt a felsorolt részekből álló ingatlan.
1916-ban vásárolta meg Kohn Samu. Ekkoriban alakult ki a 14. számú ház mai formája, a szép, fedett tornáccal.
1920-ban Ungár Benő borkereskedő tulajdonába került.

367. Magyar utca 19.

- Rotschild Samu terménykereskedő – régi háza helyén – 1892-ben építtette a tervező Sallér Lajossal. Ugyanakkor készült az udvarban az emeletes, mára szintén átalakított raktár. Az eklektikus utcai épületet a közelmúltban fosztották meg homlokzati díszzeitől.
- Rotschild Samu (dr. Rotschild Jakab ügyvéd testvére) nyersbőrök és termények exportjával foglalkozott. Ezt az üzletágat a Blau M. és Fiai cégtől vette át. Apja, Rotschild Albert a 19. század második felében rőfösként vált vagyionossá.
- Itt működött az első világháború után Schwarz Ottó és Hoffmann Bernát által 1924-ben alapított, 50-60 főt foglalkoztató „Stella” Kötő- és Szövőgyár, majd Klein Simon cukorkagyára.

368. Magyar utca 20.

- Samu József rézműves, ipartestületi elnök háza.
Mai alaprajza az 1910-es években alakult ki, amikor új tulajdonosa, Oesterreicher Samu kialakította az utcai rész északi felén szódavíz üzemét.

369. Magyar utca 23.

- A századfordulón Turek Géza csizmadia-mester tulajdonában volt a ház. Szakmáját az 1890-es években kezdte művelni, az Ipartestület elnöke is (1911-től) volt.
- Apja, testvére (Gyula) szintén csizmadiaként tevékenykedett. Felmenői is kanizsai iparosok (például szűrszabó, Turek Ferenc pedig – 1848-as adat szerint – szűcs) voltak, már a céhes időkben.

370. Magyar utca 22. és 24.

(A kötélverő háza*)

- A 24. szám alatti ház a 19. század első felében épült, klasszicista jegyekkel. Az 1920-as évekig itt működött Rozs Ferenc kötélverő műhelye. A homlokzat meglévő fülkéjébe Szent András apostol – a kötélverők védőszentje – szobrát Wegroszta Zoltán készítette 2004-ben.
- A délről szomszédos telken (Magyar utca 22.) a 19. század közepétől a 2. világháborúig „szappanyos-mesterek” sora működött. Az első Rosenstock W. A. volt. Őt 1840-ben már itteni háztulajdonosként említik.
- Házában született Rosenstock Kamilla (Emília), aki – Bécsben, Emil Bürdénél tanulva drámai színészetet – neves színésznő lett a századfordulón. Milla Rosen művésznéven vált ismertté. Ő volt – ahogy méltatói állították – a „Magyar Duse”.
- 1879-ben Pollák Lipót alapította meg kristályszóda- és szappangyárat, amelyet fia, Perényi Andor (1924-től), illetve Sándor vitt tovább, ugyancsak e helyen. Nekik tucatnyi munkásuk volt. Érdekesség, hogy Pollák Lipót egyik szappanát Kossuth Lajosról nevezte el.

371. Magyar utca 30.

- Bettlheim W. Samu (89 évesen, 1908-ban halt meg) hajdani nagy lakóháza ma is áll a Magyar utca 30. szám alatt. Másik házát (Csengery út 20.) bérbeadással hasznosította.

372. Magyar utca 55.

- Muraközi József háza volt a 20. század elején.
- A jelentéktelen épület lakója volt 1915-ös halálakor ihászi Horváth István anyakönyvvezető. Horváth nyughatatlan természetével (nehéz lenne felsorolni, hány helyen lakott a városban tizenhét év alatt), szokatlan ötleteivel kicsit csodabogárnak számított a városban. Több egyesülettel került közelebbi kapcsolatba. Kezdeményezésére jött létre 1905-ben a Nagykanizsai Első Kiházasítási Egylet. Később elnöke lett az Általános Ifjúságképző Egyesületnek. Ő végezte a meteorológiai megfigyeléseket Kanizsán az országos szolgálat részére. Néhány évvel halála előtt hipnotizőri tevékenységével osztotta meg a város közvéleményét. E vonatkozású karrierjét bírósági ítélet törte derékba.

Aztán Halvax Frigyessel újfajta cipőkrém gyártásába kezdett, annak Sugár úti házában. A tüzet sikerült eloltani.

- Anyakönyvvezetői tevékenységét 1898-tól végezte a városban.

Hivatalba lépése nem sokkal az állami anyakönyvvezetés bevezetését követően történt. Az intézkedést egyébként tiltakozó tüntetések sorozata előzte meg Nagykanizsán is.

A minisztérium 1895-ben nevezte ki Babochay György polgármestert és Lengyel Lajos főjegyzőt a nagykanizsai kerület anyakönyvvezetőinek.

Még ez év októberében megtörtént az első polgári házasság. A nemzeti színű vállszalagos, fekete „salon” öltönyt viselő polgármester előtt első párként Fürst Laura és Bolgár (Berger) Sándor jelent meg. A boldogító igen kimondását a nagyszámú érdeklődő lelkes éljenzése követte.

A főjegyző anyakönyvvezetői címe a későbbiekben is megmaradt, de 1896-tól a tényleges tevékenységet anyakönyvvezető-helyettes státusszal mások végezték. Elsőként Thomka Endre kapta e megbízatást.

373. Magyar utca 65.

- A ház elődjében halt meg 1915-ben, 101 évesen Vas József fazekasmester. Halála előtt 4-5 évvel még önállóan dolgozott itteni műhelyében. Mesterlevelét 1846-ban kapta a helyi gerencsér céhtől. A szabadságharc idején honvéd volt. Fia, unokája, dédunokája is fazekas lett.

374. Magyar utca 81.

- 1889-ben Varga János a telken álló kisebb házát déli irányban megtoldatta. Az új szárnyat Meskó Károly tervezte, kivitelezte.

- A Dózsa György út megnyitásakor sarokházzá váló, már városi tulajdonú épületet 1903-ban átalakították, „elmebajosok háza” lett belőle.

Nem lehetett egy barátságos hely. Egyik részében volt az ápoló lakása, másikon négy *zárka* az „ápolotaknak”.

- Az akkori épület már nem áll.

375. Magyar utca 86.

- Itt volt a Konzerv- és Tésztagyár. Az első világháború idején nyitotta Glasgall Vilmos mérnök és Csillag Jenő.

A mai telek észak felé jóval szélesebb, mint hajdanán. E telek déli szélén, a középső részen építették fel a tésztaüzem épületét. Ma, helyén egy jóval hosszabb építmény van, ami úgy is készülhetett, hogy a régi házat keleti irányban bővítették. A már (1922-től) Csillag tulajdonában levő üzem száz munkással készített gyümölcskonzerveket, száraztésztákat, ostyákat, desszerteket és süteményeket. Termékei javát a környező országokba szállította.

- A „tésztagyár” a gazdasági világválság nyomán termelését megszüntette, majd Csillag Zsani, a fűzvízgyi malom tulajdonosa létrehozta a későbbi „Patyolat” üzem elődjét, ugyanott.

- A 18. század közepén, amikor még a Principális csatornát nem ásták ki, az elődjének számító patak sokkal közelebb volt az utcához, mint a későbbi csatorna. Ekkoriban a Magyar utca e részétől (az utca még alig volt hosszabb) a patakon keresztül vezetett egy út Kiskanizsa északi részébe, a mai Örtorony utca végéhez. Átjutva a patak hídján, az út északi oldalán az 1786-os térkép épületet (Berki vendégfogadó) jelez.

Itt volt egy forrás, amelyet a messzi vidék csodás gyógyulásban reménykedői is Szent-kútként tiszteltek és vizétől állapotuk javulását remélték.

Ilyesmiről nem maradt fenn adat. A fogadós vagyoni állapotának javulása sem számítható a csodás jelenségek közé.

376. Magyar utca 108.

- A két világháború között Dukász Ferenc gépészmérnök telepe működött itt, amely deszka, épületfa és más építőanyagok forgalmazásával foglalkozott. Jellege azóta sem változott. Sőt!

- A telep 1860-ban már létezett, 1886-ban adta tovább Hirschl (később Hűvös) Ármin (Hermann) és Lipót. 1911-ben került Dukász Dávid marhakereskedő tulajdonába.

377. Magyar utca vége

- Az Inkey-kápolnától délre, a Magyar utca végén, annak keleti oldalán létezett egy nagy fatelep. A telepen szénégető is működött, belsejében kisvasút szállította az anyagokat.

A telepet a város által bérbe adott területen Prpič (a helyiek számára: Pripics) Milán zágrábi fakitermelő létesítette 1918-ban, miután megvette Pick György palini uradalmát.

Az erdők kivágott fáját – mindig az aktuális helyre vezetett – „mezei” vasúttal szállították a telepre, amely 1921-ben már a város tulajdonában volt, majd 1923-tól a Strém és Eppinger cég birtokolta.

- A megszünt erdők területéből 1927-ben 500 holdat megvett a város (erdősítésre), és annak 25 holdján (Palin és Nagybakónak között) létrehozta a rabkertészetet.

378. Magyar utca vége

- A kápolna közelében (délkeleti irányban, ahol ma az iparvágány halad) épült fel 1912-ben Grünfeld Miksa, dr. Kreisler József és Weisz Bódog kezdeményezésére a részvénytársasági formában működtetett Herkules téglagyár.

A téglá mellett tetőcserepet is gyártott a hatvan főt foglalkoztató üzem.

A gyár megszűnése időpontját nem ismerem, de 1949-ben már nem működött, ekkoriban már épületei sem álltak.

- A gyár mögött létrejött nagy, vízzel telt bányagödört 1932-ben népfürdővé nyilvánították. A kialakított strand (a „Herkules”) nem volt veszélytelen: voltak, akik ott lelték halálukat. A második világháború után, a nyugati oldalán még folyt a (tiltott) fürdőzés, keleten már hordták bele a város szemetét.

A bányagödör a lámpagyári építkezés során lett teljesen feltöltve.

379. Magyar utca vége

(Inkey-kápolna*)

- 1702-ben Umsunst János itt építtette fel a Három Kereszt kálváriát.

- 1768-ban ennek helyén építkezett pallini Inkey Boldizsár, a palini központú, százezer holdas birtok ura.

A Szent Kereszt feltalálása tiszteletére állított, későbarokk, rézzel fedett kápolnában volt a családi kriptá is.

A kápolna alaprajza egyenlő szárú (görög) kereszt. Laternája (a kupola tornyocskája) nyolcszögletű.

A kálvária stációit az épület alaprajzát követő falkerítés szobrokkal díszített fülkéivel alakították ki. A három legnagyobb, a kápolna mögött kereszttek álltak. A középső kereszt fából faragott, gyönyörű barokk korpusza ma a múzeumban látható.

- 1816-as feljegyzés szerint kupolája és a laterna is rézzel borított volt.

A szabadságharc idején (Inkeyék engedélyével) löportoronyként használt épületet 1862-ben Inkey László helyreállította.

Akkoriban a kápolna északkeleti szomszédságában kis ház állt; a kápolnaőr lakása.

A feladatot generációkon át a Zoller család látta el.

•A második világháború előtt – bár a pusztulás már elkezdődött – a kápolna bejáratát szép kovácsoltvas ajtó védte, amely maga is egy kőkeretben (a mára megmaradt kőkereten belül) volt.

A bejáratnál szemben volt a főoltár, mögötte a sekrestye. A főoltár szentségtartója két oldalán állt egy-egy szárnyaló angyal fából faragott szobra, alatta szintén fából az úrvacsora reliefje.

Felette mennyezetig érő, ébenfa-arany keretű oltárkép függött. A kápolna belsejét freskók díszítették.

Balra, az oldalfalon volt a fából faragott Mária-oltár és Inkey Boldizsár alabástrom sírtáblája*. Jobbra a kápolna padjai helyezkedtek el.

A kápolnát övező fal két bejáratnál oszlopán egy-egy szoboralak állt, voltak szobrok a fal alacsonyabb fülkéiben is.

A fal a kaputól jobbra és balra két-két szakasszal folytatódott, amelyeket a kereszteteket tartalmazó rész kapcsolt össze a kápolna mögött. A négy szakasz mindegyikében négy (összesen tizenhat) fülke volt, kétféle magassággal. Az alacsonyabbak üresen álltak, de ezek nem is voltak mélyek.

Mind a négy szakaszban egy igazi fülke volt, amely a többinél magasabbra és jóval mélyebbre készült, félgömb alakú boltozattal. Ezekben homokkő szoborcsoportok álltak a passió egy-egy jelenetével.

* Munkám internetes közzététele után kaptam a kiskanizsai Hohl Lászlótól az észrevételt, amelynek ide vonatkozó része körülbelül a következő volt:

Gyermekkoromban Kiskanizsán voltam ministráns és Grétsy atyával (aki a nyelvész testvére volt, már elhunyt) szoktunk kirándulni. Egyszer ellátogattunk a kápolnához is. Ez 1963-ban, 1964-ben lehetett. Szomorúan tapasztaltuk a rombolást. A kápolna közepén egy gödör volt tele mindenféle szeméttel.

Volt egy tábla is, rajta latin felirat. Kérdeztem az atyát, mit jelent a szöveg magyarul. A választ soha nem fogom elfelejteni.

„Én elnyertem az élet koronáját, ti is szolgáljatok neki.”

Bár a visszaemlékezésben az esetről csak ez az emlék maradt meg, de nem lehetetlen, hogy Inkey Boldizsár sírtábláját láthatta akkoriban még.

•Az épület bejárata előtt állt latin felirata szerint Balthasar Inkey de Pallin (akkoriban fehér) urnája. Egyes visszaemlékezések szerint a talapzatán száz éve még elmosódottan látszott egy felirat (ma nyoma sincs):

Ember! Megemlékezzél arról, hogy ünnepeket szentelj!

Legenda magyarázta a felirat történetét:

Inkey Boldizsár kíméletlen uraság volt. Jobbágyait a legnagyobb ünnepeken is munkára kényszerítette.

Egy ilyen alkalommal az erdőbe, favágásra küldöttek fejszecsapásai alatt a kiszemelt fa vérezni kezdett. Azok a munkával leállva hívták urukat. Ő mértéktelen haragra gerjedve, káromkodva csapkodta fejszéjével a fát.

Ekkor (egyik változatban a testéből) hangyák sereglettek elő, felfalták, csak csontvázát (másik változatban szívét is, amely még a hangyák számára is túl keserű volt) hagyták meg.

A megbűnhődött ember utolsó szavai kerültek az urna talapzatára. Családja az urnában helyezte el csontjait (illetve szívét) és azt a vérző fa helyén emelt kápolna mellett állították fel.

1911-ben – akkor megjelent első verseskötetében – Strém István (akkoriban Kanizsán volt újságíró és Kanizsa István néven publikált) is megörökítette a történetet.

A palini gróf

A harang zúg. Ma Boldogasszony.
„Az ünnep senkit ne lankasszon!”

Ámul-bámul a sok cseléd:
„Mennénk tán templomba elébb.”

Kacag a gróf: „Menjen, ki érzi!”
S fájdalmukat göggel tetézi.

„Itt a fa, rajta, nagy halom!”
S fűrész lendül az udvaron.

Mily különös a fűrészkongás!
Sikoly hallatik és jajongás.

Az égen kusza felleg ég.
Mi csurg a fán, mi folyadék!?

Megborzongnak, kik hozzáérnek,
Látván színét-szagát a vérnek.

Ím égi dobszózat pereg.

Kél egy fekete hadsereg.

Honnan, mely rejtelmes odúkból
E gyászos hadsereg rád zúdul?!

Borzadva áll a nép: Szíved
Az undok hangya eszi meg.

S mái napig áll a kápolna,
Hol élt a gróf, s hol történt holta.

A gróf, rég eltemették,
S a tájon száll a mese még.

- Strém István szépirodalmi munkássága Budapestre költözése után teljesedett ki. Apja (József) helyi borkereskedő, nagyapja (Bernát) helyi fakereskedő volt.
- Az 1842-ben készült urnát 1936-ban szállították mai helyére, a Sugár útra. A hagyomány szerint eredetileg a palini kastély parkjában állt és a birtok eladásakor (1846) helyeztette át a család ide, a kápolnához. Ekkor vésették feliratait is.
- Hajdanán, nagypéntek délutánján a hívők nagy számban zarándokoltak a kápolnához. Böjtben és imában töltötték ott a nagyszombatira virradó éjszakát. Ugyancsak szokásos volt a Gyümölcsoltó Boldogasszony napján tartott mise is. A feljegyzések szerint Gyümölcsoltó, illetve Sarlós Boldogasszony napján (március 25. és július 2.) emlegették különösen sokat a legendát.
- A kápolna ugyan már (egy 1881-es törvény alapján) 1917-ben műemléki minősítést kapott, de állapota folyamatosan romlott. A második világháború után sokáig fosztogatók szabad prédája volt.
- A kápolna építésekor a palini temető még nem létezett. A gazdatisztek a kápolna falkerítésén kívül, annak tövébe, a szabadosok és a jobbágyok a domb oldalán temetkeztek.

380. Magyar utca vége

(Lazsnaki kastély)

- A jelenleg is létező kastély területén korábban a szomszédos – már lebontott – vendégfogadó kiegészítő épülete és kertje volt. A házat utóbb a zsandárok (az 1850-től létező csendőrséget a kiegyezésig így emlegette a köznyelv) használták kaszárnyaként.

Az épület eredetileg a „vadászlak” (ez valószínűleg az erdész házát jelentette) volt. Az 1870-es évek elején a város 70 fő számára katonai laktanyának bérelte.

- A kert mögött hajdan téglavető működött.

A város létesítette, miután 1838-ban a város és az uradalom (maga is működtetett egy téglavetőt) közötti – a téglavetés jogáról folyó – per megegyezéssel zárult.

A per azért indult, mert 1837-ben a sánci pusztától keletre egy második téglavetőt nyitott a város. Ez a kaposvári út északi oldalán volt, nagyjából ott, ahol most a Csónakázó tóhoz vezető bekötőút nyílik.

A megegyezés értelmében a város az iharosberényi út mentén lévő régi téglavető (Teleki út) mellett (ehhez a téglavetés jogát 1811-ben kapta meg a város) egy másodikat is kialakíthatott itt, a palini határban, míg a sáncit be kellett zárni.

A város régi téglavetője a Teleki út mentén volt, az északi oldalon. A terület bolygatottsága ma is látszik a később épített laktanya keleti határán túl, ahol korábban az állatmenhely működött.

A lazsnaki üzemet az ottani dűlő neve után telekúti téglagyárként emlegetették. Az 1880-as években még működött, városi tulajdonban volt és Fürst (Feleki) Lajos állatorvos (ő volt az első városi állatorvos 1868-tól 1884-ig) bérelte. Fürst nevét a Petőfi utca végén, a keleti oldalon dűlőnév is őrzi (Fürst téglaszín), bár van vélemény, amely szerint az, az eredeti Fület név elírása.

- A kastélyt a földet megvásárló Back Károly 1891-ben építtette, fővárosi építész vezetésével, 25 szobával. Tervezője Schweiger Gyula budapesti műépítész volt.

A 22 holdas angolparkot Hein János tervezte külön, nyaralónak nevezett villával, szökőkúttal, kertészlakkal, üvegházzal, fürdőházzal, mesterséges várrommal, fél holdas tóval (talán a korábbi bányagödör helyén), szigettel és híddal.

A tavat az ott lévő természetes források táplálták. A parkot és a kastélyt vezetékes vízzel látták el. A vizet az ásott kútból szélkerék emelte ki.

A kupolás épület mindkét oldalára terasz került. A hátsó, nagy terasz alatt fogadták a kocsival érkező vendégeket.

A kastély építésekor a volt téglavető létesítményeit elbontották.

- A huszonöt szobás kastélyt 1913-ban vásárolta meg gróf Billot Nándor (Ferdinánd?), aki parkját 42 holdasra növelte. Az itteni „téglagyár” utolsó nyomai is ekkor tűntek el.

Billot francia származású volt (nagyapja – Billot márki – még a francia király főudvarmestereként tevékenykedett).

Az 1920-as években már lovag Sypniewszky György tábornok volt a kastély lakója. Ő ezredesként a helyi 20. honvéd gyalogezred parancsnoka volt 1913-tól 1915-ig.

A Zalai Közlöny 1940-ben adta hírül, hogy meghalt lazsnaki kastélyában – leszármazottak nélkül – Billot Ferdinánd (1875-1940) gróf, akit ősei mellé, Pozsonyban temettek el.

Miután a város megvette a kastélyt, 1943-ban tüdőszanatóriumot nyitott benne.

- A közelben állhatott a palini uradalom „hat kerékre felállított” lazsnaki gőzmalma, az 1862-ig létező palini „uradalmi gyár” része.

Az 1864-től kanizsai kereskedők (a Vár úti gőzmalom alapítói) által bérelt és a maga idejében hatalmasnak számító épület 1866-ban már másodszor égett le.

Ennek ellenére 1894-ben még működött, akkor a Somogyi család tulajdonában.

- A kastélypark déli határa mellett állt a népszerű lazsnaki vendéglő.

A vendégfogadó a 18. század utolsó évtizedeiben már létezett, mészárszékkal és kerékgyártó műhellyel.

A 19. század második felében nyaranta kertvendéglő is várta a vendégeket a fogadó épülete mellett. Volt benne „lövölde” (valamiféle löcsarnok), három tekepálya.

A századfordulón ingyenes „társaskocsi” szállította ki a városból a vendégeket.

A kerthelyiség 1909-ben megszűnt, mert területét igénybe vették a kastély számára.

A vendéglő halászcserdaként működött a második világháború után, majd lebontották.

- 1865-ben – a hely adottságait kihasználva – itt jött létre a városi „Lövölde társulat”, amelynek tagjaiból 1868-ban alakult meg a Lövészegylet.

381. Miklósfa

- Halis István szerint a 19. század első felében még „Szent-Miklós akkori híres lóköti népe majdnem teljesen horvát nyelven beszélt”. Utóbbiról az iskola és a város közelsége, előbbiről pedig az odahelyezett csendőrség „szoktatta le” őket.

- Az 1872-től Horvátszentmiklósnak, 1895-től Somogyszentmiklósnak nevezett települést 1950-ben, Miklósfa néven csatolták Zalához.

- Érdekes ezzel kapcsolatban, hogy 1919 februárjában Somogyszentmiklós (továbbá Bagolasánc és Liszó) Nagykanizsához csatolását kérte; eredménytelenül.

382. Múzeum tér 6.

„Uradalmi magtár”**

- A 18. század első felében épült barokk stílusban, a szomszédos hercegi várhoz tartozott.

Eredetileg a földszintjén volt az uradalmi istálló és kocsiszín, emeletén a magtár.

- A zsidó hitközség 1805 és 1822 között az uradalmi épületgyüttesen belül itt működtette imaházát.

A korabeli térkép szerint az első világháború idején az épület az „Elit” nevű mozinak is helyet adott.

- A Zalai Közlöny és a Zala nyomdája már 1921-ben a magtárban működött. 1924-ben vásárolta meg az előbbi lapot a zalaegerszegi Zrínyi Nyomda Rt. Ebből önállósodott 1927-ben a Délzalai Nyomda és Lapkiadó Vállalat – a későbbi Közgazdasági Rt. Gutenberg Nyomda és Lapkiadó Vállalat –, miközben a nyomda ezen a helyen maradt.

A nyomdászat azonban korábban megjelent itt: 1911-re már ide költözött Farkas és Krausz nyomdája.

- A műemlék épület jelenlegi tulajdonosa a Zalaerdő Zrt.

A cég elődje, a Dél-zalai Állami Erdőgazdaság az államosításoktól 1967-ig a hercegi várban működött. A magtár földszinti részét üzemi étteremként használták. 2008-ban történt utolsó külső helyreállítása.

383. Nagybagola

(Szentháromság-kápolna)

- A szőlőhegy birtokosai 1753-ban emeltették, szolgálva a templommal még nem rendelkező Bagola lakóinak hitéletét is.

- Az 1778-as és az 1816-os vizitációs jegyzőkönyvek Legszenőbb Háromságnak ajánlott szőlőhegyi kápolnaként említik.

Az 1824-es leírása szerint tornya még fából volt – belsejében 44 kg-os haranggal –, volt viszont már kórusa, orgonája és sekrestyéje.

Szinte teljes újjáépítésével 1876-ban nyerte el mai megjelenését.

Miséket a hívek kérésére celebráltak a kápolnában.

Homlokzatán az 1950-es években még napóra volt.

384. Nagyrác utca

- A vár visszafoglalása után az ott lakó, a törökökkel együtt nem távozó, nem magyar anyanyelvű népesség erre a környékre telepedve Kiskanizsa „Rácváros” nevű részét hozta létre. Az utca neve és a Kistrác utcáé is erre emlékeztet.

- A Nagyrác utcában, a megszűnt általános iskolánál volt a Goszpon-tóka. Nem világos elnevezése eredete. Lehetőséggként felmerül a délszláv goszpodin (úr) szó is.

385. Nagyrác utca 26.

- Klebersberg Kunó miniszter 1925-ben – a városba látogatva – felkereste a Templom téren lévő iskolát is. Szembesülve azzal, hogy ott négy tanteremben is két-két osztályt kell tanítani, megígérte, hogy a külterületekre vonatkozó iskolaépítési program keretében Kiskanizsán is új intézményt építtet. Az ígélet megvalósult.

- Az építkezés helyszínéül a Nagyrác utcát („Vánsi (Vánsa, Vánca) tér”) találták megfelelőnek. A minisztérium által kijelölt Bouer Gyula és Schmitterer Jenő budapesti műépítészek tervét a helyi Horváth és Vas cég valósította meg.

A hat tantermet, továbbá az igazgató és az iskolaszolga lakását magába foglaló épületet 1928-ban adták át rendeltetésének.

- Ezzel a kiskanizsai oktatási feltételek (a Templom téren tíz, a Kistrác utcában két tanterem volt ekkor) lényegesen javultak.

386. Öregföhrénc

(Föhrénci kápolna*)

- A területet már 1710 tájékán szőlőhegyként említették.

- 1761-ben épült barokk, egyhajós, hagymakupolás kápolna. Építtetője Inkey Boldizsár volt.

Urunk színeváltozása (Transfiguratio) titulusú.

- Későbbi szentélyfreskója ugyanezt a bibliai jelenetet örökíti meg.

1816-os leírása szerint tornyában 31 kilogrammos harang függött.

A világháborúban rekvirált harang helyett Szlezák László öntött új, 160 kg-os harangot 1924-ben.

1929-ben a gazdák Fekete Lászlót bízták meg a kápolna oltárképének megfestésével.

- Az ünnep napjához (augusztus 6.) kapcsolódik a bor megáldásának általános szokása, és a szőlőhegy egyik búcsúja is.

387. Őrtorony utca

- 1900 előtt Rózsa utca volt a neve.

388. Petőfi utca

- 1772-ben, de a 19. század közepén is Cigány utcának nevezték, de ekkor a belső (a Honvéd utcáig terjedő része) része a Récsei utca nevet viselte.

Emlegették Nagy utcaként is.

1873-ban lett az akkori Pesti utcából Petőfi utca, majd 1900-ban Petőfi út.

389. Petőfi utca 1. (korábbi számozás szerint)

Bár címe szerint e házzal kezdődött a Petőfi utca, mégis az Eötvös tér keleti oldalának volt része.

A földszintes ház, amely 1860-ban már létezett az 1870-es években – mint az Eötvös tér több háza is – a katonaság használatában volt. Itt helyezték el nyilvántartási hivatalukat.

A ház tulajdonosa ekkoriban Talabér Zsigmond volt.

390. Petőfi utca 3.

- Az Eötvös tér keleti oldalán (északkeleti sarkán), Petőfi utca 3. számmal állt a Hertelendy-ház.

- Hertelendy Béla 1870-ben végzett ügyvédként és telepedett Kanizsára.

1889-ben országgyűlési képviselőnek választották.

Alapító elnöke lett Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztárnak, majd a Zalamegyei Gazdasági Önszegélyező Szövetkezetnek (1897) is.

Korábban vezette Zalaegerszegen az ügyvédi kamarát is. Közismertségét jelzi az is, hogy annak idején még énekelhető Hertelendy-induló (talán kortesdalként született) is létezett.

- 1874-ben alakult meg Kanizsán az Első Zalai Ügyvédegylet. Elnökül Koch Mihályt, titkáru Hertelendy Bélát választották.

A városban ugyan jelentős számú ügyvéd dolgozott, de az alakulás közvetlen előzménye az volt, hogy az igazságügyi miniszter Kanizsát jelölte meg az alakítandó ügyvédi kamara székhelyeként.

Az elképzelés azonban így sem valósult meg, mert a kamarát 1875-ben zalaegerszegi székhellyel kellett létrehozni.

- Hertelendy háza – mielőtt tulajdonába került – szolgált tiszti étkezdeként, 1865-ös haláláig pedig Traupmann Lajos birtokolta.

Traupmann negyvenkét esztendőn át volt az uradalom orvosa.

- A telek északi oldalán torkollott az Attila utca a Petőfi utcába, amely aztán az Attila utcán túl térszerűen kiöblösödött.

Mivel a telek az utca szintjénél jóval magasabban volt, északnyugati sarkán téglából egy támfalat (Hertelendy-bástya) építettek.

391. Petőfi utca 5.

- A Hertelendy-ház északi oldalán (ma Petőfi út 5.) építtetett újabb elemi iskolát a város 1937-ben. Az új intézmény lehetővé tette a Huszti téri kis iskola kiürítését. Terveit a város mérnöki hivatala készítette, kivitelezője a Horváth és Vas cég volt. Épületlakatosként Márkus József dolgozott a tervek megvalósításán.
- A korábbi Petőfi utca 5. számú házban (ez az épület már az Attila utcától északi oldalán volt) az első világháború előtt óvoda működött.

392. Petőfi utca 22.

- A magasföldszintes épület alsó szintje (ott asztalos-műhely működött) az út folyamatos töltögetése nyomán lebontásakor már jócskán az úttest szintje alá került.

393. Petőfi utca 33.

- Ugyancsak Petőfi úton a Honvéd utca kiöblösődő torkolatának közepén állt egy régi épület, amely már 1822-ben katonai istálló volt. 1868-ban döntöttek laktanyává alakításáról. A terv megvalósulásáról nincs adatom. 1925-ben a város bérbe adta gépjavitó műhelynek. A következő napokban teljesen leégett.
- A laktanyától délre állíttatta 1887-ben Gerócs János a ma is látható fogadalmi keresztet.

394. Petőfi út 49.

- A földszintes épület homlokzatán ma is látható egy szép, fehér márványból készült dombormű (Szűzanya a gyermekkel). Nem ismert állíttatója, készítője és kora.
- 1907-ben Apáthy Lajos postai szolga tulajdona volt a ház.

395. Petőfi utca 79. és 81.

- A Petőfi utca legutolsó épületei a keleti oldalon (ma a 79. és 81. számú házak állnak a helyükön) a 19. században az Utolsó Garas kocsmá részei voltak.
- A hagyomány szerint – az akkoriban (a 19. század közepe) a város lakói számára a „világ végén” lévő helynek – gyakori vendége volt a betyár, Patkó Pista. Utoljára akkor látták, amikor az utca (nevezték hajdanán Cigány utcának is) végén tanyázó vályogvető cigányoktól megszöktette a legszebb cigánylányt.

- A csárda telkét előbb megosztották, majd a vendéglővé szelídült részét valamikor, a két világháború között lebontották.

396. Petőfi utca 86. (korábbi számozás szerint)

- A létező, régi fényképe miatt érdemes az épületről szót ejteni, hiszen az érzékeltet valamit a hajdani szatócsboltok világából.

Az 1907-es és az 1926-os címtár szerint is a házban működtette vegyeskereskedését Laduszlau Jenő szatócs. A képen, ami még az első világháború előtt készülhetett, valószínűleg ő is látható.

Később az üzlet megszűnt; 1937-ben már Milhoffer Jakab terménykereskedőnek volt itt a telephelye.

397. Petőfi utca vége

- Fogadalmi keresztet már az 1786-os térkép (a későbbiek is) is jelez az utca végén. Sajnos a jelenleg ott álló keresztet nem olvasható állíttatása időpontja. A kíméletlen „felújítások” nyomán eltűnt róla minden eredeti felirat.

- A jelenlegi ipari park (volt Kossuth laktanya) és az autópálya közötti terület volt a Képeskereszti-dűlő.

A hagyomány szerint egy jómódú, helyi kereskedő kocsijába itt vágott villám, amikor hazafelé tartott. Családja az eset helyén temettette el, síremléke volt a képes kereszt.

A kereszt az 1786-os térképen már ábrázolva van a Petőfi utca végétől Förhéncre vezető, akkori földút mentén.

Ifj. Makoviczky Gyula szerint a két világháború között még létezett, de a keresztet a jelzetnél későbbi térképek nem ábrázolják.

- A Kistrécse felé vezető országút déli oldala mentén, a Péterfai-árok nyugati oldalán terül el a Katonatemető-dűlő. (Az 1690-es években még „Katona temetés” a neve.) Most az M7 autópálya vágja ketté.

A dűlőről azt tartja a hagyomány, hogy ott temették el a kanizsai vár visszafoglalására 1601-ben indított sikertelen ostrom több ezer keresztény halottját.

- Az ostromban szerzett betegségében meghalt a pápai állam generalisszimusa, Giovanni Francesco Aldobrini herceg, VIII. Kelemen pápa unokaöccse is. Holttestét bebalzsamozva szállították Rómába. Hatalmas szobra a Capitoliumot díszíti.

1935-ben, 1936-ban arról cikkezett a Zalai Közlöny, hogy az olasz főváros a szobor másolatát megküldi Kanizsának. Ebből végül nem lett semmi.

Magyarázatul annyi kívánczik ide, hogy Krátky István polgármester ekkoriban szeretne volna – idegenforgalmi látványosságként is – újra megépíttetni a kanizsai vár egyik bástyáját. Ide került volna a másolat.

- A dűlőtől délre, már az „új hetes” út északi oldalán, szemben Szabadhegyel volt a Békástói erdő.

Kétszáz évesre becsült fái között helyenként 500-600 éves hatalmas tölgyek álltak. Az erdőben apró tavacskák sorakoztak, amelyek a Szabadhegy alapítása után csatornává mélyített patak (Péterfai árok) miatt lassanként kiszáradtak, mára legfeljebb vizenyős hely utal hajdani létükre.

Az erdő a kanizsaiak kedvelt (és sokáig egyetlen) kirándulóhelye volt. Halis szerint különösen népszerű szokás volt hajdanán május elseje hajnalán ellátogatni oda. Az őserdőt (és mellette a „Katonatemető” erdejét) az első világháború idején (tűzifának) kivágták.

- Az erdő szélén, Szabadhegyel átellenesen állt egy öreg, odvas tölgy a fenyők között. Hatalmas üregébe az arra járók szentképeket kezdtek elhelyezni, amikor oda már nem fértek, mohos kérgére is.

A közeli patakra egyszerű kis híd is került, végül pedig az odúba Szűz Mária porcelán szobrát, elé rácsos ajtót, fölé rézkeresztet helyeztek a helyet egyre nagyobb számban látogatók.

Ez volt a Képes tölgy, illetve Rezula. A 19. és 20. század fordulóján (talán az egyik odahelyezett gyertya révén) a fa meggyulladt és leégett, a spontán született kegyhely emlékké vált.

- Maga a Békás tó közvetlen a régi hetes út északi oldalán volt, ott, ahol jelenleg is híd vezet át az itt végződő Péterfai árkon. Hajdani létét csak a környék nedvesebb volta sejteti.

- Ettől délre, ahol keletről csatlakozik a Péterfai árokhoz a másik, névtelen patak, volt a városi gyepmester háza, telepe.

A régi hetes út déli oldaláról megközelíthető völgy mélyén, a két vízfolyás között a telep épületei már az 1857-es térképen láthatók, de létezett még a két világháború között is.

Érdekesség, hogy 1846-tól – gyepmester férje halálától – nő végezte a városi gyepmester munkáját: Lentz Rozália.

1856-ban jelezte a városnak, házasságra kíván lépni segédjével, Schmidtleitner Jánossal, akit így gyepmesternek javasolt maga helyett. Javaslatát alátámasztandó előadta, hogy pártfogoltja a „baromorvoslásban is jártas, sőt már 2 éveken át a Hóhéri foglalkozás körüli ügyességének elismerést érdemlő jeleit adván, a közönség irányában hasznos és szükséges egyénné vált”.

Az indokolás akkoriban nem lehetett igazán meglepő, mert a 19. század elején a gyepmester még komoly szerepet kapott a tanács által kirótt testi fenyítések végrehajtásában is.

- Korábban volt a környéken egy további tó is. Ott, ahol az előbb említett névtelen, hajdan sokkal hosszabb patak hídja van a régi hetes úton, közvetlenül a cserfői út előtt.

A híd északi oldalán lévő tavat 1686-ban Gáti tónak, kétszáz év múlva már Récsei tónak (Récsei gát) nevezték. A vízfolyás duzzasztásával hozták létre, talán ennek eredménye lett a feltöltődés is.

398. Rákóczi utca

- Kieépülése a Petőfi utca felől kezdődött.

Az 1786-os térkép szerint már akkor létezett egy rövid szakasza.

Ezt 1772-ben Külsőkerti utcaként említik. Az 1822-es térképen az utca neve Cziczelle. Cziczelle a Cecília név hajdani megfelelője.

1873-ban kapta mai nevét.

- Az utcával párhuzamosan, attól délre van az Ördög-árok.

Az eredetileg természetes vízfolyás idővel szennyvizet gyűjtő csatornává változott. Az első világháború előtt már kolerapatakként emlegették.

Így 1927-ben elsőként a Kinizsi és a Magyar utca közötti szakaszt fedték be. A terv megvalósítását 1941-től folytatták.

399. Rákóczi utca 17., 19., 21. és 23.

- A 20. század elején az utca éjjeli kávéházként emlegetett bordélyházaival szerzett kétes hírnevet.

A város 1888-ban hozott döntést az Újvilág (Bajza) utcai bordélyházak bezárásáról. Ezek az „intézmények” valószínűleg ekkoriban települtek ide, olyan helyre, amely nem volt távol a városközponttól, de átmenő forgalma mégsem volt. Az utcának e részében (a Kinizsi és Árpád utcák között) még nem voltak házak, a szóban forgóak lettek az északi oldal első épületei.

A 17. szám alatti házon túl ugyanezzel a rendeltetéssel bírt a 19. és 21. szám alatti is.

A vállalkozások jövedelmezők lehettek, mert az eredetileg kisebb, különálló házakat az első világháború idejére már összeépítették, elkészültek az udvari szárnyak is.

Érdekes, hogy míg a 17-es ház tulajdonosa Lamberger Henrik, a nyilvánosház működtetője volt, addig a másik kettőt Devecseri Ferenc városi rendőr birtokolta. A helyi sajtó alapján (még leánykereskedésben elítélt itteni „kávéház” tulajdonosról is írtak) valószínűsíthető, hogy az utcában további bordélyok is működtek, de azok helyét nem tudtam azonosítani.

- Az is meglepő, hogy a szomszédban (Rákóczi utca 23.) a két házat (a közvetlenül szomszédos kis épület és a sarokház) egy grófnő építtette.

Somsich Janka (Horváth Gyuláné) megbízásából, Tóth Mihály terve szerint Rada István helyi építési vállalkozó emelte 1892-ben.

400. Rákóczi utca 40.

- A sarkon akkor már álló kisebb házat 1887-ben toldatta meg Schlesinger Anna Bardó Károllyal. Ennek során készült a keleti rész a Rákóczi utcában négy ablakkal és a kapuval, a Sugár úton pedig a déli rész két ablakkal.

401. Rákóczi utca 46.

- Az utca legérdekesebb régi háza. Nem csupán látványában, de várostörténetileg is. A századfordulón itt három épület állt, amelyből kettő volt az utca felől.

Utóbbiak az utca kanyarodását követve homlokzatukkal eltérő irányba fordultak. Ekkoriban az utca déli oldala még nem volt beépítve az Árpád és a Kinizsi utca között, így az oldal meglévő házai a maitól eltérő sorszámot viseltek.

A kettő, majd az eggyé összeépített házat 14, 16, 18 számon is nyilvántartották. Tulajdonosa Deutsch József volt. Bécsben élő örököse, Deutsch Terézia 1911-ben, az akkor még külön álló, három épületet árulta. 1917-re viszont azok már mai, összeépített formájukban léteztek. Így alakult ki a jelenlegi homlokzat, amely maga is „kanyarodik”.

- A századfordulótól addig nem használt eszközzel, a sztrájkjal ismerkedett a város lakossága.

Az iparoslegények mesterükkel, az alkalmazott munkások az üzemek, gyárak tulajdonosaival szemben igyekeztek érdekeiket érvényesíteni. E törekvésük támogatását remélve alakították meg az országosan már létező szakszervezetek helyi csoportjait.

Az 1907-es névtár szerint többségük itt működtette irodáját. Felsorolva:

Magyarországi Vas- és Fémmunkások Szövetsége, Cipész és Csizmadia Munkások Szakegylete, Magyarországi Famunkások Szakegylete, Magyarországi Földmunkások Szövetsége, Magyarországi Ácsmunkások Szakegylete, Élelmezési

Ipari Munkások Szakegylete, Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége, Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegylete.

Létezett még a Magyarországi Kereskedelmi Alkalmazottak Szakegylete (Erzsébet tér 13.), Vasúti Munkások Országos Szövetsége (Kisfaludy utca 8.), Magyarországi Borbély- és Fodrászsegédek Szakegylete, Szabómunkások és munkásnők Szakegylete. Utóbbi kettő székhelye nincs közölve.

- Érdekes jelenség volt, hogy az első világháború idején a török birodalomból érkezve többen kértek iparendélyt cukorka, fagyalt és más édességek készítésére, árusítására.

Néhány név (azzal az írásmóddal, ahogy azokat a helyi sajtó közölte) közülük: Redjéb Haszip, Ragib Abdul, Mirticse Istoján, Belzat Achmed, Machmud Nedin, Balret Achmed, Mechmed Ádám, Zulfikar Chakir. Utóbbi három még 1926-ban is, az utolsó kettő pedig 1937-ben is a városban dolgozott.

Letelepedésekor Zulfikar Chakir itt bérelt lakást, talán műhelye is itt volt.

Vállalkozása sikeres lehetett, mert 1937-ben már a város központjában, az Erzsébet tér 15. alatt tevékenykedett.

- 1926-ban a cukorkakészítők sorában pedig megjelent Isa Ali neve is. A család (fiát is Alinak hívták) még a második világháború után is ismert volt a városban fagyaltjairól.

Ő is 1919-ben telepedett le Kanizsán. 1937-ig vásári árusként dolgozott.

- 1907-ben itt dolgozott egy eltűnő mesterség utolsó helyi képviselője, Goldfinger István fésűs.

A Goldfinger-féle műhely 1926-ban még itt volt, 1937-ben viszont már a Honvéd utca 1. szám alatt működött.

402. Rákóczi utca 79.

- Áll itt még egy régi ház, amely még őrzi annak emlékét, hogy az utca keleti felében elsősorban földművesek éltek.

A hosszú, földszintes épület oromfalával fordul az utca felé. Udvarán hátul, keresztben áll az istálló megszokott megjelenésű épülete. A telket az utcától az akkoriban szokásos, kátránnyal beeresztett, csaknem fekete palánkokból összeállított kerítés választja el.

A kerítést a gazda kútja szakítja meg úgy, hogy az – az utca felől is – használható legyen.

- A 20. század első évtizedeiben Metz József gazdálkodott itt.

403. Rákóczi utca 91.a

•Érdekes, amit Halis István írt a Zalai Krónika 1915-ben megjelent füzetében a helyi izraelita iskolával kapcsolatban:

A tanítók még inkább ismeretlenek.

Azaz egyiket mégis ismertem, Hofman Jakab rajztanítót. Ő hamarjában otthagyta a nyomorult tanítói állást, feleségül vette a cigányutcai szatócs Netti lányát és úri módon élt. Felesége vezette a szatócs üzletet, ő pedig gabonával próbált kereskedni. Persze kicsiben. De azért néhány év alatt a düledező zsuppos alacsony bolt helyére zsindeles szép új házat és nagy magtárt építtetett. (Most Dukász Dávid korcsmája.)

Mikor 1867. februárban kiütött a magyar világ, Hofman Jakab mingyár az első nap vésőt és kalapácsot vett a kezébe, kiállott az utcára és azzal a kiáltással: „Ide gyerekek! Ilyent még nem láttatok!” maga köré csődítette az egész környék naplopó seregét. A viháncoló csapat bámulása közben lefeszítette boltja ajtajáról a kétféjű sasos „K. k. Tabak Verschleiss” köriratú címert és új címert vert fel: a magyar koronát, melyet az a szokatlan felírás díszített: „Magyar királyi dohány és szivar eladás.”

A volt rajztanító maga festette meg a címet, mert nem tudta bevárni azt a néhány napot, mely alatt mesterember elkészítette volna. A kifüggesztés alatt „a kis Hofman” magánkívül volt az örömtől és azt kiabálta a gyerekeknek: „Látjátok ez a magyar korona! Ezután mindent kidobálunk, ami német!”

Abban a jelentéktelen dologban a kiegyezés óriási jelentőségét magyarázta meg.

•Megjegyzem, hogy a szöveg Cigány utcája a jelenlegi Petőfi utca.

Hofman apósának boltja, a későbbi ház és magtár azon a telken volt, amelynek keleti széle akkor a Petőfi utcánál volt és 1901-ben még 93. házzal szerepeltették.

Az emlegetett épületek azonban már nem állnak, még a legidősebb, 91. a szám alatti ház is fiatalabb: a 20. század első éveiben épült, Lenkei Zsigmond szolgabírói írnok birtokolta.

404. Rozgonyi utca

•A Stern-ház lett az újonnan megnyitott (akkor Koronaherceg) utca elsőként megépült háza.

A Rozgonyi utca középső részének kialakítása 1891-től (a Sugár út 9. szám alatti honvéd laktanya bővítése miatt) kezdődött.

1900-ban e két rész kapta a Rozgonyi nevet.

A mai utca harmadik szakaszának kiépülése 1942-ben indult.

1936-ban úgy döntöttek, hogy az utóbbi lord Rothermere nevét fogja viselni. Az elnevezés tényleges használatáról nem találtam adatot.

405. Rozgonyi utca 1. és 1.b

(Stern-ház*)

•1883-ban építtette Stern J. Mór téglagyáros, nagybirtokos, helyi bankok igazgatósági tagja lakóházának és vállalata irodáinak.

1909-ben az emeletes épületet valamelyest bővítették az udvar felé, utcai homlokzatát a Rozgonyi utcai oldalon „egyenesre” igazították és ezzel kialakították a homlokzat ma is látható, a ház sarkát levágó elemét.

Ekkor készült – szintén az utca mentén – a Rozgonyi utca 1/b alatti kocsiszín is. Egyben lebontották a két épület közötti földszintes építményt.

•A Stern J. Mór és Fiai céget 1863-ban alapították. A cég termény- és fakereskedelemmel is foglalkozott.

A ma is létező téglagyárukat, amelyet 1858-ban létesített a Déli Vasút a Csengery úton, Sternék 1863-tól bérelték. Az üzemet 1883-ban megvásárolták és 1944-ig birtokolták.

Övék volt a század elejétől a Honvéd utcai Haba-féle téglagyár is.

406. Rozgonyi utca 4.

•Armuth Náthán 1912-ben a mára lebontott Löwinger-féle magtárban alakította ki az első állandó mozit, az Urániát.

•A magtár utcai falára egy balkonszerű építmény került (Uránia színház feliratokkal), alatta négy vasredőnyös, üveges ajtó vezetett a váróterembe. Ez 21 méter hosszú, 6,5 méter széles volt.

Három ajtaja nyílt a 24x10 méteres nézőtérre. 270 felcsapódó ülése volt, mögöttük a páholyokban 40 személynek volt helye.

5x5 méteres felületre vetítettek. Alatta foglalt helyet az ötfős zenekar, illetve ott volt a felolvasó emelvénye.

A teremből három kijárat vezetett az utcára.

•1938-as felújítása idején már Nép-mozgó névvel működött.

Hivatalos neve mellé – idővel – az intézménynek a közönség maga is adott nevet.

Így lett – az akkor működő két belvárosi mozi közül ez – a „Bolhás”.

Mások – nyilván más emlékekkel térve haza – „Tetves”-ként emlegették.

Bizonyos, közelben lakó hölgyek a film mellé vállalták a sötét nézőtéren egyéb élmények nyújtását is. Árát a belépőjegy nem tartalmazta.

407. Rozgonyi utca 6.

- A házat minden bizonnyal Sallér Lajos építette befektetési céllal a századfordulón. Néhány év múlva már az 1870-ben alakult Nagykanizsai Általános Betegsegélyező Egylet épülete volt.

408. Rozgonyi utca 7.

- A helyi Munka Szabadkőműves Páholy erősen átalakított háza. 1912-ben épült. Előtte a Zrínyi utca 36. szám alatt volt otthonuk.
- 1878-ban alakult a páholy elődje, a Kelle jótékonysági egyesület. 1890-ben (másik adat szerint 1886-ban) vették fel végleges nevüket. A kanizsai páholyt – magyarországi társaival együtt – 1920-ban belügyminiszteri rendelettel feloszlatták.
- Az első világháború után a ház a Szociális Missziótársulat székháza lett, akik ott egy kis kápolnát is kialakítottak. Kanizsán 1918-ban világiak alapították a misszió helyi csoportját. Beltagjai 1927-ben telepedtek le Nagykanizsán.

409. Rozgonyi utca 8.

(Sonnenberg-ház*)

- Sonnenberg Frigyes postatiszt, majd főtiszt (Steiner Simon földbirtokos veje), 1902-ben épült háza. A lépcsőházi korlát elemei Bécsben készültek (R. P. H. Waagner Wien).
- A második világháború idején a maláriavizsgáló állomásnak adott helyet. Az ország öt ilyen állomásának egyike 1940-ben az Ady utca 1. szám alatt nyílt meg. Akkor ott a rendőrség költözésével épp megürültek helyiségek.
- Ebben a házban a maláriavizsgáló állomást a Tüdőbeteg-gondozó Intézet követte, amely 2005-ig működött itt. Elődjét a József Főherceg Szanatórium Egyesület 1906-ban alakult helyi csoportja 1913-ban nyitotta meg a Hunyadi utca 7. szám alatt. 1916-ban került a Királyi Pál utca 1. szám alatti épületbe.

410. Rozgonyi utca 9.

- A házat Schável Lajos lakatosmester építtette lakásának és műhelyének 1910-ben. Védett kovácsoltvas kapuja Márkus József szabadulási remeke 1913-ból.

- Schável cégét Schável János alapította 1865-ben, a Csoportházakban alakítva ki műhelyét.

Schável Jánosné (Markó Lujza), mint saját, szabadalmaztatott hajkenőcsének árusítója is ismert volt a városban.

411. Rozgonyi utca 11.

(Knortzer-ház)

- Knortzer György, a Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár vezérigazgatójának háza. 1891-ben építtette.

- Knortzer 1879-ben a Tűzoltó Egylet titkára, 1891-ben alparancsnoka lett. Főparancsnokként 1893 és 1927 között megteremtette a kanizsai tűzoltóság intézményesítésének lehetőségét.

1898-tól elnöke volt a Zalavármegyei Tűzoltó Szövetségnek is, amely ekkor székhelyét is Kanizsára helyezte át. Ennek megbízásából írta meg a „Tűzoltóvizsga-rendszer és tankönyv” című művét.

Úttörő jellegű munkáját 1892-ben elfogadták; ekkortól Kanizsán a tűzoltótiszti kinevezést a könyv anyagából tett vizsgálóhoz kötötték.

- Házában töltötte utolsó éveit nagybátyja, Knortzer Frigyes, messze földön híres kanizsai szállodás.

412. Rozgonyi utca 18. (korábbi számozás szerint)

- Itt – ahol jelenleg a könyvtár és a templom közötti térség van – épült fel 1902-ben a város nyári színháza, a fából épített, fedett Aréna.

Kövesy Albert színházigazgató emeltette. Az Aréna építési munkáit Geiszl Viktor építőmester vezette.

- A piramis formájú tetővel fedett épület trapéz alaprajzú volt. Leghosszabb oldala a Fő út felé nézett. Falmagassága három méter volt.

Emeleti páholyai, karzata is voltak. 450 néző számára tervezték.

Még Blaha Lujza is megfordult benne (1906). 1910-ben, Fedák Sári fellépésekor már ponyvával kellett fedni öltözőjét, mert épp esett az eső, a nézők pedig ernyőt voltak kénytelenek nyitni.

Pedig a színházat sokan látogatták. Akiknek nem volt pénze belépőre, az utcán sétáltak fel-alá. A zenét ott is lehetett hallani.

- 1912-ben a színházat Füredi Béla színházigazgató és Csillag Jenő felújították. A munkát König Lajos pécsi műépítész vezette.

Ekkor már kétemeletnyi magasságú lett, mert kialakították zsinórpadrólását. Lett zenekari árka, színpadját 11x14 méteresre alakították, korszerűnek mondható villamos világítással látták el.

A – korábban mindent porral borító – talajt padlóval fedték. A lejtőssé alakított nézőtéren felcsapódó üléseket, páholyokat helyeztek el, amelyeket elektromos csillár világított meg.

Az eseményt a Zalai Közlöny rigmussal köszöntötte:

A rozzant Színkör újra épül.
Óh, nem a város kegyelméből,
Hanem Füredi direktornak
Lesz „díszes” otthona maholnap.
Más senkié, övé az érdem,
Miénk pedig csupán a szégyen,
Hogy Thália itt nem találhat
Más menhelyet, csupán faházat.
Vivát, művészet! Szép a sorsa,
Elég neki éppen a morzsa.
S mi, domború mellünket verve
Belátjuk, hogy Isten kegyelme
(meg egy direktor-zseb), gondoskodása
Elég a magasba jutásra.
Lesz színkör, szépen renovált,
Amelyben újra hangzik a magyar szó,
S lesz benne taps, orkánszerű, viharzó.
A „mérésékelt” és „zónaárak” mellett
Lelkünkben a közöny jege fölenged.
Megnézzük, ha frivol az operett,
S elalszunk a Shakespeare tragédián.
Futóbolond lenne az csakugyan
Ki Kanizsától egyebet kíván.
S ha éhezik majd a művészcsapat,
Hiszen évszázados szokása az
Különben is, spenótot, retket és
Vereshagymát nekik hoz a tavasz.

A létesítmény 1920-ban még állt, akkor faanyagát Füredi eladta.

413. Rozgonyi utca 25.

(Elemi iskola)

•1910 és 1912 között a laktanya tenispályája (azt áthelyezték szembe, oda, ahová később a református templom épülete került) helyén épült.

A szecessziós stílusú épületet a Fuchs és Gross cég tervezte és emelte.

Lépcsőházi korlátja nabrezinai márványból készült.

•A 2007-ben lebontott, az iskolával egy időben emelt tornacsarnoka volt az első a városban, amelyet elemi iskola számára építettek. Király Sándor városi mérnök tervezte, Takács és Darvas budapesti építészmérnökök kiviteleztek.

Tetőzete érdekes példája volt a beton korai felhasználásának ilyen célra: a belőlük öntött gerendákkal igyekeztek fából készült tartóelemek benyomását kelteni.

414. Rozgonyi utca 27. (egyben Hunyadi utca 14.)

(Leber-ház)

•Hajdanán itt csatlakozott a Kölcsey utca a Hunyadi utcához. Ezt még ma is jelzi az épület déli oldalának a mai utcavonalhoz nem illeszkedő, ferde volta.

•1870 táján Leber Ignác cipész háza volt.

•1877-ben már iskolának használták. Általában 2-3 osztálynak adott helyet.

1897-ben a város döntött a Hunyadi utcai községi népiskola átalakításáról.

A munkákat Sallér Lajos végezte.

A Rozgonyi utca 25. szám alatti, új iskola építésével az akkor százévesnek tartott régi iskolaépület kiürítése is célja volt a városnak. Ez nem történt meg, sőt, 1914-től 1927-ig óvodát is helyeztek el benne.

1935 körül a népkonyha is a házban működött.

415. Rozmaring utca 28. (Korábbi számozás szerint)

•1902-ben itt építtette fel Sallér Lajossal a város a pásztorházat és a bikaistállót.

Az akkoriban sokkal nagyobb telek a Bajcsy-Zsilinszky úttól kezdődően a 18. számú ház telkéig terjedt, azt is magába foglalva.

Az építmény a mai 10-12. számú házak helyén volt.

Itt, a jórészt még beépítetlen területen már 1864-ben is állt egy épület.

416. Sánc

•A korábban részben Somogyhoz tartozó településrész neve a hagyomány szerint a vár törökök általi elfoglalása előtti időszakból származik. Ekkoriban a portyázó törökök ellen, védve a fontos utat itt őrtornyot és köré sáncot építettek.

Sáncban egy levél szerint 1775-ben már volt kocsmá.

- Ide illik a több mint százéves kanizsai nyelvtörő:
„Peksz szűcs nem sánci szűcs.”

Sikátor utca

- Lásd: Árpád utca

Só utca

- Lásd: Tárház utca

Só utca 3. (egyben Tárház utca 6.)

- Lásd: Tárház utca 6.

417. Sörgyár utca

- A korábban névtelen utcácskát a Csengery út részeként tartották nyilván.
- A hajdani járványkórház épülete jelenleg is a Csengery út 111.b házszámot viseli. A város 1901-ben építtette Sallér Lajossal. Ennek ellenére 1905-ben a helyi lap még úgy írt róla, mint ami nem működik, berendezése sincs. Így aztán az is felmerült akkor, hogy esetleg itt épülhetne fel a pótkávégyár. Az intézményhez tartozott még a „megfigyelő” ma már nem létező épülete is. Ez ugyancsak az utca déli oldalán volt, félúton a Csengery út és a járványkórház épülete között. A kórház elődje – a „fertőtlenítő” – az Erdész utcában volt kialakítva.

418. Sugár út

- A Kinizsi és a Hunyadi, valamint Petőfi utcák közötti hatalmas terület beépíthetővé tétele már korábban is igény volt, végül az utca megnyitását a tervezett laktanyaépítés (Sugár út 9.) kényszerre tette.
- Eredetileg a Sugár utat Babochay polgármesternek a Fő úton állt emeletes háza teljes szélességében akarták kialakítani. Ő azonban furcsa alakú, új háza (Sugár út 2.) megépítésével kész tények elé állította a képviselőtestületet.

Az újságok már arról cikkeztek, hogy a Csengery útnál szűkebb utcába senki sem fog építkezni, így inkább Bánom utcának kellene nevezni.

Felmerült ugyan a ház lebontatásának ötlete, de végül az utat a mai szélességében adták át a forgalomnak 1885-ben.

Első ütemben a Vörösmarty utcáig épült ki. Meghosszabbításáról 1899-ben döntöttek.

A mozgatórugó ekkor is laktanyaépítés volt: 1902-ben készült el az új útszakasz és a Dózsa György úti kaszárnya is.

•Meg kell jegyezni, hogy a második világháború előtt az utca nyugati oldalán az első házak számozása eltért a maitól.

A korábbi 2. számú telken ma a 2., 2.a és 2.b számú házak vannak. A következő két épület sorszáma nem változott. A hajdani 8. számú ház sorszáma ma 10. Ezt a számot annak idején a Sugár út 14. számú sarokház (ennek nem változott számozása) előtti keskeny (mára beépített) foghíj viselte.

Ma tehát az utcában nincs 8. számú épület.

Sugár út 1. (egyben Deák tér 15.)

•Lásd: Deák tér 15.

Sugár út 2. (egyben Fő út 11.)

•Lásd: Fő út 11.

419. Sugár út 3.

(Polgári Egylet székháza*)

•Az eredetileg – jobbra német származású – iparosokat tömörítő egylet 1836-ban jött létre.

1845-ig német, majd 1848-ig magyar és német nyelven vezette jegyzőkönyveit, 1848-ig nevét is német változatában (Bürger Verein) használta.

Megalakulásuk után uradalmi épületekben (az Ady utca 31. szám alatt állt sörházban, majd a Korona Szállóban, végül a Vasemberházban) béreltek maguknak termeket.

1840-ben vették meg Czenek Márton házát (Deák tér 14.) és rendezték be székházuknak.

•Új székházát az új utcában – fennállásának 50. évfordulójára készülve – 1885-ben építtette a Polgári Egylet, eklektikus stílusban. A homlokzatterv Geiszl Mór, az épületterv Hencz Antal munkája.

1888-ban bővítették az épületet – a kert felé – a karzatos, színpados nagytermi résszel. E munkát a Hirschl & Bachrach cég végezte. A karzat viszonylag szűkre sikeredett, nem volt igazán alkalmas székek elhelyezésére.

- Színpadján olyan jeles művészek fordultak meg, mint Jászai Mari, Márkus Emília. Az emeleten volt a társalgó, a biliárd- és játékterem. Ezek mennyezetét egy 1911-es híradás szerint Petrekovits József, helyi iparos „művészi freskói” fedték.

Az épület nagyterme alatti részt annak idején katakombaként emlegették. A katakomba északi oldala nyílt a kerthelyiségre.

- A székházhoz tartozott a szomszédos park – akkor Egylet-kert –, amely a városi társas élet kedvelt színtere volt.

1886-ban a kertet, amelyet korábbi székházuk idejében is használtak, átrendezték. A tekepályát áthelyezték, a régi kioszkot lebontották, új székeket, padokat, asztalokat helyeztek ki.

Az egylet kertjének északi része (az 1900-ban megvásárolt 1220 négyszögöl) 1903-ban lett városi tulajdonú közpark.

1932-ben a Polgári Egylet kertjében nyílt meg a kertmozi, amelyet a szomszédos mozi üzemeltető Magyar János működtetett. Az ülések egy része a kerthelyiség asztalainál volt, így előadás közben akár vacsorázni is lehetett.

- 1933-tól az Ipartestület székháza volt az épület, majd városi művelődési ház illetve könyvtár lett.

- A nagyterem adott helyet 1910-ben a helyi sakkélet első látványos eseményének. Az Izraelita Jótékony Nőegylet farsangi estélye keretében élősakk bemutatót rendezett.

A két játékos hölgy volt. A fehér öltözékű "bábukat" Rosenberg Richárdné, a pirosakat Zerkowitz Lajosné vezette. A piros király a 79. lépésben mattot kapott.

420. Sugár út 4.

(Pannónia Szálloda*)

- Szigriszt Róbert, a Korona Szálló bérlője építtette Hencz Antal építésszel 1884-ben, eklektikus stílusban. A lakóház 10 szobás szállodai részét, amely a Korona Szálló bővítését szolgálta, Kis Koronaként emlegették.

- Szigriszt 1889-ben meghalt. Örökösei az épületet eladták; a 20. század elején Burján Lajos őrnagy tulajdonában volt.

Itt volt az első világháború alatt és után a „Zala” szerkesztősége, kiadóhivatala.

- Kiss Ernő 1930-ban emeletráépítéssel modern, 34 szobás szállodává alakította, Pannónia névvel.

Az átépítést Kalmár Zoltán végezte. A munkák révén teljesen megváltozott az épület homlokzata is. A szállodába Haverland Antal liftjét és ételfelvonóját

építették be. A bejárati ajtót (már nincs meg) és az erkélyek rácsait Márkus József és Simon György helyi lakatosok készítették.

•A házban a szálloda mellett kávéház, udvarán kerthelyiség is működött. Az épület a szálloda 1991-es megszűnése óta irodaház.

421. Sugár út 5.

(Városi Színház és Mozi*)

•1926-ban építtette a város, magyaros, népies szecessziós stílusban.

Tervezője Medgyaszay István volt. Az építést a helyi Városépítő és Ipari Építési Rt. végezte.

Homlokzatának sgraffittoit Raksányi Dezső tervei szerint Beszédes Ottó készítette el. Az akkori Zalai Közlöny írása szerint középen a Bánk bán, két oldalt pedig Herczeg Ferenc két darabja jelenetei vannak. Északon A falu rossza, délen A híd egy-egy jelenete látható. Utóbbit – már jó ideje – a János vitéz egyik jelenetének mondják.

•A nézőtéren 17 sorban 21-21 ülőhelyet helyeztek el. Az oldalsó falak fülkéiben egy-egy oldalpáholy, a színpaddal szemben, a terem túlsó végén (külön bejáratokkal) páholyok lettek kialakítva. Ezekben újabb 90 főnek volt helye.

A színpadot vasfüggöny választotta el az épület többi részétől.

Az előtérből a nézőtérre vezető két főbejárat (az előtér két szélén) ajtóit Szeghalmi Bálint tervezte.

•Moziként 2000-ig működött. Keleti oldalán volt 1959-től három évtizeden át a kertmozi.

•A mai parknak az Egylet-kertből kihalászott területét a város 1900-ban vásárolta meg.

A parkosítás, a parkot övező téglakerítés elkészülése után, 1903-ban adták át a város közönségének.

•A fák ültetése Fabick Tivadar városi kertész nevéhez fűződik, akárcsak az időszak többi fásítása (Sétakert, Csengery úti hársak stb.).

Fabick 1919 végén kérte nyugdíjazását, negyedszázados főkertészeti tevékenység után.

•A parkba 1936-ban került az Inkey-urna. Előtte az Inkey-kápolnánál állt.

422. Sugár út 6.

•A ház tervezője, kivitelezője Sallér Lajos volt. Irmmler József kereskedő (Irmmler és Wagner cég) építtette 1895-ben.

Nagykanizsán 1911-ben alakult Dunántúli Parcellázó és Finanszírozó Bank Rt. Egyik alapítója Irmeler volt.

1911-ben dr. Schwarz Adolf ügyvéd tulajdonába került a ház.

•Itt lakott – 1927-es halálakor is – Remete Géza ügyvéd, a letenyei kerület többszörös (1872, 1875) országgyűlési képviselője.

Az 1878-as országgyűlési választások sikertelen csáktornyai indulását követő évben költözött Kanizsára.

Mások kanizsai választási kampányában ért el feltűnő sikereket. Végül 1892-ben őt is képviselővé választották, megint Letenyén.

423. Sugár út 7. (korábbi számozás szerint)

•Az emeletes épületet a honvédlaktanya déli szomszédjaként 1888-ban Wittinger Antal építtette Sallér Lajossal.

•Több korabeli visszaemlékezés szerint Wittinger létesítette az első cukrászdát a városban.

Az 1885-ben a Lovák-házban (Deák tér 16.) volt, annak térre néző oldala keleti felén. Helyiségeit 1894-ben – megszűnése miatt – már kiadásra hirdették. Wittinger cukrászdája megnyitása időpontját nem ismerem. A kérdésben valamelyest eligazít, hogy egy 1864-es fényképen már látható egy másik cukrászda is, amely a Vagner-házban (Deák tér 11-12.) működött Fasciatti Bertalan tulajdonában.

Megemlítendő, hogy hamarosan létrejöhetett egy további cukrászda is (hacsak, ez nem azonos az előzővel): egy 1875-ös hír szerint Vucskics János akkor vette át Alexics Demeter cukrászdáját. Ennek működési helyét nem ismerem.

•Wittingert halála után új tulajdonosok (már 1894-ből van adat ilyen adat) váltották egymást. A 20. század elején Dőri József ügyvéd birtokolta, majd az ő 1918-as halálát követően Berger Géza orvos lett a tulajdonosa.

•A háztól délre még egy 1894-ben épült, földszintes ház állt a Rozgonyi utca sarkán.

Mindkettő házat a gimnázium új részének építésekor bontották le. Az új épület 1981-ben lett kész.

424. Sugár út 9.

(Honvéd laktanya*)

•1886-ra készült el Hencz Antal helyi építész kivitelezésében Nagykanizsa háziezredének, az akkor alapított 20. honvéd gyalogezrednek. Az épületegyüttes utcai részét Say Ferenc építész tervezte.

Eredetileg az ezred itt állomásozó két zászlóalja befogadására volt képes.

Az udvari szárnyakat 1887 és 1892 között Sallér Lajos építette.

- A 20. gyalogezred innen a Dózsa György útra költözött, amikor ott elkészült az új, nagyobb laktanya.

1904-től az 1765-ben alapított régiós szellemi központ, a piarista gimnázium épülete lett.

A gimnázium az épületegyüttes két udvari szárnyát használta iskolaként, az utcai rész volt a rendház. Az épületet Sallér Lajos alakította át oktatási célra (1904).

- 1923-tól a fémipari szakiskola, majd a szakiskola 1933-as megszűnésétől kezdve a Notre Dame Leánylíceum használta az épületegyüttest.

Utóbbi 1931-ben jött létre két osztállyal – Nagykanizsai Egyesületi

Leánygimnázium névvel –, a célra alakult Iskolaegyesület szervezésében.

Kezdetben a Piarista kápolna (Sugár út 13.) helyén állt földszintes épületben működtek.

A már nyolc évfolyamos iskolát 1935-től működtette a Zalaegerszegen székelő Notre Dame rend (már 1933-tól tevékenykedett az intézményben), miután azt hivatalosan is átvette az egyesülettől.

A kaputól északra eső részben lett elhelyezve az iskola. Jobbra pedig a kollégium, illetve a külvilág elől elzárt rész, a klauzúra lett kialakítva.

1936-ban alakították ki az északi, udvari szárny végén a tornatermet.

- Az udvar déli oldalán lévő hátsó, korábban különálló épület adott helyet 1926-tól az ipariskolának. Még a második világháború után is sokáig itt volt elhelyezve.

- A Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola – korábban más nevekkkel – 1948 óta működik az épületben.

425. Sugár út 10.

(Rotschild-ház*)

- A Rotschild család szecessziós elemekkel díszített lakóháza 1912-ben készült el. Dr. Rotschild Jakab ügyvéd építtette.

- Rotschild városi képviselőként, iskolaszéki elnökként is tevékenykedett. Az 1910-es évektől többször is elnökének választotta az izraelita hitközség.

- A helyi televíziók sorában elsők között alapított Kanizsa Tv 1988 óta működik a házban.

426. Sugár út 11.

(„Közös” laktanya*)

- 1890-re építette fel a közös hadsereg 48. gyalogezredének (az ezred egy zászlóaljja 1857 óta folyamatosan Kanizsán állomásozott) a szegedi Erdélyi és Társai cég

(Erdélyi Mihály, Heitzmann György, Milkó Vilmos és Fiai, Markovics L. társvállalkozók).

Az egy zászlóalj elhelyezésére szánt épületekhez 5,5 millió helyben gyártott téglát használtak fel.

•Már ekkor – egy boszniai háború fenyegetésében – 1200 tartalékos indult innen délre.

A kaszárnyát Frigyes főhercegről nevezték el (1908).

1910-ben Petőfi Sándor – itt, az irattárban őrzött – katonai törzskönyvi lapját (Grundbuchsblatt) – kérésükre – átadták a Petőfi Társaságnak. Petőfi az ezred katonája volt 1838-tól 1840-ig.

A 48. ezredet 1915-ben a városból Pilsenbe helyezték át.

Amikor a Teleki úti laktanyát 1922-ben elhagyta a katonai főreáliskola, a katonaság a helyére költözve kiürítette az itteni épületegyüttest.

•1923-tól a piarista gimnázium számára Hüttl Dezső terve szerint, a Horváth és Vas cég kivitelezésében átépítették.

Az átépítéskor az udvari, kétemeletes legénységi épületet alakították át a tulajdonképpeni gimnáziumnak; a földszinten volt az igazgatói iroda, különféle termek, továbbá az északi végen a város múzeuma és könyvtára.

Az első emeleten az osztályok és a tanári szoba, a másodikon az előadótermek kerültek elhelyezésre.

A Sugár úti épületre második emeletet húztak, ebből lett a rendház. Ezt az épületet egy folyosóval kapcsolták az attól délre álló, mára lebontott, földszintes altiszti épülethez. Az lett a refektórium (ebédlő).

A Királyi Pál utcában, a mai sportszarnok helyén álló kocsiszínt tornateremmé alakították.

1924-ben kezdték (emeletráépítéssel) a Hunyadi utcai oldalon lévő hajdani pótraktár átalakítását kétemeletes – 50 fő befogadására tervezett – internátussá. A munka leállt, csak 1928-ban fejeződött be.

•A piarista gimnázium eredeti, Eötvös téri épületegyüttese északi oldalán, a kapu felett vésett kő volt, „Az erénynek és tudománynak” felirattal.

A bontáskor – 1919 áprilisában – Halis István a követ megmentette a múzeum számára. Nem tisztázott, hogy a mai felirat – a középső épület nyugati bejárata felett – e kő áthelyezésével lett-e kialakítva.

•Telcs Ede 1903-ban felavatott domborműve eredetileg a gimnázium Eötvös téri épületén volt, a déli oldalon.

Deák Ferenc születése 100. évfordulójára készítette az Irodalmi és Művészeti Kör.

•1948-ban még a piaristák érettségizettek, majd bekövetkezett a rend feloszlata.

Az államosítástól az épületek gimnáziumi, gépipari (1950-1956), vegyipari (1951-től), kőolajbányászati (1951-től) középfokú és 1956-tól általános iskolai (Hunyadi iskola) képzésnek adtak helyet. A kollégium volt épületét úttörőházként is használták.

1995-től újra a piaristák 1765-ös alapítású iskolája az ingatlan birtokosa.

427. Sugár út 12.

(Blumenschein-palota)

- Kohn Emil és zongoraművész testvére, Hedvig – Blumenschein Vilmos módos gabonakereskedő felesége – építtette 1897-ben, eklektikus stílusban.

- Blumenschein Vilmos Zalaszentbalázs

ról került Kanizsára. Apja, József ott volt kereskedő, majd földbirtokos.

A 20. század elején élénk zenei élet folyt a házban. Kohn Hedvig a csodagyerek Szigeti József egyik felfedezője és mecénása volt. Kanizsai szereplésin (ezek a Kaszinóban voltak) rendszeresen kísérte őt zongorán.

- 1932-től dr. Kreiner Zsigmond kórházi főorvos háza volt.

Az 1950-es években a pártbizottság és az Államvédelmi Hatóság használta.

A város egyik legegységesebben fennmaradt palotája.

428. Sugár út 13.

(Piarista kápolna*)

- A piarista gimnázium kápolnájaként épült 1934-ben.

Vécsey Barnabás városi mérnök tervezte. Az építést a helyi Horváth és Vas cég végezte. A homlokzat díszítését és a piarista címet Noll József gimnáziumi tanár tervezte. A főoltárt a Piarista Diákszövetség készítette.

Az építkezés pénzügyi alapját Juk Béla pacasai plébános hagyatéka, a város segítsége, a Kegyes Tanítórend, továbbá a gimnázium és a Notre Dame Leánylíceum növendékeinek adományai teremtették meg.

A kápolnát Szent Pompiliusz tiszteletére szentelték fel.

- Az építkezéssel megoldódott a piaristák házi kápolnájának problémája. Korábban (míg a gimnázium az Eötvös téren volt) a Felsőtemplom volt megszokott otthonuk.

- A kápolna helyén a laktanya egyik földszintes altiszti (van visszaemlékezés, amely parancsnoki lakásként említi) épülete állt.

1930-as adat szerint ebben volt az 1895-ben alakult Irodalmi és Művészeti Kör (elődje az 1885-ben létrejött Nagykanizsai Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület volt) otthona, amely 1920-ban vette fel Zrínyi Miklós nevét.

429. Sugár út 14.

(Nőegyleti székház*)

- 1890-ben építtette Halász Elek vendéglős Sallér Lajos helyi építésszel.

A szállodaépítés előkészületei Feiner Dániel nevéhez fűződnek. Ő a Király utca 2. alatti urasági épületet, a Bárány vendéglőt bérelte. Halála után tervét az özvegyét feleségül vevő Halász Elek valósította meg.

- Az épület emeletén volt Hotel Hungária néven a szálló, alatta az étterem. Udvarára fedett nyári étterem és tekepálya került.

- Halász özvegye 1908-ban eladta az épületet Bischitzky Miksánének, aki ide helyezte át hosszabb ideje létező zongora raktárát.

Bischitzkyné férje Csehországban született, 1922-ben halt meg, zenetanár (zongora, ének) volt a városban.

- Bischitzkynétől 1913-ban székházának vette meg az Izraelita Jótékony Nőegylet. A város első, 1843-as alapítású nőegylete több száz taggal segítette a rászorulókat. 1888-tól a népkonyha, másképp a „szegények tápintézete” évente 14000 adag ebédet osztott ki gyermeknek és 3000 adagot felnőtteknek – felekezeti megkülönböztetés nélkül.

1925-től – itt – „iskola-konyha” működtetésébe kezdtek. Neve ellenére ez is vállalta idősek és betegek ellátását is.

Az egyesület tanácstermének falán ott függött – legjelentősebb szerepet betöltő, kitüntetések sorát kiérdemlő – elnökének, Vidor Samunének olajképe.

Dolgoztak, amíg csak lehetett, egészen a város zsidó származású lakosságának haláltáborokba hurcolásáig.

430. Sugár út 15.

- Halvax Frigyes kalaposmester háza. Valószínűleg a századforduló környékén épült.

- Halvax 1905-ben már „villanyerőre berendezett” kalapgyárrá alakította műhelyét (Kölcsey utca 1.), amelyet apja, Károly alapított 1852-ben.

Frigyes aktív szereplője volt a város közéletének. Elnökként vezette az Ipartestületet, alelnöke volt a Soproni Kereskedelmi- és Iparkamarának, szintén működött elnökként a Nagykanizsai Általános Ifjúságképző Egyesületben.

- Halvax Frigyes nagybátyja – Halvax József – Nagykanizsa első polgármestere volt 1868-tól 1872-ig. A német anyanyelvű Halvax, mint cipész került Kanizsára Németújvárról 1836-ban.

Polgármesterként nem keveset ért el, de a magyar nyelvvel akadt gondja, még mulatságos eredménnyel is: a Csengery utat a megnyitási ünnepségen a forgalom helyett, a forradalomnak adta át.

Háza valahol az Eötvös téri Fekete Sas fogadó közelében volt.

431. Sugár út 16.a,b,c,d

(Sugár út 16.a,b,c,d*)

- A lakóházak az 1930-as évek funkcionális jellegű építészetének jó példái.
- Helyükön álltak a Weiser Gépgyár és Vasöntöde épületei 1884 és 1932 között. A kezdetben javításokkal foglalkozó műhely 1891-ben kezdett ekéket gyártani, a következő évben kezdték működésüket itteni öntödéi.

Az 1842-es alapítású cég a maga idejében Nagykanizsa legfontosabb gépipari üzeme volt.

Az itt kialakított telepnek volt vas- és rézöntödéje, kovács-, kazánkovács-, esztergályos-, géplakatos-, asztalos-, bognár-, szerelő- és festőműhelye.

Mezőgazdasági gépei a Monarchián túl eljutottak a Balkán-félszigetre és Olaszországba is.

A gyárnak telepe volt Budapesten (Váci körút). 120-150 munkást foglalkoztatott. Kiállítások során szerepelt kiválóan. Weiser József a millenniumi kiállításon bemutatott termékeiért a királytól arany érdemkeresztet kapott.

„Zala Drill” sorvetőgépük különösen híres volt, azzal a párizsi világkiállításon is ezüstérmesek lettek.

Weiser József 1889-ben egy vasraktárral bővítette gyárát, ekkor északi szomszédjától, Dukász Sándortól vásárolt az építéshez területet.

1910-ben építették az utcai részre emeletes irodaépületüket. 1912-ben viszont leégett a belső, régi rész.

Ezt ugyan újjáépítették, de a gazdasági válság végül tönkretette a vállalkozást. A gyár szép öntvényei (aknafedelek) még fellelhetők utcáinkon.

432. Sugár út 18.

(Sugár út 18.)

- Nem sokkal az utca megnyitása után emelték. 1889-ben már a telek tulajdonosa volt özv. Csima Jánosné (Hayden Mária). (Csimáné már fiatalon, 1875-ben megözvegyült.) Ekkoriban épülhetett az emeletes ház, amely egy 1892-es hír szerint akkor már létezett.

- Csimánét 1911-ben a névtár még ezen a címen említette, akárcsak Tóth István gazdasági főfelügyelőt.

Akkoriban itt működött az 1906-ban alakult városi és járási gazdakör.

1916-ban a házat Tóth Istvántól Dukász Dávid marhakereskedő vásárolta meg.

Az épület 1927-ben már Dukász Lajos (Dávid fia) marhakereskedő tulajdonában volt.

- A házat 1930-ban a Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete birtokolta és bérházként hasznosította, benne továbbra is működtek különféle irodák is.

A Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegyletének helyi szervezetét 1897-ben kezdték szervezni. 1923-ban már 2000 tagja volt.

- Itt bérelt Krátky István polgármesternek lakást a város, majd 1939-ben zeneiskolája számára megvette a házat, és kialakította benne a mindenkori polgármester lakását is.

A zeneiskola 1940-ben kezdte itteni működését.

433. Sugár út 20.

- 1889-ben Sattler Mór akart itt emeletes házat építtetni. Az épület tervét Sallér Lajos el is készítette, de valamiért az építkezés nem kezdődött el.

- Sallér Lajos tervezte és építette csendőrlaktanyának a mai, földszintes házat 1891-ben.

Ugyan nem került a csendőrség tulajdonába, de bérelték a házat e célra. 1899-ben itt székelt a csendőrség 27 csendőrrel, de itt voltak még 1906-ban is.

- 1913-ban Strém Károly nagykereskedő a Kinizsi utcából ide költöztette fatelepét. 1916-ban már az itt felállított „első nagykanizsai villanyerőre berendezett faaprító”-t hirdette.

Strém nagyapja volt Strém Kálmánnak, akinek emléktáblája az Erzsébet tér 11. szám alatti épületen látható.

434. Sugár út 27.

- Csigaházi Antal városi erdőmester háza a 20. század első éveiben épült.

A két világháború között Grünfeld Adolf birtokában volt.

435. Sugár út 28.

A ház a századfordulón Mayer Ferenc orvos tulajdonában volt. Valószínűsíthetően akkoriban épült és ő volt az építtetője.

Az 1920-as évek elején itt működött Fleitscher Béla és Illés József fonott-bútor készítő és kosárfonó vállalkozása.

1924-ben áttelepedtek a Rozgonyi utca 9. alá, majd különválva folytatták tevékenységüket.

436. Sugár út 34., 36. és 38.

- Knausz Boldizsár építette Szántó Jánossal, annak tervei szerint 1892-ben.
- Akkor már állt másik háza a 38. szám alatt és a 34. szám alatt Knausz Péterné háza.

Knausz, a Dél-zalai Takarékpénztár Rt. főkönyvelője itt nagyobb területtel rendelkezett, így az említett másik két házat is ő építette. A másodikat 1891-ben, szintén Szántó Jánossal.

A 34. számú ház 1907-ben már Markó Antal, a Déli Vasút felügyelője birtokában volt.

437. Sugár út 43.

(Haba-ház)

- Haba Pál szecessziós házát Böcsföldi János építette 1909-ben.
- Haba József és Pál építette fel a Honvéd utca 38. szám alatt a város harmadik téglagyárát.

Haba József eredetileg bognár volt. Iparjegye 1862-ből származik.

Kiskanizsán települt le. Házai a Szent Flórián tér 10. és 20. számok alatt voltak. Valószínűleg fakereskedőként vált módossá.

1878-ban választották Kiskanizsa (utolsó) városbírójává.

Haba Pál néhány évvel volt fiatalabb Józsefnél, aki a leszármazottak szerint unokatestvére volt.

A két Haba építési vállalkozóként lett ismert. Egyik munkájuk az eszteregnyei templom 1886-ból.

A család sírboltja a temetőben látható. Talán nem véletlen, hogy az építmény vakolatlan téglával van burkolva.

A két világháború között dr. Haba Antal szülész főorvos volt a család legismertebb tagja.

438. Sugár út 53.

- A sarokházat Bruncsics József fűszer- és vegyeskereskedő építette. Az akkoriban épült ház 1913-ban már állt. A sarki részen volt a tulajdonos boltja.
- Az 1920-as években itt lakott Szeghalmy Bálint építész.

439. Sugár út 66.

- Krátky József telekkönyvvezető építette 1912-ben.

Ő volt Krátky István polgármester (1930 és 1944 között) apja.

440. Szabadhegy

•Az uradalommal közösen használt itteni legelőn 1849-ben a város a maga részéről megszűntnek nyilvánította a legeltetést. Ezzel elérte, hogy ott az uradalom sem legeltethetett tovább, a területet „szabaddá” vált (Szabadhegy). Így a régi és új tulajdonosok 1850-től szőlőhegyé alakíthatták a területet.

A birtokosok még abban az évben elfogadták a „Szőlőhegy rendszabály” pontjait, előjáróságot, hegymestert választottak.

Az első prэшázat Babochay János hegymester építtette.

•A történeteket az uradalom nem nézte jó szemmel, hosszú pereskedés kezdődött, amely 1858-ban megegyezéssel zárult. A visszaemlékezők szerint, az amúgy inkább hajthatatlanságáról ismert Sényi Gábor, uradalmi jószágigazgató szívét Keményfy Júlia kisasszony lágyította meg.

Ezzel a szőlőhegy sorsa jogilag is rendeződött. Az 1880-as évek végéig 45 holdnyira nőtt a szőlővel beültetett terület.

Befolyásos polgárok sora telepített itt szőlőt. Jellemző, hogy voltak gazdák, akik már a 20. század első évtizedében kiépítették a telefonhálózatot itteni pincéjükhöz.

•Ma már nehéz megítélni, milyen eredménnyel járt az új szőlőhegyen kezdett bortermelés. Tény, hogy több mint száz éve a Szabadhegyre látogató újságíró szerint, ott jóféle borokat is kóstolhatott bárki, aki vitt magával.

A tulajdonosok azonban biztosan egyetértettek Sényi hajdani kijelentésével: „Szabadhegy valóságos paradicsomkert”.

•Ma már a környék belterület, a szőlők, gyümölcsösök helyét családi házak foglalják el.

441. Szabadhegyi utca 25.

•A szabadhegyi birtokosok 1854-ben döntöttek az jelenleg is álló hegypásztori lakás felépítéséről, 1857-ben harang állításáról.

A harangot egy évvel később szentelték fel. Az 1864-es térkép azt a benyomást kelti, hogy a ház elé építtettek egy haranglábat. Az eredeti harang, társaival együtt 1916-ban elszállításra, beolvasztásra került. Ekkor még mindig haranglábat említ a korabeli híradás.

A jelenlegi, 80-90 kilogrammos harangot 1923-ban szentelték fel. 1922-ben öntette a hegyközség birtokossága a soproni Seltenhofer Frigyes Fiai céggel. A harang oldalán Gábor angyal látható a liliummal és a 3893. SZ. jelzést viseli.

A harang mai helye az épület tetején, valószínűleg ekkor lett kialakítva. Onnan a napokban szerelték le, hogy újra haranglábra kerüljön.

442. Szemere Bertalan utca

- Az újonnan nyitott utca már akkor, 1873-ban Szemere nevét kapta.

443. Szemere utca 1.

(Transzformátorház*)

- Az utca 1. számú házát Katzenbach József járásbíró építtette 1896-ban. Geiszl Viktor tervei szerint, az akkor még ugyanezen telken lévő Ady utca 41. szám alatti sarokházzal együtt készült.
- Utóbbiban volt a 20. század elején a magyar királyi erdőgondnokság hivatala. Ez az épület ugyanebben az időben került Löwe Adolf tulajdonába, aki az alsódomborui Ujlaky, Hirschler és Fia cég főtisztviselője volt negyvenöt éven át.
- A Szemere utcai oldalon, a két ház közé az 1890-es években építtette transzformátorházát, a várost 1894-től villamos energiával ellátó Franz Lajos és Fiai cég. Akkoriban további két – mára lebontott – társát is felépítették a városban. Ezekben alakították kiefeszültségűvé a középvezetési áramot.
- Nagykanizsa 1938-ban kapcsolódott az országos hálózathoz. Addig a helyi lakossági és ipari igényeket a Kanizsán termelt villamos energia és e három „táppont” kielégítette.

444. Szemere utca 4.

(Kefegyár*)

- Kardos Sándor 1901-ben alapított, az Ady utcában működő, kisipari cége fokozatosan bővítette termelését és dolgozói számát. 1906-ban betéti társasággá alakultak. 1907-ben itt építették fel Kardos és Társa kefe, ecset és cirokseprű gyárát.
- Kardos társai Böhm Emil és a Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár voltak. Az üzem Kínáig, Egyiptomig jutó áruit 150 munkás termelte. Havonta két számmal kiadták (Löffler Ferenc a gyár művezetője indította) a kétnyelvű Osztrák-Magyar Kefeipari Közlönyt is. Az első világháború alatti tulajdonosváltás után Frank Jenő kefekereskedő és társa működtette tovább a gyárát.
- 1920-tól termelt egy másik, kisebb üzem is, amely seprűk, kefék, ecsetek, esernyők gyártásával foglalkozott, „Hungária seprő-, kefe-, meszelő- és

ecsetárugyár” néven. Az 1919-es alapítói közül Kreiner Gyula kereskedő és Wolf Lipót személyéről tudok. Bérelt helyiségekben működött; e helyen is.

- Az elődök helyén 1962-ben létesült a Kanizsa Bútorgyár. Modernizálása nyomán a hajdani épületekből már nem látható egy sem.

445. Szemere utca 4.b

- Deák Péter helyi rendőrfőkapitány 1912-ben építtetett háza.

- Deák Péter rokonságban volt Deák Ferencsel: dédapja, Deák Gábor nagyapja volt Deák Ferencnek.

446. Szemere utca 8.a

- 1909-ben építtette Fischl János fűtő.

- A házban született Pék Pál költő, tanár (1939-2008).

447. Szent Flórián tér

- A tér a területen létező tószzerű, vizes terület miatt jött létre, akárcsak a másik nagyobb kiskanizsai tér, a Templom tér.

- A „tókák” léte egész Kiskanizsára jellemző volt.

Még a 20. század közepén is léteztek ilyenek: egyik a Hunyadi tér (a korábban névtelen teret 1900-tól hívják így) felét foglalta el („Kacsastrand”), a Goszpon-tóka a városrész déli felén volt, a Nagyrác utcában.

448. Szent Flórián tér

(Szent Flórián-kápolna*)

- 1773-ban a város kérte püspökétől öt védőszentje kiválasztásának jóváhagyását. Bár a kérést elutasították, a kiskanizsaiak ettől kezdve „fogadott” ünnepüknek tartották e szentek napjait.

- Közülük a tűztől óvó Szent Flórián tiszteletére 1867-ben szentelték fel e kápolnát, helyet adva a szent szobrának. Mára a kápolna eredeti berendezése elpusztult. A közeli fogadalmi keresztet 1868-ban állították fel.

- A tér keleti oldalán állt a Városházának nevezett épület. Már az 1864-es térképen is megtalálható, de csak az 1917-es és a későbbi térképeken szerepel e néven. Ma a szolgáltatóház áll helyén.

449. Szent Flórián tér 17.

(Nagykorcsma)

•A mai Kiskanizsa legöregebb épületegyüttese. A Batthyány-uradalom három épületből álló, bezálló vendéglője volt.

Már a 18. század közepén felmerült a kocsmáépítés szándéka, de a létezését tanúsító adat a 19. század első feléből származik.

•Az olvasókör építkezéséig ez volt Kiskanizsa szinte minden fontos társadalmi eseményének színhelye. Az 1870-es években az olvasókör is itt tartotta összejöveteleit az egyik, számukra kialakított teremben.

A kocsmá a magas kőkerítéssel körbevett területén három épület állt.

•Az „L” alakú saroképület volt maga a vendéglő. Ezt 1910-ben a város Geiszl Viktorral óvodává alakíttatta, amely 2000-ig működött itt.

•Mögötte, nyugaton még két melléképület (kocsiszín, istálló) volt.

Ezek közül az északit, a kocsmá istállóját 1921-ben Holczer Mór és Fia (bővítéssel) 350 fős mozivá építtette át. Első üzemeltetője Teutsch Gusztáv drogista lett. Ő biztosította a mozi berendezését is.

Még 1921-ben a belügyminiszter úgy szabályozta az engedélyek kiadását, hogy ahhoz a politikailag „megbízható” egyének juthattak. Nincs adatom arról, hogy ekkor ki kapta a működtetés jogát. Az viszont tudható, hogy 1922-ben a vetítés megszűnt, mert nem volt elegendő néző.

1929-re az intézmény épületét – most már – a város átalakíttatta és a mozi újra működni kezdett.

•1939-ben adták közre a következő kiskanizsai népdalt. Az adatközlő az akkor már matuzsálemi korú öreg Szokol János volt az első világháború után.

Kiskanizsa legősibb kardalának éneklése a 19. század elejétől volt szokás lakodalmakon, disznótorokon, társasági összejöveteleken. (A szólót éneklő személy és a kar végig azonos rendszerrel váltogatja egymást, ezért ezt csak az első versszaknál jelzem.)

Szóló: Szeretném tudni...

Kar: Hogy a paraszt...

Szóló: Szeretném tudni...

Kar: Hogy a paraszt...

Együtt: Szeretném tudni, hogy a paraszt, hogy veti a zabot.

Így veti el...

(karjával mutatja)

Szép csendesen...

Így veti el...

Szép csendesen...
Így veti el, szép csendesen a paraszt a zabot.

Szeretném tudni...
Hogy a paraszt...
Szeretném tudni...
Hogy a paraszt...
Szeretném tudni, hogy a paraszt, hogy aratja le a zabot.

Így aratja... (mutatja)
Szép csendesen...
Így aratja...
Szép csendesen...
Így aratja szép csendesen, le a paraszt a zabot.

Szeretném tudni...
Hogy a paraszt...
Szeretném tudni...
Hogy a paraszt...
Szeretném tudni, hogy a paraszt, hogy adja el a zabot.

Így adja el... (ketten paroláznak)
Szép csendesen...
Így adja el...
Szép csendesen...
Így adja el szép csendesen, a paraszt a zabot.

Szeretném tudni...
Hogy a paraszt...
Szeretném tudni...
Hogy a paraszt...
Szeretném tudni, hogy a paraszt, hogy issza el a zab árát.

Így issza meg... (koccintanak, isznak)
Szép csendesen...
Így issza meg...
Szép csendesen...
Így issza meg szép csendesen, a paraszt a zab árát.

450. Szentgyörgyvári-hegy

(Szent György-kápolna)

- A második hegyháton emelt kápolna első említése 1778-ból származik.
- Ugyanakkor van adat arról, hogy Szent György napján már korábban rendszerek voltak a szőlőhegy búcsúi. A hívek körmenettel vonultak a helyszínre, ahol nagymise keretében történt meg a szőlő első hajtásainak megáldása. Később szokássá vált a Szent Anna napján tartott búcsú is.
- A filoxéra pusztítása előtt az itteni hegyháton különösen népszerű szőlőfajta volt a kadarka. Alig akad viszont tudósítás, amely ne szólna az itteni bor (a „karcos”) szinte elviselhetetlen savanyúságáról.
- Az első hegyháton építtette fel 1865-ben Blau Pál emeletes, „svájci modorú” présházát. A táncteremmel is rendelkező „szőlős nyaraló” több száz fős szüreti mulatságok színhelye volt.
- Ugyancsak az első hegyháton 1933-ban Jámbor Anna és Jámbor Mária, itteni birtokosok állítottak egy haranglábat (Anna-harang). Felszentelését Mindszenty József végezte.
- Az első hegyhát alatt, nyugaton volt a Potyli-malom és a molnár háza. Az 1786-os katonai felmérés is jelzi a malmot. Felette kisebb tóként terül el a felduzzasztott víz. A hagyomány szerint a 19. század első felében (akkoriban Gondos Illés volt a molnár) a malomnak még két kereke volt és szélmalomként is használható volt. 1840 tájékán a Potylin működő malmot (is) mezei malomként emlegették. Később, amikor már Csuka Illés molnár bérelte a Batthyány uradalomtól (körülbelül 1880-tól 1910-ig), a felduzzasztott víz a kanizsaiak népszerű fürdőhelyévé vált; Potylifüredként emlegették. A molnár és családja a fürdőzők vendéglátásával is foglalkozott. 1910-ben (ekkor került Szabó Lajos molnár tulajdonába) nyersolajjal hajtott motor is beszerelésre került. A malom az 1930-as évekig működött. Lehetséges, hogy ez volt az 1802-es összeírás szerint Festetics György gróf tulajdonában levő Békás-malom.
- A Potyli-malom északnyugati szomszédságában, a jelenlegi Potyli-tanya helyén a 19. század közepén még Gutmann S. Henrik telepe volt.
- Átellenesen, a szőlőhegy túlsó szélén, egészen közel a budapesti vasútvonalhoz állt gerincen az „Éden”. Emeletes borház, hegyi kocsmá volt. Zöldre festett, fűrészelt deszkaerkélye a város felé nézett. Ide jártak mulatni a pécsi színészek, a színésznőkkel a kereskedők és ide jártak általában a jobb módúak. A házat körülvevő vörösfenyőkből még áll néhány a hegyháton, amely ma a kocsmá nevét viseli.

- Végül egy vers, amely talán érzékeltet valamit a környék hangulatából:

Már füstszagú a hegy

Vörhenyes a vadszőlő lombja és
fogynak, fonnyadoznak a napok.
Itt a néma ősz. De mustszagú a hegy,
S érlelnék ám még egy-két fürtös mondatot,

csak hát fázom is. Hiába napsütés,
Mindössze fénye van, ragyog, de nem meleg.
Rőzsét rakok a tűzre, s begombolkozom.
Itt a néma ősz. És füstszagú a hegy.

A vers írója, Alaksza Ambrus (1903-1983) tanár tanított Nagykanizsán is.

451. Szent Imre utca

- Az utca helyét 1875-ben jelölte ki a város az Izraelita Hitközség által birtokolt területen. Kialakítása még abban az évben megtörtént. Megnyitása után, 1877-ben a Nádor utca nevet kapta. 1895-re a déli oldal összes háza már állt.

452. Szent Imre utca 1.

- A 19. század végén szűk (a Nádor utcáig szélesebb nem fért el), földszintes épületet emeltek az Ady utca 11. számú ház déli oldalfala mentén. Ez volt a Nádor (Szent Imre) utca 1. számú ház.
- Kóser mészárszék működött benne, az 1910-es években Prager Ferenc húscsarnokaként. Volt terv arra, hogy a szomszédjával megegyezően kétemeletessé alakítsák, de földszintes maradt lebontásáig. Ez a mai sarokház építésekor történt.

Szent Imre utca 2. (egyben Ady utca 13.)

- Lásd Ady utca 13.

453. Szent Imre utca 3.

- Korábbi földszintes háza helyére 1939-ben építtette a hitközség a Steiner Zsigmond Izraelita Aggokházát. Az épületet Vécsey Barna tervezte. Az építkezés anyagi alapját a névadó alapítványa teremtette meg. Tettét az épületben elhelyezett emléktáblán örökítették meg tisztelői.

454. Szent Imre utca 4.

- Az épületet Fischel Fülöp építtette 1887-ben Geiszl Mór tervei szerint.
- A lakóház pincéjét úgy alakították ki, hogy helyet adott Fischel nyomdájának is, sőt a házban működött egy időben Zala című lapjának szerkesztősége is. Eklektikus homlokzati díszítése az emeletréépítéskor eltávolításra került.

455. Szent Imre utca 5. és 5.a

- Eredetileg egy épület volt. A 19. század utolsó évtizedében épülhetett. Akkoriban Sauer Ignác bérlő tulajdonában volt.
- A 20. század elejétől az Izraelita Hitközség intézményei működtek itt. Előbb polgári, majd elemi leányiskolájuk, végül óvodájuk. (A hitközség 1890-ben döntött polgári iskola létesítéséről.)

456. Szent Imre utca 7.

- A 19. század utolsó évtizedében épülhetett. Akkoriban Kohn Emil tulajdonában volt.
- 1910 körül az épületben dolgozott a Zalai Közlöny kiadóhivatala és szerkesztősége.

457. Szent Imre utca 9.

- 1883-ban építtette az Izraelita Hitközség iskolaházaként. Céljuk ezzel elemi leányiskolájuk megfelelő elhelyezésének biztosítása volt.

458. Szent Imre utca 10.

- Az épület a 19. század utolsó évtizedéből származhat. Tulajdonosa a Pollák család volt.

•Az 1902-ben meghalt Pollák Vilmos kereskedő volt. Utána fiai lakták a házat. Dr. Pollák Ernő orvosként, Pollák (Pásztor) Miksa pedig zenetanárként tevékenykedett a városban.

459. Szent Imre utca 12.

•Harmonikus homlokzatával tűnik ki az utca épületei közül. Építéséről nincsenek adataim.

Az 1930-as években dr. Hoch Oszkár ügyvéd tulajdonában volt.

460. Szent Imre utca 14.

(Kisdedóvoda*)

•Az óvodai nevelés ügyének felkarolására 1875-ben, több száz taggal alakult meg a Kisdednevelő Egyesület. Első elnökül Martinkovics Károlynét választotta. Csoportjait 1880-ig csak bérleményekben működtette: előbb az Eötvös téren, majd 1877-től szemben, az izraelita leányiskola volt termeiben.

•Közadakozásból 1880-ban készült el itt első óvodájuk Hencz Antal kivitelezésében.

1882-ben Friedrich Fröbel születése 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségükre Koroknyai Ottó térítésmentesen megfestette számukra az ünnepelt arcképét.

Ekkor készült el az udvari „nyaraló” épülete is.

•Építkezéseik 1885-ben az Arany János utcában folytatódtak.

Az egyesület négy óvodája 1904-ben anyagi okokból került a város kezelésébe.

•Megjegyzem, hogy egy az óvodai neveléssel foglalkozó, 1940-es újságcikk szerint 1844. szeptember 15-én Varga János alapításában már nyílt egy óvoda, amely 1848-ban még létezett. Sajnos nem tudni, hogy a cikk írója milyen források alapján állította ezt.

•1856-ban a fővárosi Vasárnapi Újság adott arról hírt, hogy Nagykanizsán letették a kisdedóvoda alapkövét. Több adatot erről a kezdeményezésről sem ismerek.

Elképzelhető, hogy a lap az izraelita óvoda megnyitásáról tudósított némi késéssel és pontatlanul.

461. Széchenyi István tér

•A kanizsai vár visszafoglalása után a városi temető előbb az Alsótemplom körül, majd itt, a templom mögött alakult ki. Mária Terézia rendelete nyomán a temetőket a települések szélére kellett költöztetni.

Így, az itteni, régi temetőbe 1784-től nem lehetett temetni.

Ennek nyomán, a város az 1800-as évek elején hosszas vitába keveredett a szomszédos Fő úti telkek tulajdonosaival. Ők arra hivatkozva kérték a már nem használt temető területét, hogy azt – annak idején – telkeik egy részét igénybe véve alakították ki.

A tulajdonjogi vitát a város nyerte; kialakulhatott a – ma Széchenyi nevét viselő – tér.

- A Hunyadi utca folytatásában kötött be a térre egy utcácska (kezdetben Öröm, majd Bocskai névvel). Bátorfi szerint az 1840-es években alakult ki. Ezzel szemben az utcanevek 1799-es felsorolásában már említésre került egy Öröm utca. Igaz, megállapíthatatlan, hogy hol helyezkedett el.

Az 1822-es térkép is jelez itt egy utcát, Tizenháromvárosi névvel (ugyanakkor a Kórház utca elődjét is ezzel a névvel illeti).

- A Széchenyi téren 1925-ig hetente kétszer volt szénavásár. Így aztán Széna térként is emlegették.

1925-ben a gabonapiac került ide.

Az akkori Szent János teret 1873-ban nevezték el Széchenyiről.

- A Felsőtemplom mögött, a téren állt a mázsaház (1940-ben költöztették a Kossuth térre) észak-dél irányban elnyúló épülete. 1868-ban vásárolta meg a város a megye tulajdonában lévő raktárt mázsáló és csapszék nyitása céljából.

- A tér keleti oldala az 1976-ban avatott művelődési ház építése miatt került lebontásra.

462. Széchenyi tér 1. (egyben Zrínyi utca 55.)

- Egyszerű külseje is jelzi az épület öregségét. Akkoriban épült, amikor még a városban nem jutott meghatározó szerephez az eklektika mindent díszíteni akaró törekvése.

- Általam is ismert, első tulajdonosa Horváth Mihály „hites” ügyvéd volt. Horváth 1840-ben lett városi tanácsos, 1848 és 1850 között városi kamarás (pénztárnok) volt. 1850 és 1852 között a város főjegyzőjeként tevékenykedett. 1865-től 1867-es haláláig vezette a közgyámi hivatalt.

Örököse (Horváth Pál plébános) az 1880-as évek közepén adta el a házat.

1915-ös halálakor az épületben lakott Belus Lajos gyógyszerész (a polgármester fia).

- A két világháború között a város ebben az (akkor már birtokában lévő) ingatlanban működtette „árvatári” házát. A Zrínyi utcai épületet is elfoglaló intézménynek nyolc szobája volt.

463. Széchenyi tér 2.

•A korábbi, már lebontott házban született 1879-ben Zemplén Győző fizikus, egyetemi tanár. A róla elnevezett tételével világhírű lett.

Apja Danitskó János rövid ideig távírdai tiszt volt Nagykanizsán. E foglalkozás együtt járt a lakóhelyek gyakori változásával. A gyermek Zemplén így már Fiumében kezdte iskoláit.

Röviddel Győző születése után a család Zemplénre magyarosította nevét.

464. Széchenyi tér 3. (egyben Zrínyi utca 59.)

•A háztömb keleti szélén korábban állt földszintes ház 1895 körül került a Neusiedler család tulajdonába.

•Neusiedler Pál mészáros, majd neves vendéglős 1840 táján költözött Kanizsára. Egyik fiától, dr. Neusiedler Antaltól 1909-ben (Pécsre költözve az ottani ítélőtáblánál lett bíró) a város tulajdonába került a ház.

A még Kanizsán gyerekeskedő unoka, dr. Arató (Neusiedler) Jenő naplója ma a múzeum birtokában van. Rendkívül színes életképei sokat adnak vissza a századforduló kanizsai életéből.

465. Széchenyi tér 4. (egyben Bajza utca 3.)

(Spánier-ház*)

•A 19. század elején itt állt az uradalmi mészárszék.

A nagy telek és a ház 1847-ben került az uradalomtól Spánier Ferdinánd kereskedő birtokába.

Az 1830-as években már Kanizsán tevékenykedő Spánier – miután Hollandiában megtanulta a mesterséget – 1841-től szivargyártással is foglalkozott (ekkor cégbejegyzése is).

Specialitásokat is gyártó üzeme, dohányraktárai itt épültek fel.

Ő volt az 1851-ben alakult Kereskedelmi Társulat első elnöke.

•Halis István szerint az 1848-as muraközi hadjáratban szerepet játszó háznak akkoriban még csak a Bajza utcában álló szárnya létezett.

A ház udvarában a Perczel seregéhez Kanizsán csatlakozó soproni honvédszázad élelmiszert szállító szekereit helyezték el.

1862-ben a Nagykanizsai Takarékpénztár az Axenti-házból ide költözött át. Az épület néhány évvel ezelőtti átépítésekor még léteztek a házban kiépített csőposta maradványai.

- Korábban a telekhez tartozott az a sarokrész (akkor park), amelyen ma a Katona József utca 4. számú ház áll.

Itt, a Bajza és a Katona utcák sarkán kicsi, de emeletes, neogótikus építmény (kerti lak?) állt. 1970 körül lebontották. 1860-ban már létezett, Tóth Lajos ügyvéd (Spanier vejeként ő örökölte a házat) építtethette a Bajza utca 2. szám alatti parkjával valószínűleg párhuzamosan kialakított, itteni, kisebb kertjében.

- Feltételezhető az is, hogy a teleknek – Spánier 1847-ben szerezte meg – része volt a Batthyány utca 1. számú háztól az 5. számú házig terjedő terület is.

Az itt álló két öreg épület (a Szöglet-háznak nevezett Batthyány utca 5. és a Batthyány utca 1. számú házból megmaradt földszintes darabka a Zrínyi utcában, a 60. házszám alatt) akár Spánier idejéből is származhat, hiszen ezek a házak 1860-ban már léteztek.

- A Spánier-ház homlokzata utoljára az ezredfordulón változott jelentősen.

466. Széchenyi tér 5. (egyben Katona József utca 1.) (Plihál-ház*)

- A tér sarkán álló házban működött – 1868-as adat szerint – Tschirtz (más források szerint Tschürtz) József bognár, kovács és kocsigyártó műhelye. Már 1845-ben is Kanizsán dolgozott bognárként és e házat birtokolta.

1883-ban műhelyében már Hartmann Ignác „mérleggyáros” tevékenykedett. Hartmannok már 1848-ban éltek a városban: Ferdinánd zenetanárként, Lipót tanítóként tevékenykedett, Hartmann Samu pedig bolt vagy műhely bérelője volt itt akkoriban.

A szakmájában jó nevet szerző Hartmann Ignác a 70-es években a Király utca 4. szám alatti műhelyében dolgozott.

Mielőtt Plihál Ferenc birtokába került a ház, abban volt a Zalai Közlöny szerkesztősége is.

- Plihál 1883-ban vette meg a nagy területet a Hirschler testvérektől. Azon még egy ház állt (Katona József utca 3.) és széle a Bajza utcánál volt.

A 3. számú háznak akkor még csak a déli fele létezett. Plihál mindkét épületet bővítette (egymás irányában). A sarokház nyugat felé néző szárnya és mai homlokzata az 1890-es években készülhetett.

A tulajdonosváltást követően Fialovits Lajos 1885-ben Fehérvárról Kanizsára költöző „bútorgyára” került ide.

- Plihál 1848-ban gimnazistaként állt honvédnek. A volt őrmestert aztán tízéves katonáskodással büntették, mégis főszolgabíróságig jutott.

Plihál Ferenc a zalaegerszegi járásnál 1863-ban harmad-aljegyzőként kezdett dolgozni, 1872-ben főszolgabíróként távozott onnan.

Ezután lett Kanizsán bíró, közjegyző (1875-től) és a Szépítő Egylet első elnöke. Plihál Ferencné, Horváth Gabriella az 1881-ben nőegyletként alakult, helyi „Veres-Kereszt” Egylet – az országos szervezet egyik alapítója – első elnöke volt.

- Plihál 1901-es halála után hazaköltöző fia (addig Újpest közjegyzője volt), dr. Plihál Viktor vette át apja hivatalát és maradt közjegyző 1920-ig.

Viktor már csak a 3. számú házat birtokolta. Közjegyzői irodája is ott volt. A sarokházat a család eladta.

Miután hivatalából távozott, ezer holdas birtokán gazdálkodott. 1924-ben kormányfőtanácsossá nevezték ki és a vármegye felsőházi taggá választotta.

Képviselő maradt 1944-ig.

Megszűnésekor (1916) ő volt a Társaskör elnöke, de elnök volt a Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár Részvénytársaságnál is.

467. Széchenyi tér 6. és 7. (korábbi számozás szerint)

- Az itt álló ház Vellermann Jánosé volt.

Már örökösei birtokolták, amikor 1884-ben Tuboly Gyula ügyvéd az udvar hátsó részén – azt a térrel párhuzamosan lezárva – emeletes házat építtetett irodájának.

- 1922-ben dr. Merkly-Belus József gyógyszerész a telekre, a tér mentén új házat építtetett magának.

- Mindezek már lebontásra kerültek, akárcsak Tuboly lakóháza (Széchenyi tér 7.), amely a Vellermann-ház szomszédja volt.

Tuboly Gyula Zala vármegye tb. ügyésze volt, de tevékenykedett a Nagykanizsai Takarékpénztár és az Önszegélyező Egylet elnökeként is.

- Özvegye 1924-ben lett a Keresztény Jótékony Nőegylet elnöke.

Széchenyi tér 10. (egyben Fő út 24.)

- Lásd: Fő út 24.

Széchenyi tér 11. (egyben Fő út 22.)

- Lásd: Fő út 22.

Széchenyi tér 12. (egyben Fő út 20.)

- Lásd: Fő út 20.

Széhenyi tér 13. (egyben Fő út 18.)

- Lásd: Fő út 18.

Széhenyi tér 14. (egyben Deák tér 7.)

- Lásd: Deák tér 7.

Táncsics Mihály tér

- Lásd: Katonarét.

468. Tárház utca

- A 20. század elején a Csengery út e részén 78. sorszámmal Blau Lajos nagy, üres telke terült el.

Blau 1912-ben kért engedélyt parcellázására. A terület feltöltése után három utcát (Só, Tárház és Vasúti utcák) kellett kialakítania. A három elnevezésből kettő a szomszédban akkor működő sóhivatalra utalt.

A telek Csengery utcai oldalán ma a 78.a-tól a 78.k-ig terjedő sorszámmal állnak a házak.

Itt már előírás volt az utca vonalára merőleges telekhatár, nem úgy, mint a telektől északra eső területeken.

- Kezdetekben a vegyes hasznosítás volt a jellemző. A lakóházak mellett például fáttelep is létesült.

Az első világháború idején a Tárház utca végén (most a 15. és 15.a számú házak vannak ott) működtette azt Kondor Adolf és társa.

469. Tárház utca 6. (egyben Só utca 3.)

- Az első világháború után hozta létre Zob Elemér nyugalmazott százados Autóforgalmi Vállalatát.

- A személygépkocsik kölcsönzésével, áruszállítással foglalkozó Nagykanizsai Autóforgalmi Rt. 1921-től működött; garázsai, műhelyei itt voltak.

Nem lehetett igazán nyereséges a tevékenység, mert 1923-ban a társaságot felszámolták, anélkül, hogy az autóbuszjáratok tervezett indítása megtörtént volna.

•Még 1923-ban döntött Kaiser és Strasser egy kötő- és szövőgyár alapításáról, amelyet itt alakítottak ki. Az üzem létesítéséhez valószínűleg felhasználták a már létező épületeket is.

1925-ben, amikor az elnevezés mellett („Nagykanizsai Kötszövőgyár Strém és Társai”) részben változott a tulajdonosok személye is, a Strasser József és Récsei Imre által vezetett üzemet modernizálták. 80-90 munkással (főleg nőekkel) állított elő kötött árukat.

Később a gyár az „Ideál” nevet kapta. 1937-ben Rosenberg Oszkár, Récsei Imre és Strasser Károly voltak tulajdonosai.

Az épületekben azóta is ipari jellegű tevékenység folyik.

•Itt említem, hogy már 1911-ben tervezte Dobó Márton autóbusz vállalat létesítését. 18-20 üléses járműveit a Teleki utca vége és Kiskanizsa, a Magyar utca vége és a vasútállomás, a sörgyár és a honvédlaktanya (Dózsa György út) között akarta közlekedtetni.

•1919-től az Amerikai Automobil Forgalmi Vállalat járatta autóbuszát a Központ (Centrál) Szálló és a vasútállomás között.

•1927-től a – Sággy Dezső által vezetett – Nagykanizsai Autóbusz Vállalat már három (32 férőhelyes, sárga) buszt is közlekedtetett.

Ezek az Erzsébet térről indultak viszonylag sok irányba. Végállomások voltak: a vasútállomás, Kiskanizsa, Ligetváros, a Zrínyi sportpálya (Virág Benedek utca), Sánc, Lazsnak, a köztemető.

470. Teleki László út

•1772-ben még Szigeti utca volt a neve.

Ezt követően a Sopron (Soproni), majd a Pécsi nevet viselte az utca, de volt egy időszak, amikor párhuzamosan is használták ezeket. Például, 1870-ben még említik Sopronyi utca névvel.

A Pécs felé vezető út hajdani, logikusnak nem tűnő elnevezését ifj.Makoviczky Gyula azzal magyarázta, hogy erre fuvarozták áruikat (Pécs felé) a soproni kereskedők.

•Az utca ma az 1861-ben meghalt Teleki László gróf nevét viseli.

A gróf halála után, a helybeliek arcképe megfestetéséhez az anyagiakat adakozással szándékoztak előteremteni. A megemlékezés tiltva volt, így a rendőrséggel mulatságként engedélyeztették a Zöldfa fogadóban tartott népes összejövetelt. A bevétel megfelelő volt, a festmény elkészült.

Ha eddig semmit sem tudott a rendőrség a történésekről, ekkor már igen, mert a képet elkoboztatta Szakonyi rendőrkapitány.

Lakásán tartotta a kiegyezésig, amikor aztán – sokak meglepetésére – hivatalában függesztette ki. Sőt!

Maga javasolta, hogy a Pécsi (Soproni) utcát Teleki Lászlóról nevezzék el. 1873-ban ez meg is történt.

1900-ban a Teleki utca elnevezést Teleki útra változtatták.

A kép az első világháború idején még a városházán volt, későbbi sorsát nem ismerem.

- Az utca teljes északi oldala lebontásra került a lakótelep építése miatt.

471. Teleki út 4.

- Áll még az öreg ház, amely Bentzik József, a mészárosok céhe utolsó céhmesterének tulajdona volt az 1870-es években.

Bentzik József már 1848-as feljegyzésekben is mészárosként szerepel. 1894-ben halt meg.

A házat utána dr. Bentzik Ferenc ügyvéd birtokolta.

472. Teleki út 6.

- Bár átalakítva, de áll még a ház, amelyben 1908-ig Tóth József, messze földön ismert kovács és kocsigyártó műhelye működött. A ház az 1860-as térképen már szerepel. Az „U” alakú épület teljesen elfoglalta az utcai oldalt, viszont nem nyúlt mélyen az udvarba.

- 1908-ban a műhelyt átvette Bazsó József, megszerezte a ház tulajdonjogát is. Ekkoriban épülhettek meg a telek mindkét szélén az udvari szárnyak.

Bazsó is elismert figurája lett Kanizsa iparos-társadalmának. 1919-től tíz éven át volt az Ipartestület elnöke. 1927-ben hozta létre a Zalavármegyei Ipartestületek Szövetségét, amelynek első elnöke lett.

- A ház mai állapota valamikor a második világháború után alakult ki: az addig elkészült részekből csak a nyugati oldal maradt meg.

473. Teleki út 11. (korábbi számozás szerint)

- 1887-ben itt építette fel saját lakóházát (a régi helyett) Sallér Lajos építőmester.

- Sallér jelentős kanizsai épületek sorát tervezte, emelte.

Ugyanakkor nyolc éven át (1885-től 1893-ig) volt tűzoltóság főparancsnoka, sok éven át vezette alelnökeként az Ipartestületet. 1905-ös halálakor is elnöke volt a Nagykanizsai Általános Betegségélyező Egyletnek.

A Kanizsáról elszármazott Sallér Aladár (valószínűleg Sallér Lajos fia) orvos zene- és nótaszerzőként tette ismertté magát. Siófoki sírja egyike ott azoknak, amelyek helyi védettséget kaptak.

1908-ban a „Zala” közölte két nótája szövegét:

Árván maradt kiskertemben...

Árván maradt kiskertemben nem nyílnak virágok,
Hűtlenné lett a kedvesem, nincs, ki gondol rájuk.
Esküdöztem, hogy megvetlek, de szememmel csak
[kereslek, kereslek;
Úgy verjen meg a nagy Isten, úgy áldjon meg,
[amint engem;
S megtudod, mit szenvedek.

Lehullott a legszebb csillag az ég közepéről,
Elvágom én messze-messze erről a vidékről,
Elmegyek egy más világba, ahol szívem szent
[imája, imája
Meggyógyítja a lelkemet, mígnem a sír majd
[eltemet
S nem szeretlek hiába.

Szép a hajnal

Szép a hajnal ezüst színű ruhája,
Szebb az alkony aranyozott sugára,
De legszebb nekem az egész világon:
Gyémánt szemed ragyogását, ha látom.

Hátha ismeri valaki – a szintén általa írt – zenéket is.

474. Teleki út 14.

•A Teleki úton – több helyen is – működött elemi iskola.

A 14. szám alatt ma is áll egyikük épülete, amelyikben még a második világháború után is sokáig iskola működött. Ezt 1886-ban emeltette a város Sallér Lajossal a korábbi ház helyén.

- Cser József itteni házát 1873-ban vette meg a város az örökösöktől és már akkor iskolává alakíttatta.

- Cser 1868-ban halt meg, közvetlenül az után, hogy a város utolsó strázsamestereként nyugdíjazták.

1848-ban a választópolgárok névsorában egy Cser József, mint szűcs szerepel.

Ugyanakkor, az akkori helyi történetekben szerepel Cser József városi őrmester.

Az őrmester fiának – Cser József tanítónak – 1848 és 1849 kanizsai eseményeiről írt visszaemlékezése a helytörténet fontos adaléka.

475. Teleki út 17. (korábbi számozás szerint)

- Volt két tanterem az itteni Bentzik-házban is. Ezeket azonban valószínűleg csak az első világháború idején használták, amikor a katonaság iskolák és tantermek sorát foglalta le hadicélokra.

1927-től a ház hátsó részét a város bérelte, hogy az addig a Hunyadi és Rozgonyi utca sarkán álló épületben lévő óvodája itt működhessen.

- Az eredeti ház a hagyomány szerint Bentzik Józsefnek, a mészáros céh utolsó mesterének volt tulajdonában (a céhládát még ma is őrzik a leszármazottak), majd Ferenc nevű fia és unokája követte a sorban.

Előbbi a sánci uradalom bérlője, utóbbi ügyvéd, a város tisztii ügyésze, sokáig a Délzalai Takarékpénztár Rt. és a Polgári Egylet elnöke volt.

A város életében jelentős szerepet játszó Bentzikek kanizsai jelenlétéről 1723-tól, tíz generáción át talált adatokat az egyházi anyakönyvekben Dénes Gyula.

476. Teleki út 18.

- Itt volt a Mantuano-ház.

A város kéményseprőinek sorát adó család olasz származású.

1848-ban a választópolgárok lajstromában Mantuano Rudolf neve található. Ő is kéményseprő volt, tagja a helyi nemzetőröknek.

Mantuano József – az itteni ház tulajdonosa – a 19. század utolsó negyedében a város határain túl is elismert képviselője volt szakmájának.

- Fia, Márffy-Mantuano Rezső jogász lett, a két világháború között több éven át képviselte az országot a Népszövetség genfi munkaügyi kongresszusán.

1926-ban követ, meghatalmazott miniszter lett.

- A kéményseprő szakmával kapcsolatos adat, hogy 1909-től Berlász Jenő szerkesztésében adták ki Kanizsán a kéményseprősegédek lapját, a Jövendőt.

477. Teleki út 20.

- Már nem áll a ház, amely a 20. század első évtizedeiben Grünfeld Mór – Mező Ferenc apja – tulajdonában volt.
- Dr. Mező Ferenc tanár, irodalom- és sporttörténész „Az olimpiai játékok története” című munkájával 1928-ban, az amszterdami olimpián aranyérmes nyert.

478. Teleki út 27. (korábbi számozás szerint)

- A már lebontott ház és telke (ebből később leválasztották a 27.a számú részt) Martinkovics Károly ügyvéd tulajdonában állt. Martinkovics 1848-ban nemzetőr kapitány volt, a szabadságharc vége Komáromban érte, az 56. zászlóalj kapitányaként. 1867 és 1872 között a kapornaki járás (ide tartozott Kanizsa is) főszolgabírójaként dolgozott. Felesége, Győry Vilma volt a Kisdednevelő Egyesület első elnöke.
- 1924-ben egy hirdetésében Szegő László e címen várta felvételre a munkásokat a Nagykanizsai Fémárugyár nevű üzemébe, amit csak bicskagyárként emlegettek. Nem sikerült még tisztáznom, hogy a „gyár” itt működött-e.
- Az sem világos, hogy Szegőnek milyen kapcsolata volt az üzem utódjával, a SZELA Bauer és Társa Fa- és Fémárugyár névvel, 1933-ban alapított céggel (SZELA: Szegő László?). Ezt ugyancsak bicskagyárnak nevezték a mindennapokban. Alapítói Bauer József és dr. Eicher Árpád voltak. Utóbbi helyett 1937-ben Bauer testvére, Márton társult a cégbe. Az 1937-es címtár szerint az üzem a Zárda utcában (talán a Zárda utca 5. szám alatti, volt játékgári épületben) működött. Ekkoriban nagyjából húsz munkást foglalkoztatott. Fanyelű bicskákat, faipari fűrőket készítettek.

479. Teleki út 34.

- A jelenleg ipari-kereskedelmi jellegű ingatlan a két világháború között Bäder Samu vaskereskedő tulajdonában volt. Akkoriban kerthelyiséges vendéglőjét működtette benne, de már az első világháború előtt is a tulajdonos, Goldmann Ignác vendéglőjének adott helyet. Akárcsak a „Hattyú” (Teleki út 43.), e vendéglő is alkalmas volt a kocsival érkezők fogadására is.

480. Teleki út 35. (korábbi számozás szerint)

- A háború előtt is működött már katonai intézmény az utcában. E helyen volt a „Cs. és Kir. 5. számú lóavató-bizottság” kis laktanyája és (30-40 ló számára) istállója. 1911-ben átköltöztek a Kis Sörház telkére (Ady utca 29.).

481. Teleki út 36.

- Ugyancsak iskolaként használta a város az itteni Thomka-házat 1873-tól, majd 1900-ban meg is vásárolta azt. Akkor már katonai kórházként, majd szegényházként szándékoztak használni. Az utóbbi elképzelés meg is valósult (az iskolát 1917-ig – a világháború alatt – hadikórházként használták). 1917-ben a Keresztény Jótékony Nőegylet segítségével sikerült a szegényház normális működésének feltételeit kialakítani. A következő zavaros években szünetelhetett működése, mert 1922-ben újra kellett indítani. Akkor 5 szobával, 35 férőhellyel nyílt meg az intézmény.
- Elődjét a város – az Ady utcai Ispita lebontása után – a Kossuth tér 14. számú telken állt öreg parasztházban működtette. Nyomorúságos körülményeket biztosító épület volt, két szobával és konyhával. A Teleki út 36. szám alatti házat a második világháború végén bombatalálat döntötte romba.

482. Teleki út 43. (korábbi számozás szerint)

- A nagy telken, amely a Rózsa utca torkolatától nyugatra terült el, „Hattyú” névvel működött fogadó, majd kocsmá. Épületei már az 1860-as térképen ábrázolva vannak. 1882-ben Szigriszt Róbert e néven árulta, a fogadóhoz tartozó hét holdnyi földdel együtt. A 20. század elején Köő József működtette, a két világháború között pedig Horváth Ferenc. Ő már „Vigadó” névvel illette vendéglőjét.

483. Teleki út 79. (korábbi számozás szerint)

- A víztorony nyugati szomszédságában lévő területen állt az uradalom beszálló fogadóinak egyike, az „Ökör” (a 19. század elején „Szélmalom”, majd a közepén „Ökör”, a századfordulón „Vörös ökör”). Legkorábban az 1760-as, 1770-es években épülhetett.

Az 1850-es években négy szobája volt. 1940-ben már nem állt.

A Szélmalom elnevezéssel kapcsolatban megjegyzem, hogy az 1786-as térkép itt (a telken vagy közvetlen közelében) egy szélmalmot jelez.

484. Teleki út 81. (korábbi számozás szerint)

(Víztorony*)

•Már állt kisebb víztorony a Teleki utcai laktanyában, Ligetvárosban (a város határán túl Palinban is), amikor a víz- és csatornaművek kiépítése után 1927-re elkészült itt a városi víztorony.

Jendrassik Alfréd neves, budapesti műépítész tervezte a 31 m magas, 700 m³ űrtartalmú, 10 m vízoszlopmagasságú vasbeton építményt. A 16 oldalú sokszög sarkaiban álló pillérek között ívelt cement rabcifalalak vannak.

A tornyot a helyi Városépítő és Ipari Építési Rt. kivitelezte. A rézből készült kupola a helyi Szepesy Imre munkája.

Az új számozás szerint a torony a Teleki út 19. szám alatt áll.

•Elkészülése után a város 4,5 km hosszú vezetékhálózatát 1929-ig 15 kilométerre bővítették.

485. Teleki út 83. (korábbi számozás szerint)

(Gyalogsági laktanya*)

•Az új számozás szerint, megmaradt része a Teleki út 21. szám alatt található, de a két világháború között minden épületének külön házszáma volt. A 83. szám alatt terült el korábban a katonai kórház (a barakkok 1926-ban már nem léteztek), a Teleki út mentén, a kelet felé utolsó (ma is létező) épület viselte a legnagyobb, 105-ös házszámot.

•A laktanya 1915-ben, Merbl Arnold temesvári műépítész vállalkozásában épült, a Monarchia legnagyobb laktanyáira vonatkozó típusúterv szerint, 20 holdon, 1200 katona részére.

•A háború miatt rohamtempóban építette 500 ember (hadifoglyok, katonák). Az anyagok szállításához ideiglenes keskeny nyomtávú vasutat építettek a sánci vasúti őrházig.

A kaszárnya vízellátása három ásott és két artézi kútból történt, amelyek ekkor készültek. Felépítették a város (Palin és víztornya akkor még nem tartozott a városhoz) első víztoronyát.

A laktanyát saját generátora látta el elektromos árammal.

Az utca mentén álló épületek mögött volt a négy (egy kivételével, 2006-ban lebontott) nagy, emeletes legénységi épület. Épült még két egyemeletes épület az

utcai oldalon a gépfegyverosztály legénységének, illetve a parancsnokságnak. A többi kiszolgáló épület (köztük két istálló) földszintes volt.

Az akkor készült, az Attila utcához vezető makadámút (ma Hevesi út) mentén (az első legénységi épület mögött) építették fel a víztornyot.

- A laktanya mögött, 82000 négyzetméteren, szintén 1915-ben – húsz, fából készült barakkal – katonai kórház létesült. A 800 ágygal működő kórház hamarosan Ligetvárosba költözött. Ugyan barakkjait – a helyhiány miatt – pótlaktanyává nyilvánították, de a katonák folyamatosan a frontra kerültek, így helye lett a Marosvásárhelyről menekített katonai alreáliskolának és 400 növendékének.

- A katonai al-, majd főreáliskola 1916 és 1922 között működött itt. Kápolnaként használt épületük ma is létezik a Teleki utcai bejárat mellett.

1919 elején az akkor még marosvásárhelyinek tekintett intézményt véglegesen nagykanizsaivá nyilvánították. 1922-ben a város kérte (!) az iskola elvitelét Kanizsáról. A városvezetés a gimnázium végleges elhelyezésére törekedett: remélte, hogy a katonaság az iskola elköltözésével ki fogja üríteni a közös laktanyát (Sugár út 11.), amelyet megkaphat a gimnázium.

A főreáliskola még abban az évben Pécsre költözött. A világháború után néhány évvel a gimnázium valóban elfoglalhatta a közös laktanya épületeit.

- A két világháború között a laktanya mögött, az egykori kórházi rész helyén működött a városi kertészet. Üvegházai a lazsnaki kastély kertészetéből származtak.

Ekkoriban a városi kertész Dene Béla volt. 1921-ben került Kanizsára, miután hét évig a zirci apátság főkertésze volt.

- A laktanya 1997-ig működött.

486. Teleki út vége

- Sánc felé, a laktanya után, az út északi oldalán állt Nepomuki Szent János szobra. 1922-ben a helyi újság arról írt, hogy a – valami agyagszerű anyagból készült – szobor rettenetes állapotban van, amiért újra cseréléséhez gyűjtést indítottak. Ez biztosan nem lett eredményes, így a szobrot valamikor pótlás nélkül eltávolították.

- Sánc előtt, a Péterfai-árok nyugati partján, az út északi oldalán, a híd mellett kis kápolna állt.

Ebben szintén Nepomuki Szent János szobra volt. Ezt fából faragták.

Korábban Nagykanizsa és Kiskanizsa határán, a két városrészt összekötő országút (Vár út) mentén volt elhelyezve. 1825-ben helyezték át ide.

E szobor a múzeumba került, amikor a második világháború után a kis kápolnáját elbontották.

- 1816-os adat szerint Sánc előtt, az út mentén, a Péterfai-árok mentén állt a „Mezei” malom” (a Potyli melletti másik malmot szintén emlegették e néven) és a gyepmester téglából épült háza (már az 1786-os térkép is jelzi mindkettőt). A malom a 19. század második felében készült térképeken már nincs jelölve.
 - Az 1700-as évek vége felé itt, a Sáncba vezető országút északi oldalán volt a hely, amelyen akasztófát állítottak, ha ilyen kivégzésre került sor. A későbbiekben is használták ilyen célra.
 - A Péterfai-árok hídjától nyugatra, az út két oldalán, majd csak a téglagyár és a laktanya közötti még beépítetlen térségen tartották a ló- és marhavásárokat a 20. század elején.
- 1911-ben a terület egyik sarkában építette fel Geiszl Viktor építőmester a város szénkéneg-raktárát (máshol elhelyezve 1904-től létezett).
- 1925-ben vette át az itteni vásártér szerepét a Vár úton kialakított utódja.

487. Templom tér 5.

(Sarlós Boldogasszony-templom*)

- Az 1716-os vizitációs feljegyzések szerint akkor már állt egy néhány éves, fából készített kápolna a városrészben, amelyet Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szenteltek fel. 1748-ban szentélye már téglából épített volt, egy oltárral rendelkezett. Feljegyezték, hogy körülötte volt a temető.
- A templom Barbarits által jelzett 1761-es építése valószínűleg tévedés, esetleg felújítás történhetett ekkor.
- 1799-ben (más források szerint 1797-ben, 1798-ban) leégett, majd 1803-ban újjáépítésre került.
- 1816-ban már két oltára volt, fehér bádoggal fedett tornyában négy harang volt elhelyezve: 312, 228, 134 és 58 kilogrammosak. Volt kórusa és sekrestyéje is. Egy 1824-es feljegyzés említi először hét regiszteres orgonáját.
- A szűkös, kisebb templom helyén Hencz és Berg építészek emelték az akkor önálló mezővárosnak a mai templomot.
- A helyi sajtó esetenként bővítésként emlegette a munkákat. Feltételezhető tehát, hogy valami megmaradt a korábbi templomból. Kétévnyi munka után, 1874-ben szentelték fel az új alkotást.
- Szószerkére a két angyal által emelt nemzeti címer került.
- A templom mai üveglakai 1914-ben készültek.
- Az első világháború előtt a templom tornyában öt harang „lakott”. 1895-ben öntött, hatalmas nagyharangja 1322 kg-os, a délben használt, régi nagyharang 700 kg-os, a misei 500 kg-os, a fertályos 230 kg-os, a művészi kidolgozású kisharang

80 kg-os volt. Öt harangjából négyet 1916-ban rekviráltak, mindössze a régi nagyharang maradt meg.

A meghagyott harang mellé 1922-ben Szlezák Lászlóval öntettek három harangot. A 307,5 kilogrammos harangot Szent Antalról, a 149,5 kilogrammosat Szent Vendelről, a 44 kilogrammos Szent Józsefről nevezték el.

Ekkor a templom tornyát is átalakították, négy új ablak és új bádogtető került rá.

- 1924-ben Szántó Lajos építőmester és Wusztler Károly bádogos kivitelezésében külső renoválás történt.

A kereszt javításakor a már tönkrement toronygombban, egy rozsdáette dobozkában megtalálták az 1872-ben kezdett építés adatait és az akkori tisztségviselők nevét tartalmazó papírlapot.

A helyenként már olvashatatlan szöveg megmaradt részeit egy új lapra másolták, kiegészítették az 1924-es adatokkal. Az utókornak szánt új üzenet ugyancsak a toronygomba került.

- Éber Sándor bajai festő freskói, stukkói az 1927. évi restaurálás eredményei.

Ugyanekkor festette a Nagykanizsáról elszármazott beregszászi gimnáziumi tanár, Haba Ferenc a Szent Ferencet ábrázoló oltárképet.

Orgonáját az 1920-as évek második felében vásárolták.

Az 1942-es felújításkor készült Szent Antal oltára és átalakították a Magyarok Nagyasszonya-oltárt. A munkákat Bicskei Karle János festőművész és Bicskei Karle István szobrászművész végezték. A belső renoválást Mankovits István helyi építőmester végezte.

1962-ben Jets György és Konfár Gyula festették újra oldalfalait.

- A templom melletti rendház építésére 1942-ben született indítvány.

Hely hiányában akkor a plébánia az Olvasókör épületének földszintjén volt elhelyezve.

- A templom keleti oldalán található fogadalmi kereszt még a jelenlegit megelőző, kisebb templom lebontása előtti időkből származik.

488. Templom tér 5. (korábbi számozás szerint)

- Itt, a templom északi szomszédságában, a régi temető helyén épült fel a kiskanizsai „iskolaház”, amelyben 1842-ben kezdődött meg a tanítás.

Egy-egy osztállyal fogadta akkor a leányokat, illetve fiúkat.

Ezt megelőzően a Templom tér 1. számú házban bérelt helyiségben folyt a tanítás.

Halis István közlése szerint (Zalai Krónika), az 1896-os bővítéskor, a fundamentumot ásva öt csontvázat és egy bádogdobozt találtak. A dobozban tizenkét ív papír volt fametszetekkel, latin és német nyelvű imákkal.

•Az iskola négy tanteremmel történő bővítésének elhatározása 1905-ben megszületett, de csak 1911-re valósult meg.

Szuknay Lajos helyi építőmester kivitelezésében egy második épületet emeltek a régebbi mögött. Ez jelenleg is létezik, a szomszédos plébánia használja.

1979-ben az intézmény a közeli, új, emeletes épületébe költözött, a feleslegessé vált itteni, öregebbik házat lebontották.

•Amikor Kiskanizsa önálló mezővárosként (1868-tól), majd nagyközségként (1873 és 1880 között) élte életét, szükségből itt rendezték be a városházát.

Eredetileg Dolmányos Vendeltől béreltek e célra növekvő számban helyiségeket.

(A Bajcsy-Zsilinszky út 37. szám alatt 1864-ben Bördolmányos György háza volt.

Ő szerepelt a választójoggal rendelkezők 1848-as névsorában, Bördolmányos Antallal együtt, Dolmányosok viszont nem. Nem lehetetlen, hogy a név az idők során rövidült, mert később megjelennek az iratokban a Dolmányosok, eltűnnek a Bördolmányosok.)

Később – valószínűleg anyagi okokból – az itteni iskola részbeni igénybevétele mellett döntöttek.

•Megjegyzem, hogy ettől az időszaktól eltekintve, Kiskanizsa mindig Kanizsa városának egyik fele volt. Az 1880-as egyesülés végső oka az önállóvá vált városrész pénzügyi ellehetetlenülése volt.

Jobb ötletem nem lévén, itt sorolom fel azoknak a nevét, akiket ebben az időszakban Kiskanizsa első emberének (városbírónak) választottak. A listában csak azokat tudom szerepeltetni, akiknek megválasztásáról szóló hírt a helyi lapokban megtaláltam.

1868: *Varga István,*

1870: *Hegedüs László,*

Bolf György,

1878: *Haba József,*

1880: *Dolmányos László.*

(Bolf György megválasztása időpontját nem ismerem, de az 1924-ben, a templom felújításakor a toronygombban talált irat szerint az 1874-es felszenteléskor már ő volt a városbíró.)

489. Téglagyári utca 20.

•A laktanyától délre, a vasúti töltés közelében téglagyár működött. Nem világos számomra, hogy a mai értelemben is gyárinak nevezhető téglagyártás, mikor indult itt és kinek nevéhez fűződik.

Az 1864-es kataszteri térkép már ábrázol e helyen négy épületet a Bentzik József tulajdonában lévő nagy területen.

Az 1880-as években a város többször hirdette bérbeadásra Teleki úti (esetenként sáncinak nevezett) téglagyárát. Elképzelhető azonban, hogy ez a „gyár” a Teleki utcai téglavető volt.

Egy 1894-es újságcikk szerint Sartory Oszkár és Morandini Román a város negyedik, körkemencés téglagyárát építi fel Sánc határában, amelyhez a területet meg is vásárolták. E hír sem szólhat a tárgyalt üzemről. Ha a tervezett létesítmény lett volna negyedik téglagyár, akkor feltételezni kell, hogy már működött (Sternék és Habáék gyára mellett) a Billisits-féle gyár is.

- Az viszont bizonyos, 1896-ban, halálakor az itteni gyár tulajdonosa már Billisits József volt. Ezt követően veje, Fatér Mihály építőmester birtokába került.

1912-től Reichenfeld Gyula és társai (Geiszl Viktor, Székely Nándorné) Viktória Gőztéglagyár néven működtették tovább az üzemet, hatvan dolgozóval.

A részvénytársaság főleg cserepet és alagsöveget gyártott.

1922-ben új körkemencét és hozzá gyárkéményt emeltek.

490. Tripammer utca 1.

- A temetői híd beton változata 1909-ben épült. Akkor a meglevő fából készült hidat (Sóhajok hídjaként emlegették) helyéről eltolva építették fel három nyílással az újat. A kivitelező Schustler József budapesti mérnök vállalkozása volt. A híd a második világháború végén lett felrobbantva.

- A temetői híd délkeleti sarkánál helyezkedett el az 1962-ben szanált „Ráctemető”, ahová a város görög és szerb származású, görögkeleti vallású lakói temetkeztek. A kis sírkert létesítésének időpontját nem ismerem, de feltételezhető, hogy a 18. század második felében már létezett.

- Az élő sövényvel kerített, ortodox temető mellől indul az a fasor a vasút mentén, amelyet a Szépítő Egylet telepített 1903-ban.

A „Vasútpart” – a vasúti bevágástól a fasorral együtt telepített sövény választotta el – még a 20. század középső harmadában is népszerű sétálóhelye volt a kanizsaiaknak.

- A kis temető déli oldalán a ma is álló transzformátorház 1938-ban épült. Ekkor kapcsolták rá a várost az országos hálózatra. Ide kötötték be a Szigetvár felől érkező 30 kilovoltos távvezetékét.

491. Tripammer utca 3.

(Temetőkápolna*)

•A temető, amelynek területét a Tizenháromváros végén a város vásárolta, majd gondozta 1769-ben nyílt meg. Katolikus temetőként működött, ahol a protestánsokat – külön temetőjük nem lévén – a sírkert kijelölt részébe lehetett temetni.

•Elsőként, 1770-ben Frantsits Jánost temették itt el.

Első sírkövét 1779-ben emelték Terzer Vencel „király-szappanfőző”-nek. A síremlék 1925-ben még megvolt. Az útnak háttal álló kőről azt tartották, hogy száz (Halis szerint hét) évente az út felé fordul.

1832-es adatok szerint már állt a sírkertben egy kereszt Jézus képével.

A temető területét 1827-ben növelni kellett.

•A temető kápolnája 1847-ben, Tárnok Alajos uradalmi igazgató alapítványából épült.

Építésekor – de még az első világháború idején is – a temető déli széle nem sokkal a kápolna mögött volt.

A kápolna előtti kökeresztet a város 1864-ben állíttatta a korábban létezett kereszt helyett.

A kápolnát 1892-ben, déli irányban ravatalozóval bővítették. A munkákat Sallér Lajos végezte saját tervei szerint.

Jelenlegi harangját – felirata szerint – Szlezák László öntötte Budapesten, 1928-ban. A korábbi harang feltehetően az első világháború áldozata lett.

•Korábban a ravatalozás még a halott házában történt. A gyászolók onnan kísérték a (a később halottas kocsin szállított) halottat a temetőbe.

A 19. század közepétől a tehetősebb családok esetében a menet két oldalán fáklyavivők, a halottat szállító kocsi előtt zenekar (általában Grünbaum zenekara) haladtak. Mindezek előtt párosával és gyertyával a férfi ismerősök, mögöttük pedig a hintók sora – a hölgyekkel – helyezkedett el.

•A keleti oldal sírboltjait 1891-től kezdték építeni.

1914-ben a temető korábbi kapuját lebontották, és négy méterrel délebbre helyezték át.

Az 1100 első világháborús áldozat hősi temetője – mai formájában – 1928-ra készült el. Tekintettel a Kanizsán akkor létesített katonai kórházra, 1916-ban a pozsonyi katonai parancsnokság 3000 sír elhelyezésére, katonatemetőnek alkalmas területet kért a várostól. Ekkor jelölték ki, az akkor még a temető mögött lévő területet erre a célra.

A magyarokon túl osztrák, német, lengyel, olasz, orosz, román, szerb, cseh katonák is nyugszanak ott. 1934-ben 29 olasz katona maradványait hazájukba vitték.

A hősi temető mai formájának kialakítására 1924-ben Barbarits Lajos, a Zalai Közlöny szerkesztője indított társadalmi akciót.

A hősi temető közepére a kanizsai helyőrség készíttetett egy homokkő obeliszket 1940-ben. A hat méter magas alkotás a helyi Mankovits István munkája.

A ma használatos ravatalozó 1936-ban készült el. Akkor építették be a temető északi oldalának kerítésébe a Sétakert Csengery úti bejáratából áthozott három kovácsoltvas kaput és hat kerítéselemet.

1937-ben emelték a temetőben a nagybakónaki (1919-es) vértanuk mauzóleumát. Az öt méter magas, a második világháború után lebontott építményt Vécsey Barna tervezte.

•Az 1926-ban halt meg Móger János, aki három évtizeden át volt a temető sírásója, kertésze.

A harcsabajuszú, pipás-csizmás Mógert mindenki ismerte, sokan kedvelték is. Így aztán a temetőt egyre többen kezdték csak Móger-kertként emlegetni. A szokás még a második világháború után élt.

Bár Móger bácsit szerették a kanizsaiak, a helyben kialakult kifejezés: „Kikerült a Móger-kertbe.”, nem takart örvendetes eseményt.

•Akad azért a kanizsai temetőben – akár mulatságosnak tartható – dolog is.

A ravatalozó és a Tripammer utcai bejárat között kialakított kis parkban áll néhány síremlék, amelyeket a hozzájuk tartozó sír megszüntetése után hoztak ide.

Egyikük fehér márványába a következő feliratot vésték:

Itt nyugszik
TAKÁCS LAJOS
miháldi
Élt 7 évet
Megh. 1928 nov. 5.
BÉKE PORAIRA!

Emeltette bánatos unokája
Öz. TAKÁCS FERENCZné
Miháldról.

492. Úttörő utca 4.

•A sánci major 1860-ban már létező, ma is álló magtárát a második világháború után alakították templommá.

•Az uradalom itteni majorjába kellett behordania a gazdáknak a Kiskanizsa és Nagykanizsa közötti, szántóföldnek feltört berek terményei után az 1812-től kivetett kilencedet.

493. Varasdi utca 46.

- A 20. század elején itt működött a városrész óvodája.

Vasúti utca

- Lásd: Tárház utca.

494. Vágóhídi út eleje

- A Vágóhídi úton, közvetlenül a vasútvonal előtt, az út déli oldalán 1887-ben létesítette ezer sertést befogadó hizlaldáját Vucskics János.
- Többszöri tulajdonosváltás után a város bővítette, majd 1921-ben eladta a Dunántúli Élelmiszer és Áruforgalmi Részvénytársaságnak. Ők nagyszabású tervet készítettek a hizláló feldolgozó üzemekkel történő bővítésére. Bőrgyár, szappan- és gyertyagyár, a szarut, a szórt, a csontokat feldolgozó üzem telepítését képzelték el. 1922-ben elkészült a húsfeldolgozó rész, majd a fejlesztés elakadt.

495. Vágóhídi út közepe

- A Vágóhídi út vasútvonalon túli részén, ugyancsak a déli oldalon, körülbelül félúton a vágóhíd felé állt az a puszkaporos torony és őrszoba, amelyet 1863-ban volt kénytelen megépíttetni a város. Lebontásának idejéről nincs adatom, az 1926-os városrendezési térképen már nem tüntették fel.

496. Vágóhídi út vége

- A város első, kezdetleges vágóhídjához 1874-ben jutott, amikor átvette a két épületből álló, uradalmi vágóhidat, amely a Lazsna-csatorna nyugati oldalán volt, nem túl messze a kiskanizsai úttól, déli irányban.
- Az új városi vágóhidat 1897-ben kezdte építeni Sallér Lajos itt, a puszkaporos tornyon túl. 1911-ben Rauscher Miksa tervei szerint bővítették (gyakorlatilag újat építettek). E modernizálás első lépéseként 1910-ben 44 méter mély, percenként 40 liter vizet adó kutat ásattak. A feladatot Neukom Bálint neves kútfúró végezte el.

1930-ra újabb modernizálás fejeződött be, ekkor Krencsey Géza fővárosi műszaki főtanácsos tervei szerint.

497. Vár út

- Korábban a Kiskanizsára vezető utat hivatalos név híján csak Töltésként emlegették.

Az 1700-as évek elején alakította ki a város két híddal. Az elsőnél (keleten) vámsorompót állítottak. Az 1790-es években azonban az uradalom szerezte meg az itteni vámszedés jogát.

1853-ban az út mellé nyárfákat ültettek.

A kanyarjai miatt hosszú utat 1902-ben a vasút és a Principális-csatorna között „kiegyenesítve” új nyomvonalra helyezték át.

Az új út négy méter magas szénpernye rétegre épült, a régi töltést elhordták. Három év múlva az új utat már szélesíteni kellett.

1914-ben döntöttek a még mindig változatos szélességű út egységes 15 méteresre alakításáról. Mellette vadgesztenyével fasort alakítottak ki.

Vár út 2.

- Lásd: Vár út 8.

498. Vár út 3.

- A szeszüzem keleti és északi oldalán 1923-ban a Magyar Erdőbirtokosok Faértékesítő Rt. új fatelepet nyitott.

Vár út 4.

- Lásd: Vár út 8.

499. Vár út 5.

(Szeszgyár)

- A Dunántúli Mezőgazdák Szeszfinomító Rt. 1903-ban alakult. Somogyi és zalai földbirtokosok alapították.

Ugyanekkor építették e szeszfinomítójukat Gráner Lipót Fiai és Fuchs Samu zalaegerszegi vállalkozásaival. Az építést Fuchs Ernő mérnök vezette.

Az iparvágányt is Gráner Géza cége építette.

1918-ban az épületet nyugati irányban bővítették, és elkezdték likörgyártást is.

- 1915-ben az Erzsébet téren lévő, nemzetközileg sikeres, 1835-ben alapított Blau-féle konyakgyár is tulajdonukba került, ismert termékük lett a Radicum sósorszesz, a Szent Domonkos gyomorkeserű.

Itt 30 emberrel dolgoztak, szállítottak Ausztriába, Angliába, Olaszországba, Amerikába.

- Méri István 1950-es években végzett ásatásai bizonyították, hogy a kanizsai vár magja, belső vára, legrégebbi épülete (várkastély) alapfalai itt rejtőznek a földben, jórészt a szeszgyár épülete alatt.

A kőből rakott falak parkosított környezettel bemutatathatók lennének. Ennek azonban előfeltétele a jelenlegi felszíni építmények majdani eltűnése.

Vár út 6.

- Lásd: Vár út 8.

500. Vár út 7.

- A szeszüzem telkének nyugati szomszédságában, erősen feltöltött területen nyílt meg 1925-ben az új marhavásártér. Egy favázás épület és egy mérlegház állt rajta. A marhák, lovak, sertések számára állásokat alakítottak ki.

501. Vár út 8. és 10.

(Transdanubia)

- 1850 tájékán építtette fel a város első gőzmalmát (ma Vár út 10.) négy kereskedő (Aufrecht Lipót, Láng Henrik, Bettlheim Sámuel és Ollop Sámuel), akik 1862-ben a palini uradalmi malmot is bérbe vették és Kanizsai Gőzmalom Társaságnak nevezték magukat.

A leálló üzem 1869-ben egy „nyilvános közkereseti társulat” tulajdonába került (Rosenberg János, Wellisch József, Neumann Sándor – ők kanizsaiak voltak –, Preisach József és Bettlheim József). Az 1890-es évekre a ma is létező négyemeletes épületben dolgozó malom már újra szüneteltette működését.

- A város 1892-ben kötött szerződést Franz Lajossal, aki vállalta a város ellátását villamos árammal.

Ekkor még petróleumlámpákkal oldották meg a közvilágítást: a 265 lámpából 25 volt Kiskanizsán.

A szerződés a város utcáira 280 izzólámpa, 14 ívlámpa állítását írta elő. Mivel a villamosítás Kiskanizsa nagy részét nem érintette, a vállalkozónak ott további húsz

petróleumlámpát is üzemeltetni kellett. (A régi lámpákat a szerződés szerint meg kellett hagyni, hogy üzemzavar esetén azokat használhassák.)

Az elektromos energia termelését az itt lévő gőzgépekkel képzelték el. Így, a Franz Lajos és Fiai cég megvásárolta az akkor már Vucskics János tulajdonában lévő, romos malmot. A létesítményt Morandini Román kivitelezésében modernizálták. 1894-re kialakították a cég – a várost árammal ellátó – „villámgyárát” is, amely 1922-ben tért át a (váltakozó) „forgóáramra”. Megjegyzem, a cég erre már 1912-ben ajánlatot tett a városnak.

A várost elektromos energiával ellátó, itteni gőzgép 1893-ban új, 32 méter magas kéményt kapott.

Az 1892 augusztusában a korzón bemutatott kísérlet után (Villamos világítás csak minél előbb jöjjön el a te országod!!! – írta a tudósító.), 1894. június 22-én nagy tetszést aratott „próbavilágítást” tartottak a Vucskics-ház (Erzsébet tér 22.) udvarán, egy ott felállított gőzgéppel, majd július 1-én kigyulladtak az utcai lámpák.

Kezdetben 120, majd rövidesen 150 volt lett a kanizsai hálózat által szolgáltatott feszültség.

Az utóbbi érték még a második világháború után is jellemzője volt a városnak: a helybeliek kénytelenek voltak transzformátorokat kapcsolni boltban vásárolt, az országos szabványnak megfelelő berendezéseik elé.

A közvilágítás kiépítése azonban nem egyformán érintette a város különböző részeit: Kiskanizsán még 1910-ben is jobbra petróleumlámpákat használtak. Ekkor azonban történt egy jelentős bővítés. Az addigi 20 kiskanizsai lámpa mellé még 69-et telepítettek, a teljes városban pedig 500-ra emelték az izzólámpák számát és 11 helyen szereltek fel (ebből kettőt Kiskanizsán) újabb ívlámpákat.

Az iskolákban 1894-től, a városházán 1901-től, a kórházban 1903-tól használták az elektromos világítást.

Összehasonlításként: Magyarország (egyben Európa!) első városa, amely közvilágítását villamosította, Temesvár volt, 1884-ben. A századfordulóra az ilyen magyar városok száma huszonötre nőtt. Budapest még nem volt köztük.

Megjegyzem, hogy Vucskics János már 1887-ben ajánlatot tett a városnak a villamos energia szolgáltatására.

1899-ben a Franz-cég javasolta az eredeti, fából készült oszlopok lecserélését öntöttvas oszlopokra, de még 1910-ben is ormóttan faoszlopokon, kötél vastagságú kábeleken továbbították az elektromos energiát, a város központjában is.

•A Franz Lajos és Fiai cég fő tevékenységi területe azonban a malomhoz kötődött. Ehhez a gabonasilót és az iparvágányt 1896-ban tervezte és építette Morandini Román.

Az üzem 150-200 emberrel dolgozott. Zala, Somogy és Fejér megyék gabonáját exportálták Ausztriába, Boszniába.

1909-ben műjéggyárat is létesítettek.

1921-től Transdanubia Egyesült Gőzmalmok Rt. néven a cég kiterjesztette működését a Dunántúlra. Kanizsán kívül üzemük volt Bonyhád, Enyingen és Körmenden.

A Vár út 8. szám alatti irodaházuk (alagsorral, két emelettel, tisztviselői lakásokkal) 1912-ben épült meg; ebbe költözött 1941-ben a MAORT központja. A Transdanubiától 1934-ben vette át a Drávavölgyi Villamossági Rt. a városi, elektromos energiaellátás feladatát, ami következményeként az itteni malom is leállt.

- A Transdanubia volt egyik alapítója a Nagykanizsai Városépítő és Ipari Építési Részvénytársaságnak 1921-ben. A cég telepe itt lett kialakítva vasútvonal és a malom telke között (Vár út 2-től 6-ig).

502. Vár út 9.

(Vasvázás*)

- A Dunántúli Kőolajipari Gépgyár elődjét a MAORT a Délnyugat-Dunántúlon 1937 óta eredményes olajbányászat gépei javítására, gyártására létesítette.

Műhelyei alapját e jellegzetes tetőzetű gépcsarnok képezte.

Egy Teheránba szánt szövőgyár (a németek 1939-ben uszályon csak Budapestig tudták szállítani) elemeiből Gaál Antal bányamérnök és dr. Falk Richárd gépészmérnök szervezési és építési tervei alapján emeltette a MAORT.

Az építkezés 1942-ben kezdődött, 1944 elején végződött. A 15 „mezővel” megtervezett csarnok kivitelezője Kalmár Zoltán cége volt.

1943-ban elkészült az iparvágány is.

- Az üzemi terület keleti oldalán alakították ki a MAORT azóta felszámolt sporttelepét.

- Az üzem előtt, az út mentén mára eltűnt fogadalmi kereszt állt.

503. Vár út 12.

- A Nagykanizsai Üveggyár Rt. 1943 végén alakult meg, hogy a város által biztosított ingyenes telken ólomüveget gyártó üzemet létesítsen.

A tényleges üveggyártás azonban csak egy újabb kezdeményezés nyomán 1947-ben indult el.

504. Vár út vége

- A város első, kezdetleges vágóhidjához 1874-ben jutott, amikor átvette a két épületből álló, uradalmi vágóhidat, amely a Lazsnak-csatorna nyugati oldalán volt, nem túl messze a kiskanizsai úttól, déli irányban.

- A Principális hídja mellett állt Nepomuki Szent János szobra (János-kép), amelyet 1825-ben helyeztek át a Teleki út végére.

Az 1786-os – ekkor még nem létezett a Principális csatorna – térképen is ugyanott látható a szobor jelezve; egy kis, névtelen vízfolyás (korábban a Kanizsa-patak nyugati ága) és az átvezető híd nyugati oldalán.

Halis szerint a 18. század első évtizedeiben került erre a helyére.

- A két városrészt korábban egy szabályozatlan, a környéket rendszeresen elárasztó kis folyó választotta el.

A „Kanizsa” név első, írásos említése nem is a várossal, hanem a patakkal kapcsolatos; az okirat 1193-ban keletkezett. A török korban Kanizsanicza volt a neve a várostól délre eső részének. Szabályozása előtt hívták Kógyár-, illetve Kanizsa-patakként is.

Mikoviny Sámuel 1740-es években készült térképvázlatán a patak a két városrész között még három ágra szakadva látható.

A középső ág az akkor már nem álló vár területén haladt át, a hajdani belső vár nyugati oldalán. Ezt a későbbiekben feltölthették, mert az 1786-os térképen a patak medre már nagyjából a jelenlegi Dencsár-árok helyén volt. Korábban ez volt a keleti ág.

A törökök távozása után a vízfolyások fölé hidak kerültek. Halis szerint a Kanizsa-patak (a keleti ág) hídján sorompó volt, mert a város itt vámolta az áthaladókat, ha azok vidékiek voltak. Már Batthyány Ádám herceg volt a város földesura, amikor a vámszedés joga átkerült az uradalomhoz.

- 1802-ben, amikor a város lakóival kiásatta a két városrész közötti vízlevezető árkokat, kialakították a Principális-csatornát is. Ekkortól a Kanizsa-patak vizét már a Principális csatorna vezette át a városon.

A lecsapolás szándékával a földesúr, illetve a város már 1762-ben és 1766-ban munkákat indított, de ezek megszakadtak, érdemi eredménnyel nem jártak.

- A Principális-csatornának a hídtól északra eső részét sokáig ingyenes népfürdőként használták a helyiek.

Már a 19. század végén gát került (a Franz cégnek volt rá szüksége) a csatornára és egy kiskanizsai polgár öltözöt is állított. Ez hamarosan eltűnt, majd 1909-es híradás szerint egy Flumbort nevű kiskanizsai gazda épített fel hat kabint az átöltözéshez.

Járt ide a „gólya” is. 1910-ben a „Zala” arról tudósított, hogy egy – a hideg vízben megmártózó – napszámos asszonynál megindult a szülés. Az egészséges fiúcska világra jövetelét cigánykerekeket vetve ünnepelték a fürdőző gyerekek.

1937-ben a város a hídtól (északra) 200 méternyire épített gáttal 100 cm-re emelte a „strand” vizét, amelyet a csatornával együtt Kanárisként emlegettek.

Érdekesség, hogy a vizet – nagynak tartott vastartalma miatt – kis üvegekben azok is hordták haza, akik nem fürödtek. Ha szükségesnek érezték, szemvízként használták. Állítólag, használt.

- A hídtól délre, a Principális kiskanizsai oldalán volt a Pivári-malom épülete. Már az 1740-es évekből megmaradt Mikoviny-féle térképvázlat és az 1786-os katonai felmérés is jelezte helyét.

Az 1786-ban még szabályozatlan patak itt egy kis szigetet alkotva elágazott; a nyugati ágra települt a malom. Később a csatorna nyomvonala a kis malom mellé került.

Viszonylag messze volt Kiskanizsától, Ligetváros déli végétől esett nyugatra. A csatorna délnyugati irányba fordulásától délre volt, körülbelül 200 méter távolságban.

Az 1864-es kataszteri térképen még szerepeltették.

505. Vécsey utca

- Az utcát 1913-ban alakították ki (akkor még Mező utcának hívták), majd 1914-ben Vécsey Zsigmondról, a város nem sokkal korábban meghalt polgármesteréről elnevezve átadták rendeltetésének.

506. Vécsey utca 4.

- 1930 őszén avatták fel a város itteni elemi iskoláját.

A közoktatásügyi miniszter megbízásából Friedrich Lóránt budapesti műépítész tervezte nyolc tanteremmel, igazgatói és gondnoki lakással. Az építést Kalmár Zoltán cége végezte.

507. Vécsey utca vége

- Az új utca tette feltárhatóvá a Babochay (Gyár) utca és a köztemető közötti nagy területet. Így kezdődhetett itt meg 1942-ben a MAORT lakótelepének kialakítása. Ezt szükségessé tette, hogy a zalai olajmezők termelése felfutott, lakásokat kellett építeni a MAORT mérnökök, tisztviselők, munkások számára.

Elsőként az utca északi oldalán (ehhez a Sétakertből hasítottak ki területet) építettek két sorban tíz családi házat tisztviselőiknek.

Ezeket túl további 39 lakást terveztek – már szerényebb méretekkkel – más alkalmazottaknak. Hamarosan elkészült a lakótelep azon része, amelyet a mai Papp Simon-sétány, a Vécsey utca, a Maort utca, Olaj utca és a Gyulai Zoltán köz határol.

A terület egy részének parkosítási munkái csak a háború után kezdődhettek el. A háború által félbeszakított építkezések 1946-ban folytatódtak, az ideiglenes barakképületeket lebontották, helyükön időtálló épületek készültek.

A munkálatokat a MAORT építési és tervezési osztálya végezte Bösze Kálmán irányításával.

508. Virág Benedek utca 2.

- Itt épült meg 1922-ben a Zrínyi sporttelep a városi mérnöki hivatal tervei alapján. A hajdani lelátót (alatta voltak az öltözők) jelenleg hullámpala fedi. Felette fából ácsolt tetőzet volt.

509. Virág Benedek utca 4. és 6.

- Itt és a környéken (Virág Benedek u. 8-10., 12-14., 16-18., Dózsa György út 97-99., 101-103., 105-107., és Gábor Áron u. 4-6.) épültek az ONCSA ikerházai. 1942 és 1944 között a város mérnöki hivatalának terve szerint készültek. Már nem áll mindegyikük, a többi pedig átalakításra került.

510. Vörösmarty utca

- A „Zala” című napilap 1887-ben adott hírt a Kinizsi és Petőfi utcákat összekötő utca megnyitásáról, amelyet akkor még Mezei illetve Mező utcának hívtak. 1900-ban kapta mai nevét.

Wlassics utca

- Lásd: Babochay utca

511. Zárda utca

- A rövid utca korábbi házaiból nem maradt semmi.

Korábban a Király és Zrínyi utcák között a keleti oldalon egy ház (1. szám) és tőle délre két telek (1.a és 1.b), a nyugati oldalon pedig öt ház (Király u. 38., Zárda u. 2., 4., 6. és 8.) volt. A Zrínyi utcától a templom felé a keleti oldalon a 3. és 5. számú, a nyugatin a 10., 12. és 14. számú ház állt.

•Az első világháború előtt, készülve a ferencesek területének parcellázására az utca meghosszabbítását tervezték, bekötve azt a Kisfaludy utcába.

Zárda utca 1.

•Lásd: Erzsébet tér 4.a

512. Zárda utca 1.a és 1.b (korábbi számozás szerint)

•A második világháború után itt működő piac helyén, a háború idején a városi faaprító telep működött.

Az 1890-es években ugyanitt tartották előadásait a városba látogató vándorcirkuszok. Egyébként kocsis térként emlegették, valószínűleg akkori funkciója miatt.

•A piac kialakítása közvetlenül a második világháború után történt. Ehhez lebontották a Király utca 40. szám alatti földszintes sarokházat, amelyben még ekkor is patika, illetve Sárkány Mór, fűszer-nagykereskedő raktára volt. (A 40. szám alatt két épület volt. Az emeletes ekkor még megmaradt az utca új nyomvonalára sarokházaként.)

513. Zárda utca 5. (korábbi számozás szerint)

•1911-ben építtette Spitzer Ernő játékgyárnak és lakóháznak.

•A Fém- és Játékárugyárat 1908-ban kanizsai kereskedők Fonyó Mihály és a Spitzer testvérek: Ernő, Samu, Lajos és Zsigmond alapították.

Fonyó apja, Friedlaender Salamon kaposvári kereskedő volt.

Beczfán (Somogy megye) pedig 1864-es adat szerint létezett a Spitzer-féle üvegyár. (Nem tisztázott azonban, hogy annak tulajdonosa – szintén Samu – rokonságban volt-e a kanizsai Spitzerekkel.)

1896-os hír szól arról, hogy Spitzer Ferenc lókereskedő 36 évnyi somogyi működés után Kanizsára tette át lakását.

Az üzem 50 munkással játékokat, próbababákat, háztartási eszközöket készített. Működését a Király utcában kezdte, de gyorsan a Zrínyi utcába telepedett egy, a mai posta telkén lévő raktárépületbe, majd ebbe az épületbe került.

Fonyó helyére már az alapítás évében Steiner József, a Centrál (Központ) kávéház társtulajdonosa került.

A gyárat 1920-ban még megkísérelték újból indítani (munkásokat kerestek), de ez nem sikerülhetett, mert már ugyanebben az évben az üzem volt épületébe Kohn Samu lakatosműhelye telepedett.

- Spitzer Samu vejével, Stern Arnolddal közös cégében a malomiparban is érdekelt volt. Az 1920-as években a sormási hengermalomnak tulajdonosai, a Szentmiklósi (Csengery) úton lévőknek működtetői voltak.

Érdekes viszont, hogy az 1926-os címtár telefonkönyvi része még mindig, mint „Spitzer és Stern malomtulajdonosok és játékgyárosok” adja meg elérhetőségüket a Kisfaludy utca 17.c szám alatt.

514. Zárda utca 8. (korábbi számozás szerint)

- A századfordulón a Kanizsán élő Hűvös (Hirsch, Hirschl) Ármin (Hermann), botfai földbirtokos tulajdonában volt.

- Testvérei is Botfán voltak földbirtokosok: Lipót évtizedekig Kanizsán élt, József ugyan Kanizsán született 1848-ban (más adat szerint 1838-ban), de Budapesten lett ügyvéd, majd közlekedéspolitikus.

Hűvös József 1891-ben Balázs Mórral megalakította a Budapesti Villamos Városi Vasút Részvénytársaságot. Ennek előbb vezérigazgatója, majd elnöke lett.

Alapítója volt a földalatti vasútnak is.

Döntő szerepe volt abban, hogy a kontinens egyik első villamosjárata Budapesten indult és a villamosok a főváros közlekedésében gyorsan teret hódítottak.

Érdemeiért botfai előnévvel magyar nemességet kapott.

Iván nevű fia zeneszerző, Kornél író, László szobrász lett.

- Hűvös Ármin és Lipót tulajdonában volt 1886-ig a ma is működő fatelep a Magyar utcában, a 108. szám alatt.

- Itt, ebben a Zárda utcai házban volt a KÖGÁZ elődjének, a Nagykanizsai Földgázüzem Vállalatnak egyik telephelye megalakulásakor.

515. Zárda utca 16. (korábbi számozás szerint) **(Ferencs kolostor*)**

- A ferencesek már a jelenlegi templom építése előtt megtelepedtek a városban.

Itt, a későbbi zárda udvarán építették fel kis, bolthajtásos székhelyüket, az 1696-ban felszentelt szentélllyel együtt. A későbbiekben a barátok istállóként használták az építményt.

Tóth János 1952-es felmérésekor még állt az udvarban ez a pilléres, tornácos, kétértemes rezidencia. Ma a Zárda utca 5. számú ház áll a helyén.

- A kolostor jelenleg is létező épületének négyzetes, közepén kerengővel ellátott része a templommal együtt épült 38 szerzetes befogadására.

Kiterjedt, a Nagyváthy utcáig nyúló kertjében gyümölcsös volt és gazdasági épületek álltak.

- A barátok 1769-ig az északi oldal földszintjén patikát is működtettek, ahol a szegények ingyen kaphattak gyógyszereket.

A gyógyszerháznak külön bejárata volt néhány méterre a zárda bejáratától nyugati irányban. (Ennek nyoma már nem látszik a kerítés téglafalán sem, mert a második világháború után azt itt lebontották és az épülethez tapasztottak egy kiszögelő kisebb toldalékot, amely talán az ott működő kollégium igényeit elégítette ki.)

A szerzetesek e tevékenységüket 1714-ben kezdték, de van korábbi adat is a gyógyszerészet helyi jelenlétéről. 1696-ban a város lakója volt Schober József patikus.

- A nyugati szárny és a déli, L alakú rész a 19. században épült.

Utóbbinak földszinti részén volt az ebédlő. Freskók díszítették, amelyek mára megrongálódva, lemeszelve várják sorsuk alakulását. Az utolsó vacsorát ábrázoló hatalmas olajfestménye ma a piarista gimnáziumban van, az ebédlőben.

Intarziás ajtaját, illetve a berendezés egy részét a múzeum őrzi.

1690-től létezett könyvtárában több száz régi kötetet őriztek, de a kötetek teljes száma a két világháború között csaknem 5000 volt.

A zárda folyosóit 1892-ben burkoltatták kőkockákkal, a folyosó ajtóit fölé – csökkentve a huzatot – piros, fehér, zöld színekkel üveglakokat rakattak, a téglakerítést pedig megmagasították.

- A rend teológiai főiskolája 1925-ben ugyan Kanizsára került és itt működött, azonban már 1926-ban Szombathelyre költözött.

1924 végén tervezték, hogy a rend tulajdonában lévő – akkor Zalaegerszegen lévő – két képet, amelyeket a zárda a zágrábi rendháztól kapott hajdanán, visszahozzák Kanizsára.

A terv megvalósulásáról nincs adatom. Az egyik, akkor 265 éves kép Zrínyi Miklóst, a költőt, a másik (126 éves) Zrínyi Ádámot ábrázolta.

1929-ben a rendház padlásán egy régi, 60-65 centiméter magas Madonna-szobrot találtak. Valószínűleg körtefából faragták, a ruházatot kékre festették, a kis Jézust tartó Máriát meghajlított derékkal ábrázolta.

Azt feltételezték róla, hogy a várban állt hajdani templomból származik és Mátyás király idejében készült. A szobor további sorsáról nincs adatom.

- 1702 és 1714 között a ferencesek helyi gvardiánja Andrassy Miklós volt. A Rákóczi-féle felkelés idején – egy időre elhagyva a rendházat – a kurucok mellé állt. Dervis generálisként emlegették, mert a szabadságharcban csapatot is vezetett.
 - A kanizsaiak annak idején a zárdát, illetve a templomot övező körülbástyázott részt (ez hajdan temetkezési hely is volt) cintóriumnak, cinktóriumnak nevezték. A nevek talán a cinterem (templom körüli temetőkert), a locus cinctus (körülkerített hely), cemeteryum (temető) szavak torzulásával születtek. Minden bizonnyal itt alakították ki a modern Kanizsa első temetőjét. Ezt alátámasztja, hogy a Felsőtemplom első elődje (egy fából készült kápolna) 1730 körül épült. Így az ott létesített temető sem jöhetett létre sokkal korábban. A cintóriumot a 18. században, a 19. század első felében árok vette körül, amelyen az Ady, illetve Zárda utca felé (észak felől) egy-egy vasból készült rostélyon lehetett átjutni.
 - Még az 1870-es években is szokás volt, hogy város hajdúja a nagyobb ünnepeken a cintórium utcai oldalán, a szentmise alatt „mozsarazott”: 8-10 mozsár elsütésével emelte az ünnepi hangulatot. Ezek állítólag még a török időkből származó rozsdás mozsárgyuk voltak.
- A hajdúk a strázsamester vezetésével alkották a város rendőrségét. Cser Józsefet, utolsó strázsamesterét 1868-ban nyugdíjazta a város. Fia írta meg elsőként 1848-49 kanizsai történezeit.
- 1950-ben a ferences barátok már nem miséztek, de deportálásukat nem kerülhették el.

516. Zrínyi Miklós utca

- Az 1820-as években még csak az Ady utcából induló két darabkája létezett. A déli részből alakult ki a Kis Német utca. Ez sokáig nem vezetett a Király utcáig, oda csak egy sikátoron (Király utca 26.) lehetett átjutni. Az utca e része északi oldalán még a második világháború idején is alig-alig volt ház: a telkek tulajdonosai csak a Király utcai oldalon építkeztek. Ugyanakkor ellenállásuk még a 20. század elején is akadályozta az utca szélesítését. Az 1873-ban Zrínyi Miklósról nevezték el a Kis Német utcát. Számozása akkor még az Ady utcától indult. Házaiból mára egy sem maradt.
 - Az északi rész kapta a Fülöp utca nevet, valószínűleg ez sem vezetett eredetileg a Széchenyi térig.
- Batthyány Fülöp hercegről nevezték el. Ő volt az, aki az 1840-es évektől az utcától délre eső területeit kimérette, és lehetővé tette az oldal beépítését, illetve több utca

kialakítását errefelé. A városnak e részét (a Csengery, Zrínyi, Katona József utcák, a Kossuth tér és a vasútvonal között) ekkoriban Fülöpvárosnak nevezték.

A Csengery úttól keletre az északi oldal beépítése itt is lassan haladt, mert a telektulajdonosok háza a Deák téren állt.

A jelenlegi Zrínyi utca e részét 1873-tól Iskola utcának nevezték.

- 1900-ban az akkori Zrínyi és Iskola utcákat Zrínyi út névvel összevonták.

517. Zrínyi utca 2. (korábbi számozás szerint)

- A hajdani földszintes ház a Babochay-ház szomszédjaként érdemben még a Király utca része volt.

Az 1860-as években Schönfeld Ignác, majd a Hoch család birtokolta, a századfordulón Hoch Fülöp itt működtette kovácműhelyét.

Utóbb dr. Hoch Oszkár ügyvédé, a sormási hengermalom tulajdonosáé lett az épület.

- 1924-ben itt kezdte, később pedig a Király utca 33. szám alatt folytatta tevékenységét Kovács József, az időszak vezető kőfaragó-mestere. Nevéhez fűződik például a Törvényház (Erzsébet tér 7.) összes kőfaragó és műköves munkája.

518. Zrínyi utca 18. (korábbi számozás szerint)

- A századfordulón Vilhelm János képfestő dolgozott itt, az utca déli oldalán álló házban.

519. Zrínyi utca 24. (korábbi számozás szerint)

- Itt nyílt meg az izraelita hitközség földszintes kis kórháza. Az 1920-as évekig működött. 1800-ban alapították, három szobában húsz ágygal működött.

Főorvosa, igazgatója volt Horsetzky Mór is.

- 1925-ben ide költözött a város szemkórháza.

Zrínyi utca 27. (egyben Ady utca 10.)

- Lásd: Ady utca 10.

Zrínyi utca 29. (egyben Ady utca 7.)

•Lásd: Ady utca 7.

520. Zrínyi utca 30. (korábbi számozás szerint)

•Szemben a Célpont üzletházzal egy emeletes ház állt. A 20. század elején épült, 1917-ben már létezett.
A két világháború között Kellermann Miksa, majd özvegye tulajdonában volt.

521. Zrínyi utca 31.

•A telek belső részén ma is áll Weiss Ernő üvegkereskedő 1927-ben épült emeletes raktára.

522. Zrínyi utca 33.

(Kereskedelmi iskola*)

•Az izraelita hitközség építtette hivatalos helyiségeinek és lakóháznak 1882-ben. Geiszl Mór helyi építész tervezte, Hirschl Ede és Bachrach Gyula cége kivitelezte.
•Itt alakították ki a rabbi és a hitközség világi elnökének lakását is.
1892-99 között itt működött a középfokú kereskedelmi iskola első évfolyama, az emeleti rész keleti felén.
1944 és 1992 között a felsőkereskedelmi iskola, majd utóda, a Thúry György Kereskedelmi Szakközépiskola otthona volt.
2000 óta főiskolai képzés folyik az épületben.
•A telken előzőleg három apró ház állt.

523. Zrínyi utca 35.

•Miután a Dél-zalai Takarékpénztár a Fő utcai oldalon felhúzatta a Bazar udvar épületét, 1882-ben folytatták a beruházást.
A Zrínyi utcára nyíló második udvar épülete a másikonál szerényebb kivitelezésű lett.
•1883-tól ennek első emeletén bérelte helyiségeit a Nagykanizsai Szabadelvű Kör, amely egy évvel korábban jött létre Eperjesy Sándor ügyvéd, a Dél-zalai Takarékpénztár elnöke vezetésével. A bérlemény 11 teremből állt, ami maga is utal a kör jelentőségére ezekben az években.

Zrínyi utca 36. (egyben Ady utca 12.)

•Lásd: Ady utca 12.

Zrínyi utca 38. (egyben Ady utca 9.)

•Lásd: Ady utca 9.

524. Zrínyi utca 40.a

•Itt építtette fel házát a telek keleti felén Bartos Béla fogorvos 1890-ben. Annak idején a teljes telek a 40. sorszámot viselte, az is, amelyen most a szomszédos iskola tornaterme van.

A 20. század elején még Bartos Géza fogtechnikus birtokolta.

Ekkoriban kerülhetett sor a jelentős átépítésére, amely révén a ház már a telek teljes szélességét elfoglalta, hiszen az 1916-os felmérés nyomán készült térképen már látható a máig megmaradt rész is.

Aztán kereskedők követték tulajdonosként egymást. A világháború idején az idős Szukits Zsigmond, a város egyik legtekintélyesebb kereskedője, majd Blumenschein Jakab.

525. Zrínyi utca 42.

•Az utca e részének legöregebb háza. 1860-ban már létezett. 1911-ben Svastits-házként említették, özv. Svastits Károlyné birtokolta.

526. Zrínyi utca 43.

(Bettlheim-ház)

•Az építtető – Kohn Ödön – nevét ma is őrzi a KÖ monogram a homlokzat középső részén, fenn, a párkányzat alatt.

Az építés 1896-os időpontját pedig még feljebb, egy szélkakason láthatjuk. A takarékpénztár telkéből kihasított területre Sallér Lajos tervezte és építette.

•Kohn kalapkereskedő cégét 1841-ben alapították.

Korai halála (1899) után özvegye, Strém Johanna (Janka) 1901-ben már kénytelen volt áruba bocsátani a jelentős múltú vállalkozást és évekkel később e házát is.

•Utóbbi Bettlheim Győző tulajdonába került. Így az 1910-es években itt volt az 1809-ben alapított Bettlheim W. Samu és Fiai cég szalmatok és nádfonó gyáranak irodája.

A gyár az Erdész utcában működött, és számos nyugati országba szállította üveghüvelyeit és nádfonatait.

527. Zrínyi utca 45.

- Udvara nyugati oldalán – erősen átalakítva – még áll a Fatér Mihály által utólag, 1886-ban épített kocsiszín. Építtetője Grünhut Henrik volt, hiszen akkoriban a család tulajdonában lévő telek innen a Deák térig nyúlt.

Maga a ház is akkoriban épült egy emelettel, romantikus stílusú homlokzattal. Az utóbbiból az emeletráépítés után már semmi sem látszik. Kapuja viszont máig megmaradt.

- A házban kezdte meg működését a Kanizsára áthelyezett megyei iparfelügyelőség 1911-ben.

Az 1920-as években Merkly-Belus József gyógyszerész tulajdonában volt.

Zrínyi utca 46.

- Lásd: Csengery út 9.

528. Zrínyi utca 47.

(Eisinger-ház)

- A textíliák kereskedésével 1861 óta foglalkozó Eisinger Henrik 1885-ben épített, Geiszl Mór tervezte háza.

A Deák térig nyúló telek másik oldalán pedig, a már ott lévő házat (Deák tér 3.) emeletesre építtette át.

Eisinger 1909-es halála előtt a Nagykanizsai Takarékpénztár Rt. pénztárnokaként volt közismert.

- Itt, az új épület emeletén működött 1885-től néhány évig (nyolc szobával és egy nagy tanteremmel) Vezekényi Horváth Lilla „leánynövelde” intézete.

- Az 1920-as évektől a Harkányfürdőt 40 évre bérlő Antal Jenő nagyvendéglős háza volt.

Antal Jenő 1924-ben szerződött a Benyovszky családdal a fürdő haszonbérletéről.

Korábban hét évig bérelte Hévízen a fürdőt és a szállodát. Tagja lett a

Magyarországi Balneológiai Egyesület vezetőségének is.

Antal Kanizsán 1918-ban megszerezte a vasúti vendéglő bérleti jogát, majd az Arany Szarvas szálloda tulajdonosa lett.

- A ház keleti oldalához 1922-ben öt szobával házat építettek (a Zrínyi utca 49. alatt, de már nem létezik), a városi zeneiskola alapítását megelőzve, a Fenyves-féle zeneiskolának.

Egy évvel később kapta meg a hivatalos működési engedélyt Nagykanizsai Közművelődési Társaság államilag engedélyezett zeneiskolája névvel. Működését – a feltételek hiánya miatt – nagyon sok kritika érte. Pedig, azok itt javultak: az intézmény az előző évben a gőzfürdő (Kisfaludy utca 4.) akkor már nem használt kocsmái épületében volt elhelyezve, ahol a sok helyütt hiányos tetőn keresztül áztak, penészedtek a falak, a kölcsönbe vett zongorák.

1920-as létrejöttékor az Ady utca 1. alatti épület második emeletén kezdte tevékenységét.

529. Zrínyi utca 48.

- Az öreg ház 1860-ban már létezett.

- 1912-es haláláig Schmiedt Frigyes (a szabadságharc résztvevője), majd özvegye tulajdonában volt.

Akkoriban, amikor Batthyány Gusztáv volt a hercegi birtok ura, Schmiedt volt a kanizsai és ludbergi uradalmi tisztartó. Sokáig elnöke volt a Nagykanizsai Társaskörnek.

- Szintén hosszú életű fia, Zsigmond (az ő nevét már jobbra Schmidtként írták) 1902-től cementáru-, majd ecetgyárosként (Magyar utca 13.) vált a városban ismertté.

Zrínyi utca 49.

- Lásd: Zrínyi utca 47.

530. Zrínyi utca 50.

- Ez a ház is állt már 1860-ban, bár homlokzata későbbi átalakítás eredménye lehet. A századfordulón Deutsch Mór bőrkereskedő birtokolta.

Zrínyi utca 55. (egyben Széchenyi tér 1.)

- Lásd: Széchenyi tér 1.

531. Zrínyi utca 56.

(Evangélikus imaház és iskola)

- Az evangélikus gyülekezet 1845-ben alakult meg, bár a 16. században már volt lelkesze a felekezetnek Kanizsán. Az akkori gyülekezet azonban az ellenreformáció korszakában megszűnt.
 - Koch Gottlieb asztalos e házat 1857-ben vásárolták meg imaháznak. Ezt követően építették fel az udvar végén 1884-ig működő iskolájukat, amelyet a reformátusokkal együtt használtak.
- Első tanítójuk 1861-től Péterfi Sándor volt, akinek ez volt első működési helye. A gyülekezet 1899-ben adta el az épületet.
- 1907-ig német nyelvű istentiszteletei is voltak a gyülekezetnek.

532. Zrínyi utca 58. (egyben Batthyány utca 2.)

(Tersánczky-ház)

- A hajdani 5. számú fülöpvárosi, uradalmi funduson áll a ház. A területet az 1840-es évek végén vásárolta meg 1/3-1/3 arányban Koch Gottlieb, Koch Mihály és Tersánczky József.
- E harmadán épült fel dr. Tersánczky József járási tisztiorvos klasszicista lakóháza. A 19. század közepén már állt.
- Tersánczky 1844-ben Kanizsára kerülve nagy elismertséget szerzett szemorvosként.
- A Szabadhegyen volt birtoka; a helyi szőlészet és borászat lelkes híveként, hirdetőjeként ismerték.
- Amúgy polihisztornak számított; a helyi sajtóban a város ügyeivel kapcsolatos javaslatok sokaságával bombázta – ahogy írta: „jobb híján” – a képviselőtestületet, „mert hiszen az úristenről alig tételezhető fel, hogy újságot olvas”.
- Alapállását jól jellemzi a tőle származó mondat: „Olyanról írunk, ami nincs, és azért írunk róla, hogy legyen.”.
- 1867 végén alakult meg a Nagykanizsai Tornaegylet. Elnöküknek az eszmét lelkesen támogató Tersánczkyt választották, aki a tisztséget viszont nem vállalta. Így az eredetileg alelnöknek választott Walbach Mór lett egy hét elteltével az elnök.
- Tersánczky halála után, 1910-től a Kerületi Munkásbiztosító Pénztár, majd 1938-ig az OTI itt működtette irodáit, orvosi rendelőit.
 - A fiatalon, 1886-ban elhunyt Erdősy (Biba) Eugénia ünnepelt szubrett volt. Legnagyobb sikereit a berlini Walhalla Színház, az udvari opera énekeseként érte el. Szülei – halálakor – e házban éltek, innen indult az énekesnő temetési menete.

A tragédia hírére a helyi lapokban többen is verssel emlékeztek Kanizsa ünnepelt szülöttére. A legrövidebbet (talán legjobbat) itt közlöm.

Erdősy Eugénia emlékkövére:

Csillag voltál... Csillag az égboltról, ha lehullott:
Egy szaladó fényív messze utána ragyog...

Ifj. Tersánczky József

Erdősy Nándor másik leánya, Kornélia és fia, Bálint is tanítók lettek. Utóbbi a későbbiekben kereskedelemmel is foglalkozott.

Zrínyi utca 59. (egyben Széchenyi tér 3.)

•Lásd: Széchenyi tér 3.

Zrínyi utca 60. (egyben Batthyány utca 1.)

•Lásd: Batthyány utca 3. és Széchenyi tér 4.

Név- és tárgymutató

A szervezetek nevét, ha az a „Nagykanizsai” jelzővel kezdődik, jobbára a jelző nélküli elnevezésnek megfelelő helyen szerepeltetem.

A

- A falu rossza (színdarab) 421
- A híd (színdarab) 421
- A kötélverő háza 370
- ABC-s könyv 109
- Ábrahám Zsiga háztulajdonos 358
- Aczél (Acél) Pál filmrendező 279
- Aczél Pál ügyvéd 279
- Aczél-ház 279
- Adam Henrik építész 222
- Adatok Zalavármegye történetéhez (helytörténeti füzetek) 42
- Adler Miksa mészáros 14
- Adler Mór mészáros 14, 315
- adóhivatal 199, 315
- adventista imaház 165
- aggok ápoldája 7
- agyagbánya 64, 139, 172, 378, 380
- Akasztófa-dűlő 89, 135, 222
- aknafedél 124, 431
- Alaksza Ambrus költő 450
- Albanich család 238
- Albanich Flórián városbíró 70, 186, 238
- Albanich Jakab városbíró 238
- Aldobrini Giovanni Francesco herceg 397
- Aldobrini herceg szobra 397
- Alexics Demeter cukrászdája 423
- Alföld fásítása 258
- alkapitány 51
- állami anyakönyvvezetés 372
- Állami Erdők Főosztálya 258
- Államvédelmi Hatóság 427
- állatorvosi hivatal 78

állatvásártér 172, 289, 338, 342
Állatvédő Egyesület 108
Alsó-Ausztriai Kézműves Egyesület (Nied. Oesterr. Gewerb. Verein) 152, 195,
204, 205, 212
Alsódomboru 175
Alsótemplom 16
Alsó-Zalavármegye 238
Altai József rendező 130
Általános Betegsegélyező Egylet 212, 222, 407, 473
Általános Ifjúságképző Egyesület 215, 372
Általános Munkásképző Egyesület 215, 232, 430
Altstädter és Loewy (Löwy) cég 211
aluljáró (Csengery út) 89, 351
aluljáró (Erdész utca) 188
Amerika vendéglő 137
Amerikai Automobil Forgalmi Vállalat autóbusza 469
amszterdami olimpia 140, 477
Andrássy Miklós gárdián 515
angolpark 39, 60, 380, 465
Angster cég 148
Anna-harang 450
Anna-napi búcsú 146
Antal Jenő vendéglős 151, 528
anyakönyvi hivatal 220, 372
Apáthy Lajos postai szolga 394
Ápolda utca 1
Apolló Mozgóképszín 215
Apponyi Albert 222
Arany Kasza vaskereskedés 231
Arany Oroszlán Szálló 196, 197, 198, 230
Arany Szarvas Szálló 128, 196, 197, 212, 213, 214, 302, 528
Arató (Neusiedler) Jenő bíró 148
Aréna 412
Armuth Náthán kereskedő 212, 406
Armuth-telep 212
Árpád vezér szobra 291
Árvai Adolf kereskedő 299
árvatári ház 462

Árvay Zsigmondné kereskedő 93
Assisi Szent Ferenc harang 16
asztaltársaságok 218, 229, 283
átkelőhelyek az úttesten 220
Attenberger iparművész 218, 230
Auerbach és Kozmata fényképészek 214
Aufricht Lipót kereskedő 501
Augenfeld Fülöp orvos 212
Auspitz Jakab 62
Autóbusz Vállalat 469
autóbuszjáratok 469
Autóforgalmi Rt. 469
Autóforgalmi Vállalat (Zob Elemér tulajdonában) 469
autópálya 397
ÁVH 427
Axenti György kereskedő 153
Axenti János kereskedő 153, 215
Axenti Rozália 215
Axentiek 153, 157
Axenti-ház 153, 465
Az olimpiai játékok története (tanulmány) 477

B

Babics Antal cipész 254
Babochay család 298
Babochay György polgármester 180, 213, 222, 226, 234, 298, 372, 418
Babochay János városbíró 7, 147, 205, 298, 440
Babochay József városbíró 198, 234, 298
Babochay Józsefné (Szlovák Katalin) 234
Babochay-ház 234, 298, 517
Babochay-telek 52
Baboss László ügyvéd 82
Bacchus szobra 115
Bach-huszárok 116
Bachrach és Hirschl cég 9, 22, 94, 120, 307, 349, 419, 522
Bachrach Gyula kereskedő 9, 94, 126, 217, 239, 307
Bachrach Károly nemzetőr 94
Bachrach Leopold nemzetőr 94

Bachrach-ház 94
Back Károly földbirtokos 380
Bacsics és Kosák építési vállalkozók 88, 113, 347
Badacsony vendéglő 215, 246
Bäder és Fischer cég 231, 273
Bäder Samu kereskedő 231, 479
Bagladi és Kluger mészárosok 361
Bagola 383
Bagolasánc 381
bagolasánci fiókgyülekezet (evangélikus) 53
Bajer cukrászda 159
Bajer Vince cukrász 159
Bajer Vincéné 148
Bajer-ház 159
Bajor László vendéglős 283
báladó Híradás 229
Balassa Béla 95
Balassa Gyula üzemtulajdonos 293
Balassa Károly színtársulata 127
balatonberényi fürdőtelep 36, 212
Balatonkeresztúr 241
Balatonmáriafürdő 241
Balatonszentgyörgy 150
Balázs Mór 514
Balázi és Offenbeck cég 138
Balázi Károly nyomdatulajdonos 93
Balázsy György fürdős 105
Balla János orvos 208
Balogh Károly asztalos 273
bálozás 157
Balret Achmed cukorkakészítő 401
Balthasar Inkey de Pallin 379
Bánk bán (színdarab) 421
Bankegyesület Rt. 2, 23
Banki székház 90
Bankó Károly festő 148
Bankpalota 238
Bánom utca 418

Barabás László plébános 318
barakk-kórház 124, 145
Bárány fogadó 290, 429
barátok kertje 124, 269
Barbarits Lajos szerkesztő 213, 487, 491
Barcs (Bartsch) György aljegyző 148
Barcs 32
Bardó Károly építőmester 44, 400
Bardócz Dezső festő 91, 222
Bariss Gyula szállodás 241
bárai cím adományozása 205
Barthos Gyula főerdőmester 26
Bartos Béla fogorvos 524
Bartos Géza fogtechnikus 524
Bátorfi (Bobek) Lajos szerkesztő 42, 461
Batthyány Ádám herceg 504
Batthyány birtok 22
Batthyány Fülöp herceg 7, 107, 199, 227, 228, 516
Batthyány gimnázium 423, 424
Batthyány Gusztáv herceg 529
Batthyány Lajos gróf, a város földesura 16, 33, 187, 225, 359
Batthyány Lajosné (Zichy Antónia) grófnő 170
Batthyány uradalom 22, 194, 219, 266, 450
Batthyány-kastély (Ludberg) 226
Batthyány-Strattmann Lajos gróf uradalma 274
Batthyány-Strattmann László herceg 226
Bauer Ferdinánd hadügyminiszter 70
Bauer József üzemtulajdonos 478
Bauer Márton üzemtulajdonos 478
Bauer Miksa kereskedő 361
Bauer-ház 361
Baumhorn Lipót építész 228
Bay György rendőrkapitány 137
Bay-féle vendéglő 137, 283
Bay-ház 137
Bazár udvar 94, 98, 230, 232, 234, 239, 245, 523
bazársor 92
Bazsó József kocsigyártó 472

Beák János vendéglős 290
Beczefa 513
Bécs 128, 152, 178, 189, 205, 206, 212, 356, 370, 401, 409
Becsehely 124
bécsi gabonavásárok 212
Bécsi utca 360
Beierl Ferenc hentes 132
Békás tó 397
Békás-malom 450
Békástói erdő 397
belga király 39, 201
Belgrád 195, 206
beliscsei faipari üzem 205
Belovár-Kőrösi- Határ-Őrző nevet viselő Nemes Ezrednek Chorusa 229
belső major 22
Belus Anna 327
Belus József polgármester 222, 233, 327, 462
Belus Lajos gyógyszerész 327, 462
Belus udvar 232, 233
Belváros 238
Belzat Achmed cukorkakészítő 401
Bem József 178
Benkő Ferenc borbély 350
Bentzik Ferenc bérlő 475
Bentzik Ferenc ügyvéd 471, 475
Bentzik József mészáros 471, 475, 489
Bentzikek 475
Bentzik-ház 475
Benzián Izrael kereskedő 204, 212
Benzián-ház 212
Benyovszky család 528
Beregszász 487
berek 492
Berény Árpád ékszerész 223
Berény József ékszerész 223
Berény-féle ékszerész cég 223
Berényi Béla építési vállalkozó 349
Berg Károly építész 2, 149, 487

Berge György Kristóf várparancsnok 16, 198
Berge-ház 198
Berger (Bolgár) Sándor 372
Berger Adolf kereskedő 293
Berger Bernát háztulajdonos 315
Berger Géza orvos 423
Berger Pál fakereskedése 103
Berkes József építész 12
Berki vendégfogadó 375
bérkocsik 147
Berlász Jenő szerkesztő 476
Berlin 232
Bernandics (Bernándis) János szabó 260
Bernhard Gáspár városbíró 7
Bertha Bulcsú író 336
Beszédes Ottó képzőművész 421
betelepülés Kiskanizsára 332
Bettlheim B. és Fia cég 106
Bettlheim Baruch kereskedő 106
Bettlheim Ede gyáros 106, 190
Bettlheim és Guth cég 194
Bettlheim Győző (Szigfrid) gyáros 23, 190, 526
Bettlheim József kereskedő 501
Bettlheim Márkus 10
Bettlheim Rezső kereskedő 194
Bettlheim S. W. és Fiai cég 106, 526
Bettlheim W. Samu kereskedő 106, 371, 501
Bettlheim-ház 526
bevásárlók (Krobotenfahrer) 152
Biba (Erdősy) Bálint tanító 109
Biba (Erdősy) Eugénia szubrett 109, 356, 532
Biba (Erdősy) Kornélia tanító 109
Biba Zseni (Erdősy Eugénia) 356
bicskagyár 478
Bicskei Karle István szobrász 487
Bicskei Karle János festő 487
Billisits József gyáros 489
Billisits-féle téglagyár 489

Billot Ferdinánd gróf 380
Billot márki főudvarmester 380
Billot Nándor (Ferdinánd?) gróf 380
Birkheim Alajos 342
birkózás 235
Bischitzky Miksa zenetanár 429
Bischitzky Miksáné kereskedő 429
Bisztricsányi János borbély 78
biztosító hajtű 341
Biztosítópalota 236
Blaha Lujza színész 197, 412
Blankenberg Imre kereskedő 118, 161, 204
Blankenberg Vilmos kereskedő 118
Blau Béla gyáros 206
Blau család 195
Blau Jakab kereskedő 326
Blau Károly 108, 110
Blau Lajos gyáros 132, 206
Blau Lázár 295
Blau M. és Fiai cég 367
Blau M. Fiai cég 206
Blau Mór kereskedő 222
Blau Mózes és Fia cég 206
Blau Mózes kereskedő 195, 206
Blau Nándor gyáros 206
Blau Pál gyáros 110, 132, 195, 206, 326
Blau Pál préháza 195, 450
Blau Simon orvos 208
Blau-ház 110, 160, 195, 215
Blau-telek 89, 132, 468
Blumenschein Jakab kereskedő 144, 524
Blumenschein József kereskedő 144, 427
Blumenschein Mór kereskedő 144
Blumenschein Vilmos kereskedő 427
Blumenschein Vilmosné (Kohn Hedvig) zongoraművész 427
Bocska 240
Bocskai utca 461
Boda Karolin (Szekeres Józsefné) elnök 61

Bogenrieder Frigyes gyógyszerész 235
Bogenrieder József vendéglős 229, 235
Bogenrieder-palota 235
Bognár József rendőrkapitány 50
Boha László kovács 361
Boheim Theofilus szobrász 193
Bója (Boja) Gergely tanító 68, 222
Bojtor József kocsigyáros 12, 22, 323
Boldogságos Szűz Mária-kápolna 487
Bolf György kiskanizsai városbíró 488
Bolgár (Berger) Sándor 372
Bolhás (mozi) 406
Bolyai János Általános Iskola 203
Bonyhád 501
bordélyház és témaköre 59, 78, 79, 105, 399, 406
borkereskedelem 23, 63, 75, 88, 115, 129, 295, 299, 366
Boronkai Károly kereskedő 311
Boronkai Károlyné (Büchler Ida) 311
Boronkay-ház 300
borszállítás 23
boszniai háború 426
boszorkányperek 222
Botfa 514
Botfi (Stockhoffer) Károly erdőmester 349
Botfy (Botfi) Lajos polgármester 349
Bouer Gyula műépítész 385
Bozsinovics János cukrász 363
Böcsföldi János építő 437
Böhm Emil gyáros 444
Böhm Jenő fürdős 105
Böhm József fürdős 105
Bördolmányos Antal háztulajdonos 488
Bördolmányos György háztulajdonos 488
börtön (járási) 262
börtön 199, 200
börtönügyi múzeum 146
Bósze Kálmán erdőmérnök 507
Brandl Mór és Izidor kereskedők 23

Brausewetter Victor terrakotta szobra 115, 299
Brebrovics János kovácsmester 9
Breier-ház 240
Breiner és Grünfeld cég 57
Breuer Izidor bérlő 95
Brónyai Lajos mozis 213
Bruncsics József kereskedő 438
Brunner Erzsébet festő 51
Brunner József (ifjabb) nemzetőr százados 358
Brunner József ács 358
Brunner József kávéház 195, 215, 358
Brunner Mátyás ács 358
Brück Márkus szállító 300
brücksali börtön 200
Bucholz Viktor 57
búcsújárók 250
Buda felé vezető út 351
Budapesti Villamos Városi Vasút Részvénytársaság 514
Bún Samu tanár 111
Burgenland 152
Burján Lajos őrnagy 420
Büchler Edit 309
Büchler Ida (Boronkai Károlyné) 311
Büchler Mór karnagy 160, 311
Büchler Mór kereskedő 309
Büchler-ház 311
Bürde Emil 370
Bürger Verein 419

C

Camera (folyóirat) 232
Canisa Schlaraffia 213
Casino 7, 246
céhláda 475
céhmester 471, 475
céllovölde 160, 380
cemeteryum 515
Centrál (Központ) Kávéház 230, 351, 513

Centrál (Központ) Szálló 218, 230, 469
chemal 70
Chevra Kadisa 33
Chinorány Antal 223
Chinorány Boldizsár postamester 48, 151, 218, 223
Chinorány família 218, 221, 223
Chinorány Géza postamester 312
Chinorány István postamester 218
Chinorány Lipót postamester 218
Cigány (Petőfi) utca 298, 388, 395, 403
cigányzenészek 197, 201
Ciglenice 64
cikória 138
cinterem 16, 515
cintórium (cinktórium) 515
Cipész és Csizmadia Munkások Szakegylete 401
cipőgyár 21
cipőkrém 372
Clement Lipót bérlő 39, 152
Clement Lipótné (Godina Vilma) elnök 39, 61, 152
Clement Simon diplomata 229
cukorkakészítő (gyár is) 13, 118, 131, 292, 363, 367
cukrászda 92, 149, 158, 159, 352, 423
Czenek Márton kalapos 160
Czenek-ház 160, 419
Cziczelle utca 398
Czirbusz Géza egyetemi tanár 187
Czobor Zoltán 95
Czuczy-kastély 124

Cs

Cs. és Kir. 5. számú lóavató-bizottság 480
Cs. k. szab. oszt. hitel intézet magyar sőüzlete 133
Csáktornya 117, 199, 235, 422
csáktornyai laktanya 239
Csány László 78
csapi uradalom 175, 322
császár és királyi udvari szállító 206

Császári és Királyi Fleischacker-féle Katonai Rumgyár 159
Császári és Királyi Szabadalmaztatott Déli Vaspálya Társaság 135
csatornázás 124, 289, 484
Cseh Joákim tanár 336
Csehország 152, 161
cselédlakások 22
cselédotthon 262
Csemits Károly csizmadia 354
csendőriskola 116
csendőrség 116, 381, 433
csendőrség laktanyája 116, 262, 433
csendőrség szárnyparancsnoksága 116
Csengery Antal mellszobra 89, 291
Csengery Antal országgyűlési képviselő 89, 203, 213
Cser József strázsamester 222, 474, 515
Cser József szücs 474
Cser József tanító 474, 515
Cserfő 7, 146
cserfői út 397
Csertán Sándor kormánybiztos 186
Csigaházi Antal erdőmester 434
Csillag Jenő gyáros 322, 375, 412
Csillag Zsani malomtulajdonos 375
Csima Jánosné (Hayden Mária) háztulajdonos 432
csíráztató 143
Csók Ilona (Dobrovics Dömötörné) 173
Csokonai Vitéz Mihály 222
Csónakázótó 267, 380
Csontos-rét 289
csonttelep 192, 280
Csoportházak 204, 219, 220, 222, 410
Csordás utca 251
csőposta 10, 465
Csuka Illés molnár 450
Csurgó 222
Csutorás utca 49

D

daktiloszkópiai hivatal 222
dalárda 160
Dalmay Artúrné színtársulata 127
dalosünnep 143
Damensalon 215
Danitskó (Zemplén) János távírdai tiszt 463
Dank építőmester 228
Danneberg és Weisz cég 210
Danneberg Jakab kereskedő 13
Danneberg Mihály kereskedő 13, 15, 97
Danneberg-ház 13
Danneberg-telek 11, 13
Darás József ügyvéd 7
Darvas építészmérnök 413
Davidovics gazda 146
Dávidovics György elnök 249
Deák Ferenc 106, 108, 187, 197, 203, 222, 426, 445
Deák Gábor 445
Deák Péter főkapitány 214, 222, 445
Deák Péterné (Knortzer Paula) 214
Deák-dombormű 426
Dél Tirol 124
Déli Vasút 32, 123, 135, 150, 188, 205
Déli Vasút emeletes vagonjai 32
Déli Vasút emlékköve 33
Déli Vasút fogadócsarnoka 32
Déli Vasút forgalmi laktanyája 32
Déli Vasút fűtőházai 135, 222
Déli Vasút közúti áruátrakói 32
Déli Vasút lakóházai 30, 140
Déli Vasút mozdonyvezetői laktanyája 135
Déli Vasút osztálymérnöksége 30
Déli Vasút sínjei 32
Déli Vasút téglagyára 139, 405
Déli Vasút tekepályája 31
Déli Vasút tisztviselői klubháza 31
Déli Vasút vízháza 32
Dél-zalai Állami Erdőgazdaság 382

Délzalai Nyomda és Lapkiadó Vállalat 382
Dél-zalai Takarékpénztár Rt. 2, 155, 230, 284, 436, 475, 523
Dél-zalai Takarékpénztár székháza 230, 291
Dencsár János adószedő 222
Dencsár-árok 222, 288, 290, 299, 504
Dene Béla városi kertész 485
Dénes (Deutsch) Lajos földbirtokos 240
Dénes (Deutsch) Sándor kereskedő 240
Dénes Gyula helytörténész 227, 475
deresre fészítés 226
dervis generális 515
Deutsch (Dénes) Lajos földbirtokos 240
Deutsch (Dénes) Sándor kereskedő 240
Deutsch Albertné mészáros 361
Deutsch Ignác mészáros 361
Deutsch József háztulajdonos 401
Deutsch Mór kereskedő 530
Deutsch Terézia háztulajdonos 401
dévai törvényszéki palota 239
Devecseri Ferenc rendőr 399
di Basio Anton kereskedő 204
direktóriumai szükségpénzek 238
dispensaire 256, 318
díszpolgárok 222
Dobó Márton autóbusz vállalata 469
Dobrin Benő kereskedő 15, 92, 152
Dobrin Irén (Grünhut Alfrédné) 152
Dobrin Jakab kereskedő 15
Dobrin József és Társa cég 15
Dobrin József kereskedő 15
Dobrin Józsuá kereskedő 15
Dobrin-ház 15
Dobrovics Anna 173
Dobrovics Anna szépfestőnő 157
Dobrovics Dömötör kereskedő 232
Dobrovics Dömötörné (Csók Ilona) 173
Dobrovics Dömötörné (Popovics Mária) 173
Dobrovics Heléna 173

Dobrovics Ignác kereskedő 232
Dobrovics Ilonka 173
Dobrovics Mihály kereskedő 232
Dobrovics Mihályné (Mauritzi Elena) 173, 232
Dobrovics Péter kereskedő 232
Dobrovits Milán képviselő 232
Dobrovits-ház 232
Dóczy Lajos költő 205
dohánykezelőség 202
Dohányraktár 201, 202
Dohnányi Ernő 7
Dolmányos László kiskanizsai városbíró 488
Dolmányos Vendel háztulajdonos 488
dombi korcsma 203
donga- és hordógyár 134, 137, 205
Dőri József ügyvéd 366, 423
Dr. K. H. G. 157
Drávavölgyi Villamossági Rt. 126, 501
Dreher-féle „söröde” sörraktára 211
Dreher-Haggenmacher Rt. 143
drogéria 60
Dukász Dávid kereskedő 376, 403, 432
Dukász Dávid korcsmája 403
Dukász Ferenc mérnök 376
Dukász Lajos kereskedő 432
Dukász Sándor 431
Duna-Dráva-Adria Vasúttársaság 32, 150
Dunántúli Dalosszövetség 143, 335
Dunántúli Élelmiszer- és Áruforgalmi Rt. 92, 97, 494
Dunántúli Kőolajipari Gépgyár 326, 502
Dunántúli Mezőgazdák Szeszfinomító Rt. 206, 499
Dunántúli Parcellázó és Finanszírozó Bank Rt. 422

E

Ebenspanger (Elek) Ernő földbirtokos 216
Ebenspanger (Elek) Géza földbirtokos 216
Ebenspanger (Elek) Lipót kereskedő 216
Ebenspanger (Elek) Pál földbirtokos 216

Ebenspanger és Fia cég 216
Ebenspanger Fiai cég 216
Ebenspanger Leó kereskedő 216
Ebenspanger Manó kereskedő 216
Ebenspanger-ház 128, 216
Éber Anna festő 16
Éber Sándor festő 16, 155, 487
Eberhard Henrik harangöntő 148
Ecclesia Harangművek 349
ecetüzemek 293, 301, 306, 529
Éden borház 450
Edison mozgó 213
egérfogóval kombinált csizmahúzó 291
egri laktanya 239
Egyesületi Leánygimnázium 424
Egylet utca 351
Egylet-kert 419, 421
Ehmann építész 228
Eicher Árpád üzemtulajdonos 478
Eisinger Henrik kereskedő 151, 528
Eisinger-ház 528
éjjeli kávéházak 399
éjjeliőrök 205
Ejjuri János kőműves 328
Eke-céh 16
Elek (Ebenspanger) Ernő földbirtokos 216
Elek (Ebenspanger) Géza földbirtokos 216
Elek (Ebenspanger) Lipót kereskedő 216
Elek (Ebenspanger) Pál földbirtokos 216
Élelemtár 12
Élelmezési Ipari Munkások Szakegylete 401
elemi iskola (Horvátszentmiklós) 169
elemi iskola (Korpavár) 141
elemi iskola (Palin) 40
Elemi iskola 413
elemi iskola 9, 43, 187, 262, 333, 385, 391, 413, 414, 474, 475, 481, 488, 501, 506
élesztőgyár 291
Elit mozgó 382

elmebajosok háza 374
első autóra szerelt tűzoltófecskenő 350
első benzinkutak 217, 323
első elemi iskolai tornacsarnok 413
első élősakk bemutató 419
első fényreklám 322
első fürdőszoba 195
első hirdetőoszlopok 220
első igazolványos rikkancs 220
első iskola az iparostanoncoknak 225
Első Kiházásítási Egylet 226, 372
első labdarúgó mérkőzések 269
első lakóház a városban 198
Első Leánykiházásító Egylet 226
Első Magyar Általános Biztosító Társaság székháza 236
Első Magyar Asztaltársaság 283
első mentőautó 350
első mozi 215
Első Nagykanizsai „Concordia” Sütő és Sajtolt Élesztő Gyár 291
Első Nagykanizsai Fehérnemű Mosó és Vasaló Intézet 255
Első Nagykanizsai Fekal-Compos Műtrágyagyár 246
Első Nagykanizsai Gépgyár, Kazánkovács, Vas- és Ércöntőde 126
Első Nagy-Kanizsai Temetkezési Vállalat (Hild S.) 151
első nagykanizsai temetkezési vállalat 151
első női fényképész 230
első nyilvános telefonfülkék 231
első orvosi végzettséget szerző hölgy 242
első öntözőkocsi 1
első polgári házasság 372
első postamester 218
első rajztanár a főgimnáziumban 291
első repülőgépek 269
első röntgenkészülék 208
első seprőautó 229
első seprőgép 229
első sírkő a köztemetőben 491
első személygépkocsi 95
első téglából emelt épület 199

első téglával burkolt utcák 1, 288
első temetés a köztemetőben 491
Első Temetkezési Biztosító Egylet 241
Első Temetkezési Egyesület 151
első temető 515
Első Tudakozó és Közvetítő Intézet 149
első utcanév táblák 312
első városi kertész 222
első vízvezeték 124
Első Zalai Ügyvédegylet 67, 390
első zenekar 187
Endrey Sándor festő 222
Engel Adolf szappanfőző 315
Engländer Lajos kereskedő 154
Enying 501
Eperjesy Sándor ügyvéd 523
építési szokások hajdanán 84
Építőiparosok Szövetsége 117
Eppinger és Strém cég 377
Erdélyi és Társai cég 426
Erdélyi Hírmondó 7
Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet 114
Erdélyi Mihály építési vállalkozó 426
erdészeti hivatal (városi) 349
erdőhivatal (hercegi) 226
Erdős Alice színész 197
Erdősy (Biba) Bálint tanító 109, 532
Erdősy (Biba) Eugénia szubrett 109, 356, 532
Erdősy (Biba) Kornélia tanító 109, 532
Erdősy Nándor 532
Erdősy-ház 109
Erzsébet kávéház 215
Erzsébet királyné 222
Erzsébet királyné tér 193
Erzsébetváros 238
Eszék 175
Eszteregnye 252
eszteregnyei templom 437

Etzel Karl 32
Európa-ház 95
evangélikus gyülekezet 69, 531
evangélikus Gyülekezeti Otthon 120
evangélikus imaház 69, 531
Evangélikus imaház és iskola 531
evangélikus iskola 69, 531
evangélikus lelkészlakás 120
evangélikus nőegylet 120
Evangélikus templom 120

F

Fabick Tivadar városi kertész 346, 421
Faics György tanító 9
faiskola 39
Fakospuszta 205
Falk Richárd mérnök 502
fapiac 172
Farkas Erzsébet festő 51
Farkas és Kármán cég 248
Farkas és Krausz nyomdája 2, 382
Farkas Ferenc 45
Farkas Ferenc rendőrkapitány 51
Fasching Károly mérnök 126
Fasciatti Bertalan cukrászdája 158, 352, 423
Fasciatti Bertalanné háztulajdonos 352
fatelep 217, 376, 377, 433, 468, 498, 514
Fatér Mihály építőmester 10, 16, 181, 278, 349, 489, 527
Fedák Sári színész 412
Fehér (Weisz) Vilmos ecet-gyáros 306
Fehér és Krausz ecetgyártó üzeme 306
Feiner Dániel vendéglős 429
Fekete (Schwarz) Hirschler kereskedő 208, 210
Fekete László festő 253, 386
Fekete Sas fogadó 108, 179, 220, 291, 430
Fekete Sas patika 108, 161, 219, 227, 234, 313
Feledi és Kondor vállalkozók 135
Feleki (Fürst) Lajos állatorvos 361, 380

Feller Henrik háztulajdonos 301
Felső templom tér 147
felsőkereskedelmi iskola 96, 108, 111, 175, 269, 522
felsősánci major 269
Felsőtemplom 148, 151, 193, 220, 428, 461, 515
Felsőváros 238
Felső-Zalavármegye 238
Feltl Márton harangöntő 16, 148
feltöltések (talajszint emelése) 1, 193, 198, 199, 288, 298, 338, 344, 392, 468
Fém- és Játékárugyár 513
Fémárugyár 478
fémfényű járólappal 289
fémipari szakiskola 424
fémkupak üzem 206
Fenyves-féle zeneiskola 2, 528
Ferenc József 201, 222, 239
Ferenc József rend lovagkeresztje 111
ferences barátok deportálása 515
Ferences kolostor 60, 515
ferences rezidencia 515
ferencesek 16, 124, 201, 511
ferencesek gazdasága 515
ferencesek patikája 515
ferencesek teológiai főiskolája 515
fertőtlenítő 191, 417
Fesselhoffer József (ifjabb) kereskedő 222
Fesselhoffer József kereskedő 212, 222
Fesselhoffer Józsefné (Gobra Betti) elnök 222
Festetics György gróf 450
Festetics Kristóf gróf 170, 359
fiákerek 147, 351
Fialovits Béla mérnök 121
Fialovits Lajos bútorgyártó 121, 466
Fialovits Lajos bútorüzeme 121, 466
Fiatalági Társaskör 215
Fiedler Gyula fényképész 6, 232
Fielgrader harangöntő 215
filmtechnikai vállalat 232

Fischel Ede kereskedő 93
Fischel Fülöp 4, 113, 246, 454
Fischel Fülöpné (Markbreiter Friderika) háztulajdonos 113, 246
Fischel Lajos kereskedő 93, 113
Fischelék nyomdája 3, 4, 113, 454
Fischel-ház 113
Fischer Benő pék 301
Fischer építész 95
Fischer és Bäder cég 231, 273
Fischer és Leitner cég 293
Fischer Ferenc festő 225
Fischer Ferenc kereskedő 293
Fischl János fűtő 446
Fitos Gyula fényképész 3
Fiume 150, 189, 308, 328, 463
Fiume kávéház 215
Fleischacker Gyula kereskedő 305
Fleischacker József Fiai cég 159
Fleischacker József kereskedő 159
Fleischacker Wilhelm Kiszt iparos 159
Fleischacker-ház 159
Fleitscher Béla és Illés József fonott-bútor készítő és kosárfonó cége 435
Flora szobor 124, 155
Flumbort kiskanizsai gazda 504
Focht Ferenc orgonaépítő 228
fogadott ünnepek 275, 448
fogház 199, 200, 201, 316
Folyammérnöki Hivatal 175
Fonyó (Friedlaender) Salamon kereskedő 513
Fonyó Mihály gyáros 93, 513
fordítókorong 135
forgalmi adóhivatal 319
forgó (váltakozó) áramra áttérés 501
Forster Sámuel serfőző 69
Fő tér 193, 200, 351
Fő út (Kiskanizsa) 55
Fő utca 220
főgimnázium 187

főiskolai képzés 522
főkapitány (rendőr) 51, 326
földalatti vasút 514
földgáz üzemi felhasználása 139, 143
Földgázüzem Vállalat 514
Förhénc 397
Förhénci kápolna 39, 386
főszolgabírói hivatal 71, 241
főszolgabírói lak 198
főtávírdai központ 2
fővadászok 22
fővármihatali kirendeltség 189
Franck Henrik és Fiai cég 138
Frank János vendéglős 229
Frank Jenő gyáros 444
Frank József mérlegkészítő 174
Frank Lajos mérlegkészítő 174
frank pékmester 146
Frank Vilmos kereskedő 245
Frantsits János 491
Frantz Antal patikus 161
Franz cég 95, 504
Franz Károly gyáros 95
Franz Lajos (ifjabb) gyáros 95, 180
Franz Lajos és Fiai cég 443, 501
Franz Lajos gyáros 95, 501
Franz Rudolf gyáros 95
Friedlaender (Fonyó) Salamon kereskedő 513
Friedrich Lóránt építész 506
Frigyes főherceg (közös) laktanya 426, 428, 485
frigyláda 228
Fröbel Friedrich 13, 460
Fuchs Ernő mérnök 499
Fuchs és Gross cég 413
Fuchs Samu építési vállalkozó 499
fuvarosok állomáshelye 193
fűvósbandák 79, 201, 220, 254
Fülöp Eugén herceg 39

Fülöp György ügyvéd 124, 249
Fülöp utca 516
Fülöpváros 516
Fürdő Nagyszálló 212
Fürdő Részvénytársulat 322
Fürdő utca 320, 351
Fürdőegyesület 125
fürdőház 195
fürdők (épületben) 78, 105, 322
fürdők (szabadtéri) 64, 125, 322, 378, 450, 504
fürdőszoba (első) 195
Füredi Béla színházigazgató 412
fűrészüzem 39, 217
Füret (dűlő) 380
Fürst (Feleki) Lajos állatorvos 361, 380
Fürst Laura 372
Fürst Simon kocsmáros 264
Fürst téglaszín (dűlő) 380
fűtőház (egyenes) 135
fűtőház (kör) 135
fűtőház 36, 222
fűtőházi múzeum 135
fűzfapoéta 220

G

Gaál Antal mérnök 502
gabonapiac 461
Gabonapiacz 193
Gábor angyal 441
Gábor laktanya 70
Gábor utca 65
galéria 209
Galilei Kör 239
Gärtner Vilmos pék 232, 301
Gáspár Ferenc szőlőtermelő 284
Gáspár Örzse (Simán Ferencné) háztulajdonos 284
Gáti tó 397
Gazdák Biztosító Szövetkezete 151

gazdakör (városi és járási) 432
Geber György kalmár 236
Geiszl Mór építész 22, 44, 147, 151, 187, 230, 239, 322, 419, 454, 522, 528
Geiszl Viktor építőmester 16, 27, 412, 443, 449, 486, 489
Gelse 205
Geltsch és Graff cég 60
gépipari technikum 426
gerencsér céh 373
Gerócs János 251, 393
Gerstner Adolf cukrászdája 158
gettó 228
gimnázium 148, 172, 187, 349, 424, 426, 428, 485
Glasgall Vilmos mérnök 375
Glóbusz-ház 262
Gobra Betti (Fesselhoffer Józsefné) elnök 222
Gobra Ferenc 150
Goda (Goldmann) Lipót orvos 5
Godina Vilma (Clement Lipótné) elnök 39, 61, 152
Goldberger Vilmos nyomdatulajdonos 93
Goldfinger István fésűs 401
Goldmann (Goda) Lipót orvos 5
Goldmann Ignác vendéglős 478
Goldmann Samu kántor 5
Goldstein József karmester 233
Goldstein-féle fakereskedés 103
Goll Elemér építész 10
Gonda Hugó bérlő 329
Gondos Illés molnár 450
Goszpon-tóka 384, 447
görög kereskedők 153, 157, 173, 215, 232
görögkeleti egyházközség 157, 173, 215, 217, 232
görögkeleti kántortanító 215, 339
görögkeleti pap 339
görögkeleti paplak 215
görögkeleti temető 269, 490
görögkeleti templom 215
görögkeletiek száma 215
Götz Adolf templomfestő 16

gőzfürdő 4, 219, 322, 351, 528
Gőzfürdő utca 320
gőzfürdői kocsmák 322, 528
gőzmalom 28, 39, 57, 144, 156, 208, 213, 217, 380, 501, 513, 517
gőzmozdonyok tervezése 121
Grác 193, 228
Gráf Simon kereskedő 131
Graff Ádám cukrász 149
Graff és Geltsch cég 60
Grandpierre Charles 2
Grandpierre Emil 2
Grandpierre Károly 2
Gráner Géza építési vállalkozó 499
Gráner Lipót Fiai cég 499
Grassics Jakab a város földesura 226, 229
Grebencz-féle kocsigyár 300
Grétsy atya 379
Gross Dezső ügyvéd 152
Gross Dezsőné (Grünhut Lúcia) háztulajdonos 152
Gross és Fuchs cég 413
Grossinger József kádár 134
Grünbaum Hugó 13
Grünbaum József zenész 201
Grünbaum utca 76
Grünbaum-féle zenekar 201, 491
Grünfeld Adolf háztulajdonos 434
Grünfeld és Breiner cég 57
Grünfeld Miksa gyáros 279, 378
Grünfeld Mór 477
Grünhut Alfréd kereskedő 150, 152
Grünhut Alfrédné (Dobrin Irén) 152
Grünhut Fülöp és Fiai cég 150
Grünhut Fülöp kereskedő 150
Grünhut Henrik kereskedő 150, 527
Grünhut Lúcia (Gross Dezsőné) háztulajdonos 152
Grünhut-ház 150, 152
Gstettner testvérek (Salamon és Vilmos) kereskedők 115, 299
Gudbrand Gregersen építőmester 32

Gundel György vendéglős 32
Gutenberg Nyomda 93
Guth Arnold kereskedő 194
Gutmann Hedwig (Vidor Samuné) elnök 91, 429
Gutmann Henrikné (Strasser Anna) elnök 13
Gutmann S. H. cég 205
Gutmann S. Henrik telepe 450
Gutmann Simon Henrik kereskedő 205
Gutmann Vilmos gyáros 205
Gutmann-féle donga- és hordóüzem 134
Gutmann-féle raktárak 133, 199
Gutmann-palota 205
Guttmann Sándor kádár 18
günskircheni koncentrációs tábor 157
Gürtler Ágoston kesztyűsmester 29
gvárdián 60

Gy

Gyalogsági laktanya 485, 486
Gyár utca 52, 507
Gyarmati György nyomdatulajdonos 213
gyászkocsi 151
gyékényesi országút 1, 89, 135, 222
gyékényesi vasútvonal 152
Gyenes Lajos (ifjabb) építész 10, 91, 124, 218
Gyenes Lajos 13
gyógynövénygyűjtés 205
Győry Vilma (Martinkovics Károlyné) elnök 460, 478
gyufagyár 291

H

H. B. E. feliratú téglá 208
Haas építész 7
Haas és Somogyi cég 10
Haas Vilmos kereskedő 159
Haba Antal orvos 437
Haba család 252
Haba Ferenc tanár 487

Haba József gyáros, kiskanizsai városbíró 252, 437, 488
Haba Pál gyáros 252, 437
Haba-féle téglagyár 252, 405, 437, 489
Haba-ház 437
Haba-sírbolt 437
Hadastyán Egylet 107, 152, 174, 254, 259
Hadastyán-ház 254
hadastyán-zenekar 254
Haditengerész Egyesület 144
Hahn Albert és Újlaky Béla lakatosok 306
Haiszer János fogorvos 22, 353
Haiszer-ház 22
Hajcsár utca 137, 188
hajdinahántoló 118
hajdúk 515
Hajgató Janka tanító 337
Hajgató Sándor tanár 249, 337
Hajgató Sándorné háztulajdonos 337
hajkenőcs 410
Hajmási-ház 354
Hajmási-rét 354
Hajó vendéglő 361
Hajós Sománé 222
halálos ítéletek (pallosjog) 222
haláltáborok 228, 429
Halász Elek vendéglős 429
Halász Elekné vendéglős 429
Halász Sándor fényképész 11
halászcserda 380
Halis István helytörténész 148, 187, 213, 226, 229, 260, 261, 269, 358, 381, 403,
426, 465, 488, 491, 504
halle 32
Haller Antal patikus 13
Halleriana 13
halottas kamrák 198, 349
halottas kocsi 491
halottkísérő kereszt 151
hálózati feszültség Kanizsán 501

Halpen Jenő ügyvéd 23, 226, 302
Halpen L. és Fia cég 226
Halpen Lázár kereskedő 226
Halpen Mór kereskedő 226
Halvax Frigyes kalapos 352, 372, 430
Halvax József polgármester 149, 222, 310, 352, 430
Halvax Károly kalapos 352, 430
Halvax-féle kalapos üzem 352, 430
Hamburger Lipót pék 237
hamisított kanizsai levelek (16. század) 213
Handelscasino 7
hangász egyesület 7
Haragos Mihály borbély 105
Haragos-féle fürdőház 105
harang (Bagola) 53
harang (bagolai szőlőhegy) 349
harang (Palin) 38, 39
harang (Szabadhegy) 441
harangláb 53, 148, 171, 215, 349, 359, 441, 450
Harkányfürdő 528
Harkányi (Hirschl) Ede építési vállalkozó 126, 167, 230, 239, 307
Harkányi Augusztá 239
Harkányi Ede (legifjabb) 239
Harkányi Ede ügyvéd 239
Harkányi Edéné dr. (Weiser Ella) fordító 239
Harkányi-ház 239
Harkányi-Schütz Augusztá Mária (Teller Edéné) 239
harmadik patika 216
hármasszámú laktanya 70
harmincad 199
Harmincados-ház 10, 149, 199, 202, 312
Három Kereszt kálvária 379
háromszögelési munkák 9
Hársfa szálló 25
Hartmann Ferdinánd zenetanár 466
Hartmann Ignác mérlegkészítő 291, 466
Hartmann János nyomdatulajdonos 93
Hartmann Lipót tanító 466

Hartmann Samu 466
hat kerékre felállított gőzmalom 380
határkiigazító bizottság 222
határmegállapító bizottság 222
Hattyú fogadó 478, 482
Hauser János kereskedő 95, 225
Hauser János ügyvéd 95
Hauser Josef Anton kereskedő 95
Hauser-ház 95
Havas Hugó ügyvéd 157
Havas K. Géza újságíró 157
Haverland Antal felvonókészítő 420
Hayden Mária (Csima Jánosné) háztulajdonos 432
Hazafi Veray János 220
házak folyamatos számozása 312
házak népsorszáma 351
házak számozása (folyamatos) 193
házak számozása (utcánkénti) 193
házak számozásának története 312, 351
háziipari központ 304
Háztulajdonosok Szövetsége 232
Heffert Simon kőművesmester 9
Hegedüs István és Fia női szabósága 157
Hegedüs László kiskanizsai városbíró 488
hegypásztori lakás 441
Hein János kerttervező 380
Hein Mihály kávéház 195, 215
Hein-féle kávéház 110
Heitzmann György építési vállalkozó 426
Heizer Jenő lakatos 347
helyközi autóbusz 60
Helyőrségi Tiszti Klub 7
Hencz Antal építész 2, 9, 92, 114, 115, 149, 161, 175, 200, 230, 245, 349, 419, 420, 424, 460, 487
Hencz-féle „kuglizó” 74, 114
Hencz-féle tekéző társaság 114
Hencz-ház 114
Hengermalom Rt. 144

hercegi konda és a csorda 226
Hercegi vár 226, 312, 382
hercegi viskó 221
Herczeg Ferenc író 421
Herczeg Sándor gyáros 291
Herkules (bányató) 276, 378
Herkules téglagyár 279, 378
Herman Katalin pénztáros 322
Hertelendy Béla képviselő 390
Hertelendy-bástya 390
Hertelendy-ház 390, 391
Hertelendy-induló 390
hét vezér szobra 291
hetvennyolcadik honvédszászlóalj 203
Hetyei Imre asztalos 273
Hevesi Sándor rendező 230
Hévíz 528
hidegvérű lótenyésztés 347
Hild István cégvezető 151
Hild József cégvezető 151
Hild E. L. Temetkezési Vállalat a „Részvét”-hez 151
Hild Ferenc kőfaragó 147, 151, 313
Hild Károly (idős) kőfaragó 151, 222, 291
Hild László temetkezési vállalkozó 151, 291
Hild S. 151
Hild S. építő és kőfaragó üzlet 151
Hild S. Temetkezési Vállalat 151, 291
Hild Sándor 291
Hild-féle temetkezési egyesület 104
Hild-ház 151
hipnotizőr 372
hirdetőoszlopok 220
Hirsch és Szegő cég 204
Hirsch Oszkár kereskedő 204
Hirschl (Harkányi) Ede építési vállalkozó 126, 167, 230, 239, 307
Hirschl (Hüvös) Ármin (Hermann) kereskedő 376, 514
Hirschl (Hüvös) József közlekedéspolitikus 514
Hirschl (Hüvös) Lipót kereskedő 376, 514

Hirschl és Bachrach cég 9, 22, 94, 120, 307, 349, 419, 522
Hirschler (Löwenstein) Leó kereskedő 208, 210
Hirschler és Hlatkó cég 128
Hirschler testvérek 466
Hitzelberger Ferenc órás 148, 292
Hitzelberger Gábor órás 16, 292
Hitzelberger Károly órás 16, 292
Hitzelberger Mátyásné háztulajdonos 292
Hitzelberger-ház 292
Hlatkó és Hirschler cég 128
Hlatkó János szabó 128, 213, 214
Hoch Fülöp kovács 301, 517
Hoch Oszkár ügyvéd 98, 459, 517
Hoffmann Bernát gyáros 367
Hoffmann és Preisach cég 228
Hoffmann Mór tanár 230
Hofhauser Antal műépítész 148
Hofman Jakab tanító 403
Hofstädter Kristóf építész 170
hóhér 397
Hohl László 379
Holczer Mór és Fia cég 449
Hollop János mérnök 9
Homokkomárom 250
homokkomáromi uradalom 274
Homonnay Vince templomfestő 148
Homorai Béla szobrász 170
Honig és Schlesinger cég 175
Honvéd (József főherceg) laktanya (Dózsa György út) 162, 167, 239, 418, 424
honvéd- és közrendészeti kórház 145
Honvéd laktanya (Sugár út 9.) 114, 167, 187, 404, 418, 423, 424
honvédek névsora (1848-49-ben a város által állított) 9
honvédkórház (1848) 348
hordárok 193
hordójelző állomás 350, 361
Horgos János malomtulajdonos 57
Horn Ede 203
Horsetzky Mór orvos 152, 227, 519

Horsetzky Mórné (Lackenbacher Julianna) 152
Horsetzky Sándor mérnök 152
Horthy Miklós ifj. 125
Horthy Miklós út 270
Horváth Emil 19
Horváth és Vas cég 101, 102, 103, 248, 346, 353, 385, 391, 426, 428
Horváth Éva (gróf Klebersberg Ödönné) háztulajdonos 271
Horváth Ferenc vendéglős 482
Horváth Gabriella (Plihál Ferencné) elnök 466
Horváth György háztulajdonos 297
Horváth Gyula újságíró 215
Horváth Gyuláné (Somsich Janka gróf) 399
Horváth István (ihászi) anyakönyvvezető 215, 229, 372
Horváth István a városi adóhivatal vezetője 283
Horváth János ügyvéd 183
Horváth József egyleti elnök 246
Horváth Laci cigányprímás 201
Horváth Lipót építőmester 10, 101
Horváth Mihály főjegyző 462
Horváth Pál plébános 462
Horváth Zsigmond gróf 241
horvátok 381
Horvátszentmiklós 169, 275, 381
Hotel Hungária 429
hősi temető 145, 491
Hubert József építész 238
Hugonnay Béla 243
Hugonnay Berta gróf (Zsombor Ferencné) 241, 243
Hugonnay Kálmán bíró 2, 243
Hugonnay Zsigmond gróf 241
Hungária Kerékpározó Sport Egyesület 326
Hungária seprő-, kefe-, meszelő- és ecsetárugyár 444
Hungária Szálló 429
Hunyadi iskola 426
húsfeldolgozó üzem 494
hús-pavilon 193
huszadik gyalogezred 218, 380, 424
huszadik gyalogezred emlékműve 193

Husztí György utazó 261
Hübner Tibor építész 201
Hüttl Dezső építész 426
Húvös (Hirschl) Ármin (Hermann) kereskedő 376, 514
Húvös (Hirschl) József közlekedéspolitikus 514
Húvös (Hirschl) Lipót kereskedő 376, 514
Húvös Iván zeneszerző 514
Húvös Kornél író 514
Húvös László szobrász 514
Hybl József szobrász 193

I

Ideál Kötő- és Szövőgyár 469
Ideiglenes Sétatér 172
Ifjú Társulat 215
Ifjúsági Kör 232
Ifjúságképző Sport Egylet 232, 269
Igazság patika 233, 327
igazságügyi palota 201, 203
Iharosberény 61
iharosberényi út 380
ikonok 215
Illés József és Fleitscher Béla fonott-bútor készítő és kosárfonó cége 435
Illés Simon cukrász 149
illetékszabási hivatal 114, 199
Imaház és lelkészlakás 328
Immaculata (Szent Szűz) szobra 349
Imrédy Béla 222
Imreh főmérnök 9
Imrei Ferenc plébános 54
inasiskola 9, 187, 225, 291, 424
indóház 32
Inkey 222
Inkey Ádám 241
Inkey Boldizsár 39, 193, 241, 379, 386
Inkey Boldizsár legendája 379
Inkey Boldizsárné (Nagy Júlia) 16
Inkey Eduárd 39

Inkey János 39
Inkey János százados 39
Inkey Kázmér 39, 241
Inkey László 379
Inkey N. János 39
Inkey Tivadar 241
Inkey Zsófia 7
Inkey-birtok 36, 39
Inkey-ház 241
Inkey-kápolna 39, 170, 377, 378, 379, 421
Inkey-kastély 39, 40, 379
Inkey-urna 379, 421
Inn völgye 152
internálótábor 138, 203
iparfelügyelőség (megyei) 527
ipari park 397
ipariskola 9, 187, 225, 291, 424
Iparos Egyesület 160
Iparos és Kézműves Egyesület 225
Iparsegédék Önképző Egylete 127
Ipartársulat 160
Ipartestület 23, 114, 158, 160, 352, 368, 369, 419, 430, 472, 473
Irányi Dániel 213
Irmeler és Wagner cég 422
Irmeler József kereskedő 112, 422
Irodalmi és Művészeti Kör 426, 428
Isa Ali (ifjabb) cukorkakészítő 401
Isa Ali cukorkakészítő 292, 401
iskola (izraelita) 96, 98, 227
Iskola utca 516
Iskolaegyesület 424
iskolaház (kiskanizsai) 488
iskola-konyha 429
Ispita 7, 66, 146, 222, 259, 346, 348, 349, 481
Ispita utca 1
ispotály 7
Istók János szobrász 147
Istvánffy Ilona fényképész 230

Isztambul 180
Iván utca 65, 89
izraelita „cultus község” 97
izraelita hitközség 11, 13, 21, 31, 33, 96, 97, 226, 227, 228, 302, 382, 425, 451, 453, 455, 457, 519, 522
izraelita iskolaház 457
Izraelita Jótékony Nőegylet 91, 201, 419, 429
izraelita kistemplom 96
izraelita kórház 145, 519
izraelita leányiskola 96, 157, 455, 457, 460
izraelita óvoda 13, 455, 460
izraelita polgári iskola 455
izraelita temető (rég) 31, 33
izraelita temető (új) 33
izraelita temető ravatalozója 33
Izraeliták Oskolája 96, 152, 403

J

Jack Ede bádgos 240, 341
Jack Frigyes (idős) órás, bádgos 205, 341
Jack Frigyes (ifjabb) órás 341
Jack Frigyes (legifjabb) órás 341
Jack Frigyes fényképészeti műintézete 341
Jägerkert 22
jakobinus összeesküvés 298
Jakopovics-telek 41
Jámbor Anna birtokos 450
Jámbor Mária birtokos 450
Janda Károly kertész 85
Jankapuszta 19
János vitéz (színdarab) 421
János-kép 504
járásbíróság 241
járási bíróság börtöne 262
járvány-kórház 145, 191, 417
Jászai Mari színész 419
játékgár 10, 206, 478, 513
Jellasics bán 226

Jendrassik Alfréd építész 484
Jets György templomfestő 487
Jézus és Mária szíve 148
Jézus Szíve Plébánia 152
Jézus Szíve-templom 148
Jókai Mór 45, 203, 213, 222
Josifovits Milivoj mérnök 75, 126
József császár 16
József főherceg (honvéd) laktanya (Dózsa György út) 162, 167, 239, 418, 424
József Főherceg Szanatórium Egyesület 241, 256, 318, 409
József főherceg utca 162
József főherceg zenekara 197
József keresztnevű pék 215
Jövendő (a kéményseprősegédek lapja) 476
Juhász György orvos 66, 259
Juhász György számvevő 259
Juk Béla plébános 428
Jungfer Gyula kovács 90
Jurisics Márton harangöntő 120

K

K. Császár Ferenc építész 201
K. Havas Géza újságíró 157
K. und Kön. Marodenhaus 198
Kaán Anna zenetanár 258
Kaán Ferenc kereskedő 258
Kaán Irma igazgató 258
Kaán Károly erdőmérnök 258
Kaán Károly ügyvéd 61, 73, 258, 346
Kaán Vilmos ügyvéd 258
Kacziány Aladár festő 248
Kacsastrand 447
kadarka 450
Kaiser és Strasser Kötő- és Szövőgyára 469
Kaiser Sándor kereskedő 211, 238
Kaiser-ház 193, 211, 277
kalapgyár 13
Kalivoda János gyógyszerész 82

Kalivoda Jánosné (Vízlendvay Magda) 82
Kalivoda Kata festő 82
Kállay Tibor képviselő 222
Kálmán Leó bankár 309
Kálmán Pál mozis 215
Kalmár Zoltán építési vállalkozó 12, 120, 248, 273, 316, 349, 420, 502, 506
kaloda 146
Kámánccpuszta 39, 216, 274
kámánccpusztai kocsmá 274
kanálisi jog 299
Kanáris 504
Kanders Mór kocsigyártó 300
Kandi Klári (lap) 42
Kanizsai Gyors Kotsi Társaság 242
Kanizsa (Strém) István újságíró 379
Kanizsa Bútorgyár 444
Kanizsa nevű légi riasztási körzet 315
Kanizsa privilegizált város története (tanulmány) 298
Kanizsa Serfözde Rt. 91
Kanizsa Tv 425
Kanizsa várának olajképe 222
Kanizsa várkerület 152
Kanizsai Dalárda 233
Kanizsai Gözmalom Társaság 501
Kanizsai Takarékpénztár egyesület 156
Kanizsai Tanítói Járaskör 337
Kanizsa-megye 222
Kanizsa-patak 288, 375, 504
Kanizsavár vasúti megállóhely 288
Kanizsanicza 504
kápolna (a piarista gimnáziumban) 187
kápolna (Palin) 39
kápolna 145, 146, 215, 250, 266, 274, 275, 349, 359, 408, 485, 487, 491, 515
kápolnaőr 379
kapornaki járás 71, 478
Kaposi Zoltán 205
Kaposvár 98, 120, 307
kaposvári laktanya 239

kaposvári templom 239, 307
Kapronczai utca 1
karcos (a Szentgyörgyvári-hegy bora) 450
Karczag István bérlő 215
kardal (Kiskanizsáról) 449
Kardos és Steiner-ház 211
Kardos és Társa kefe, ecset és cirokseprű gyára 444
Kardos József kávé 230
Kardos József kereskedő 211
Kardos Sándor gyáros 444
karlócai érsekség 215
Kármán Aladár építész 236
Kármán és Farkas cég 248
Karnyóné (özvegy) 222
Károly (Teleki úti) laktanya 271, 426, 484, 485, 486, 489
kártyacsaták 229, 351
Káspár Antal háztulajdonos 344
Kaszinó 7, 246
Kaszinó székház 7, 16, 117, 427
Kátai lakatos 273
katakomba 419
Katholikus Ifjúsági Egyesület 249
Katholikus Legényegylet 8, 174
Katholikus Népbarát (lap) 337
Katona temetés (dűlő) 397
katonai (ménlovas) istálló 262
katonai al- és főreáliskola 426, 485
katonai dobosok 70
katonai gyakorlótér 269
katonai gyengélkedők háza 198
katonai istálló 393, 480
katonai kórház 70, 198, 227, 229, 348, 481, 485, 491
katonai lábadozóhely 167
katonai lisztraktár 350
katonai nyilvántartási hivatal 389
katonai raktár 79, 273, 461
katonai rögtönítélő bíróság 222
katonai ruharaktár 348

katonai tiszti étkezde 215, 390
katonai tiszti szállás 187, 198
Katonarét 124, 269
katonatemető 491
Katonatemető-dűlő 397
Katonatemető-dűlő erdeje 397
katonazenekar 229
Katzenbach József bíró 27, 443
kávégvár 136, 138, 417
kávégvári irodaház 136
kávégvári munkáslakások 136, 138
kávéház 90, 110, 194, 195, 196, 213, 214, 215, 218, 229, 230, 237, 351, 358, 420
Kazinczy utca (rég) 1, 270, 351
Keész Józsefné (Kovacsics Mária) szállodás 243
Kefégvár 444
Kegyes Tanítórend 428
Kelemen Rezső kereskedő 156
Kelle jótékonyági egyesület 408
Keller Ignác cipész 245
Keller Mátyás cipész 285
Keller-ház 114, 245
Kellermann Miksa háztulajdonos 520
Keményfy Júlia 440
Kéményseprő kávéház 358
kenderfonó- és kötélgyár 308
kenyérgyár 142
képes kereszt 397
Képes tölgy 397
Képeskereszti-dűlő 397
képviselők javadalmazása 222
képviselők száma 222
Kerekes József szappanos 295
kerékvető 110, 132, 203, 205
kerengő 515
Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete 7
Kereskedelmi Egylet (Kaszinó) 7, 246
Kereskedelmi és Iparbank 90, 246
Kereskedelmi iskola 522

Kereskedelmi Kaszinó 7
Kereskedelmi Nyomda 288
Kereskedelmi Társulat 465
Kereskedő Ifjak Önképző Egylete 107
Kereskedők Társulata 17, 189
Kereskedők Társulata 91
Kereszt utca 253
Keresztelő Szent Jánost ábrázoló oltárkép 146, 186
Keresztény Jótékony Nőegylet 61, 178, 232, 467, 481
kerítés deszkapalánkból 360, 402
Kert utca 86
Kertész Béla építési vállalkozó 21, 22, 248, 249
Kerti utca 320
kertmozi 419, 421
kerületek 238
Kerületi Munkásbiztosító Pénztár 532
keskenynyomtávú vasút 145, 377, 485
Keszthely 114
Két ház utca 167
kézifecskendők 360
Khay Mihály postamester 218
kiegyezés 403
kilenced 492
Killer Henrik kereskedő 215
kintorna 220
Király kenyérgyár 142
Király Sándor városi mérnök 413
Király Sörfözde 143
Király Sörfözde Rt. 143
Királyi Pál 187
Kirschner (Kürschner) Mór kereskedő 223
kis gyakorlótér 269
Kis Hungária Szálloda 213
Kis Korona (kiegészítő szálló) 420
Kis Német utca 516
Kis Sörház 21, 194, 231, 419, 480
Kis Szarvas vendéglő 213
Kisdednevelő Egyesület 42, 43, 47, 67, 91, 328, 460, 478

Kisdédóvoda 460
Kisfaludi Stróbl Zsigmond szobrász 147
Kiskanizsa mezőváros, nagyközség 488
Kiskanizsa városbírói 437
kiskanizsai mozi 449
Kis-Kanizsai polgári olvasó-kör 249, 337, 449
Kiskanizsai Polgári Olvasókör székháza 249
Kiskanizsai Polgári Zenekar 249
kiskanizsai templom 114
Kiskastély 209
Kiskastély udvar 209, 210
Kiskereszt utca 253, 351
Kiskomárom 326
Kisrécse 397
Kiss Ernő szállodás 420
Kiss István mérnök 148
Kiss János gombkötő 230
Kiss József gombkötő 230
kistemplom (izraelita) 96
kisvasút 145, 377, 485
klagenfurti mesterek 222
Klapper János szijgyártó 260
Klebersberg Kunó gróf 271, 385
Klebersberg Ödön gróf 271
Klebersberg Ödönné gróf (Horváth Éva) háztulajdonos 271
Klein Dávid lakatos 236
Klein és Strém cég 217, 364
Klein Illés kereskedő 308, 364
Klein Miksa kávéházas 358
Klein Ottó kereskedő 308
Klein Péter puskaműves 160
Klein Simon cukorka-gyáros 367
Klein Vilmos kereskedő 336
Kligor József 9
Klingspögl Konrád fővadász 22
klinkerezés 1, 114, 288, 300
Kluger és Bagladi mészárosok 361
Klup és Kondolitz kereskedők 115

Knausz Boldizsár főkönyvelő 436
Knausz Péterné háztulajdonos 436
Knobloch Frigyes zenetanár 79, 220, 339
Knortzer Frigyes vendéglős 197, 213, 214, 215, 358, 411
Knortzer György tűzoltó főparancsnok 350, 411
Knortzer Károly vendéglős 235
Knortzer Paula (Deák Péterné) 214
Knortzer-ház 411
Knöpfler Mór zenemester 62
Koch Gottlieb asztalos 67, 531, 532
Koch János főpallér 120
Koch Mihály ügyvéd 60, 61, 67, 390, 532
Koch Mihályné elnök 67
kocsiműhely 135
kocsis tér 512
Kocsiszín 233
kocsiszín 95, 233, 405, 426, 527
kocsmák száma 339, 358
Kodály kórus 130
kódis-bíró 95
Kógyár-patak 504
Kohn Emil háztulajdonos 427, 456
Kohn Fülöp háztulajdonos 306
Kohn Fülöp szappanos 295
Kohn Hedvig (Blumenschein Vilmosné) zongoraművész 427
Kohn kávéházas 195, 215
Kohn Ödön kereskedő 526
Kohn Ödönné (Strém Johanna (Janka)) háztulajdonos 526
Kohn Samu lakatos 167, 321, 347, 362, 366, 513
Kohn testvérek ecetgyára 306
Kohn-féle ház 141
koldulás 220
kolerapatak 398
Kolin Lipót szappanos 183
Koller János (idős) vendéglős 361
Kolompár-ház 219
Kolozsvári Grandpierre Emil 2
Komárom vára 152

Komáromy Lajos 351
komolyzenei élet magánháza 313
komp 220
kompektor 149
Kondolitz és Klup kereskedők 115
Kondor Adolf és Társa cég 468
Kondor és Feledi vállalkozók 135
Konecny mérnök 143
Konfár Gyula templomfestő 487
Konold Frigyes bérlő 24
Konzerv- és Tésztagyár 375
konyakgyár 195, 206, 499
Kopfmahler A. cég 341
Kopfmahler Károly órás 341
korcsolyapálya 290
Korcsolyázó Egylet 290
kórház 7, 61, 239, 338, 347, 348, 349, 501
Kórház utca (rég) 1
Kórházkapolna 7, 269, 338, 347, 349
Kóroda utca 1
Koroknyai Ottó festő 460
Korona Asztaltársaság 229
Korona Szálló 213, 220, 226, 229, 312, 351, 419, 420
Koronaherceg utca 404
koronás arany érdemkereszt 222
Korpavár 171, 274
kortes-nóták 213
korzó 201, 220, 226, 351
Kosák és Bacsics építési vállalkozók 88, 113, 347
kóser étkezde 215
kóser mézárászék 14, 452
Kossuth Lajos 39, 178, 222
Kossuth Lajos Magyar Asztaltársaság 283
Kossuth laktanya 397
Kossuth-szappan 370
koszos korsó 201
Kovács Gábor cigányprímás 197, 201
Kovács József kőfaragó 201, 517

Kovács-ház 300
Kovacsics József 1848-as őrmester 259
Kovacsics Mária (Keész Józsefné) szállodás 243
Kozáry Kálmán hivatalvezető 88
Kozáryné Szamuelly Olga háztulajdonos 88
Kozłowski Ede és Zákony Nándor lakatosok 305
Kozma György (idős) vendéglős 339
Kozma György (ifjabb) vendéglős 339
Kozma Györgyné (id.) (Münich Mária) 339
Kozman Mihály 215
Kozmata és Auerbach fényképészek 214
Kozma-vendéglő 283, 339
kőbánya (Varasd) 151
KÖGÁZ 514
KÖGÁZ irodaháza 291
Köhler Antal kereskedő 185
Köhler Gyula kereskedő 185
Köhler-ház 152, 185
kőkereszt 124, 251, 269, 338, 393, 397, 448, 487, 491, 502
kölsönkönyvtár 92, 149, 236
König József fogorvos 155
König Lajos építész 412
König-ház 155
könyvtár (városi) 419
kőolajbányászati technikum 426
Kőő József vendéglős 158, 482
körforgó kefélgép 358
Körmend 501
körmenetek 201, 359
Köstenbauer Matheus harangöntő 16
Kőszeg 228
kőszínház 219
kötő- és szövőgyár 469
Kőtszövőgyár Strém és Társai 469
Kövesy Albert színházigazgató 412
középkereskedelmi iskola 96, 522
Közgazdasági Rt. Gutenberg Nyomda és Lapkiadó Vállalat 382
közgyűlés felépítése 222

közgyűlés jogköre 222
közgyűlési terem 222
Közművelődési Társaság államilag engedélyezett zeneiskolája 528
Közös (Frigyes főherceg) laktanya 426, 428, 485
Központ (Centrál) Kávéház 230, 351, 513
Központ (Centrál) Szálló 218, 230, 469
központi bank és pénzváltó üzlet 309
Központi Kávéházi Asztaltársaság 218
Közraktárak Rt. 23
közvilágítás 205, 226
községi ünnepnap 275
Krakkó 206
Krátky István polgármester 270, 287, 397, 432, 439
Krátky József telekkönyvvezető 287, 439
Krausz Aladár közraktári igazgató 93
Krausz ecet-gyáros 306
Krausz és Farkas nyomdája 2, 382
Krausz és Fehér ecetgyártó üzeme 306
Krausz Lipót 309
Krausz Mária háztulajdonos 208, 209
Kreiner Gyula üzemtulajdonos 444
Kreiner Zsigmond orvos 427
Kreisler József ügyvéd 91, 378
Krémer József építész 210
Krémer Józsefné építész 210
Krencsey Géza műszaki főtanácsos 496
Kristály ecetgyár 301
Kriszkindi bácsi 117
Krobotenfahrer (bevásárlók) 152
Kronfeld Camilia (Emilia) 11, 129
Kronfeld Ida 11, 129
Kronfeld Mór kereskedő 129
Krosetz Gyula gyógyszerész 157
Kucséber István rikkancs 220
Kugler Antal aranyműves 194, 345
Kuhár Ferencné háztulajdonos 307
Kumin Ferenc vendéglős 137
kút (városi) 193

Kutassy Kálmán kereskedő 185
Kutyaszorító 351
küldöttségek (városi delegációk) 222
Külkereskedelmi Bank 202
Külsőkerti utca 398
Kürschner (Kirschner) Mór kereskedő 223
Kürschner Fanni (Rotschild Albertné) 223
Kürschner Mayer kereskedő 8
Küster Johann rézműves 124
Kvartélyház 193, 199, 203, 204, 205, 219

L

labdázás 354
Lachenbacher I. S. és Társa cég 152
Lachenbacher Jos. és Társa cég 152
Lackenbacher Antónia 15
Lackenbacher Bernath kereskedő 152
Lackenbacher Heinrich (Bécs) kereskedő 152
Lackenbacher Heinrich kereskedő 152
Lackenbacher Herman háztulajdonos 312
Lackenbacher Ignaz kereskedő 152
Lackenbacher Isacher Bernath 152
Lackenbacher Israel kereskedő 152
Lackenbacher József kereskedő 151
Lackenbacher Julianna (Horsetzky Mórné) 152
Lackenbacher M. és Társai cég 152
Lackenbacher Moses kereskedő 152, 225
Lackenbacherek (Lachenbacherek) 152
Lackenbacher-ház 152, 157
Laduszlau Jenő szatócs 396
Lajos Béla szobrász 16
lajtós-szekerek 360
Lakatos Sándor tánctanár 187
Lakner-ház 205
Lakonpack település 152
laktanya (Dózsa György út) 162, 167, 239, 418, 424
laktanya (Garay utca 21.) 248
laktanya (megyei) 187

laktanya (Sugár út 11.) 319, 426, 428, 485
laktanya (Sugár út 9.) 114, 167, 187, 404, 418, 423, 424
laktanya (Teleki út) 271, 426, 484, 485, 486, 489
laktanyácskák 70, 203, 262, 264, 340, 380, 393, 480
Laky József 80
Lamberger Henrik nyilvánosház működtető 399
Lámpa Egyesület 205
lámpagyár 276, 378
Láng Henrik kereskedő 501
Lányi Pál pénztárnok 130
László és Pálffy cukorkaüzeme 131
László Ferenc városbíró 222
László fürdő 78
László Zsigmond 71
Látóhegy 359
Lázár-villa 209
Lazsnak 116, 469
Lazsnak-csatorna 504
Lazsnaki kastély 380
lazsnaki kastély kertészete 485
lazsnaki vendéglő 380
leánygimnázium 424
leánykereskedelem 109, 399
leánynevelő intézet 9, 107, 528
Leber Ignác cipész 158, 414
Leber-ház 414
lecsapolás 222, 504
Ledofszky Ernő gyáros 21, 94
lefejezés 222
légoltalom 315
Légrád 71
légrádi országút 1, 89
Légrádi utca 1
Legszentebb Háromság-kápolna 383
légszesz-lámpák 32
Lehr Oszkár kereskedő 207
Leitner és Fischer cég 293
Leitner József kereskedő 293, 312

Leitner Ödön kereskedő 246, 312
Lékai Gyula nemzeti bizottsági elnök 109
Lengyel Bernát kereskedő 107
Lengyel I. P. kereskedő 107
Lengyel Ignác kereskedő 107
Lengyel J. T. és Fia cég 107
Lengyel Lajos főjegyző 335, 372
Lengyel Lőrinc bútorüzeme 218
lengyel menekültek 138
Lenk Cajetán pék 245
Lenkei Zsigmond írnok 403
Lenk-ház 245
Lentz Rozália gyepmester 397
Lépcsős vendéglő 303
Lessner Henrik kereskedő 152
Leszámítoló Társulat 90
Letenye 199, 222, 246, 422
Lichtenstein Albert bérlő 95
Lichtenstein Mór malomtulajdonos 57, 95
Liditt Samu szállító 301
Liesengi sörcsarnok 212
Ligetváros 144, 469, 484, 485, 504
likőrgyártás 499
likőrgyártó üzem 152
Lipót-rend lovagkeresztje 149
Lippics Gyula és Vidats István „gépgyára” 239
Lisieuxi Szent Teréz szobra 349
Liszó 381
Littke József gyáros 161
ló- és marhavásárok 486
lóavató bizottság 480
lóavató bizottsági méneskar 123
Locke József órás 167
locus cinctus 515
Lohr Ferenc festő 16
lőkötők 381
Lord Rothermere utca 404
Lordok háza 222

losonci zománcozó üzem 312
Lotaringia 186
lottéria 187
Lovák Ferdinánd patikus 161
Lovák Károly (ifjabb) gyógyszerész 161, 313
Lovák Károly patikus 161
Lovák-ház 118, 160, 230, 423
Löffler Ferenc művezető 444
Löfler Sándor építész 228
lőportorony 379, 495
Lövelde 160
Lövészegylet 380
lövölde 380
Lövölde társulat 160, 380
Löw Lipót főrabbi 96
Löwe Adolf főtisztviselő 27, 443
Löwenstein (Hirschler) Leó kereskedő 208, 210
Löwenstein Emil bérlő 23
Löwenstein Mór kereskedő 204, 205
Löwenstein-ház 197, 204, 208, 223
Löwi (Löwy) József szállítmányozó 204
Löwi Adolf szállítmányozó 204
Löwi-ház 202, 203, 204, 223
Löwinger Ignác kereskedő 212
Löwinger Izrael kereskedő 212
Löwinger-ház 6, 212
Löwy Efráim szállítmányozó 204
Löwy Sándorné arcápoló 361
Ludbreg (Ludberg) 226, 529
Ludvig István mérnök 298
Ludvig Zoltán 95
Lugosi (Weiss) család 238
Lukács Vilmos gyógyszerész 198
Lustgarten Samu üzemtulajdonos 301

M

Maár Nándor állatorvos 78
Machmud Nedin cukorkakészítő 401

Madonna-szobor 515
magániskola 180
Magántisztviselők Egyesülete 243
magassági jegy 9, 167
magazin (raktár) 148
máglya-halál 222
Magtár 210
magtárak 208, 209, 210, 212, 226, 266, 273, 382, 403, 406
Magyar Amerikai Olajipari Rt. 12
Magyar Borkereskedelmi Rt. 97
Magyar Duse 370
Magyar Erdőbirtokosok Faértékesítő Rt. 498
Magyar és Osztrák Automobil Club állomása 217
Magyar Gábor rendfőnök 222
Magyar Hirdető Iroda 220
Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület 230
Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület 428
Magyar János mozis 419
Magyar Király vendéglő és szálló 365
Magyar Királyi Dohány Fő és Különlegességi Áruda 202
magyar királyi erdőgondnokság 27, 443
Magyar Királyi Erdőhivatal 109
Magyar László városbíró 244
Magyar Társalgókör 7
Magyar Távirati Iroda 198
Magyar Tudományos Akadémia 89, 152
Magyar-Francia Biztosító Társaság 312, 351
Magyarok Nagyasszonya-oltár 487
Magyarországi Ácsmunkások Szakegylete 401
Magyarországi Balneológiai Egyesület 528
Magyarországi Borbély- és Fodrászsegédek Szakegylete 401
Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége 401
Magyarországi Famunkások Szakegylete 401
Magyarországi Földmunkások Szövetsége 401
Magyarországi Kereskedelmi Alkalmazottak Szakegylete 401
Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegylete 401
Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete 432
Magyarországi Vas- és Fémmunkások Szövetsége 401

Major Jenő festő 120
május elseje hajnala 397
Makbreiter Jakab banki titkár 90
Makbreiter Jakab nyomdász 90, 113, 246
Makoviczky cukrászdája 159
Makoviczky Gyula cukrász 159, 165
Makoviczky Gyula ifjabb 276, 288, 351, 397, 470
maláriavizsgáló állomás 409
malátagyár 143
Malátagyár és Serfözde Részvénytársaság 143
Malek Menyhért földesúr 222, 225
Malek Menyhértné 222
Malom utca 55
Malonyai (Misinger) Dezső író 187
mamutfenyő 123
Máninger József esztergályos 349
Máninger József kocsmáros 349
Mankovics (Jakab) és Mitró építőmesterek 297
Mankovits István építőmester 168, 487, 491
Manovits-ház 15
Mantuano József kéményseprő 476
Mantuano Rudolf kéményseprő 476
Mantuano-ház 476
MAORT gázvezeték 143
MAORT központja 501
MAORT lakótelepe 124, 507
MAORT műhelyei 502
MAORT Nyugdíjintézet 12
MAORT sportpálya 502
MAORT-ház 12
Marburg (Maribor) 126
Marek építész 228
Márffy-Mantuano Rezső diplomata 476
Margit fürdő 105
marhaállás 342, 500
marhakiajtó út 188
marhavásár 338, 486, 500
Mária-napi búcsú 146

Mária-szobor 16
Markbreiter és Ollop nyomdája 246
Markbreiter Friderika (Fischel Fülöpné) háztulajdonos 113, 246
Markó Antal állomásfőnök 119
Markó Antal vasúti felügyelő 436
Markó Lujza (Schável Jánosné) hajkenőcse 410
Markovics L. építési vállalkozó 426
Márkus Emília színész 419
Márkus József lakatos 263, 391, 410, 420
Marosvásárhely 485
Mars főhadnagy Nagykanizsán (komikus eposz) 187
Martincsevics Imre asztalos 10
Martinkovics Károly ügyvéd 478
Martinkovics Károlyné (Győry Vilma) elnök 460, 478
Marton Adolf kereskedő 156
Marton Vilmos postai főtiszt 25
Marvalits József mozdonyvezető 140
Marvalits Kálmán diszkoszvető 140
Maschanzker & Wilhelm cég 137
Maschanzker Ignác vendéglős 137
Maschanzker Mór kereskedő 137
Második József 226
második patika 13
Masznyák-telek 41
MASZOLAJ 326
mászó-torony 79, 350
Mattersdorfer Mór mészáros 361
Matthea Károly fényképész 232
Mattos Gizella (Székelyi Lajosné) mosodás 122
Mattos Jenő postatiszt 122
Mattosch (Mattos) József szabó 122, 149
Mattosch (Mattos) Józsefné 122
Mauracher testvérek orgonakészítők 16
Mauritzi Elena (Dobrovics Mihályné) 173, 232
MÁV 150
MÁV sportpálya 29
Mayer Ferenc orvos 435
Mayer Gottlieb kereskedő 225

Mayer József orvos 5
Mayer József rézműves 124
Mayer Károly képfestő 358
Mayer Károly vegytisztító és textilfestő üzeme 358
Mayer Klotild gőzmosodája 237
Mayer-ház 225
mázsaház 148, 350, 461, 500
Mechmed Ádám cukorkakészítő 401
Medgyaszay István építész 248, 421
megfigyelő épülete 417
megmártás 172
megrovási kaland 220
Megváltó Gyógyszertár 216, 235
megyebálok 203, 213
megyeháza 39
megyei iparfelügyelőség 527
Melczer Jakab üvegkereskedő 3
Melczer-ház 2
Mendlovics József és Márton rézművesek 314
menekültek elhelyezése 145
ménlovas istálló 262
méntelep (Kossuth tér) 36, 347
méntelep (Nagyatád) 347
méntelep (Palin) 36, 38, 347, 484
mentőállomás 347, 350
mentőosztály 350
Merbl Arnold építész 235, 236, 485
Méri István régész 499
Merkly Antal ügyvéd 327
Merkly-Belus család 233, 327
Merkly-Belus József gyógyszerész 327, 467, 527
Merkur vasművek Rt. 124, 125, 126, 239
Merkur Vasművek, Nikolai és Társa 126
mérleggyár 174, 180
mérnöki hivatal 310, 347, 391, 508, 509
mértékhitelítő hivatal 3, 10, 88, 222, 350
Meskó Károly építőmester 374
Mester udvar 225

mesterjegy (építő) 212
mészárosok céhe 471
meteorológiai állomás 229, 372
Metz József gazdálkodó 402
Mezei (Mező) utca 510
mezei malom 450, 486
mezei vasút 377
Mező Ferenc olimpiai bajnok 477
Mező utca 505
mezőgazdasági felsőfokú képzés 34
mezőgazdasági közraktár 143
mezőgazdasági szakiskola 34, 319
mezőgazdasági technikum 34
Michel Ignác kötélverő 355
Michel-ház 355
Miháldi (Miháld) utca 46
Mihályi István pék 245
Mihályi pék háza 244
Miklós Béla főmérnök 9
Miklósfa 138, 381
Mikoviny Sámuel térképe 504
Milánó 152
Milhoffer (Mülhoffer) Sándor aranyműves 223
Milhoffer Jakab kereskedő 396
Milhoffer Ödön ékszerész 223
Milkó Vilmos és Fiai cég 426
Milla Rosen színésznő 370
millenniumi kiállítás 205, 431
Miltenberger (Miltényi) Sándor cipész 354
Miltényi (Miltenberger) Sándor cipész 354
Miltényi Gyula cipőgyártó 26, 354
Mindszenty József 450
Mirticse Istoján cukorkakészítő 401
Misinger (Malonyai) Dezső író 187
Miskei József kocsigyáros 298
Miskolc 289
miskolci iskola 239
miskolci laktanyák 239

miskolci templom 239
Mitró és Mankovics (Jakab) építőmesterek 297
mocsár 288, 298, 504
Móger János sírásó 491
Móger-kert 491
Mohács 195
Mojzilovics magániskolája 180
Moller Károly villanyszerelő 12
Molnár Marinka szolgálólány 222
Morandini Bálint építőmester 7, 109, 117, 221
Morandini Román építőmester 117, 120, 124, 149, 189, 202, 311, 319, 489, 501
Morandini Tamás építőmester 149
Morandini testvérek építőmesterek 92
mozdonyszín 135
mozdonyvezetői laktanya 135
Mozgóposta 32
mozik 212, 213, 215, 382, 406, 419, 421, 449
mozsarazás 515
Mócsi Jancsi 200
Munka Szabadkőműves Páholy 408
munkás kaszárnya 143
munkásbiztosító pénztár 215, 232
Munkás-egylet 246
Munkásotthon 215, 246
Muraköz 114, 152, 315
muraközi hadjárat 212, 465
Muraközi József háztulajdonos 372
Muraközi Lajos 44
Muskátli cukrászda 159
Mussolini tér 272
Musztafa aga 16
mutatványosok 110
múzeum 205, 234, 298, 349, 379, 426, 464, 486, 515
Muzikár Vince asztalos 10, 222
Műgyetem 307
műjéggyár 501
Müller Ede építési vállalkozó 218
München 148

Műnich Mária (id. Kozma Györgyné) 339
Műnich-vendéglő 339
művelődési ház (városi) 419, 461

N

Naderer Thomas kőfaragó 170
Nádor utca 351, 451, 452
nádszövet 106, 190, 526
Nagy József polgármester 60
Nagy Júlia (Inkey Boldizsárné) 16
Nagy Lajos tanár 200
Nagy Német utca 288
Nagy Péter író 2
Nagy Sörház 21, 194
Nagy utca 388
Nagy Valér tábornok 123
Nagybagola (szőlőhegy) 383
nagybakónaki (1919-es) vértanuk mauzóleuma 491
Nagyboldogasszony- (Szent Szűz Mária mennybevétele-) templom 170
Nagyboldogasszony templom (Kaposvár) 307
Nagycenk 85
Nagykanizsa (a város mai nevének kialakulása) 312
Nagykanizsa Város Gyümölcsértékesítő és Központi Szeszfőzde Vállalata 79
Nagykanizsa Vidéki Autóbusz Vállalat 60
Nagykanizsai Gőzmalom cég 156
nagykanizsai járás 71
Nagykanizsai Kaszinó 7
Nagykorcsma 249
Nagykorcsma 449
Nagy-Magyarország emlékmű 172, 193, 201
Nagyrecse 241
nagyrecsei templom 291
Nagyudvar 194
nagyváradi laktanya 239
nagyvásárok 147
napfény-műterem 214
napóra 148, 198, 383
Nedelnik mérnök 143

Négyházak 32, 140
negyvennyolcadik gyalogezred 70, 218, 426
negyvennyolcadik gyalogezred emlékműve 147
nemesi cím adományozása 152, 205, 216, 241, 290, 514
Német utca 288
Németh Antal iskolaszolga 9
Németh János bíró 149
Németh János szücs 89, 149
Németújvár 73, 430
Nemzeti Bank székháza 238
Nemzeti fürdő 105
Nemzeti iskola 7, 9, 187
Nemzeti Színház 230
Nentwich Gyula gyógyszerész, kereskedő 177, 185
népfürdők 64, 378, 450, 504
Népjóléti Minisztérium 349
népkonyha 201, 414, 429
Nép-mozgó 406
Nepomuki Szent János 148
Nepomuki Szent János kápolnája (Kámánccpuszta) 274
Nepomuki Szent János kápolnája (Sánc) 486
Nepomuki Szent János szobra (Teleki út) 486
Nepomuki Szent János szobra (Vár út, Sánc) 486, 504
Népszövetség 19, 476
Néptakarékpénztár Rt. 90, 159
Neu Dezső 21
Neu Lipót sómalma 331
Neuberger Mátyás kereskedő 244
Neufeld Henrik borkereskedő 63
Neufeld Ödön borkereskedő 63
Neukom Bálint kútfúró 496
Neumann Andor gyógyszerész 313
Neumann Henrik kereskedő 4
Neumann Mór 109
Neumann Sándor kereskedő 4, 501
Neumann-ház 4
Neusiedler (Arató) Jenő bíró 148, 464
Neusiedler Antal bíró 464

Neusiedler Pál vendéglős 201, 219, 464
Neutra kávéház 215
Névmagyarosító Társaság 7
Ney Béla építész 200
Nikolai Nándor gyáros 126
Nith Norbert gvardián 60
Noll József tanár 428
Notre Dame Leánylíceum 424, 428
Notre Dame rend 424
Novák János képviselő 322
Nőegyleti székház 429
nőnevelde 107
nőnevelő intézet 107
NTE sportpályája 269

Ny

nyári színpad (színház) 94, 412
nyelvtörő 416
Nyers János 11
Nyolcadik Kelemen pápa 397
nyomdaipari vállalat (megyei) 211
nyomdák 3, 4, 93, 200, 208, 211, 213, 246, 382, 454
Nyucsecz-telek 41

O

Oblidál Konrád alezredes 100
Oesterreicher Samu szikvízgyáros 368
Oetl öntöde 326
Offenbeck és Balázs cég 138
Offenbeck Vilmos nyomdatulajdonos 93
Oláh István cigányzenész 197
olajlámpák (utcai) 205
olaszok a városban 204
Ollop és Markbreiter nyomdája 246
Ollop Ignác kereskedő 246
Ollop Sámuel kereskedő 246, 501
Ollop-ház 246
olvasókör 249, 337, 449, 487

Omega filmgyár 232
OMKE nagykanizsai kerülete 118
omnibusz 197
ONCSA 304, 509
Oprisiu (Opris) Péter távírdai titkár 2, 157, 222
Óriás utca 276
Oroszlán Pali 45
Oroszlán Szálló 196, 197, 198, 230
Oroszvály Gyula ügyvéd 174, 283
Ország József kereskedő 204
Ország Kálmán lakatos 263
Ország Lajos orvos 318
Ország út 55
Országház 291, 307
országos gyermekjáték kiállítás 43
Országos Honvédelmi Bizottmány 39
országos meteorológiai szolgálat 229
Országos Társadalombiztosító Intézet 21
Országos Tejszövetkezeti Központ üzeme 35
országos tornaünnepély 23
Országzászló 147
Osterer Károly malomtulajdonos 144
ostyagyár 78
Oszlányi Kornél vezérőrnagy 222
osztalék a gőzfürdő részvényeseinek 322
Osztrák-Magyar Bank helyi fiókja 91, 149, 238
Osztrák-Magyar Kefeipari Közlöny 444
OTI 532
OTI-székház 20
Otthon kávéház 215, 351
óvoda (izraelita) 13, 455, 460
óvoda 43, 47, 145, 333, 391, 414, 449, 460, 475, 493
Óvoda utca 351

Ö

Ökör fogadó 483
önálló törvénykezési kerület 199
Önkéntes Tűzoltó Egylet 79, 114, 174, 335, 411, 473

Önkéntes Tűzoltó Testület 350
önsegélyező egyesület (Dél-zalai Takarékpénztár) 93
Önsegélyező Egylet 467
öntöde 126, 290
Órangyal Gyógyszertár 157
Ördög-árok 49, 50, 276, 354, 398
Öregförhénc (szőlőhegy) 386
Örkény István 157
örökbér 65
Öröm utca 461
őserdő 397

P

Pacsa 222
Pacsirszky Alajos kalapos 181
Pacsirszky László kalapos 181
Páduai Szent Antal patika 56
Pais Ferenc aljegyző 222
palánkokból összeállított kerítés 360, 402
Pálcsics Ferenc gyáros 213
Pálffy és László cukorkaüzeme 131
Pálfy Alajos főerdőmester 26
Palin Korpavárhoz csatolása 171
pálinkafőzde 206, 299
Palka József üvegfestő 16, 349
Palkó Péter építőmester 321
Pallos Ignác 222
pallosjog 135
pallosjog jelvény 222
Palotai (Purgstaller) József piarista 9
Pály János honvéd százados 318
pályaudvar 32, 135, 188, 205, 222
Pancsa Rozi balladája 200
pandúrok 116
Pannónia Cipész Ktsz 202
Pannónia Szálloda 263, 420
Pap József nyomdatulajdonos 288
papírgyár (Felsőszlatina) 194

papírkosarak (utcai) 229
Papp László néptáncos 130
Paraszt-céh 16
párizsi világkiállítás 201, 431
Park Szálló 241
pászkasütő 14, 315
Pásztor (Pollák) Miksa zenetanár 458
Pásztor Zoltán építész 12
pásztorház és bikaistálló 415
Pataki (Piringer) Mihály honvédtiszt 178
patika 13, 56, 157, 161, 198, 216, 219, 227, 233. 234, 313, 512, 515
Patika utca 157, 351
patikabútor 234
Patikaház 233
Patkó Pista betyár 395
Pátria Pótkávégyár 138, 194
Patyolat üzem elődje 375
Paulai Szent Vince szobra 349
Paulusz György malomtulajdonos 57
Pávits János telektulajdonos 326
Peckai (Peck) Mihály festő 226
Pécsi utca 470
Pék Pál költő 446
Peksz szücs 416
pellengér 147, 193, 222
Pénzügyi palota 314, 315
pénzügyőrség 199, 315
Perčec usztasa szervező 19
Perczel Mór 201, 212, 465
Perényi Andor szappanfőző 370
Perényi Sándor szappanfőző 370
Perger Józsefné szítás 356
Perger Károly aljegyző 356
Perlak 239
Perlaky József fűzőkészítő 306, 309
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 90
pesti újságok Kanizsán 269
Pesti utca 298, 388

Péter és Pál apostol szobra 291
Péter Hugó borkereskedő 75, 115
Péterfai-árok 397, 486
Péterfi Sándor tanító 531
Petermann József kertész 85
Peternác utca 265
Petőfi Asztaltársaság 174, 232
Petőfi Sándor 2, 147, 187, 222, 426
Petőfi Sándor Asztaltársaság 283
Petőfi Szálloda 237
Petőfi Társaság 426
Petőfi út 388
Petőfi utcai iskola 262
Petrekovits József festő 419
Petrics család vendéglősök 127
Petrics Ferencné vendéglős 300
Petrics-ház 303
petróleumlámpák (utcai) 205, 501
pezsgőgyár 39
Pfaff család 186
Pfaff János pék 7, 146, 186
Pfaff József kamarás 186
Pfaff József pék 186
Pfeifer József tanár 148
Pflanzer Gábor tanár 182
piac (Zárda utca) 198, 512
Piac tér 205
Piacz utca 342
Piarcz tér 220
Piarci utca 220
piarista címer 428
Piarista Diákszövetség 428
piarista internátus (konviktus) 187, 426
Piarista kápolna 424, 428
piarista rendház 187, 424, 426
Piarista utca 2
piaristák 148, 187, 319, 339, 426
piaristák gimnáziuma 148, 172, 187, 349, 424, 426, 428, 485

Pichler Aloysius városbíró 222
Pichler család 309
Pichler Ferenc kereskedő 222
Pichler Henrik városbíró 222
Pichler Ignác háztulajdonos 312
Pichler-féle rézműves cég 222
Pichler-ház 222
Pick Albert orvos 66
Pick György földbirtokos 377
Pigmond Ferenc rendőrkapitány 193
Pilsen 426
Pilsudszky marsall utca 167
Pincérek és Mészárosok Segédegylete 358
pincérek száma 358
Pintér Sándor vendéglős 342
piócák árusítása 306
Piringer (Pataki) Mihály honvédtiszt 178
Piringer Klára (Zadubánszky Lajosné) 61, 178
Piringer Róza nevelőnő 178, 356
Piringer Róza nőnevelője 107, 178
piski vasútállomás 239
Pivári-malom 504
plakátház 210
Planka asztalos 157
Planta Gyógynövénygyűjtő és Termelő Vállalat 205
Plihál Ferenc közjegyző 466
Plihál Ferencné (Horváth Gabriella) elnök 466
Plihál Viktor képviselő 466
Plihál-ház 466
Plosszer Ignác mérnök 9, 310
Pogányszentpéter 222
Polgári Egylet 67, 160, 237, 341, 342, 419, 475
Polgári Egylet székháza 160, 197, 419
polgári fiúiskola 9, 94, 97, 230, 239, 328
polgári leányiskola 9, 337
Polgármesterek Galériája 222
polgármesteri hivatal 201
Polgárok vendéglője 283

Pollák (Pásztor) Miksa zenetanár 458
Pollák Ede kékfestő 294, 296
Pollák Ernő kékfestő 294
Pollák Ernő orvos 458
Pollák József kereskedő 157
Pollák Lipót szappanfőző 370
Pollák M. Emil kereskedő 277, 278
Pollák Mór bádogos 301
Pollák Vilmos kereskedő 458
Pollak, Albert és Bornstein műépítészek 106, 110
Pollák-ház 157, 158
Pollákok 157
pompa-sátor 214
Popovics Dömötör kereskedő 217
Popovics Katalin (Vucskics Istvánné) 217
Popovics Mária (Dobrovics Dömötörné) 173
Popovics Sándor kereskedő 217
por 1, 244, 300, 320
posta (Palin) 36
posta 10, 149, 151, 199, 218, 312
posta államosítása 48, 312
postautó 10
Postaház 312
Postakert 48
postakocsi 10
postakocsisok címere 218
postamesterek 218
Postapalota 10, 124, 199, 513
postillon (postakocsis) állomás 218
Potyli 267, 450, 486
Potylifüred 450
Potyli-malom 450
Potyli-tanya 450
Pozsony 380
pozsonyi katonai parancsnokság 491
Prága 213
Prager Béla gyógyszerész 313
Prager Ferenc mészáros 14, 452

Prager orvos 313
Pragerhof 32, 205
Pragersko 32
Prater 33, 35
Preisach és Hoffmann cég 228
Preisach József kereskedő 501
Pressburger Jakab orvos 244
Pribich Jakab kávé 215
prímusz 187
Principális-csatorna 125, 288, 375, 504
Principálisvölgyi Leccapoló Társaság 222
Prinz Gyula egyetemi tanár 187
Prinz József vasúti tisztviselő 187
Pripics (Prpič) Milán fakitermelő 377
próbavilágítás 501
Prpič (Pripics) Milán fakitermelő 377
purger 153
Purgstaller (Palotai) József piarista 9
puskaporos torony 379, 495, 496
Pusofszky Sándor borbély 321

Q

Quittner Artúr villanyszerelő 357

R

R. P. H. Waagner Wien (öntöde) 409
rabkertészet 377
rablóvilág 222
Ráckeve 291
Ráctemető 490
Rácváros 238, 332, 384
Rác Antal orvos 66
Rác Kálmán orvos 66
Rada István építő 399
Radicum sóborszesz 499
Radkersburg 178, 228
Radnai Jenő kereskedő 224
Raffaeli Alajos cementáru-gyáros 26

Raffaelli-ház 26
Ragib Abdul cukorkakészítő 401
Rákóczi Ferenc (második) 222
Rákóczi vendéglő (szálló) 207
Rákóczi-féle felkelés 515
Rákos Manó szobrász 222
Rákos Manó szobrász 230
Rákosi Jenő 222
Raksányi Dezső festő 421
Rapoch Aladár ügyvéd 93
Rapoch-ház 93
Rápolthy Lajos szobrász 201
Rauscher Miksa építész 167, 347, 496
ravatalozó (Tripammer utca) 491
Récsei gát 397
Récsei Imre gyáros, üzemvezető 469
Récsei tó 397
Récsei utca 388
Redjéb Haszip cukorkakészítő 401
református gyülekezet 45, 273, 328, 531
református imaház és lelkészlakás 45, 328
református lelkészlak 273
református templom 273, 328, 413
Régi Posta 10
Reich és Weisz cég 57
Reich Gottfried órás 341
Reich Samu háztulajdonos 299
Reichenfeld Albert mészáros 361
Reichenfeld család 309
Reichenfeld Gyula kereskedő 8, 153, 489
Reichenfeld Ignác kereskedő 8
Reindl Károly kávéházas 195, 203, 215, 358
Reiner Antal patikus 161
Reiter Katalin és Szeremlei Erdődy Sarolta leánynevelő intézete 107
reklámozás 138
Reményi Ede hegedűművész 7
Remete Géza képviselő 422
rendelőintézet 21

rendház (Kiskanizsa) 487
rendőrlaktanya 222
rendőrőrszoba 262
rendőrség 2, 51, 222, 316, 409, 470, 515
rendőrségi palota 316
rendőrszolgálati utasítás 222
repceolaj-finomító 204, 205
Révay (Ullrich) József író 187
révész 220
Révffy Andor bíró 94
rezesbandák 79, 201, 220, 254
Rezula 397
Riedl Jenő fuvarozási vállalata 24
Riesen Gasse 276
rikkancsok 220
Ringhofer cég 143
Rizengászli 276
robbantásos bontás 194
Róma 397
Rómer Flóris 171
Rongyos Lámpás fogadó 21
rongyos magazin 148
Rosenberg és Wellisch cég 90, 92, 156, 236
Rosenberg János kereskedő 156, 501
Rosenberg Jónás képfestő 296
Rosenberg Károly „gazdász” 12
Rosenberg Oszkár gyáros 469
Rosenberg Richárdné sakkozó 419
Rosenberg-ház 196, 197
Rosenfeld Adolf kereskedő 224
Rosenfeld Alajos szikvízgyáros 20
Rosenfeld József kereskedő 224
Rosenfeld Miksa cipész 101
Rosenfeld Sándor kereskedő 224, 225
Rosenfeld-ház 224
Rosenstock Kamilla (Emília) színésznő 370
Rosenstock W. A. szappanfőző 370
Rosenthal Jakab kereskedő 156

Roth Miksa postafőnök 287
Róth Szidónia szabó 93
Rotschild Albert kereskedő 223, 367
Rotschild Albertné (Kürschner Fanni) 223
Rotschild Jakab ügyvéd 367, 425
Rotschild Samu kereskedő 367
Rotschild-ház 425
Royal kávéház és étterem 237
Royal Photografic Society (London) Emerson-plakettje 232
Rozs Ferenc kötélverő 370
Rózsa Szálló 235, 243
Rózsa utca (Kiskanizsa) 387
Rózsavölgyi Antal karmester 233
Rózsavölgyi Antalné (Tavaszy Ilona) tanító 107
Rózsavölgyi Antalné leánynevelő intézete 107
rögtönítelő bíróság 222
Rubint Károly mérnök 36
rumgyár 159

S

Sabján Gyula polgármester 185, 198, 222
Saffarics Ferenc mérnök 298
Sághy Dezső vállalatvezető 469
Sakk Kör 246
sakkélet 105
Sallér Aladár zeneszerző 473
Sallér Lajos építész 23, 36, 43, 45, 66, 71, 90, 93, 126, 130, 142, 190, 232, 252, 280, 283, 285, 295, 304, 342, 350, 367, 407, 414, 415, 417, 422, 423, 424, 429, 433, 473, 474, 491, 496, 526
Salvator Gyógyszertár 216, 235
Sambach Caspar Franz festő 16
Samu József (ifjabb) rézműves 158
Samu József rézműves 158, 368
Sánc 45, 205, 416, 469, 486, 489
sánci major 266, 492
sánci templom 492
Sándor jugoszláv király 19
Sándor Mátyás festő 222

Sanveber (Sanweber, Szandveber, Szanweber, Sandweber) András rézműves 240, 342
Sanveber József (ifjabb) földbirtokos 342
Sanveber József asztalos 340, 342
Sanveber-ház 342
Sapam János ezredorvos 229
sár 1, 203, 320, 351
Sárecz József csizmadia 172
Sárecz tenger 172
sárga csillag 93
Sárkány Mór kereskedő 512
Sarlós Boldogasszony-templom 114, 487
Sarlós Boldogasszony-templom plébániája 487, 488
Sartory Oszkár cementáru-gyáros 289, 311, 314, 489
Sartory Zsigmond bíró 289
Sass Brunner Erzsébet festő 51
Sass Brunner Ferenc festő 51, 222
Sattler (Szegő) Mór ingatlanközvetítő 290, 433
Sattlerek 290
Sauer Ignác bérlő 455
Sauerné háztulajdonos 330
Savanyú Jóska 45
Say Ferenc építész 424
Schármár János építőmester 151, 222, 291
Schável János lakatos 219, 229, 410
Schável Jánosné (Markó Lujza) hajkenőcse 410
Schável Lajos lakatos 93, 277, 410
Schertz Teréz tisztviselő 93
Scherz Albert kereskedő 154, 208
Scherz Géza háztulajdonos 311
Scherz Jakab kereskedő 154
Scherz Lipót kereskedő 5
Scherz Luiza kereskedő 154
Scherz Samu kereskedő 277
Scherz Zsigmond kereskedő 154
Scherz-ház 154
Schilhan János mérnök 135
Schilhan-váltó 135

Schlaraffia 213
Schlegel József ács 269
Schlesiger (Szegő) Gyula kereskedő 175
Schlesinger Anna háztulajdonos 400
Schlesinger és Honig cég 175
Schlesinger Ignác cipész 93
Schlesinger Lipót szikvízgyáros 207
Schlesinger Mór vendéglős 21
Schless Antal kereskedő 157
Schlimp Carl építész 32
Schmidt (Schmiedt) Zsigmond üzemtulajdonos 529
Schmidtleitner János gyepmester 397
Schmiedt Frigyes tisztartó 529
Schmitterer Jenő építész 385
Schnitzler Arthur drámaíró 246
Schnitzler asztalos 246
Schnitzler János orvos 246
Schnitzler Jánosné 246
Schober József patikus 515
Schöne Ludwig építész 7, 90, 92, 157, 231
Schönfeld Antal kereskedő 98
Schönfeld Ignác háztulajdonos 517
Schönfeld Miksa 98
Schreiber (Szántó) Béla 363
Schreiber (Szántó) Gizella 363
Schreiber (Szántó) Rezső 363
Schreiber (Szántó) Zoltán 363
Schreiber mézárós 363
Schrem János városbíró 222
Schrem-ház 222
Schreyer Lajos orvos 92, 94
Schreyer-ház 4, 92
Schulhof Adolf kereskedő 115, 295, 299
Schulhof-ház 299
Schustler József mérnök 490
Schütz Aladár orvos 239
Schwarz (Zalán) Gusztáv kereskedő 194
Schwarz Adolf ügyvéd 422

Schwarz és Tauber cég 138, 194
Schwarz Ottó kereskedő 194, 367
Schwarz Samuné kereskedő 194
Schweiger Gyula építész 380
Segélyegylet Szövetkezet 17, 91, 93
Seidl (Szeitl) János vendéglős 304
Seiler Péter órás 196
Seltenhofer Frigyes Fiai cég (harangöntő) 148, 441
Selyem- Kelme- Fonálfestő, Fehérítő- és Vegytisztítóüzem 213
selyemfestő műhely 157
Semál kaszárnya 70
Sényi Gábor jószágkormányzó 65, 440
serfőző ház 21
serház 21
sertéshizlaló telep 217, 494
sertésvásár 338
Sétakert 124, 155, 172, 242, 269, 421, 491, 507
Sétakerti bejárat 124
sétakerti pavilon 124
sétatér (Sétatér) 7, 172, 338
sgraffito 248, 421
sikátor (Király és Zrínyi utcák között) 306
Simán Ferenc 284
Simán Ferencné (Gáspár Örzse) háztulajdonos 284
Simon Gábor gombkötő 257
Simon György lakatos 306, 420
Simon György szűrszabó 343
Simon Zsigmondné (Újváry Josefa) háztulajdonos 237
Simoncsics Antal szítás 180
Simon-kaszárnya 264
Simonsits uradalmi várnagy 180
Simonsits Mátyás városbíró 180
Singer József és Társa cég 326
Singer József kereskedő 161, 326
Siófok 473
sírboltok (Tripammer utca) 491
Skublics Imre közjegyző 95
Sóhajok hídjá 490

sóház 201
sóhivatal 132, 133, 199, 220, 468
sómalom 204
Sombor (Zsombor) Ferenc 241
Sommer Ignác földbirtokos 4, 92
Sommer József 4,5
Sommer Miksa és Sándor cég 4
Sommer Mór 4
Sommer Sándor kereskedő 4, 120
Somogy megye közigazgatási apparátusa 216
Somogyi család 380
Somogyi és Haas cég 10
Somogyi Gyula (ifjabb) nagybirtokos 38, 171
Somogyi Gyula nagybirtokos 36, 38
Somogyi-kastély 38
Somogyszentmiklós 381
Somogyszentmiklósi templom 170
Somsich Antal gróf 7, 328
Somsich Janka gróf (Horváth Gyuláné) 399
Somsich Lőrinc gróf 328
Somsich Pál gróf 328
Sonnenberg Frigyes postatiszt 409
Sonnenberg-ház 409
Sonnwald M. háztulajdonos 239
sópajták 133, 199
Sopron (Sopronyi) (ma Teleki) utca
Sopron 32, 213, 222, 244, 470
Soproni (ma Magyar) utca 360
soproni honvédszázad 465
Soproni Kereskedelmi- és Iparkamara 430
Soproni Kereskedelmi és Iparkamara Nagykanizsai Különválasztmány 91
soproni laktanya 239
Sormás 515, 517
Sormási utca 55
sorompó (Schlagbaum, Sperrbaum) 123
sótisztek 199
sör (kanizsai) 143
sörcsarnok 143

sörgyár 142, 143, 205
sörgyári munkáslakások 143
sörgyári vendéglő 142, 143
Sörház utca 1
Sörházkert 23
sörkert 21
Sörlei Jenő szabó 128
Spánier Ferdinánd kereskedő 60, 222, 225, 465
Spánier Jozefa (Tóth Lajosné) 60
Spánier-ház 219, 222, 465
Spitzer Ernő gyáros 513
Spitzer és Stern cég 144
Spitzer Ferenc kereskedő 513
Spitzer Lajos gyáros 513
Spitzer Samu gyáros 513
Spitzer Zsigmond gyáros 513
Sport kávéház és étterem 237
Stánitz Róbert szállító 242
statáriális eljárások 222
Stauner János építőmester 9
Stefánia-szövetség 198
Stefanovits M. cukrász 92
Stegmüller asztalos 228
Stehlik Vencel kertész 360
Steindl Imre építész 307
Steiner és Kardos-ház 211
Steiner József kereskedő 211
Steiner József vendéglős 513
Steiner Mayer kereskedő 302
Steiner Simon földbirtokos 409
Steiner Zsigmond fakitermelő 213, 302
Steiner Zsigmond Izraelita Aggokháza 302, 453
Steinhard László 238
Stella Kötő- és Szövőgyár 367
Stern Arnold malomtulajdonos 513
Stern család 252
Stern és Spitzer cég 144
Stern J. Mór cég 139, 405

Stern J. Mór és Fiai cég 405
Stern J. Mór gyáros 405
Stern Sándor gyáros 93
Sterneck Zsigmond zeneszerző 5
Stern-féle téglagyár 139, 405, 489
Stern-ház 208, 404, 405
Steszlin család 250
Steszlin Ferenc elnök 249
Stettner Istvánné leánynevelő intézete 107
Stockhoffer (Botfi) Károly erdőmester 349
strand 124, 125, 504
Strasser Anna (Nanette) (Gutmann Henrikné) elnök 13
Strasser Dávid Lázár kereskedő 148, 205, 228
Strasser József üzemvezető 469
Strasser Károly gyáros 469
Strasser Lázár kereskedő 205
strázsameter 515
Strebeloszký Ferenc kovács 361
Strém (Kanizsa) István újságíró 379
Strém Bernát csonttelepe 192, 280
Strém Bernát és Fiai cég 280, 361
Strém Bernát kereskedő 192, 280, 281, 308, 379
Strém család 308
Strém és Eppinger cég 377
Strém és Fiai cég 208
Strém és Klein cég 217, 364
Strém és Klein kenderfonó- és kötélgyára 308
Strém Johanna (Janka) (Kohn Ödönné) háztulajdonos 526
Strém József kereskedő 379
Strém Kálmán 205, 433
Strém Károly fakereskedése 103, 433
Strém Károly kereskedő 133, 134, 205, 281, 433
Strém Mór kereskedő 208
Strém Tivadar kereskedő 308
Strém Vilmos kereskedő 308
Stridó 199
Sugár út 16.a,b,c,d 431
Sugár út 18. 432

Suszteralle 147
Svastits Benő főispán 82
Svastits Hugó 82
Svastits Hugóné (Vízlendvay Krisztina) 82
Svastits János zeneszerző 82
Svastits Károly főszolgabíró 71, 82
Svastits Károlyné háztulajdonos 525
Svastits-ház 525
Sypniewszky György tábornok 380

Sz

Szabadelvű Kör 230, 523
Szabadhegy 65, 397, 440, 532
szabadkai fogház 239
szabadkai törvényszéki palota 239
szabadkóművesek 408
Szabados Mátyás képfestő 299
szabadulási remek 263, 410
Szabó Albert gyógyszerész 56
Szabó József lakatos 82
Szabó Lajos molnár 450
Szabó Zsigmond orvos 6
Szabó-féle takaréktűzhely 82
Szabómunkások és munkásnők Szakegylete 401
szabóság „Menyasszony a magyar mágnáshoz” névvel 157
Szakáts Műszerüzem és Írógép Vállalat 87
Szaki 130
Szakonyi József rendőrkapitány 50, 470
Szakonyi-kert 50
szakszervezetek 401
Szalai Lajos ügyvéd 80
szalámi- és kolbászgyár 361
Szalay Sándor lapkiadó 337
szalmagyár 52, 106, 190, 191, 526
szalmatok (hüvely) 106, 190, 526
Szalmay-ház 116
Szamuely Olga (Kozáryné) háztulajdonos 88
Szántó (Schreiber) Béla 363

Szántó (Schreiber) Gizella 363
Szántó (Schreiber) Rezső 363
Szántó (Schreiber) Zoltán 363
Szántó János építő 436
Szántó Lajos építőmester 8, 10, 164, 276, 287, 487
Szapáry István gróf a város földesura 225, 226, 229
szappanfőzők 155, 315, 370
Szarvas Szálló 128, 196, 197, 212, 213, 214, 302, 528
Szász Gyula szobrász 89, 149, 222, 230, 291
Szász Károly rajzmester 222, 291, 315
szatócsbolt 396
Széchenyi Béla gróf 61
Széchenyi Ferenc gróf 236
Széchenyi István gróf 222, 236
Széchenyi-ház 236
Szecsődy-ház 182
szegény-anya 95
szegények tápintézete 429
szegényház 7, 346, 481
Szeghalmy Bálint városi mérnök 60, 193, 228, 346, 421, 438
Szeglet utca 351
Szegő (Sattler) Mór ingatlanközvetítő 290, 433
Szegő (Schlesiger) Gyula kereskedő 175
Szegő és Hirsch cég 204
Szegő és Társa Dunántúli Mezőgazdasági Gépgyár 290
Szegő György gyáros 290
Szegő József gyáros 290
Szegő László üzemtulajdonos 478
Szegő Mór kereskedő 290
Szegő Pál kereskedő 204
Szegő-ház 175
szégyenoszlop 147, 193
szégyenpad 147
Szeidl János esztergályos 304
Szeidl Lipót kertész 222
Szeidmann Samu szikvízgyáros 207, 208
Szeidmann-ház 208, 219
Szeitl (Seidl) János vendéglős 304

Szeitl kertész tanár 172
Szekeley William producer 21
Székely Bertalan festő 51
Székely Nándor városi mérnök 349
Székely Nándorné gyártulajdonos 389
Székely Vilmos (Wilhelm) producer 21
Székelyi Lajos mosodás 122, 255
Székelyi Lajosné (Mattos Gizella) mosodás 122
Székelyi Lajosné „gőzmosó, fényvasaló intézete” 98, 122
Szekeres József gazdatiszt 61
Szekeres József orvos 61, 68, 256
Szekeres Józsefné (Boda Karolin) elnök 61
Szekeres-ház 61
Szekeres-kert 61
Székesfehérvár 100, 291, 466
SZELA Bauer és Társa Fa- és Fémárugyár 478
szélkerék 380
Széll László építész 34
szélmalom 450, 483
Szélmalom fogadó 483
Szemenyei-Nagy Tibor 201
szemkórház 145, 519
szemvív 504
Széna tér 461
Szénássy-féle „fényírda” 232
szénavásár 461
szénbánya 4, 322
szénégető 377
szénkéneg-raktár 486
Szent Ambrus oltárkép 146
Szent András apostol szobra 370
Szent Anna-kápolna 146
Szent Antal harang 487
Szent Antal oltára 487
Szent Apollónia freskója 155
Szent Bertalan-kápolna 359
Szent Domonkos gyomorkeserű 499
Szent Donát-kápolna 359

Szent Erazmusz oltára 16
Szent Erzsébet harang 16
Szent Ferenc oltárképe 487
Szent Flórián kápolnája (Miklósfa) 275
Szent Flórián szobra 448
Szent Flórián-kápolna (Kiskanizsa) 448
Szent György harang 148
Szent György-kápolna 450
Szent György-víz 20
Szent Imre szobra 249
Szent János tér 461
Szent József Egyházközség kultúrháza 15
Szent József harang 16
Szent József harang 487
Szent József Plébánia 15
Szent József szobra 349
Szent József-kápolna 39
Szent Kereszt feltalálása tiszteletére állított kápolna 379
Szent László harang 16
Szent Márton szobor 349
Szent Márton-kápolna 7, 16, 328, 349
Szent Miklós templom (görögkeleti) 215
Szent Pompiliusz-kápolna 428
Szent Szűz Mária mennybevétele-templom 170
Szent Vendel harang 487
Szentegylet 33
Szent Makár gazda 146
Szentgyörgyvári hegy 195
Szentgyörgyvári utca 268, 292, 334, 338
Szentgyörgyváros 238
Szenháromság Társulat 16
Szenháromság tér 172, 193
Szenháromság-kápolna 383
Szenháromság-kép 193
Szenháromság-szobor 39, 172, 193, 291, 338
Szent-kút 375
Szentlélek galamb 273
Szent-Miklós (Miklósfa) 89, 170, 381

Szentmiklósi út 513
Szentmiklósi utca 1
szennyvízátemelő telep 22, 124
szennyvíztisztító 34, 124
Szép Ernő iparművész 273
Szép Károly patikus 13, 219, 233
szepességi tizenhárom város 338
Szepesy Imre bádogos 484
szépítési bizottmány 89
Szépítő Egylet (Egyesület) 124, 149, 242, 466, 490
Szerb Ernő kölcsönkönyvtára 92
szerb kereskedők 157, 215, 217
Szerb-ház 215, 246
Szeremlei Erdődy Sarolta és Reiter Katalin leánynevelő intézete 107
szeszfőzde 78, 79, 159, 195, 206, 216, 499
Szeszgyár 498, 499, 500
Szessziós Ház 222
Szever József vendéglős 213
Szigethy Károly orvos 241, 318
Szigeti József hegedűművész 7, 427
Szigeti utca 470
Szigetvár 490
Szigriszt Róbert vendéglős 229, 420, 482
sziklaoltár a lourdesi Szűzanyával 16
szikratávíró 199
színtársulatok vendégjátéka 94, 127, 148, 213
szirénák 315
szivargyár 465
Szívós Imre óras 292
Szlezák László harangöntő 16, 146, 148, 386, 487, 491
Szlovák János szücs 234
Szlovák Katalin (Babochay Józsefné) 234
Szociális Missziótársulat 408
Szocialista Klub 7
szócső 115
szóda- és hordójelző állomás 361
szódavíz 20, 21, 207, 217, 244, 361, 368
Szokol János (öreg) adatközlő 449

szolgabírói hivatal 71, 241
Szombathely 351
Szombathely falu 276
Szombathelyi utca 276
Szomolányi Gyula kereskedő 23, 149
Szomolányi-sarok 149
Szöglet-ház 66, 465
szökőkút 322, 380
szőlő első hajtásainak megáldása 450
Szőlőhegy rendszabály 440
Szterényi államtitkár 222
sztrájkok 322, 401
sztrájkanya 322
Sztrókay Kálmán szerkesztő 42
Szukits Nándor orvos 233
Szukits Salamon kereskedő 233
Szukits Zsigmond kereskedő 233, 524
Szuknay G. Lajos építőmester 163, 488
Szurmay Sándor miniszter 222
Szücs Aladár lakatos 110
Szücs Ferenc szikvízgyáros 286
Szücs Lajos szikvízgyáros 286
szükségpénzek 238
Szűz Mária Gyógyszertár 198, 512
Szűzanya a gyermekkel (dombormű) 394

T

Tachauer Lajos kereskedő 306
Tachauer Salamon kereskedő 306
Takács építészmérnök 413
Takács Lajos síremléke 491
Takács Péter 87
Takács-sírbolt 87
Takarékpénztár Rt. 60, 73, 89, 149, 153, 156, 157, 242, 246, 341, 342, 351, 465, 467, 528
Takarékpénztár utca 89
takarékpénztári székház 149, 199, 291, 312, 526
Talabér Zsigmond háztulajdonos 389

táncoszorúcska 235
táncoktatás 187, 235
táncterem 187
Tanczenberger János díjnok 165
Tanczenberger Lajos lakatos 273
Tandor család 307
Tandor Ferenc sütőmester 307
Tandor Ferenc ügyvéd 302, 307
Tandor Mihály szücs 307
Tandor Ottó építész 16, 307
Tandor-ház 298, 307
tanítóképző 9
Tanodalmi tér 187
Tanodalmi utca 187
Tapolca 289, 328
tárházak 189, 351
Tárházak Rt. 189
Tárnok Alajos jószágkormányzó 73, 205, 236, 491
Tárnok-ház 72, 236
Társadalomtudományi Társaság 239
társaskocsi 380
Társaskör 116, 161, 230, 466, 529
tartalék kórház 145
Tauber Alajos kereskedő 194
Tauber és Schwarz cég 138, 194
Tavaszy Ilona (Rózsavölgyi Antalné) tanító 107
távírda 2, 10, 199
távírdai főállomás 2
távírdai főigazgatóság 149
Távírdai utca 89
távíró 115
taxik 193, 323
téglagyárak 139, 143, 246, 252, 266, 269, 279, 378, 405, 426, 437, 486, 489
téglagyári munkáslakások 139
téglavető 39, 64, 172, 252, 266, 380, 489
tejüzem 35
Telcs Ede szobrász 426
telefon (helyközi) 199

telefon szőlőhegyen 440
telefonközpont (automatizált) 199
telefonközpont 10, 199
Teleki László gróf 470
Teleki utca 470
Teleki úti (Károly) laktanya 271, 426, 484, 485, 486, 489
telekkönyvi hivatal 114, 241
telekúti téglagyár 380
téli gazdasági iskola 34, 319
télikert 203
Teller Ede 239
Teller Edéné (Harkányi-Schütz Augusztia Mária) 239
Teller Paul 239
Teller Wendy 239
Temesvár 501
temetés hajdan 491
temetkezési szolgáltatások 151
temető (az Alsótemplomnál) 461, 515
temető (az Inkey-kápona körül) 379
temető (hősi) 145, 491
temető (Kiskanizsa) 54, 487, 488
temető (Látóhegy) 359
temető (Palin) 39
temető (protestáns) 491
temető (Széchenyi tér) 148, 220, 461
temető (Szent-Miklós) 170
temető (Tripammer utca) 124, 338, 362, 461, 491
Temető utca 338
temetőhely 208
temetői híd 268, 338, 490
temetői kaszárnya 269, 347
temetői obeliszok (Tripammer utca) 491
Temetőkápolna (Tripammer utca) 491
temetőkápolna (Deák tér) 148
temetőkápolna (Kiskanizsa) 54
templom (sánci) 492
tenispálya 124, 288, 290, 413
tereckék 172

térképészeti felmérés 9
Tersánczky József (ifjabb) 532
Tersánczky József orvos 64, 67, 322, 532
Tersánczky-ház 532
Terzer Vencel szappanfőző 491
testi fenyítés 226, 397
tésztagyár 375
Tetves 406
Teutsch Gusztáv drogista 60, 449
Teutsch-villa 60
Thassy Ábel szolgabíró 45, 328
Thassy Miklós főszolgabíró 45
Thein Jakab patikus 161, 219
Then György kovács 219
Then-ház 219
Theodorovits Dömötör kereskedő 157
Theodorovits György kereskedő 157
Theodorovits Mihál kereskedő 157
Theodorovits Róza 157
Theodorovits-ház 157
Theodorovitsok 157
Thomka Endre anyakönyvezető 372
Thomka-ház 481
Thoroczky-féle toronyóragyár 120
Thúry György Kereskedelmi Szakközépiskola 522
Thúry György Múzeum 205, 226
Thury Zoltán író 229
tímár-ház 18
Tisza Kálmán 45
Tiszti Önségélyező Egylet 2
Tiszti Önségélyező Szövetkezet 2
tisztikari étkezde 215, 390
Tizenhárom város 338, 339, 491
Tizenhárom városi utca 334, 461
tizenhárom zálogba adott szepességi város 338
Tizenhetedik Honvéd Kiegészítő Parancsnokság 271
Toch Lipót kereskedő 144
Toch Miksa kereskedő 144

Toch-féle üzletház 144
tóka 64, 172, 447
Tokaj 108
tolózárak (vízvezeték) 124
Torma Lajos asztalos 282
Torma Pál asztalos 282
Torma Tóni cigányprímás 197
tornacsarnok (terem) 94, 187, 413, 424, 426
Tornaegylet 17, 23, 79, 94, 140, 269, 532
Tóth Béla kereskedő 277
Tóth István gazdasági főfelügyelő 432
Tóth János 203, 205, 212, 515
Tóth József kocsigyártó 472
Tóth kert melletti utca 59
Tóth Lajos ügyvéd 60, 465
Tóth Lajosné (Spánier Jozefa) 60
Tóth Mihály építőmester 62, 249, 293, 304, 399
Tóth-kert 61, 465
Totola Kálmán kalapos 80
Totola Lajos kalapos 181
Töltés 497
török cukorkakészítők 401
török háborúk kora 295
Törökkanizsa 51
Törökkút 147
Törökváros 238
Törvényház 200, 201, 517
törvényszék 199, 222
Transdanubia 501
Transdanubia Egyesült Gőzmalmok Rt. 501
Transfiguratio 386
Transzformátorház 443
transzformátorház 490
Traupmann Lajos orvos 390
Tribel bádogos 205
Trieszt 150, 189, 205, 308
trieszti Adria Biztosító Társaság 204
Tripammer Gyula igazgató 242

Tripammer Gyula kereskedő 242
Tripammer Károly kereskedő 242
Tripammer Margit orvos 242
Tripammer Rezső ügyvéd 242
Trojkó Gyula rézműves 176
Trojkó Lajos ügyvéd 109
Tschirtz (Tschürtz) József kocsigyártó 466
Tuboly Gyula ügyvéd 467
Tuboly Gyuláné elnök 467
Tuboly Viktor ügyvéd 261, 300
tulipán mozgalom 91
tunel 188
Turek Ferenc szűcs 369
Turek Géza csizmadia 369
Turek Gyula csizmadia 369
Turek szűrszabó 369
Tüdőbeteg-gondozó Intézet 409
tüdőgondozó intézet 256, 318
tüdőszanatórium 380
tűzcsap 124
Tűzérkéntanya 248
tűzjelzés 148
tűzoltó őrtanya 79
tűzoltó őrtorony 350
Tűzoltó Pali mészáros 79
Tűzoltó utca 76
tűzoltó-laktanya 79, 229, 350
tűzoltóvíz tárolása 193
Tűzoltóvizsga-rendszer és tankönyv (könyv)411
tűzoltó-zenekar 79, 201, 220, 254, 339
tűzvész 215, 217, 222, 275, 360, 487

U

Udvari Kamara 222
Udvari kávéház 215
udvari szállító 206
ugrókút 322
Uher filmgyár 232

Uher Ödön (ifjabb) filmrendező 232
Uher Ödön fényképész 232
UHU 213
Új Rózsa Szálló 243
Új utca 251
Újlaky Béla és Hahn Albert lakatosok 306
Ujlaky, Hirschler és Fia cég, Alsódomboru 27, 175, 443
újnépi Elek család 216
Újnéppuszta 216
Újváry Géza képviselő 237
Újváry Illés tisztartó 237
Újváry Josefa (Simon Zsigmondné) háztulajdonos 237
Újváry-ház 237
Újvilág utca 59, 399
Ullmann Gyula építész 236
Ullrich (Révay) József író 187
Umsunst János 379
Ungár Benő kereskedő 366
Unger Alajos (Lajos) képviselő 3, 213
Unger Ferenc német varga 3
Unger Ullmann Elek kereskedő 17, 95
Unger-ház 3
uradalmi szálló vendéglő (Kiskanizsa) 449
uradalmi épület (új) 194
uradalmi fogadók 21, 179, 203, 220, 229, 290, 395, 449, 483
uradalmi fővadászlak 22
uradalmi fundusok (eladott) 60, 61, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 73, 95, 96, 98, 100, 105, 110, 532
uradalmi gőzmalom (Lazsnak) 380, 501
uradalmi gőzmalom 28, 39,
uradalmi gyár (Palin) 39, 274, 380
uradalmi istálló és kocsiszín 382, 449
uradalmi kádár 347
uradalmi kocsmá (Palin) 37
Uradalmi magtár 382
uradalmi magtár 492
uradalmi major 22, 266, 492
uradalmi mázsaház 148

uradalmi mészáros-lak 290
uradalmi mészárszék 194, 465, 496, 504
uradalmi pintérség 347
uradalmi téglavető 64, 266
uradalmi tisztartói ház 226
uradalmi vadászlak 380
Uránia mozgó 213
Uránia mozi 212, 406
Uránia színház 406
Uranus mozgó 213, 215
Urunk színeváltozása-kápolna 386
úszómedence 125, 322
usztasák 19
utazó ügynökök 152, 194
utcajelző táblák 351
Utolsó Garas kocsmá 395
utolsó strázsamester 222
utolsó vacsorát ábrázoló festmény 515
úttörőház 426

Ü

ügyvédi kamara (megyei) 390
ügyvédi kamara (Zalaegerszeg) 390
üveggyár 503, 513
Üveggyár Rt. 503

V

Vadas Ernő fotóművész 232
vadászat 193
Vadászkert 22
vadászlak 380
vadásztársulat 243
vadkacsák 193, 220
Vagner család 355
Vagner Ignác rézműves 158
Vagner Károly mérnök 158
Vagner-ház 158, 423
Vahot Imre író 2

Vaics család 157
Vaics-ház 157
Vajda Andor építész 91, 124, 218
Vajda-cserfő 146
vajgyár 35
Vakkant (Vackant) János kocsmáros 194
Vakkant-síremlék 194
választások 213
Valódi Franck Kávépótlék 138
váltakozó (forgó) áramra áttérés 501
vályogvető cigányok 395
vámhivatal 189
vámkerület 189
vámsorompó 199, 497, 504
Vándor László 276
vándorcirkuszok 21, 512
vándordalnok 220
Vannay János igazgató 319
Vánsi (Vánsa, Vánca) tér 385
vár (Kanizsa) 198, 229, 397, 499, 504
vár (Korpavár) 171
Várallyay Sándor építész 21
varasdi építőmesterek 218
varasdi kórházak 239
varasdi laktanya 239
Varazsdi utca 288
Varga István kiskanizsai városbíró 488
Varga János csizmadia 84
Varga János háztulajdonos 374
Varga János óvodaalapító 460
Varga János tisztartó 69
Varga Lajos 71
Varga Nándor gőzmosodája 237
Varga Sándor 166
Vargha János számvevő 68
Várhely(i) utca 76
város hajdúja 515
város istállója 262, 348

város védőszentjei 275, 448
városbírói szék 298
Városépítő és Ipari Építési Rt. 421, 484, 501
Városépítő és Ipari Építési Rt. telepe 501
városháza (Kiskanizsa) 448, 488
városháza 2, 88, 135, 151, 205, 220, 222, 224, 226, 291, 470, 501
városháza ó-sarka 222
Városháza utca 1
Városházi bérház 2, 114, 222
városi állatorvos 78
városi bérház 346
Városi Bíróság és Ügyészség 201
városi erdész háza 349
városi erdészeti hivatal 349
városi erdők 349, 377
városi faaprító telep 512
városi fővadászlak 349
városi gyepmester 397
városi gyepmester háza 397, 486
városi kertészet 485
Városi Közjóléti Szövetkezet 304
városi monográfia 182
városi múzeum és könyvtár 426
városi orvos 66
városi rendőrség 2, 51, 137
városi szeszfőzde 78, 79
Városi Színház és Mozi 421
városi tanács 201
városi térkép 9
városi vágóhíd 495, 496, 504
Városvédő Egyesület 124, 149
Várrét 222
várta-ház 116, 262
Váry Zoltán cukrász 149
Vas és Horváth cég 101, 102, 103, 248, 346, 353, 385, 391, 426, 428
Vas József fazekas 373
Vas Sándor építőmester 101
Vas udvar 185

vasárnapi tanoda 187
Vasárnapi Újság 460
Vásártér 268, 338
vásártér 45
Vasember cégérszobor 194
Vasemberház 7, 194, 195, 222, 419
vasfüggöny 421
Vasipari Vállalat 290
Vaskapu köz 306, 516
Vaskapu Szálló 283, 304, 306
vasredőnyök 10, 92, 157, 159, 231, 406
Vastag Béla fényképész 149
vasútállomás 32, 135, 188, 205, 469, 528
vasutas művelődési ház 130
vasútépítés 64, 89, 123, 132, 139, 338
vasúti javítóműhely 135
vasúti megálló (Palin) 36
Vasúti Munkások Országos Szövetsége 401
Vasútpart 490
Vasvázás 502
Veber Antal 116
Veber Károly bíró 116
Vécsey Barna mérnök 273, 349, 428, 453, 491
Vécsey Zsigmond polgármester 222, 273, 326, 505
Vécsey-ház 326
Védegylet 149, 153
vegyipari technikum 426
Vellermann János háztulajdonos 467
Vellermann-ház 467
Veltner Ferenc vendéglős 50
Vén diófa vendéglő 137
vendéglő a Komlóhoz 127
vendéglő a Régi kápolnához 137
vendéglő a Vasúthoz 127
vendéglő Bay-féle 137, 283
vendéglő Jobb, mint otthon néven 165
vendéglő Vigadó néven 482
Verein 160, 419

Veres-Kereszt Egylet 466
verklisek 220
Vértes Antal fényképész 149
vesztőhely 45, 135, 222, 486
Vezekényi Horváth Lilla leánynevelő intézete 107, 528
Vida Lajos vendéglős 13
Vidákovich Ferenc bábsütő 13, 245
Vidats István (idősebb) gyáros 239
Vidats István és Lippics Gyula „gépgyára” 239
Vidats-ekék 239
Vidor (Weiss) Samu 91, 222
Vidor Samuné (Gutmann Hedwig) elnök 91, 429
Vidor-ház 91
Vigadó vendéglő 482
Viktória Gőztéglagyár Rt. 486, 489
Viktória királynő 201
világháborús emlékmű 147, 168, 171, 193
Vilheim János képfestő 518
villámgyár 501
villamos 75
villamos energia termelése 126, 443, 501
villamos országos hálózatba kötés 126, 443, 490
villamos távvezeték 490
villamos világítás 205, 213, 217, 226, 443, 501
villamossági szerződés 95, 501
Villanyerő telep 126
Villányi Henrik tanár 108, 152, 157, 175, 306
Viosz Ferenc főszolgabíró 71, 119
visszhang 157
vízelvezetés hiánya 220
Vizi utca 247
vízimalom 267, 450, 486, 504
Vízlendvay József háztulajdonos 214
Vízlendvay Krisztina (Svastits Hugóné) 82
Vízlendvay Magda (Kalivoda Jánosné) 82
Vízlendvay-ház 213, 214
víz-próba 222
víztorony (Palin) 36, 484, 485

víztorony 138, 145, 483, 484, 485
Víztorony 484
vízügyi szolgálat (Dráva, Mura) 175
vízvezeték 36, 124, 138, 145, 349, 380, 484
Vodinák János asztalos 273
Vogel és Wagner donga- és hordógyára 137
Vogel Konrád gyáros 137
Vogl Adolf kőfaragó 16
Voigt Miksa lelkész 165
Vörös malom 28
Vörös ökör fogadó 483
Vöröskereszt 222, 242, 466
Vörösmarty tér 172
Vörösmarty utca (Eötvös tér) 172
vrászlói uradalom 73, 236
Vucskics Istvánné (Popovics Katalin) 217
Vucskics János cukrászdája 423
Vucskics János gyáros 213, 217, 494, 501

W

W. F. kőfaragó 194
Wagner és Irmeler cég 422
Wagner és Vogel donga- és hordógyára 137
Wajdits Alajos szabó 236
Wajdits György szabó 100, 236
Wajdits János könyvárus 98, 149, 236
Wajdits József (ifjabb) könyvkereskedő 149, 236
Wajdits József könyvkereskedő 98, 128, 149, 236
Wajdits-féle nyomda 93, 98, 187
Wajdits-ház 236
Walbach Mór 532
Walhalla Színház 532
Waligurszky Antal tanár 60
Warazsdi Utcza 312
Wéber Dezső asztalos 273
Wegroszta Zoltán fafaragó 370
Weier Franz Antoni harangöntő 16
Weinberger Náthán kereskedő 289

Weiser Ella (dr. Harkányi Edéné) fordító 239
Weiser Gépgyár és Vasöntöde 21, 124, 231, 270, 431
Weiser J. C. Vasraktára 231
Weiser János Károly kereskedő 231
Weiser József gyáros 231, 239, 312, 431
Weiser-féle vaskereskedés 239
Weiser-ház 231
Weishanz Ernő kalauz 232
Weiss (Lugosi) család 238
Weiss (Vidor) Samu 91, 222
Weiss Ernő kereskedő 110, 521
Weiss J. Henrik pénztárnok 238
Weiss Jakab (Jaques) kereskedő 110, 315
Weiss Lipót és Fia nyomdája 93
Weiss Manó 240
Weiss-ház (Deák tér) 157, 238
Weiss-ház 110
Weissmayer Mór kereskedő 23
Weisz (Fehér) Vilmos ecet-gyáros 306
Weisz Adolf kereskedő 13
Weisz Bódog gyáros 378
Weisz és Danneberg cég 210
Weisz és Reich cég 57
Weisz Hugó kereskedő 325
Weisz Ignác szikvízgyáros 20
Weisz Mór kereskedő 306, 324
Weisz Ödön kereskedő 93
Weisz Soma cementáru-készítő 300
Weisz Tivadar 12
Weiszberger Kálmán kőfaragó 99
Weiszberger Zsigmond kőfaragó 99
Weiszmayer Lipót vendéglős 342
Weiszmayer Márk kereskedő 108
Wellisch és Rosenberg cég 90, 92, 156, 236
Wellisch János kereskedő 156
Wellisch József kereskedő 156, 501
Wellisch Sámuel kereskedő 156
Wellisch-ház 156

Wettendorfer kereskedő 13
Wicher Alajos vasúti hivatalnok 141
Wilheim Ignác kereskedő 137
Wilheim János ruhafestő 298
Wilhelm & Maschankker cég 137
Willert Gyula építési vállalkozó 189
Wirth család 126
Wittinger Antal cukrász 423
Wittinger Antal cukrászdája 423
Wlassics Antal városbíró 149
Wlassics Gyula miniszter 149
Wlassics-ház 149
Wojta Ferenc építő 228
Wolf József 13
Wolf Lipót üzemtulajdonos 444
Wollheim háztulajdonos 311
Wusztler Károly bádogos 487
Wusztler Alajos kamarás 98, 155
Wusztler Alajos városbíró 155
Wusztler Lajos főtisztviselő 155
Wusztler Lajosné 124, 155

Z

Zadubánszky Lajosné (Piringer Klára) 61, 178
Zákony Nándor és Kozłowski Ede lakatosok 305
Zala (lap) 3, 4, 113, 138, 143, 213, 220, 230, 382, 473
Zala Drill sorvetőgép 431
Zala és Somogy pénzügyigazgatósága 199
Zala kiadóhivatala 3, 420
Zala szerkesztősége 4, 61, 420, 454
Zalaegerszeg 124, 349
Zalaerdő Zrt 382
Zalai és Társa cég 213
Zalai Károly (idős) nyomdász 213
Zalai Károly (ifjabb) nyomdatulajdonos 213
Zalai Közlöny (lap) 42, 108, 175, 213, 222, 226, 291, 312, 320, 341, 351, 380, 382, 397, 412, 421, 491
Zalai Közlöny szerkesztősége, kiadóhivatala 149, 226, 320, 456, 466

Zalai Krónika (helytörténeti füzetek) 403, 488
Zalamegyei általános tanító-egylet 68
Zalamegyei Gazdasági Önszegélyező Szövetkezet 390
Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár Rt. 157, 221, 390, 411, 444, 466
Zalamegyei Tanítók Egyesülete 337
Zalán (Schwarz) Gusztáv kereskedő 194
Zala-Somogyi Közlöny (lap) 98, 149, 236
Zalaszentbalázs 427
Zalaszentgrót 349
zalaszentgróti uradalom 73
Zalavármegyei Ipartestületek Szövetsége 472
Zalavármegyei Tűzoltó Szövetség 411
Zapletál Ignác borbély 218, 357
Zapletál Simon borbély 357
zarándoklatok 250, 379
Závody Albin bíró 61
Zemplén (Danitskó) János távírdai tiszt 463
Zemplén Győző fizikus 463
Zenede 319
zeneiskola (Fenyves-féle) 2, 528
zeneiskola (városi) 319, 432
zenekar 7, 79, 197, 200, 201
Zenta cirkáló 144
Zerkowitz Albert kereskedő 23
Zerkowitz család 23
Zerkowitz Lajos kereskedő 23, 218, 299
Zerkowitz Lajosné sakkozó 419
Zerkowitz Leopold kereskedő
Zerkowitz Vilmos kereskedő 23
Zerkowitz Zsigmond és Társa cég 23
Zerkowitz Zsigmond kereskedő 23, 208
Zerkowitz-házak 23
Zichy Aladár képviselő 222, 349
Zichy Antal gróf 213
Zichy Antónia (Batthyány Lajosné) grófnő 170
Zichy Jenő gróf 213
Zichy Károly gróf 73, 236
Zimony 195

zirci apátság 485
Zob Elemér nyugalmazott százados 469
Zoller család 379
Zottl György kárpitos 298
Zöldfa Szálló 201, 203, 213, 215, 229, 358, 470
Zöldfa utca 76
Zöldfakert 23, 200, 201
Zrínyi Ádámot ábrázoló festmény 515
Zrínyi Miklós Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület 428
Zrínyi Miklóst (a költőt) ábrázoló festmény 515
Zrínyi Nyomda Rt. 382
Zrínyi sportpálya 269, 469, 508
Zrínyi út 516
Zrínyi-emlék Csáktornyan 291
Zrínyiváros 238
Zulfikar Chakir cukorkakészítő 401

Zs

zsandárok 116, 262, 380
zsidó banda 201, 491
zsidó hitközség imaháza 21, 226, 382
zsidókórház 145, 519
zsidótemető (rég) 31, 33
zsidótemető (új) 33
zsidótemető ravatalozója 33
Zsigmond király 338
Zsinagóga 228
Zsinagóga udvar 228
Zsombor (Sombor) Ferenc 241
Zsombor Ferencné (Hugonnay Berta gróf) 241, 243

Felhasznált források:

Helyi újságok:

Nagykanizsa	(1906-1908)
Nagykanizsai Friss Újság	(1901-1905)
Zala	(1876-1922)
Zalai Hírlap	(1913-1921)
Zalai Közlöny	(1862-1945)
Zalamegye	(1882-1904)

Egyéb:

A nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve	(1972)
Arató Jenő: Kanizsa a századelőn	(1995)
Barbarits Lajos: Nagykanizsa	(1929)
Bátorfi Lajos: Adatok Zalamegye történetéhez	(1878-ig)
Benedek Rezső: Nagykanizsa megyei város címtára	(1937)
Benedek Rezső: Zala aranykönyve	(1938)
Bogdanovič Lázár: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház	(1997)
Dénes Gyula: Városnéző sorozat (kézirat)	(1970-es évek)
Fónyad Pál: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története	(1991)
Fülöp György: Életem lépcsői (kézirat)	(1978)
Füredi János: Nagykanizsa r. t. város lak- és címjegyzéke	(1907)
Halis István: A Ferencrend kanizsai zárdája	(1899)
Halis István: Krónika a Babócsay családról	(1923)
Halis István: Színes mozaik Nagy-Kanizsa történetéből	(1893)
Halis István: Zalai krónika	(1917-ig)
Halis István és Hoffmann Mór: Zalavármegye évkönyve a millenniumra	(1896)
Horváth Gyula: A délnyugat-dunántúli szőlőhegyek szakrális építményeinek gazdaság- és kultúrtörténeti vonatkozásai	(1995)
Horváth Gyula: Kanizsa város története s annak jelen viszonyai	(1861)
Kanizsai Almanach (Horváth Krisztina, Kaszli Miklós János, Kunics Zsuzsa, Lovas Gyula, Merkly-Belus József, Nagy	

- Csaba, Tolnai Sándor írásai) (1990, 1991, 1995, 1996)
- Kaposi Zoltán: A tradicionalizmustól a modern gazdaságig (2003)
- Kempelen Béla: Nagykanizsa rendezett tanácsú város címtára (1926)
- Kunics Zsuzsa: A nagykanizsai Deák tér története a város fejlődésének tükrében (1992)
- Kunics Zsuzsa: Köz- és magánépítkezések, városfejlődés Nagykanizsán a dualizmus időszakában (2003)
- Kunics Zsuzsa-Tarnóczky Attila: Várostartó mozaikok (2007)
- Makoviczky Gyula: Nagykanizsa város településföldrajza (1934)
- Nagy-Kanizsa (Budapesti Látogatók Lapja) (1892)
- Nagykanizsa (Városkultúra folyóirat) (1935)
- Nagykanizsa városi monográfia II. (Czupi Gyula, Gőcze Rezső, Halász Imre, Kaposi Zoltán, Kardos Ferenc, Kéringer Mária, Kostyál László, Kotnyek István írásai) (2006)
- Rábavölgyi Attila: A nagykanizsai református templom építésének története (1887-1934) (1997)
- Rózsa Miklós: A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége Báró Gračich Jakab földesurasága idején (1704-1717) (2000)
- Rózsa Miklós: Kanizsa környéki „szent helyek” (1996)
- Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék (1939)
- Székely Nándor: A villamos világítás kérdése Nagykanizsán (1907)
- Tersánczky József: Szabadhegy monographiája (1887)
- T. Mérey Klára: Nagykanizsa, Somogy kapuja a dualizmus korában (1989)
- Tolnai Sándor: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től napjainkig (1989)
- Tóth Kálmánné: Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből (1986)
- Tüskés Tibor: Szülőföldem, Kanizsa (2000)
- Villányi Henrik: A nagykanizsai izraelita hitközség tanintézeteinek története (1891)
- Winkler Ernőné: Százéves nőegyletünk (1943)
- Zala vármegye (Magyarország és a Külföld folyóirat) (1898)